FUNDACIÓ JAUME BOFILL
1425

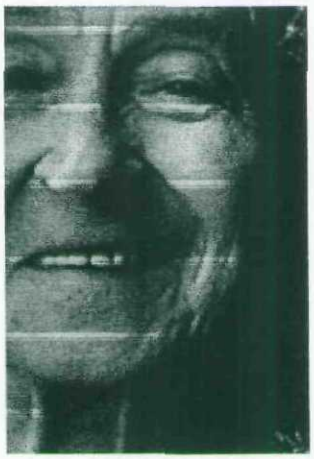

TESI DOCTORAL

EL PROBLEMA DE L'HABITATGE EN LA VELLESA A CATALUNYA

PROGRAMA DE DOCTORAT: GESTIÓ I VALORACIÓ URBANA
DIRECTORA TESI: Pilar GARCIA i ALMIRALL
DOCTORAND: Jordi BOSCH i MEDA

Amb el suport de la
FUNDACIÓ JAUME BOFILL

ÍNDEX

1. CAPÍTOL 1 Qüestions prèvies: marc teòric, conceptual i metodològic

1.1. Què entenem pel problema de l'habitatge? 5
1.2. Aspectes generals del problema de l'habitatge en la gent gran 7
1.3. El reconeixement del dret a l'habitatge en la vellesa. 11
1.4. Vellesa i habitatge: envellir en la comunitat 13
1.5. Posicions teòriques sobre l'envelliment demogràfic i les polítiques públiques 20
1.6. La política d'habitatge dins de les polítiques socials dirigides a la vellesa 25
1.7. La política d'habitatge per la gent gran duta a terme a Catalunya 28
1.8. Una perspectiva internacional de la política d'habitatge per a la gent gran 36
1.9. Objectiu, oportunitat i interès de la tesi 46
1.10. Consideracions metodològiques 47
1.11. Síntesi del problema 51

2. CAPÍTOL 2 La vellesa a Catalunya: població, llars i projeccions

2.1. Introducció 53
2.2. Característiques demogràfiques de la vellesa i l'envelliment a Catalunya
2.2.1. Aspectes generals 53
2.2.2. Origen del procés d'envelliment. 54
2.2.3. El cas de Catalunya 56
2.2.4. Característiques de l'envelliment a Catalunya: la feminització 58
2.2.5. Anàlisi territorial de l'envelliment de la població catalana. 61
2.3. Les llars de gent gran. 65
2.3.1. Aspectes generals 65
2.3.2. Tipus i característiques de les llars de gent gran 66
2.3.3. Anàlisi territorial de les llars de gent gran. 68
2.4. Projeccions de futur de la vellesa a Catalunya. 75
2.4.1. Projeccions de població 75
2.4.2. Projeccions de futur de les llars de gent gran 81
2.5. Conclusions 82

3. CAPÍTOL 3 Les condicions econòmiques de la vellesa catalana: La pobresa i accessibilitat a l'habitatge en la gent gran

3.1. Introducció 84
3.2. Ingressos, pensions i consum de la gent gran a Catalunya 84
3.3. La pobresa en la tercera edat. 91
3.4. La territorialització de la pobresa catalana en la gent gran 96
3.5. L'accessibilitat econòmica a l'habitatge entre la gent gran 101
3.6. Previsions de futur. 103
3.7. Conclusions 106

4. CAPÍTOL 4 L'habitatge de la gent gran davant les noves necessitats sanitàries i assistencials

4.1. Introducció 107
4.2. Vellesa i dependència 108
4.2.1. Aspectes generals 108
4.2.2. L'atenció a la gent gran en una visió històrica 109
4.2.3. Classificació de les persones grans dependents 110
4.2.4. Trets característics de les persones grans dependents 111
4.2.5. L'assistència de la gent gran dependent i l'habitatge 114
4.2.6. Previsions de futur de la dependència 117
4.3. La soledat i habitatge en la gent gran 118
4.4. Conclusions 120

5. CAPÍTOL 5 Les condicions residencials de la vellesa a Catalunya

5.1. Consideracions generals. 121
5.2. Característiques residencials de la vellesa a Catalunya. 121
5.3. L'antiguitat de l'edifici 122
5.3.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 126
5.3.2. Anàlisi comarcal 127
5.3.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 131
5.3.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 131
5.3.5. Previsions de futur 134
5.4. L'estat de conservació de l'edifici. 136
5.4.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 137
5.4.2. Anàlisi comarcal 139
5.4.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 140
5.4.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 141
5.4.5. Previsions de futur 142
5.5. Les instal·lacions i serveis dels habitatges 144
5.5.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 144
5.5.2. Anàlisi comarcal 147
5.5.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 149
5.5.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 150
5.5.5. Previsions de futur 152
5.6. L'accessibilitat i l'existència d'ascensor. 154
5.6.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 154
5.6.2. Anàlisi comarcal 158
5.6.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 160
5.6.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 160
5.6.5. Previsions de futur 161
5.7. El règim de tinença 163
5.7.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 163

5.7.2. Anàlisi comarcal 169
5.7.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 170
5.7.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 171
5.7.5. Previsions de futur 174
5.8. La superfície 176
5.8.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 176
5.8.2. Anàlisi comarcal 177
5.8.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 178
5.8.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 180
5.8.5. Previsions de futur 181
5.9. La tipologia 183
5.9.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya 183
5.9.2. Anàlisi comarcal 184
5.9.3. Anàlisi segons grandària del municipi. 185
5.9.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana 186
5.9.5. Previsions de futur 187

6. CAPÍTOL 6: Síntesi del problema: conclusions.
6.1. Un problema emergent i silenciós 188
6.2. El perfil humà del problema 191
6.3. Les principals mancances que afecten a la gent gran 191
6.4. Anàlisi territorial del problema de l'habitatge en la gent gran 194
6.5. Resum de previsions de futur 195

7. CAPÍTOL 7: Propostes i reptes de futur
7.1. Criteris generals d'actuació 196
7.2. Línies d'actuació, objectius i propostes 198
7.3. Quadre sinòptic de les propostes 204
7.4. Ultimes consideracions 205

8. BIBLIOGRAFIA 207

1. CAPÍTOL 1 Qüestions prèvies: marc teòric, conceptual i metodològic

1.1. Què entenem pel problema de l'habitatge?

En un sentit modern, el problema de l'habitatge neix amb la Revolució Industrial i les conseqüents transformacions de l'estructura social, econòmica i de les formes de vida. El continu augment demogràfic, especialment concentrat en les ciutats degut a les migracions de les zones rurals, la coexistència en aquestes d'usos industrials i residencials, i la generalitzada manca de quantitat i qualitat dels habitatges varen constituir una part important de les reivindicacions d'una classe obrera cada cop més nombrosa i organitzada. Amb tot, però, aquest problema no va tenir el suport teòric necessari fins l'aparició a principis del segle XX del Moviment Modern; el qual recollia en les seves bases la consciència social del problema i l'aplicació de les noves tècniques de construcció i producció en sèrie. Ara, amb aquests plantejaments fou possible per primer cop l'aparició de solucions veritablement importants. Aquestes intervencions estaven fonamentades en : la racionalitat formal i metodològica segons les necessitats, la prioritat urbanística (fet unit a la creixent preocupació per la relació de l'home amb la ciutat i el seu creixement), i al màxim aprofitament dels recursos (sòl i construcció) per a cobrir les *necessitats mínimes* de la població.

Lògicament, des de l'inici de la Revolució Industrial fins avui, la situació ha canviat molt, el problema residencial ha anat evolucionant paral·lelament a la societat, i el seu estudi s'ha estès a altres camps, des de la construcció i l'economia fins al medi ambient, l'urbanisme, la sociologia o la demografia. Ara bé, aquest major coneixement ha afavorit la diversitat de visions del problema fins a tal punt que una gran part de les desavinences entre els posicionaments teòrics sobre el problema de l'habitatge neixen ja en una diferent concepció del mateix. En conseqüència, abans de res hem de definir sobre quin problema de l'habitatge gira la tesi per a evitar interpretacions errònies. En una primera aproximació, entendrem pel problema de l'habitatge com l'incompliment del dret de tot individu a un habitatge digne, entenent per digne aquell que reuneix les condicions de seguretat, estabilitat, disseny i sanitat necessàries, i que alhora permet l'adequat desenvolupament de la persona en totes les seves facetes i activitats, en un sentit ampli, integral i extensiu. Per tant, la tesi parteix d'una concepció del problema de l'habitatge fonamentalment de tipus social, és a dir, com un problema de desigualtat que, com a tal, afecta molt especialment a determinats col·lectius, principalment per raó de la classe social, origen i posició econòmica de l'individu. No en va, el dret a l'habitatge és un dels més importants, perquè consolida la resta de drets socials de les persones. Conjuntament amb el treball i la situació legal, l'habitatge constitueix un dels aspectes claus de la integració de l'individu. En aquest sentit, la manca d'habitatge en condicions dignes obstaculitza greument la

participació i integració en tots els aspectes i activitats, ja siguin de tipus cultural, polític, econòmic o social. Segons la Fundació Privada Foment de l'habitatge social[1]; *"l'experiència demostra de manera contundent que la disponibilitat d'un habitatge és una peça clau per poder afrontar amb èxit un procés de redreçament de persones i famílies immerses en un context de marginalitat social"*.

Però, per a arribar a comprendre la veritable naturalesa del problema residencial a més cal conèixer l'aspecte econòmic i de representativitat social que també té l'habitatge. Més enllà de l'habitatge com una necessitat bàsica que hom té, en aquest també és projecta l'estatus social i laboral del seu ocupant. D'aquí, la tendència a sobrevalorar determinades parts de la ciutat en perjudici d'altres, afavorint la segregació social i espacial al presentar els barris sovint un perfils sociolaborals molt marcats; i s'entén també l'elevat cost econòmic que s'accepta per millorar d'habitatge, un cop ja ha estat coberta la necessitat bàsica esmentada.

Així mateix, l'habitatge és també un bé econòmic, i com a tal, no només cobreix les necessitat d'allotjament, sinó que constitueix un producte d'inversió, una forma de materialitzar riquesa i obtenir rendiments. Aquest fet comporta que, a nivell particular, la seva compra sigui la inversió més gran a la qual s'enfronten les economies familiars; i que els inversors a gran escala (bancs, empreses promotores i constructores, etc.) constitueixin també part de la demanda, amb finalitats merament especulatives, afavorint l'aparició de tensions inflacionistes.

No obstant això, no hem de confondre el problema social de l'habitatge, objecte d'estudi de la tesi, amb el merament econòmic. Com exposa Luis Cortés[2], si reduïm el problema al pla econòmic, *"parlar d'allotjament en les ciutats postindustrials és normalment discutir sobre el mercat, sobre els desequilibris entre uns demandants que es queden insolvents davant dels preus que assoleixen els pocs habitatges que s'oferten, en un mercat en permanent desequilibri incapaç de resoldre les necessitats dels sectors socials amb menys recursos;* (però) *darrera d'aquesta discussió* (...) *s'amaguen diferents trampes que cal descobrir si es vol avançar"*; de forma que el problema de l'habitatge entès com un problema de desigualtat social no només són les evidents dificultats d'accés econòmic de determinats segments de població, sinó que també ho són els infrahabitatges, els desnonaments per manca de recursos, l'augment de l'edat mitjana d'emancipació, la marginació social de diferents col·lectius, els ghettos, les desigualtats d'oportunitats per raó del diferent origen urbà de l'individu, els sense sostre, etc.; i els afectats som, amb molts graus diferents d'incidència, el conjunt de la societat.

---

[1] Curs de Formació per a professionals sobre polítiques d'immigració a Catalunya; sessió 208; L'habitatge i Espai Urbà; Antoni Salamero.

[2] Cortes, Luis i altres (1995) Pensar la vivienda; pàg. 7 i 8.

1.2. Aspectes generals del problema de l'habitatge en la gent gran.

L'objectiu de què tots els ciutadans disposin d'un habitatge digne és un dels reptes avui en dia encara pendents en la nostra societat. Catalunya no s'escapa d'aquesta problemàtica, i a banda dels ajuts que promou l'Administració en matèria de política d'habitatge, existeix un segment de població, format especialment per joves[3], ancians[4], immigrants, aturats i altres persones de condició social problemàtica, que tenen serioses dificultats d'accedir a un habitatge adient, i que per tant, viuen en condicions molt deficients (situacions d'infrahabitatge, barraquisme, habitatges no adequats a les seves necessitats, o en edificis quasi ruïnosos) o, senzillament no disposen d'allotjament, o en el cas dels joves, ajornen la seva emancipació fins poder disposar dels recursos econòmics necessaris.

D'entre els col·lectius més necessitats en matèria d'habitatge a Catalunya, destaquem el grup de la gent gran, fonamentalment per tres circumstàncies: el procés d'envelliment de la població catalana, les precàries condicions socioeconòmiques de la tercera edat i les necessitats tipològiques, sanitàries assistencials específiques que genera la progressiva pèrdua de les facultats físiques i psíquiques que acompanya al procés d'envellir. En una visió més amplia, Galofré[5] exposa que *"Entre els problemes de tipus social (de la vellesa), en podríem distingir els següents: problemes d'aïllament social, marginació; problemes de carències materials (supervivència i habitatge, principalment) i problemes de dependència física i/o psíquica."*

La població catalana, seguint la tendència demogràfica de gran part dels països desenvolupats del nostre entorn europeu, es troba immersa en un accentuat procés d'envelliment que està comportant l'augment de la població de 65 anys i més, tant en termes relatius com absoluts; i alhora està produint un efecte paral·lel de sobreenvelliment[6], és a dir, d'increment del pes dels majors de 80 anys. Aquesta acumulació de la població en les franges d'edat més elevada té una conseqüència directa en l'augment del problema de l'habitatge entre aquest col·lectiu.

D'altra banda, l'augment de les desigualtats socials en la societat catalana, i per tant de la pobresa, afecten directament les possibilitats econòmiques de la població de més edat. Malgrat l'existència de diferents nivells adquisitius en aquest

---

[3] En el cas dels joves, segons diversos autors, l'augment de l'edat mitjana d'emancipació no només té com a origen la dificultat d'accés a l'habitatge, ja que sovint són situacions motivades també per una recerca de major comoditat i nivell adquisitiu (tenir menys despeses), associat a una relació entre generacions més favorable la convivència.

[4] Amb els termes ancians, vells, gent gran, persones grans, persones d'edat avançada o tercera edat, ens referirem de forma genèrica i no pejorativa al grup de població de 65 anys i més, atès que en aquesta edat s'inicia usualment el període de jubilació a Espanya.

[5] Institut d'Estadística de Catalunya (1998). *La societat catalana.* Dirigit per Salvador Giner. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona; pàg. 702.

[6] Segons l'autor, el llindar de la quarta edat o sobreenvelliment es situa en els 80 o 85 anys.

col·lectiu (fruit fonamentalment del patrimoni disponible) i usualment estar alliberats de certes despeses (ja sia per l'emancipació econòmica dels fills o l'adquisició de l'habitatge amb anterioritat), el cert és que la pobresa és un fet generalitzat a la tercera edat. Aquesta realitat, sovint associada al fet de trobar-se fora del mercat laboral, limita les seves possibilitats a les cobertures socials disponibles, i per tant, freqüentment no disposen de recursos suficients per fer front a despeses importants com l'habitatge, fer-hi les reformes necessàries, o simplement, pagar les mensualitats del lloguer. Cal recordar que, malgrat les millores que han experimentat les pensions a Espanya en els darrers vint anys, comparativament són força inferiors a les d'altres països europeus del nostre entorn, i en la quasi totalitat dels casos, les retribucions són insuficients als pagaments que genera un lloguer a preu de mercat o l'adquisició d'un habitatge en propietat. És a dir, l'actual sistema de pensions parteix del fals principi que l'habitatge és una qüestió resolta en la vellesa.

Gràfic : Prestacions socials per funcions en percentatge del PIB a Espanya i a la mitjana del quinze països de la Unió Europea. 2000.

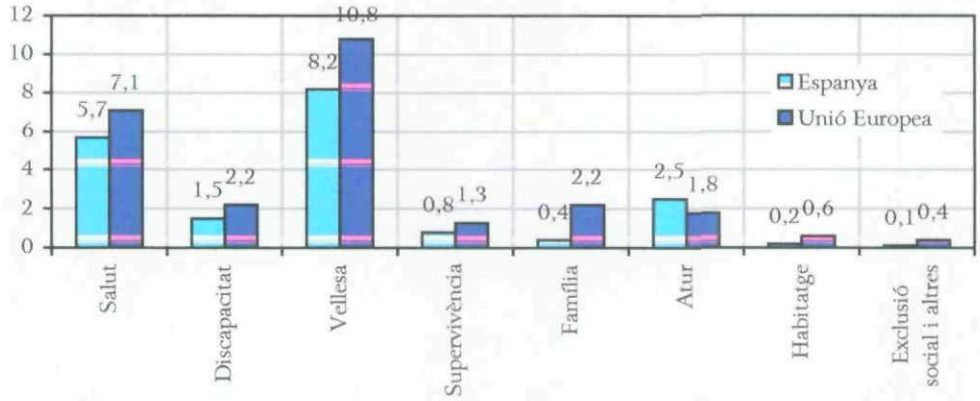

Gràfic :Prestacions de protecció social en percentatge de PIB a Espanya i a la mitja dels dotze països de la Unió Europea.1980-1999.

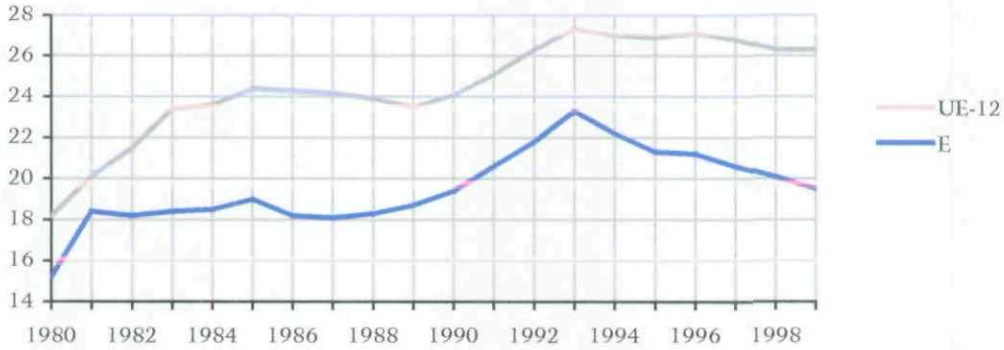

Font: EUROSTAT (2002): *Social Protection Expenditure and Receipts, 1980-1999*

Un altre factor clau en la problemàtica residencial de la tercera edat és la manca d'adequació dels habitatges a les seves necessitats específiques. La vellesa comporta inexorablement un progressiu deteriorament de les condicions físiques de la persona fins a generar situacions de discapacitat i dependència. Per a fer front a aquest l'habitatge de la gent gran hauria de disposar d'un seguit de requeriments i serveis (relatius a la salut, mobilitat, equipament, serveis, instal·lacions, etc.) que en altres segments de població de menor edat podrien considerar-se prescindibles. Paradoxalment però, la gent gran viu més sovint que la resta de la població en els habitatges més antics i deficients[7], sense ascensor, calefacció, telèfon, o fins i tot, sense aigua corrent ni bany. Segons Guillemard[8], referint-se a Espanya, " *Los datos nacionales disponibles sobre el medio de vida de la personas de edad avanzada ponen de manifiesto que la vetustez de las viviendas y la carencia de las comodidades modernas son las características que más frecuentemente se dan..*".

Malauradament, la política d'habitatge duta a terme a Catalunya no resol aquesta situació de la gent gran. Al marge de les pròpies limitacions, bàsicament pressupostàries, que té l'Administració per a fer front als problemes en matèria d'habitatge, en els darrers vint anys els ajuts s'han adreçat majoritàriament als joves[9], concretament a l'adquisició del primer habitatge. La dedicació dels recursos en aquest col·lectiu (considerat alternativament per sota dels 30 o 35 anys), ha suposat la quasi bé absència de suport en la resta de necessitats, i per tant, l'augment de les deficiències residencials en el segment de població de 65 anys i més donat el procés d'envelliment en què es troba la societat catalana. De forma contundent, Palau[10] assenyala que *"les polítiques d'habitatge social adreçades a aquest sector (gent gran) de la població han estat gairebé inexistents a casa nostra, tret d'algunes experiències locals aïllades..."*; al igual que Trilla[11], que comparant la situació de la gent gran respecte altres col·lectius afirma que *" a un altre nivell, la problemàtica dels ancians és ben diferent. Contràriament a la constància que cada cop són més nombrosos, som de l'opinió que els esforços de l'Administració no cobreixen la totalitat de les necessitats. El paper del tercer sector és purament simbòlic davant les carències amb què es troben. Calen polítiques fermes que afavoreixin el millorament de l'habitatge, amb ajuts personalitzats més amplis (equipaments residencials públics, assistència domiciliària, etc.)."* per la qual cosa, *"Junt amb el repte de cobrir les necessitats de les persones que no poden accedir a un habitatge amb les actuals condicions de mercat, es planteja una problemàtica relacionada amb la*

---

[7] L'any 1990, més del 11% del parc es trobava en situació de ruïna, o presentava deficiències d'importància, i més del 15% havien estat construïts abans de 1930.

[8] Guillemard, Anne Marie (1992); pàg. 51.

[9] Veure Trilla, C; Renau, E. *Els joves catalans i l'habitatge*. Secretaria General de la Joventut. Barcelona 2000; bibliografia.

[10] Quaderns de Serveis Socials (1996) Els ajuntaments i la gent gran: present i futur. Diputació de Barcelona. Revista núm. 11. Barcelona, setembre de 1996. Pàg. 36.

[11] Institut d'Estadística de Catalunya (1998). *La societat catalana*. Dirigit per Salvador Giner. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona; pàg. 688 i 699.

inadequació dels habitatges més antics, sovint ocupats per població de baixos recursos o per gent gran, els quals no disposen dels estàndards que avui es consideren mínims d'habitabilitat. La disponibilitat de bany, ascensor, aigua corrent, calefacció, aïllament del fred, etc., són elements que determinen l'obsolescència de bona part dels nostres centres històrics."

En la mateixa línia, l'informe extraordinari de l'any 2004 del Síndic de Greuges[12] sobre la gent gran dependent exposa *"la importància que per a la persona gran té el fet de poder continuar en el seu medi, especialment quan el deteriorament comença a dificultar l'execució d'algunes activitats importants de la vida quotidiana"*, per la qual cosa *"caldria reforçar aquest dret i fer-lo efectiu mitjançant mesures d'adaptació de l'habitatge, sovint força deteriorat, i l'establiment de mesures complementàries"*; a més *"també s'haurien de considerar altres mesures alternatives, com ara l'acolliment familiar, l'habitatge compartit o els habitatges tutelats prop del lloc on viu la persona"*.

Però aquest problema no és exclusiu de Catalunya. En el Congrés Internacional sobre Discapacitat i Envelliment[13] celebrat a Oviedo, en el marc dels actes previs de l'Assemblea Mundial de l'envelliment de l'any 2002, les Nacions Unides, per mitjà del Comissari del Comitè Organitzador exposava que en el cas dels ancians discapacitats que *"el envejecimiento de las personas con discapacidad es un fenomeno nuevo, amplio y duradero que se podría definir como una emergencia silenciosa"*, davant del qual *"es fundamental preservar la independencia de las personas con discapacidad para evitarles una doble angustia: la discapacidad y la vejez"*; per la qual cosa, cal *"promover el desarrollo de opciones de vivienda sin barreras para personas mayores con discapacidad"*. En la mateixa línia, segons Trilla (2001), *"per a la majoria de persones grans, el seu habitatge no respon a les seves necessitats fonamentals. En la majoria dels censos europeus, les persones grans són les que disposen d'habitatges en pitjors condicions que la mitjana, i normalment no s'adapten a les noves necessitats dels seus ocupants."*

Gràfic: Despesa en protecció social a la vellesa en termes reals (preus de 1995) a Espanya 1990-1999. (Base 100=1990)

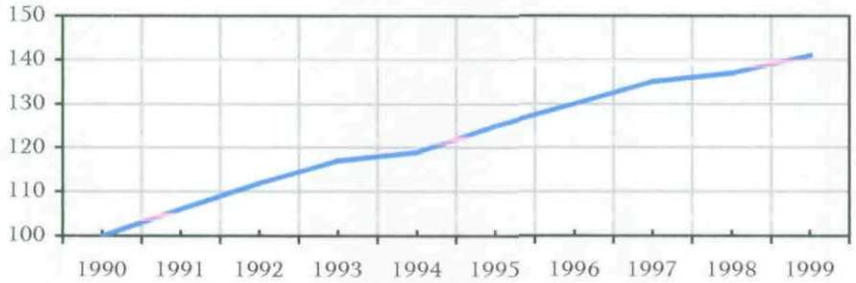

Font: EUROSTAT (2002): Social Protection Expenditure and Receipts, 1980-1999.

[12] Cañellas, Antoni (2004); pàg.123-124.

[13] Rodríguez Rodríguez, Pilar (2002) *El envejecimiento de las personas con discapacidad*; pàg. 8 i 9.

1.3. El reconeixement del dret a l'habitatge en la vellesa.

La importància social de la tesi rau en dos qüestions clau: la consideració de l'accés a un habitatge digne com un dret fonamental de la població, i la concepció de què les necessitats d'atenció a la vellesa han de ser referent obligat en qualsevol política social dins de l'anomenat Estat del Benestar. A Espanya, els dret a un habitatge per part de la gent gran ve recollit com un dret bàsic en els següents dos articles: l'article 47 de la Constitució[14] reconeix amb caràcter general el dret a un habitatge digne i adient com un dret fonamental, alhora que determina la promoció de les condicions i normatives necessàries per part dels poders públics a fi de fer efectiu aquest dret mitjançant la regulació de l'ús del sòl segons l'interès general per evitar l'especulació; i l'article 50 estableix que els poders públics hauran de garantir la suficiència econòmica dels ciutadans durant la tercera edat, alhora que promouran el seu benestar mitjançant un sistema de serveis socials que resolgui els problemes específics de salut, habitatge, cultura i oci. A Catalunya, l'Estatut d'Autonomia precisa en l'article 9.9 que l'habitatge, al igual que l'ordenació territorial i l'urbanisme, és competència exclusiva de la Generalitat

En el pla internacional, en la Declaració Universal dels Drets Humans[15] de l'any 1948, ja s'incloïa el reconeixement del dret a un habitatge adient en la vellesa, ja que, en l'article 25 s'estableix que "*tothom té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri , així com a la seva família, la salut i el benestar, i en especial, l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; així mateix, té dret a les assegurances en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viduïtat, vellesa o altres casos de pèrdua dels mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat*".

Sota aquests principis, les Nacions Unides han promogut diferents declaracions, conferencies i programes amb l'objectiu de posar de manifest el problema i cercar línies d'actuació per la seva solució. En aquest sentit, la Conferència de les Nacions Unides sobre Assentaments Humans (Habitat II) celebrada a Istanbul l'any 1996 incorporava en l'agenda de treball el problema de l'habitatge en la gent gran; i es reconeixia que la gent gran tenia dret a participar plenament en la societat, i en totes les decisions relatives al seu benestar, especialment en les seves necessitats d'habitatge; respecte les quals, cal prestar especial atenció per a resoldre les necessitats en evolució en matèria d'habitatge i mobilitat, a fi de què puguin seguir tenint una vida satisfactòria en la comunitat[16].

---

[14] No obstant això, el fet que aquest reconeixement constitucional del dret a l'habitatge es produeixi dins dels principis rectors de la política social i econòmica enlloc d'entre els protegits drets fonamentals i de les llibertats públiques dels articles 14 a 29 fa que sigui exclusivament teòrica la defensa d'aquesta dret.

[15] Declaración Universal de los Derechos Humanos, adoptada y proclamada por la Resolución de la Asamblea General 217A del 10 de diciembre de 1948.

[16] Punt 17è del Capítol I del Programa Habitat II. (Istanbul, 1996)

En la mateixa línia la Declaració de Principis de les Nacions Unides per a les Persones Grans promulgada el 1999 amb motiu de l'any Internacional de les Persones Grans, defensaven, entre d'altres, el principi de la independència amb l'accés a l'habitatge mitjançant ingressos, suport de llurs famílies i de la comunitat i la seva pròpia autosuficiència; poder residir en el seu domicili tant temps com sigui possible; i participar en les polítiques que afectin directament el seu benestar.

Recentment a Europa, la Carta dels Drets Fonamentals aprovada l'any 2000 exposa en l'article 34.4 que *"amb l'objectiu de combatre la pobresa, la Unió reconeix i respecta el dret a una ajuda social i a una ajuda d'habitatge per tal de garantir una existència digna a tots aquells que no disposin de recursos suficients (...)"*. De forma semblant, en el Simpòsium Panamericà sobre Envelliment i Salut celebrat a Quebec al desembre de 2001 es feia ressò que els grans prefereixen viure en la seva comunitat, barri, poble, domicili; i estar a prop de la seva família, amics i coneguts; per tant, d'entre les propostes destaca la necessitat de millorar el seu entorn vital amb una política d'habitatge adaptada per a mantenir la seva autonomia.

De forma encara més precisa, la Carta de Drets i Deures de la Gent Gran, promoguda pel Departament de Benestar i Família i pel Consell de la Gent Gran a partir del compromisos presos en el 4t Congrés Nacional de la Gent Gran recull *"el dret a accedir a programes d'assistència i rebre els suports necessaris per mantenir l'autonomia i cobrir les necessitats en situacions de dependència física, psíquica i financera"; "dret a instar les administracions perquè articulin els recursos necessaris per desenvolupar programes de prevenció de la dependència, per al manteniment de la capacitat d'autonomia en la vida quotidiana, millorant i adequant les condicions dels espais físics, la mobilitat i la supressió de barreres arquitectòniques"*; i molt especialment *"dret a viure en entorns accessibles, adaptats a les nostres possibilitats i sense barreres, per tal d'assegurar la dignitat en les condicions de vida i habitatge, i d'afavorir la seguretat i el benestar físic, moral, psíquic i espiritual, així com una atenció de qualitat. Així com a rebre un tracte digne i poder gaudir d'un lloc de vida adient en casos de desnonament."*.

En canvi, com veurem, rera aquests teòrics drets la realitat és una altra i el problema de l'habitatge en la gent no és una qüestió resolta, sinó tot al contrari, és un problema emergent resultat de la combinació de diferents circumstàncies. Com a mostra d'aquesta problemàtica, en les conclusions del 2n Foro Mundial sobre l'Envelliment, es demanava *"ante las graves carencias de vivienda y de condiciones de vida"* que *"los gobiernos deben impulsar el desarrollo de redes de servicios sociales y sociosanitarios que permitan el envejecimiento digno en casa"*, *"mejoras en el diseño de alojamientos y entornos mediambientales para promover la independencia con seguridad de la persona mayor"*, i *"promover estándares universales de diseño para garantizar la seguridad de las personas mayores en todo tipo de edificios, así como en todo tipo de transporte"*.

1.4. Vellesa i habitatge: envellir en al comunitat

Indubtablement, la vellesa i el llindar que per aquesta es prengui és quelcom relatiu i dependent del grau de desenvolupament assolit per la societat que analitzem, del seu lloc geogràfic, i del context cultural. De forma internacionalment unànime, el llindar que s'ha establert en els països desenvolupats per a l'inici de la vellesa són els 65 anys bàsicament perquè a partir d'aquesta edat es produeix la jubilació, fet que condicionarà enormement el futur del jove vell, i també perquè, si bé de forma més imprecisa, són en aquests anys quan usualment l'individu experimenta un decaïment més accentuat de les seves condicions físiques, psíquiques i mentals.

A llarg del segle XX, les explicacions de la vellesa i del marc conceptual en què es situa ha estat força divers, però en tots els casos, han tractat d'explicar el món dels més grans, la seva realitat. En un breu repàs a les diferents lectures de la vellesa, la teoria de l'activitat proposa una pràctica gerontològica fonamentada en promoure l'ocupació del temps dels més grans en activitats que facilitin la seva adaptació i la satisfacció d'aquesta nova situació. En l'altre extrem, la *disengagement theory* d'Elain Cumming i William Flenry proposa una progressiva i conscient retirada de l'ancià tot preparant-se per a la decadència física i mental que li espera; es tracta d'estalviar-li problemes i patiment. Lluny d'aquests posicionaments de tipus funcionalista, l'interaccionisme simbòlic defensa que són els mateixos individus els que construeixen el món a partir de les relacions i respostes socials, és a dir, que el rol d'ancià es va construint amb la seva interpretació; i per tant, a mida que canvia la vida del vell es modifica la pròpia imatge fins a assolir, en els casos més extrems, la mudesa social absoluta com a conseqüència de la pèrdua completa dels seu paper en la societat.

Des d'una perspectiva més individualitzada, l'enfocament que fa la continuïtat de les fases del cicle vital propugna que el pas a la vellesa depèn dels hàbits, costums i plantejament de vida de l'individu, per la qual cosa, la realitat és molt més amplia i variada que les teories uniformes. De forma semblant, la fenomenologia reconeix la multiplicitat de realitats que es construeixen segons la interacció entre món i individu a partir dels trets i les experiències vitals de cadascú. Aprofundint en l'heterogeneïtat del col·lectiu de la gent gran, especialment entre els de més edat, la teoria del labeling exposa que l'alteració de rols i identitat dels més grans s'originen amb la seva classificació com a senils o dependents. Un altre plantejament interessant que parteix de l'heterogeneïtat de la gent gran és la de les subcultures que es formen per trams d'edat; i que segons diferents teòrics, constitueixen una minoria amb uns trets econòmics, físics i socials molt definits i diferenciats, al igual que succeeix amb determinats grups ètnics. Des d'una òptica generacional, el conflictivisme de V.W. Marshall anuncia

una lluita entre generacions pel gaudiment dels recursos socials, sobretot per la seva escassetat en els períodes d'envelliment demogràfic, és a dir, per l'augment del volum de necessitat en el grup de gent gran, i per la seva ràpida identificació per raó de l'edat.

Com veiem, els enfocaments exposats donen cos teòric a una realitat que defineix i caracteritza la vellesa: la precarietat econòmica, la soledat i l'aïllament físic i social, la dependència i la discapacitació, l'elevat consum de recursos socials, l'heterogeneïtat del col·lectiu, i l'accentuació de les problemàtiques amb l'edat, el sobreenvelliment. Ara bé, tenint present que tampoc és necessari aprofundir més en aquestes teories perquè ultrapassen els objectius i l'àmbit d'estudi de la tesi; el veritablement important és situar el problema de l'habitatge dins de la realitat dels més grans. Partint del desig de l'ancià de mantenir la seva independència el major temps possible, la importància de l'habitatge augmenta amb l'edat. La pèrdua de les capacitats va reduint les activitats de l'ancià, de forma que és en aquesta etapa de la vida quan l'ús de l'habitatge és més intensiu[17]. Arran de la seva debilitat física, social i econòmica, les activitats fora de l'habitatge es redueixen, i aquest agafa un valor major. Ara l'habitatge és també, en certa forma, un refugi, especialment preocupant quan l'espai exterior, les escales, els carrer o el transport públic no estan adaptats per les seves limitades capacitats. Llavors, el refugi es torna presó. Per a Collet i Gallard (1986), *"l'habitatge constitueix un univers privilegiat per a les persones grans: és el llaç amb el passat, exerceix una funció de protecció, és el refugi, la garantia d'independència. Totes aquestes raons expliquen el vincle de les persones grans vers el seu habitatge"*. En conseqüència, resoldre el problema de l'habitatge en la vellesa no només suposa parlar estrictament d'allotjament, o de vida independent, sinó també de donar dignitat, sentit i un mínim de possibilitats al fet d'envellir.

Però parlar d'habitatge en la gent gran també significa obrir un debat sobre la conveniència de què l'ancià dugui una vida autònoma i independent; o de què es promogui la seva institucionalització, el seu ingrés en un centre. Com vèiem anteriorment, el procés d'envelliment va acompanyat d'una progressiva disminució de les condicions físiques i psíquiques, amb especial intensitat en els grups de més edat (l'anomenat sobreenvelliment o quarta edat). Aquest deteriorament va limitant les capacitats de dur una vida completament independent fins a derivar en situacions de dependència i discapacitat que, lògicament, requereixen que l'afectat hagi de tenir un suport assistencial que li permeti realitzar les tasques diàries. En aquest context, el terme envellir en la comunitat[18] significa cobrir les necessitats assistencials de la gent gran fràgil a fi de què puguin seguir continuant vivint en la

---

[17] Com assenyala Vizcaino (2000), una dels principals necessitats de la gent gran és disposar d'un entorn pròxim adequat, i *"en este sentido, se hace referencia en primer lugar a la vivienda, lugar en el que se desarrollan la mayoría de actividades que realizan"* (pàg. 47).

[18] De l'anglès "aging in place". Per a ampliar aquesta qüestió vegeu Heumann L. I Boldy D. (1995).

seva pròpia llar, o bé en un habitatge adient, de forma que s'eviti el seu ingrés en un centre especialitzat, és a dir, la seva institucionalització.

Gràfic : Expectatives sobre la forma de residència desitjada a la vellesa, segons l'edat de l'entrevistat.

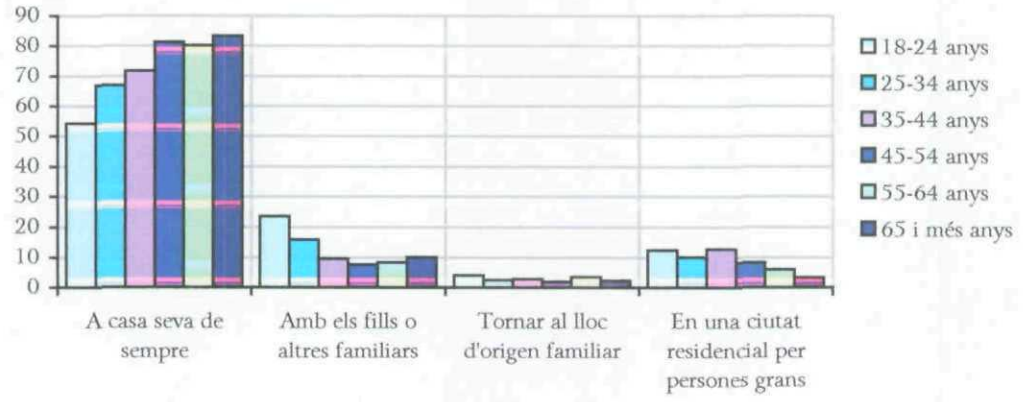

Font: CIS, *Estudio 2.439*, novembre. 2001.

L'opció de la gent gran d'envellir en el seu entorn[19] és, a priori, la millor solució per a respectar la dignitat, la voluntat i la independència de la persona. Com bé assenyala Gomà (1994; pàg. 9), "*potenciar i compaginar els mitjans socio-sanitaris-assistencial, per poder mantenir les persones jubilades en la seva pròpia llar és el repte més puntual que té la societat en el moment actual, i el que més encaixa en voler i sentir de la gent gran*". Així mateix, segons Trilla (2001, pàg. 37), "*en matèria d'habitatge per a les persones grans, les tendències que s'observen a tota Europa, en alguns casos com Suècia ja des dels anys seixanta, donen absoluta prioritat al manteniment de les persones grans en el seu domicili, per a preservar i perllongar la seva autonomia*". De forma similar, per a Castells i Ortiz (1992, pàg. 83) "*el desarrollo de una buena política de vivienda para la tercera edat se perfila, pues, como requisito previo e indispensable para alcanzar el objectivo de mantener los ancianos en su propio hogar*".

Un dels principals motius per a defensar el manteniment de l'ancià en el seu entorn, a més del respecte pel seu desig i altres d'índole econòmic, són les conseqüències de la institucionalització. Aquesta comporta la pèrdua de la independència funcional, una reducció dràstica de la intimitat i un greu desarrelament físic i psicològic. Lògicament, aquestes efectes provoquen en l'intern una sensació de confusió, desorientació, i depressió que incideix directament en el seu comportament i en la seva salut. Per a Guillemard[20], "*considerando que todas las*

[19] Segons Trilla (2003) La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada, pàg. 23; l'augment de l'autonomia residencial de les persones grans és un tret que caracteritza les noves dinàmiques residencials.

[20] Guillemard, Anne Marie (1992); pàg. 50.

colocaciones de personas de edad avanzada supone para ellas un desarraigo de su entorno habitual y considerando que esta deslocalización plantea inevitablemente importantes problemas tanto psicológicos como de inserción social y pérdida de autonomía, las políticas de vejez tienden hoy en Europa a hacer hincapié en las ventajas del mantenimiento a domicilio de estas personas. Además, se suman a este motivo socio-psicológico otras razones de índole económica y financiera, como consecuencia de la esperada restricción del gasto público." Per tant, no és d'estranyar que sovintegi en els casos d'institucionalització el ràpid empitjorament de la salut i la manca d'interès en seguir esforçant-se per a mantenir les reduïdes facultats que resten a l'intern. Així mateix, des d'una perspectiva exclusivament econòmica, envellir en la comunitat també té unes avantatges manifestes. Segons diversos estudis[21], la despesa pública en serveis socials per a la gent gran augmenta sobretot si creix el nombre d'internats, i oposadament es redueix si s'apliquen programes d'envelliment en la comunitat. Si alhora tenim present el procés d'envelliment en què es troba la societat catalana, i la tan anunciada crisi de l'estat del Benestar, és evident que estem davant d'una qüestió clau per a la planificació futura de les polítiques socials. Així mateix, tampoc hem d'oblidar l'evolució dels rols familiars. La incorporació de la dóna al mercat de treball està reduint el suport informal que la família usualment oferia al grans dependents, i per tant, indirectament augmenta el col·lectiu que passa ha dependre directament dels ajuts públics.

Però segons les condicions i la política social duta a terme, envellir en la comunitat també pot presentar inconvenients. L'opció d'envellir en el propi entorn pot resultar perjudicial si s'empra com una excusa per a no construir ni financiar centres d'assistència de llarga estada, si els habitatges on viuen no reuneixen les condicions adequades, o si el servei assistencial no és el correcte per a les necessitats de l'ancià, ja sia tant per excés com per defecte d'atenció. Una atenció excessiva o deficient dificulta els esforços de l'individu per a portar una vida funcionalment independent. Igualment, en els casos de dependència més severa i de condicions sanitàries més desfavorables, les atencions que necessita l'ancià poden ser d'una magnitud tal que el seu cost superi al del seu internament. A més, en aquests casos extrems la independència de l'individu és fictícia, i veritablement la institucionalització s'esdevé llavors la millor solució. Un altre problema que sovint apareix quan es desenvolupen programes d'aquest tipus és la poca coordinació que sol haver-hi entre les administracions que tenen competències en

---

[21] Veure bibliografia (Quaderns de Serveis Socials. *Els ajuntaments i la gent gran: present i futur (núm. 11)*; Kraan, R. J; y otros. *La atención a las personas mayores. Innovaciones importantes en tres países europeos*; Gil Calvo, E. *La emancipación de los ancianos*. Moreno Navarro, Isidoro. *Mayores y exclusión social: por una revolución tranquila hacia una sociedad de todas las edades*. Duocastella Rosell, Rogeli. *Problemàtica de la tercera edat a Catalunya: informe sobre les polítiques vigents a França i Itàlia*. INSERSO. *Plan gerontológico*. Madrid 1993; i INSERSO. *La tercera edad en Europa. Necesidades y demandas*; entre d'altres).

la matèria, i entre les diferents polítiques sanitàries, assistencials i d'habitatge, i que comporta directament en un servei globalment deficient, car i de baix abast.

Gràfic: Forma de residència desitjada a la vellesa, segons l'edat de l'entrevistat.

Font: Enquesta Regió Metropolitana. Barcelona 2000

Des d'una òptica exclusivament residencial, resoldre el problema de l'habitatge es quelcom fonamental per a l'èxit dels programes. Per molt que els serveis sanitaris i assistencials siguin estiguin ben dissenyats i convenientment dotats a nivell econòmic, si els habitatge on viu la gent gran són inadequats, tenen un estat de conservació molt baix, unes instal·lacions deficients o presenten greus barreres arquitectòniques, el fracàs està garantit. Segons Castells i altres[22] "*El desarrollo de una política de vivienda para la tercera edad se perfila, pues, como un requisito previo y indispensable para alcanzar el objetivo de mantener a los ancianos en su propio hogar.*" Per tant, és en aquest punt, on la tesi adquireix un paper determinant. Conèixer la dimensió del problema residencial en el col·lectiu de la gent gran, no només és indispensable per poder elaborar polítiques d'habitatge ad hoc, sinó que també és fonamental per a planificar tota la resta de polítiques públiques dirigides a la gent gran; pensant molt especialment, en els majors de vuitanta anys, els qual solen presentar majors problemàtiques de dependència, a més de ser el més desfavorits econòmicament; raó per la qual depenen exclusivament de l'ajuda pública per a fer front a totes aquestes necessitats. En aquest sentit, resulta molt interessant el Plan de Acción para las Personas Mayores aprovat pel Consell de Ministres[23] el 29 d'agost de 2003, que en l'estratègia 1.11.11. referent a "*Favorecer*

[22] Castells, M, Guillemard, A. M., Perez Ortiz, L (1992). *Análisis de la políticas de vejez en España en el contexto europeo*. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid. Pàg. 83.

[23] De ben segur, aquest reconeixement del problema de l'habitatge en la gent gran guarda relació amb la inclusió d'aquest col·lectiu com un dels desfavorits en el pla estatal d'habitatge.

la autonomia de las personas mayores, mediante los planes integrales de accesibilidad y la utilización de ayudas técnicas y nuevas tecnologias" prevegi mesures com "*el impulso decidido del desarrollo normativo, así como la puesta en pràctica de la legislación estatal, autonòmica y local en matèria de accesibilidad, eliminación de barreras arquitectónicas ...*"; però sobretot, les dirigides a la" *adaptación de los edificios, entorno urbano y transporte para facilitar la participación social de las personas mayores ...*"; "*difundir la normativa vigente sobre medidas de financiación en materia de rehabilitación de edificios y viviendas y de eliminación de barreras*" i "*el impulso en el desarrollo de la adaptación de viviendas usando tecnologias que faciliten las atividades de la vida diaria mediante el diseño, desarrollo, divulgación y empleo de ayudas técnicas*".

Gràfic: Expectatives sobre la forma de residència desitjada a la vellesa, per grups d'edat, 2001.

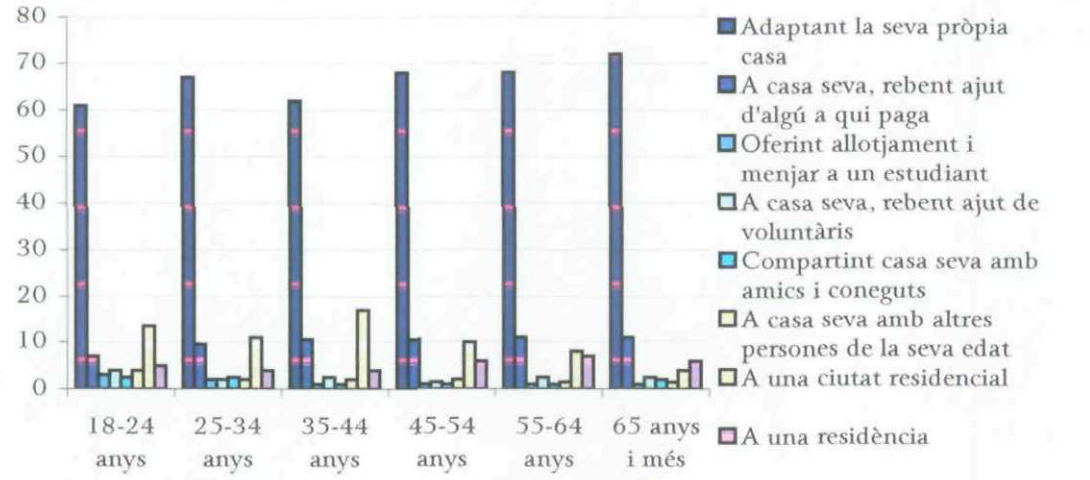

Font: CIS, *Estudio 2.439*, novembre 2001

Igualment, els treballs desenvolupats des de finals de 2001 i al llarg de tot el 2002 per l'equip d'experts en l'elaboració del Llibre Blanc de la Gent Gran Activa, per encàrrec del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya, i en coherència amb el IV Pla d'Actuació Social 2003-2006 del Departament de Benestar social i Família sobre l'objectiu de promoure la vida i el desenvolupament de les persones en el seu entorn familiar i social habitual (línia estratègica núm. 2) exposava en la síntesi de recomanacions[24], concretament en la novena relativa a "*promoure un disseny per a tothom*" a fi de què "*la societat catalana incorpori de manera sistemàtica els principis de disseny per a tothom a l'urbanisme, l'edificació,...*" mitjançant accions com "*facilitar ajuts econòmics des de l'Administració per possibilitar l'accés a aquells habitatges que no tenen ascensor, ja que una de les principals*

[24] Generalitat de Catalunya (2003) *El paper actiu de la gent gran en la nova societat. Llibre Blanc de la gent gran activa*. Pàg. 23 i 24.

causes de soledat i de carència d'una vida activa és precisament la dificultat de sortir de casa"; o "*establir programes de revisió d'habitatges d'aquelles persones que tenen un major risc (persones grans que viuen soles, persones amb deteriorament cognitiu,...), per tal de garantir les condicions mínimes d'accessibilitat i de seguretat*".

Encara de forma més explícita, el Consell Municipal de Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona concloïa en les recomanacions i propostes de l'any 2001 en l'àmbit d'habitatge i gent gran que "*les polítiques relacionades amb la gent gran es basen cada vegada més en les següents idees: importància de l'enfocament integrador i de manteniment de la gent gran en el seu propi entorn; i de les polítiques d'habitatge específiques com a complementàries i preventives de les de caràcter assistencial i social*"; per la qual cosa, les propostes que es plantejaven per a la gent gran eren "*el reforç de l'accés a l'habitatge social mitjançant una major provisió d'habitatges tutelat[25]s, d'acord amb el que ja preveia el Pla d'Actuació per a la gent gran, programes d'ajuts a l'adaptació dels habitatges, molt especialment en l'àmbit dels ascensors, posada en marxa de convenis amb la Generalitat per programes específics d'ajut a l'arranjament/rehabilitació dels habitatges i per augmentar els recursos assistencials de cara a posar en evidència les situacions ocultes de persones amb menor capacitat de mobilitzar-se per demanar ajuts, i foment de les línies novedoses com les dels habitatges compartits entre gent gran o entre gent gran i gent jove*".

[25] Habitatges tutelats consistents en un conjunt d'habitatges reduïts o complets, amb estances d'ús comú que ofereixen un servei d'acolliment alternatiu a persones grans autònomes, amb l'objectiu de dotar-les d'un habitatge adequat i practicable. Poden oferir serveis com bugaderia, higiene de l'habitatge o altres a fi de facilitar la completa autonomia de l'ancià.

1.5. Posicions teòriques sobre l'envelliment demogràfic i les polítiques públiques

Tanmateix, l'anàlisi i evolució demogràfica d'aquest col·lectiu s'explica des de l'anomenat procés d'envelliment. Aquest fenomen, entès com l'augment del percentatge de persones de 65 anys i més respecte el total de la població, s'està produint amb força en la majoria de les societats més desenvolupades del món i suposa actualment la transformació social i demogràfica més important, fins al punt de centrar el debat sobre quina política social i econòmica que cal dur a terme davant les noves necessitats que genera aquest procés d'envelliment. Qüestions com el sosteniment en un futur de l'actual sistema de pensions, l'augment de les necessitats de tipus sanitari i assistencial que genera la gent gran, o l'equilibri de les cobertures socials entre els col·lectius més necessitats (aturats, immigrants, gent gran, joves,...), van estretament lligats a l'evolució demogràfica de la vellesa.

Són moltes les conseqüències de tipus social i demogràfic fruit del procés d'envelliment de la població, que alhora, incideixen en el desenvolupament una o altra línia de polítiques públiques. En l'informe de les Nacions Unides[26] de l'any 1978 s'enumeren un conjunt de conseqüències de l'envelliment demogràfic, d'entre les quals destaquem les següents:

- Descens del nivell de vida en els països altament industrialitzats per l'augment de la relació de dependència.
- Major cost de la dependència dels ancians que dels infants.
- Menor taxa d'estalvi, ja que els ancians viuen dels estalvis acumulats i la societat realitza grans despeses en serveis per a ells; i per tant, augment de la desigualtat d'ingressos, ja característic de les edats avançades.
- Augment dels estudis sobre les necessitats específiques dels vells (habitatge, salut, serveis, oci) així com sobre els seus problemes psicològics, les repercussions de la jubilació, etc.
- Junt a l'evolució de la composició de les llars, es crea el problema de la provisió d'habitatges adients per a edats avançades.
- El problema de la disminució de funcions i del procés de separació de la societat.

[26] O.N.U. (1978) Factores determinantes y consecuencias de las tendencias demográficas.

Gràfic: Despesa en protecció social en percentatges del PIB a la Unió Europea i cinc països més. 1999.

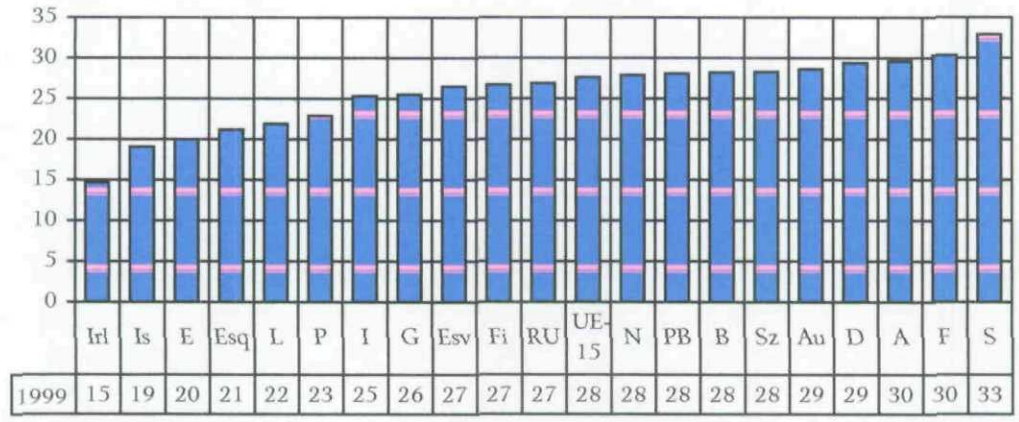

Font: EUROSTAT (2002): *Social Protection Expenditure and Receipts*. Luxemburg.

De l'anàlisi d'aquests efectes, hom pot comprovar que el problema de l'habitatge en la gent gran constitueix un dels problemes emergents derivats de l'envelliment; que manca informació sobre determinades qüestions, per la qual cosa cal promoure recerca, i que en una valoració global, la lectura social del procés d'envelliment és més aviat pessimista. Més recent encara, i seguint els mateixos postulats, les conclusions d'Alain Minc són veritablement nefastes. Segons ell, l'acceleració de la despesa sanitària ens porta inevitablement a una restricció dels serveis mèdics i a un descens de les pensions degut al major nombre de beneficiaris; i en una escala superior, l'excessiu pes dels més grans ens abocarà a una fallida econòmica, social i moral. Òbviament, es tracta d'una interpretació unidireccional de la realitat, fonamentada en la simple relació causa-efecte entesa com demografia-conseqüència social[27], i que per tant, no incorpora en el seu discurs altres variables socials i econòmiques, com la productivitat, els canvis del mercat laboral (amb la incorporació de la dona, etc.) o les característiques generacionals dels individus.

En la dècada dels seixanta, Easterlin desenvolupa l'antiga idea de Malthus de què la població és un factor de pressió contra els recursos existents, i la interrelaciona amb l'evolució econòmica. Bàsicament, els seus treballs giren al voltant dels anomenats cicles econòmics i demogràfics, i sostenen que quan apareix una generació molt nombrosa, aquesta tindrà al llarg de la seva existència dificultats en tots els camps (estudis, món laboral, jubilació, etc.), és a dir, que el volum d'una generació té un efecte invers al del seu benestar; i que lògicament, la seva fecunditat, al igual que l'economia, se'n ressentirà, generant-se els esmentats

[27] Quelcom semblant succeeix si s'estudia la vellesa exclusivament des de la relació de dependencia, és a dir, des de la proporció de productius i improductius.

cicles. Si estudiem exclusivament la gent gran, veiem que les deduccions d'Easterlin són coincidents amb la teoria conflictivista de Marshall, ja que, sota el mateix principi, és evident que l'augment absolut de la població de major edat únicament comporta un empitjorament del conjunt d'aquest col·lectiu, i de les possibilitats d'accedir als recursos econòmics, sanitaris o socials.

Un dels treballs més interessants dels vuitanta són els duts a terme per Samuel Preston. Comparant l'evolució de la situació dels infants amb la de la gent gran, l'anomenada paradoxa de Preston contradiu absolutament les conclusions d'Easterlin i Marshall perquè demostra que no només no empitjoren les condicions dels més grans, sinó que l'envelliment els duu a millorar la seva situació, desafortunadament en oposició a la dels infants, que veuen augmentar les possibilitats de néixer en una llar pobre. L'explicació d'aquest fenomen és múltiple. L'evolució de la família, sobretot degut a la incorporació laboral de la dona, ha modificat la seva responsabilitat vers els més grans, deixant-los cada cop més a l'empara i protecció de les atencions públiques; en canvi, el rol protector de la família sobre els fills és manté. Si afegim que l'augment del col·lectiu de gent gran incrementa la seva influència en les decisions dels poders públics; i que les famílies amb menor renda solen tenir índexs de fecunditat superiors i una esperança de vida inferior, la paradoxa de Preston és força més comprensible.

Probablement, la realitat de la vellesa a Catalunya no s'explica totalment des de cap d'aquests plantejaments, sobretot perquè el procés d'envelliment en si mateix no és quelcom negatiu ni tampoc la gent gran és una rèmora social, sinó ans tot el contrari, el reflex d'una societat més desenvolupada[28]. Amb tot, però, creiem en l'existència de diverses certeses entre les teories anteriors fonamentalment degut a l'heterogeneïtat del col·lectiu de la gent gran. La millora global de les condicions de la gent gran és una realitat que s'ha donat simultàniament amb el procés d'envelliment, i per tant, de ben segur ha estat afavorida pel major pes electoral d'aquest grup. No obstant això, extrapolar aquesta millora a la totalitat dels més grans és fals, i amaga la veritable heterogeneïtat del col·lectiu. L'edat, el patrimoni i l'anterior condició professional són dos fets determinants per a reconèixer individualitzadament el benestar econòmic de l'ancià, i així, la possibilitat d'accedir a serveis d'atenció addicional. D'entre els factors esmentats, l'habitatge constitueix un puntal clau en la seva situació, ja que pot arribar a constituir una necessitat urgent, o en canvi, formar part d'un patrimoni personal substancialment revaloritzat. Com s'entreveu, l'augment de les diferències entre els grups socials també es produeix entre la gent gran, i probablement de forma més accentuada ja que ve a reflectir el decurs de una gran part de la vida, el període laboral. Com calia esperar, aquesta polarització

[28] Respecte aquesta qüestió, vegeu els treballs de Julio Pérez Díaz sobre l'envelliment demogràfic.

social en la vellesa és la responsable de l'elevat nombre de casos de pobresa extrema i d'infrahabitatge entre majors de 64 anys. Altrament, una explicació complementària a les raons de la millora de la gent gran és, en termes generals, la favorable evolució econòmica que ha permès l'increment de la productivitat i del creixement econòmic, i per extensió, dels recursos públics disponibles. En conseqüència, si introduïm un altre factor, els cicles econòmics, l'abast de l'anomenat Estat del Benestar és molt relatiu, i podria reduir-se si empitjoren les variables macoeconòmiques; donant-se una reducció en la seva cobertura. Aquest condicionament de moltes ajudes públiques dirigides a la vellesa segons l'evolució econòmica incorpora un elevat grau d'incertesa, del qual, de ben segur en depenen molts ancians per a poder seguir cobrint les seves necessitats bàsiques.

En conseqüència, atenent-nos al caràcter universal del dret a l'habitatge, a la seva importància en la vellesa, especialment pels motius de tipus ètic, social i econòmic; resulta obvi la necessitat de desenvolupar una política d'habitatge dirigida a resoldre els problemes de la gent gran. Afortunadament, els criteris amb les quals s'ha plantejat la política d'habitatge en gran part dels països europeus[29] del nostre entorn són substancialment diferents, ja que, recullen la qüestió de l'habitatge en la vellesa com un problema específic. Com ja es recollia en les conclusions del Primer Congrés Català per al Dret a un Habitatge Digne[30], "*Cal canviar la idea d'una política d'habitatge genèrica en funció dels ingressos de la població per una política d'enfocament de problemes col·lectius concrets*", és a dir, dirigida als "*joves, una part de gent gran a partir de la nova LAU, una part de gent gran que viu en habitatges no adaptats i inaccessibles, les dones en famílies monoparentals, la immigració...*". De forma similar, Galofré[31] assenyala que "*Haurien de promoure's polítiques d'habitatge que fessin possible el canvi a llars més adaptades a les seves necessitats, ja que l'escassetat de recursos, així com la manca de tradició, dificulten aquest procés.*" En el mateix sentit, la primera conclusió del 1r Fòrum d'Arquitectura per a la Gent Gran[32] realitzat en 24 de maig de 2000, establia que calien "*Actuacions immediates que proposin, amb valentia i imaginació, polítiques alternatives noves, en un marc de qualitat, com: pluralitat de serveis en les diferents formes d'atenció a la gent gran,...*" a més d'un "*pla d'habitatge adaptat, en règim de lloguer, d'iniciativa pública o en col·laboració pública-privada.*" Aquest

---

[29] Veure Guillemard, Anne Marie. *Análisis comparativo de las políticas de vejez en Europa*. Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid, 1992; bibliografia.

[30] Plataforma per al Dret a un Habitatge Digne. Primer Congrés Català per al Dret a un Habitatge Digne. Síntesi i conclusions (23 i 24 de febrer del 2000). Barcelona, 2000. Pàg. 27 i 40.

[31] Institut d'Estadística de Catalunya (1998). *La societat catalana*. Dirigit per Salvador Giner. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona; pàg. 703.

[32] Aquestes conclusions poden consultar-se a la pàgina web del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, concretament, a *www.coac.net/escolasert/gent_gran/primer_forum/primer:forum_conclusions.htm*. Cal indicar que, fruit de l'interès i importància d'aquesta jornada, està en preparació una publicació sobre la mateixa.

reconeixement de l'especificitat del problema comporta l'elaboració d'instruments i mitjans d'intervenció força diferenciats de la resta, i una major dotació pressupostària dedicada només per aquest col·lectiu. Òbviament, amb aquestes premisses, la incidència en el problema és major i els resultats milloren. Gran part d'aquest enfoc rau en una valoració del cost social i econòmic que genera la no resolució de les mancances residencials en la tercera edat. A més de les pensions, la gent gran és una gran consumidora de despesa social en matèria sanitària i assistencial principalment.

De forma simplificada, les necessitats de la gent gran s'estructuren en quatre grans grups: les mancances econòmiques; les qüestions relatives a la soledat i l'ús del temps lliure; els aspectes de salut, dependència i discapacitat; i els relatius a l'habitatge i la necessitat de disposar d'un entorn adient. Per a cobrir aquests problemes, les actuacions poden pertànyer a tres grans camps: l'economia, la integració social; i l'àmbit sanitari i socioassitencial. Dins d'aquest marc d'actuació, la política d'habitatge cap a la vellesa s'integra fonamentalment en l'esfera social i assistencial; i freqüentment necessita d'actuacions paral·leles dels serveis socials, com la teleassistència per exemple, o mesures de naturalesa econòmica, sovint encaminades a l'obtenció de finançament a per a dur a terme obres d'adaptació, canvis d'habitatge o altres despeses. Sense perdre de vista el plantejament extensiu i integral del problema de l'habitatge, aquest complex marc d'actuació sovint provoca la confusió de les actuacions entre les administracions i els departaments implicats, en detriment dels afectats. La descoordinació entre serveis socials, polítiques d'habitatge i urbanisme; entre les actuacions específiques i les línies generals; i entre les diferents administracions deriva en la inexistència d'actuació en determinats àmbits socials o territorials, s'accentua la palesa ineficiència de moltes de les mesures preses per la manca d'altres d'acompanyament necessàries, o en els millors del casos, les tasques són dutes a terme per professionals no preparats específicament. Com bé sabem, els recursos econòmics són limitats i les demandes de la gent gran creixents, per la qual cosa, la recerca dels problema de l'habitatge en la gent gran a més de ser el pas previ per a proposar solucions, hauria de ser la base per a planificar el conjunt d'actuacions socials vers aquest col·lectiu. De ben poc serveixen els serveis a domicili d'infermeria, assistència o altres, si ja el mateix habitatge no reuneix les condicions mínimes que necessita l'ancià. És per aquest motiu que no és possible deslligar habitatge i serveis socials en la gent gran perquè ambdós camps es necessiten mútuament. No obstant això, tampoc hem de confondre'ls perquè, tot i cercar el mateix fi, el benestar de la gent gran, cobreixen necessitats diferents.

1.6. La política d'habitatge dins de les polítiques socials dirigides a la vellesa.

Dins del conjunt de polítiques socials dirigides a cobrir les necessitats de la gent gran, la política d'habitatge s'emmarca entre les de caire sociosanitari i assistencial, i les d'àmbit econòmic; i lògicament, les actuacions en matèria d'integració social i la resta de serveis assistencials per a l'ancià independent estan subjectes a l'existència d'unes condicions residencials adients. La facilitat de descoordinació en la intervenció pública és previsible vists els àmbits relacionats.

Quadre: Àmbit de la política d'habitatge per a la gent gran dins de les polítiques dirigides a la vellesa.

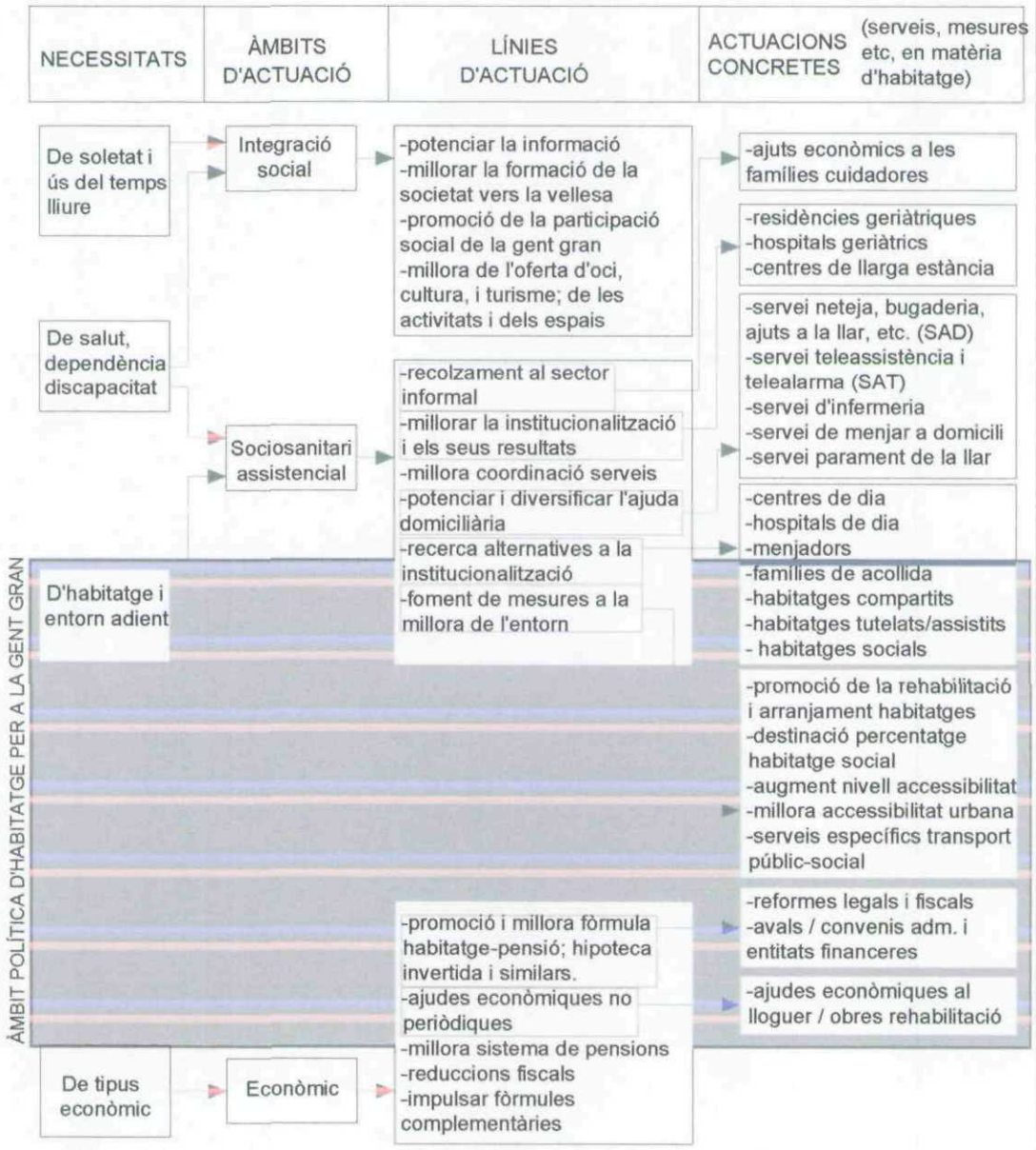

Font: Elaboració pròpia

A grans trets, la política d'habitatge dirigida a la gent gran es pot classificar en dos grans línies: les actuacions que tenen per objectiu mantenir l'ancià en la seva pròpia llar; i les que ofereixen un nou allotjament a la gent gran, perquè la primera opció no és viable, ja sia per les condicions de la persona, l'estat de l'habitatge, la possibilitat de realitzar els arranjaments necessaris, o senzillament per la seva pèrdua (desnonament, rescissió contracte de lloguer, etc.).

Dins del primer grup, les intervencions encaminades a mantenir l'ancià a casa seva solen tractar-se d'obres per a millorar l'accessibilitat i la mobilitat (ascensors, rampes, eixamplament dels passos, etc.), obres de reforma i modernització de determinades peces (usualment banys i cuines), obres per a millorar les instal·lacions obsoletes o inexistents, obres de rehabilitació de l'immoble segons les deficiències d'aquest (problemes d'antiguitat, d'estat de conservació, d'estructura, etc.); o ajudes econòmiques directes per al pagament de les quotes de lloguer o de l'hipoteca.

Quan l'acció pública s'orienta cap a un nou allotjament de l'ancià; les solucions poden ser vàries, però en tot cas, per a què sigui considerat política d'habitatge, entenem que l'ancià no pot arribar a perdre la seva independència, ja que, llavors, estaríem parlant d'institucionalització, fet que clarament marca la fi de la política d'habitatge i el nivell màxim d'assistència sociosanitària cap a la tercera edat. Sovint aquest límit no és excessivament nítid perquè la diferent combinació d'assistència i allotjament en moltes de les alternatives fa difícil concretar en quin punt exacte s'acaba la política d'habitatge en un sentit estricte. No obstant això, aquesta discussió bàsicament teòrica es resol amb l'anàlisi dels tipus d'allotjament pensats per a la gent gran, i en determinar quan el nivell de dependència i de vida col·lectiva és tan elevat que fan que la majoria de les activitats diàries estiguin supeditades al suport assistencial, sanitari o a les pautes de la vida col·lectiva, fins al punt que desapareix tota possibilitat d'independència real i efectiva. Segons Guillemard (1992, pàg. 42) referint-se a la institucionalització afirma que "*esta modalidad de alojamiento (...) se caracteriza por el menor grado de autonomia de la persona de edat avanzada*" sobretot perquè "*ven su libertad recortada en todo cuanto se refiere al reglamento interno del establecimiento (horario de las comidas, prohibición de tener animales, etc.)*". Lògicament, aquestes residències geriàtriques i demés centres d'institucionalització de la gent gran que envaeixen l'espai de la vida independent i autónoma no són objecte d'estudi de la tesi perquè, com assenyalàvem, es troben fora del camp de la política d'habitatge.

Amb tot, però, també som conscients que la majoria de les formes d'allotjament "independent" de la gent gran, les principals diferències venen donades pel diferent grau d'incorporació de recursos assistencials i de formes de

vida alternativa que, indubtablement, van progressivament retallant la completa independència de l'ancià, sense, però, anul·lar-la completament.

D'entre les formes d'allotjament en l'àmbit de la política d'habitatge, el màxim grau d'independència ve representat per l'habitatge social, quan aquest tipus d'habitatge promogut directament per l'administració únicament recull el fet de què l'usuari tingui 65 anys o més en el programa funcional de l'habitatge, és a dir, en la seva distribució, sense que s'incorpori cap mena de recurs assistencial, comunitari o sanitari. En canvi, quan aquests habitatges incorporen algun recurs addicional específic per a la gent gran, hauríem de parlar d'habitatges assistits, tutelats o amb serveis[33]. Segons definició, els habitatges tutelats consisteixen en un conjunt d'habitatges reduïts o complets, amb estances d'ús comú que ofereixen un servei d'acolliment alternatiu a persones grans autònomes, amb l'objectiu de dotar-les d'un habitatge adequat i practicable; i que poden oferir serveis com bugaderia, higiene de l'habitatge o altres a fi de facilitar la completa autonomia de l'ancià. Com assenyala Guillemard (1992, pàg.37), l'habitatge tutelat o assistit *"és la estructura de alojamiento colectivo menos coercitiva y la que brinda mayor grado de libertad individual"* perquè aquí *"las personas de edad avanzada se consideran inquilinos que pueden elegir libremente los diferentes servicios (ayudas domésticas y de enfermería, comedor, restaurantes, animación, etc.) que les propone la estructura de que se trata"*; per la qual cosa, *"la persona de edat avanzada debe encontrarse en un estado físico y psíquico satisfactorio"*. Per tant, el grau de suport i assistència és variable en funció del plantejament inicial i de les necessitats dels ocupants, encara que es parteixi de l'autonomia de l'ancià.

Amb una major reducció de la independència de l'ancià que en els casos anteriors, bàsicament trobem tres formes d'allotjament que, segons els principis exposats, es situen en l'esmentat llindar de la política d'habitatge. Ens referim als pisos compartits o petites unitats de vida, les famílies d'acollida i les alternatives de convivència intergeneracional. Ara, la privacitat i independència de l'ancià està molt més limitada, i en bona part depèn de les pautes que regeixin la vida pseudocomunitària i de l'evolució de la discapacitat o dependència dels més grans. Sovint aquestes opcions d'allotjament són solucions temporals per a poder oferir una resposta adient fora de la institucionalització a necessitats d'atenció molt concretes o temporals; o al contrari, són l'última etapa de la vida independent del gran abans de la seva institucionalització obligada per l'empitjorament de les seves condicions.

---

[33] En el cas d l'ajuntament de Barcelona, el Grup de Treball sobre la Gent Gran va proposar (com a la fi ha succeït) la qualificació d'assistits o tutelats per *"habitatges amb serveis considerant que és una denominació més adequada a les seves característiques i més respectuosa envers les persones que hi viuran"*. Document de Conclusions i Propostes; pàg. 51)

1.7. La política d'habitatge per la gent gran duta a terme a Catalunya.

Probablement, la primera experiència de certa dimensió a Catalunya específicament planificada per a millorar les condicions d'allotjament de la gent gran i que considera en el mateix punt de partida el procés d'envelliment de la població, la pobresa en la tercera edat i les avantatges d'envellir a casa és el *"Programa de Rehabilitación de Viviendas para Personas Mayores sin Recursos Económicos"*, finançat a càrrec del 0,5% del IRPF, i desenvolupat al llarg de 1989 i 1990 en els cascs antics de Barcelona, Saragossa i València. El volum total d'intervencions fou de 369 habitatges; i d'entre les conclusions[34] extretes pels responsables, destaquem la satisfacció i agraïment dels beneficiaris per la millora en la seva qualitat de vida; i la detectació d'una demanda emergent que segons els mateixos autors, caldria quantificar.

En els primers anys noranta, i també finançat a càrrec del 0,5% del IRPF (en certa forma, com a continuïtat del programa anterior), la Diputació de Barcelona incloïa dins dels recursos socials per a la gent gran, concretament com un servei complementari a l'atenció domiciliària, un servei d'arranjament dels habitatges[35]. La valoració feta a mitjans dels noranta d'aquest servei és força coincident amb l'exposat anteriorment: és un problema creixent, clau per a consolidar la resta d'ajudes, i comporta en la majoria dels casos una millora substancial de les condicions de vida de l'ancià. Si aprofundim en les crítiques i propostes de millora, la manca de coordinació amb les àrees d'urbanisme municipals ja apareix com un greu obstacle, la manca del perfil professional adient dels assistents socials que sovint fan excessives tasques tècniques és un altre, i com era d'esperar, el finançament de les operacions, i per tant, el nombre i abast dels arranjaments és una constant. Respecte aquest aspecte econòmic, resulta molt interessant com la contribució de la família afectada és variable, objecte de pacte en funció dels ingressos de la llar així com, segons la disponibilitat econòmica dels descendents; textualment *"el criteri amb els de menys ingressos és implicar la família malgrat que només sigui amb uns diners simbòlics"*. Un altra característica del servei és el procés de detecció i selecció dels usuaris des de la xarxa dels serveis socials, i fins i tot, en molts casos també el seguiment.

Malauradament, aquestes experiències no han tingut l'evolució necessària, ja que a casa nostra, d'entre totes les polítiques socials, i llevat alguna excepció aïllada, l'habitatge ha estat tractat com un assumpte secundari, i quasi sempre s'ha

---

[34] Vegeu Estivill, Jordi; de la Hoz, Santiago; GES (1993) Test Social: Sobre el programa de Rehabilitación de Viviendas para Personas Mayores sin Recursos Económicos. Hacer Editorial. Miniterio de Asuntos Sociales.

[35] Vegeu Diputació de Barcelona (1996) La gent gran a casa: anàlisi qualitativa dels recursos a la província de Barcelona; pàg. 140 a 155.

centrat en l'accés al primer habitatge als joves, per la qual cosa, les polítiques d'habitatge dirigides a la gent gran han estat ínfimes, i bàsicament han consistit en actuacions puntuals, desordenades amb la resta, de mida més aviat petita, i generalment impulsades des de l'administració local. De fet, ja en l'any 1991, el Síndic de Greuges esmentava en el seu informe al Parlament de Catalunya que la gent gran era un dels col·lectius més desfavorits pels plantejaments amb que es plantejava la política d'habitatge; qüestió que de forma més amplia es recollia en l'informe del Síndic de l'any 2004 sobre la gent gran dependent[36] en el sentit que *"per a poder continuar vivint a casa, les persones grans dependents han de disposar d'un habitatge accessible i confortable i comptar amb un conjunt de serveis de suport adaptats a la seva situació"*, però, *"a causa dels escassos recursos econòmics de què disposen, avui aquestes persones solen viure en habitatges força deteriorats i necessitats de reparacions i, d'altra banda, no disposen d'ajudes ni mitjans tècnics que els ajudin a superar aquestes dificultats"* i *"tampoc hi ha suficients llars o habitatges tutelats de proximitat que els permetin almenys no allunyar-se del seu entorn"*.

Gràfic: Nombre d'habitatges protegits i lliures. Període 1981-2001. Catalunya.

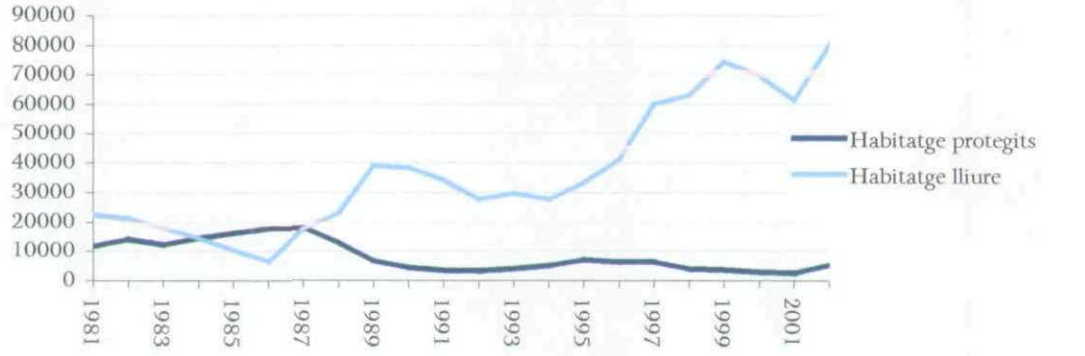

Font: Direcció General d'Arquitectura i Habitatge.

Com a exemple d'aquest estès desinterès, en el Reial Decret 1/2002 que regula les actuacions a nivell estatal del pla d'habitatge 2002-2005 el problema residencial dels vells es menciona únicament en el preàmbul en el sentit que, després dels joves, el Pla ha de facilitar *"el acceso a viviendas dignas, en alquiler o propiedad, a los grupos de población con ingresos reducidos, (...), a la tercera edad y a los minusvalidos"*, però, fora d'aquest desig de bones i òbvies intencions, no hi ha cap desenvolupament posterior, ni cap ajuda específica. A més, cal tenir present que el pilar sobre el qual s'ha concretat la política d'habitatge a Catalunya i Espanya ha estat l'habitatge protegit, pensant principalment, com dèiem, en l'accés dels joves; i a més a més, aquest producte ha anat caient progressivament des de finals dels vuitanta en nombre i proporció en el conjunt de l'oferta.

[36] Cañellas, Antoni (2004); pàg. 166.

Gràfic : Evolució de la despesa en la funció "habitatge" a Catalunya. Proporció de despesa sobre el PIB. Període 1991-2000.

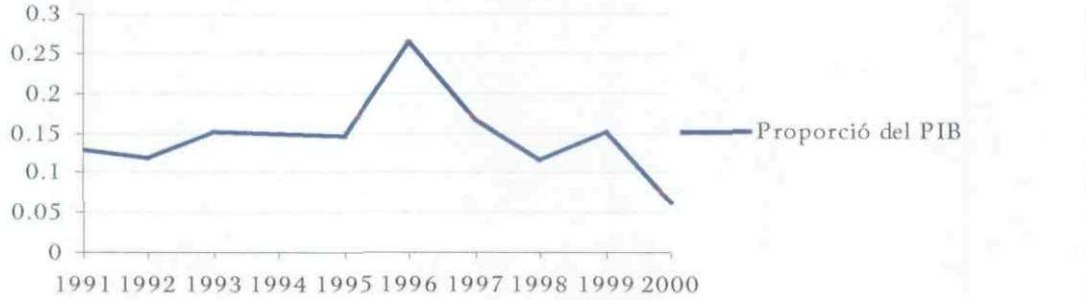

Font: elaboració pròpia segons dades IDESCAT.

En aquest context també, cal tenir present que la inversió pública a Catalunya amb finalitats socials en matèria d'habitatge ha caigut considerablement des de la segona meitat dels anys noranta, tant en termes relatius respecte el PIB com en quantia absoluta.

Igualment, aquest panorama en certa forma es repeteix en la Generalitat de Catalunya, amb una política d'habitatge que massa sovint ha estat una mera concreció de les pautes establertes en el pla estatal, sense aportar cap solució al problema d'habitatge de la gent gran al marge de les ajudes genèriques. D'entre aquestes ajudes, de forma excepcional, però, destaquem els ajuts personalitzats a l'allotjament que recentment s'han convocat[37] per a les persones amb dificultats per a satisfer les despeses del lloguer o les quotes de l'hipoteca, per les quals s'ha dotat el programa amb més d'un milió d'euros.

Fora del que podríem anomenar estrictament com política d'habitatge en un sentit reduccionista, des del Departament de Benestar es duen a terme diferents programes que directa o indirectament s'adrecen a assolir millores en les condicions d'allotjament de la gent gran a Catalunya. Un dels programes més interessants en el pla teòric és l'anomenat "Viure en família"[38], amb el qual des de l'any 1999 el Departament de Benestar Social pretén fer viable el desig de la majoria de persones[39] amb dependència de romandre i viure en el seu entorn sociofamiliar habitual. L'estratègia del programa es planteja sobre dos línies d'ajuts: la prestació econòmica directa a la persona dependent en funció dels

[37] Vegeu Ordre BEF/81/2004, de 25 de març.

[38] Al respecte, vegeu l'Ordre BES/225/2002, de 10 de juny, per la qual es crea el programa d'ajuts de suport a les persones amb dependència, dins del marc del programa Viure en família; i l'Ordre BEF/9/2003, de 10 de gener, pel qual s'obre la convocatòria i s'aproven les bases per a la concessió d'ajuts.

[39] Inicialment es va plantejar exclusivament dirigit a la gent gran, però posteriorment s'ha estès a tota la població amb un determinat grau de dependència que valorarà

ingressos ponderats de la llar; i les actuacions integrades orientades, a la seva família i el seu entorn. Dins d'aquesta darrera línia, el programa, almenys en la teoria, s'estructura en atenció a les persones (informació i orientació, SAD, centres de dia, etc.), atenció a la família i als cuidadors; i adequació de l'entorn, amb ajudes tècniques i per a la supressió de barreres arquitectòniques. Però com bé dèiem al principi, aquesta exposició d'objectiu és teòrica, i l'única proposta que ha prosperat han estat les ajudes econòmiques directes, mentre que la rehabilitació i millora dels habitatges no ha tingut suficientment desenvolupament[40].

Taula: Índexs de cobertura i nombre de beneficiaris de diferents àmbits de les polítiques socials dirigides a la gent gran. Comunitat autònomes, Gener 2001.

	SAD	Servei teleassistència	habitatges públics tutelats	beneficiaris habitatges tutelats[41]	beneficiaris ajudes adequació llar
Andalusia	2,04	1,55	0,02	178	932
Aragó	2,44	1,67	-	-	55
Astúries	1,79	0,89	0,03	78	16
Balears	2,78	0,72	0,01	9	14
Canàries	1,88	0,22	-	-	-
Cantàbria	1,55	0,26	0,08	80	-
Castella i Lleó	2,48	1,61	0,01	61	-
Castella-la Manxa	2,55	1,85	0,20	686	-
Catalunya	1,30	0,57	0,03	323	-
C. Valenciana	2,16	1,99	-	-	-
Extremadura	4,86	0,66	0,67	1.321	-
Galícia	1,35	0,29	0,01	66	2.487
Madrid	1,89	1,01	0,04	280	774
Múrcia	1,64	1,16	0,00	6	-
Navarra	3,02	3,55	0,09	90	368
País Basc	2,85	1,16	0,10	370	176
La Rioja	2,84	0,82	0,02	10	2
Ceuta	1,76	1,43	-	-	-
Melilla	3,04	2,04	-	-	-
Espanya	2,07	1,07	0,08	3.558	

Font: IMSERSO (2000)

[40] Segons el propi servei d'informació del Departament de Benestar i Família, les ajudes integrades el programa viure en família ha beneficiat a 851 famílies, amb una despesa executada de 502.799 euros, que inclou les aportacions del conveni de col·laboració amb caixes d'estalvi per a la promoció i foment dels serveis socials.

[41] La proporció de beneficiaris en cada habitatge ens assenyala que aquesta forma d'allotjament estaria més propera als pisos compartits que els habitatges tutelats pensats per a una família d'ancians que usualment es compon d'un o dos membres.

Un altre dels programes de Benestar Social per a la gent gran són els habitatges tutelats, que es destina a aquelles persones de més de seixanta anys i són capaces d'autogovernar-se però que no disposen de condicions sociofamiliars o d'habitabilitat adequades, i on els residents comparteixen tasques i despeses i que, optativament, poden viure amb els seus cònjuges parelles i amb les persones que en depenguin. Segons la memòria del Departament de Benestar i Família de l'any 2002, a Catalunya només es disposaven de 783 places d'aquest tipus d'establiment, de les quals 450 serien de titularitat pública i 333 de titularitat pública; i d'aquestes últimes, 257 es corresponen a places dels ens locals i únicament 76 places serien veritablement places de l'ICASS, amb les quals s'hauria destinat la major part de l'exigua quantitat de 261.000 euros que per aquest concepte va destinar el Departament l'any 2002.

Sense entrar a analitzar altres ajudes[42], com les dirigides als discapacitats o les tuteles, hom pot intuir aquesta baixa destinació de recursos a les condicions residencials de la gent gran des del Departament de Benestar i Família. No en va, Catalunya obté uns resultats molt discrets, inferiors a la mitjana estatal i a la quasi totalitat de Comunitats Autònomes si s'estudia comparativament la cobertura dels serveis socials en matèria d'habitatge i gent gran, com per exemple les prestacions econòmiques per a l'adequació de l'habitatge, els habitatges tutelats, els serveis d'ajuda al domicili, o serveis de teleassistència.

Davant del greu dèficit que pateix la gent gran en qüestió d'habitatge, l'any 2002 l'Ajuntament de Barcelona va posar en marxa el programa d'habitatges amb serveis[43]; consistent en un nombre total de 578 habitatges distribuïts en deu equipaments, cedits en règim d'ús i habitació, i dotats dels serveis de suport que, en un moment determinat poden necessitar els ancians. Els requisits dels sol·licitants eren una edat mínima de 60 anys, composició familiar d'una o dues persones, unes condicions personals que garanteixin dur una vida autònoma, uns ingressos de la llar de menys de 3,5 vegades el salari mínim interprofessional, no tenir en propietat cap habitatge protegit o tenir en usdefruit o propietat un altre habitatge a Barcelona. Respecte els habitatges, les seves superfícies oscil·len entre els 36 i els 69 metres, amb uns cànons mensuals d'entre 131 i 251 euros, que poden reduir-se en funció dels ingressos de la llar. Com a mostra de l'interès despertat, per als 578 habitatges es van rebre unes 2.050 sol·licituds.

Una altra mostra del paper de l'administració local en el problema de l'habitatge entre la gent gran és el servei d'atenció d'urgències a la vellesa (SAUV) implementat per la Diputació de Barcelona amb l'objectiu de donar acollida i

[42] Cal recordar que les ajudes a la institucionalització, com les residències geriàtriques, no es consideren dins de la política d'habitatge perquè parteixen de la pèrdua d'autonòmia residencial de l'ancià.
[43] Regulats pel Decret 284/1996, de 23 de juliol.

atenció a persones de 60 anys i més que es trobin en situa d'emergència degut a problemes familiars, extraviaments, pèrdua de l'habitatge definitiva o temporal, persones grans indigents. El serveis que s'ofereixen són diversos, des de l'atenció en els aspectes bàsics d'higiene, sanitat, o alimentació fins l'acollida en un centre residencial o la realització d'un diagnòstic social i recerca d'alternatives a l'internament residencial. Però, tot i tractar-se d'un plantejament integral molt positiu, lamentablement, l'abast del SAUV es limita als municipis[44] amb els quals s'ha subscrit un conveni entre ajuntament i diputació; i, a més, resta condicionat a la disposició de places per als serveis requerits. Novament, l'encert de la concepció del programa queda condicionat als recursos en la seva aplicació.

Molt relacionat amb els problemes de soledat de la vellesa, en l'esfera de l'actuació privada, però en col·laboració amb el sector públic[45], la Fundació Viure i conviure de l'Obra Social de Caixa Catalunya du a terme un programa que porta el mateix nom, Viure i conviure, amb el qual es pretén donar resposta simultània a dos qüestions que podem complementar-se: l'allotjament dels joves universitaris i la necessitat de companyia de la gent gran. Així, l'ancià ofereix allotjament a l'universitari a canvi de la seva companyia.

També des del sector privat, Càritas sovint ha vingut a cobrir les mancances de les polítiques públiques. El cas de la gent gran no ha estat una excepció, i només en el 2002 va atendre uns 1.736 ancians amb greus problemes econòmics, de dependència o habitatge. Més de la meitat eren persones que viuen soles, usualment dones, i que percebeixen ingressos molt baixos, ja sia pensions de viduïtat, petits pensionistes o antics beneficiaris dels Fons d'Assistència Social (FAS). D'entre els serveis que Càritas disposa per a la gent gran cal destacar les ajudes a la llar, el servei de pisos compartits amb gent gran, el suport econòmic i emocional per a l'accés a una residència, les ajudes econòmiques, o els serveis residencials per a gent gran, entre d'altres. Per tant, si bé són lloables totes les iniciatives privades de naturalesa social, el cert és que en aquest cas, aquestes ajudes són opcions d'emergència als grans buits que no cobreix el sector públic.

En conseqüència, després d'aquest breu repàs de les actuacions en matèria de política d'habitatge, podríem qualificar que la política duta a terme a Catalunya en aquest camp és més aviat escassa, tant pel que fa a dotació pressupostària com a resultats, amb uns índexs de cobertura força per sota de la mitjana d'Espanya, ja per si mateixa, inferior en termes generals al nostre entorn europeu. No obstant

---

[44] Actualment, aquests municipis són Badalona, Barcelona, l'Hospitalet del Llobregat, Sant Adrià del Besòs i Santa Coloma de Gramenet.

[45] Els àmbits d'implantació, segons convenis subscrits amb els municipis I universitats, són Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Badalona, Castelldefels, Cerdanyola, Manresa, Reus, Terrassa, Sabadell, Salt, Tortosa, i Vic.

això, però, també hem d'assenyalar que, si bé manquen coneixements més acurats del problema, existeix una creixent conscienciació de la seva existència, i que es materialitza en moltes actuacions que, al no que no acompanyar-se de mitjans suficients, més aviat són un decàleg d'intencions. Com afirma Lindström (2002), referint-se a Catalunya *"l'oferta de serveis per a la gent gran al nostre país, segueix havent pocs serveis intermedis com centres de dia, serveis domiciliaris, habitatges adaptats amb serveis personals incorporats, de manera que només hi ha dos opcions viables en les quals els fills de les persones grans treballen: assumir la responsabilitat de la cura de la persona gran dependent a plena jornada o fer que ingressi en una residència"*.

En el terreny administratiu i polític, fins a l'actualitat, l'escala que té més iniciativa és l'administració local, i bàsicament es tracta d'actuacions gestionades i integrades en les àrees de serveis socials, molt probablement, perquè la política d'habitatge, estrictu sensu, la dels plans d'habitatge, no prioritza gens el problema dels ancians. Aquest fet ens pot ajudar a entendre el perquè de la necessitat de desenvolupar plans d'habitatge específics per col·lectius, ja no només per a poder aplicar instruments d'intervenció més eficients i ajustats als objectius, sinó també per a poder coordinar la multiplicitat d'administracions, àrees de serveis públics, entitats sense ànim de lucre i operadors privats, a fi de millorar l'eficàcia, eficiència i l'abast dels resultats.

Com a mostra d'aquest reconeixement generalitzat del problema, només cal fer un repàs als programes dels partits polítics catalans en la campanya electoral de les darreres eleccions autonòmiques. Convergència i Unió afirmava que cal impulsar i promoure *"les obres de millora de l'accessibilitat als habitatges per part de persones gran"*, *"noves formes d'habitatge per a la gent gran"* i *"els habitatges tutelats i assistits per al foment de l'autonomia de les persones grans"*. Per la seva part, el Partit Socialista de Catalunya exposava en els objectius *"possibilitar que les persones dependents envelleixin en el seu entorn"* i *"ampliar la xarxa d'habitatges tutelats d'oferta pública*[46]*"*, per als quals proposa diferents mesures com impulsar l'acolliment familiar, potenciar el progama "Viure en Família" amb l'arranjament d'uns 100 habitatges per any, 20 dels quals seran d'acolliment familiar (amb l'objectiu d'arribar a 375 places d'acolliment familiar en quatre anys); la creació de 4.000 places per "Viure en família", a raó de 1.000 places anuals; i crear un total de 1000 habitatges tutelats en quatre anys. Igualment, el Partit Popular, proposa facilitar que *"les persones grans puguin romandre en el seu entorn"*, així com, *"promoure 1.000 noves places en programes d'habitatge tutelat per a persones grans que no tinguin un grau de dependència alt"*. Quant a Esquerra Republicana de Catalunya, per al compliment de l'objectiu de *"garantir que la gent gran podrà viure a casa seva, en condicions dignes,*

[46] Concretament, especificava que *"l'oferta actual és de 445 places d'habitatge tutelat, de les quals 323 són d'oferta pública, amb una cobertura mitjana de 0,031%. Afegir un total de 1.000 places d'habitatges tutelats d'oferta pública per arribar a una cobertura mínima del 0,13%"*.

mentre que el seu nivell de dependència els ho permeti" proposa "*una xarxa de pisos tutelats o de residències*" de forma coordinada amb els ajuntaments mitjançant un pla quinquennal de finançament i de recursos. D'altra banda, Iniciativa per Catalunya-els Verds parteix del principi que "*la gent gran ha de tenir el dret a viure i envellir a casa*", per la qual cosa, cal una "*política potent de creació de serveis d'atenció domiciliària, d'habitatges amb serveis, i de centres de dia*" i "*un programa d'adaptacions dels habitatges de la gent gran per tal d'adaptar-los a les noves necessitats derivades de l'envelliment*".

1.8. Una perspectiva internacional del política d'habitatge per a la gent gran

La incidència del problema de l'habitatge en la gent gran no és exclusiva de casa nostra però si, en certa mesura, l'abandó amb que es troba aquest col·lectiu en la política d'habitatge duta a terme. Aquest greu dèficit d'ajuts sorprèn amb la poca difusió que té aquesta realitat, i que segons diversos autors, és deguda a la mudesa social que envolta les mancances de la vellesa.

Per sort, si ampliem l'horitzó d'estudi al context europeu, no només trobarem l'unànime reconeixement de les precàries condicions residencials de part dels nostres ancians, sinó que també podrem veure com, arran d'aquestes, s'han elaborat polítiques d'habitatge específiques per a resoldre-les. En molts casos, l'explicació a aquesta situació no només rau en un major abast de l'estat del benestar en determinats països, sinó que també pot explicar-se per un procés d'envelliment iniciat amb anterioritat al nostre, i que per tant, en certa forma els ha obligat ha plantejar solucions abans. En l'informe de l'any 1997[47] de la Unió Europea sobre la política d'habitatge dels seus estats membres, en l'anàlisi del parc d'habitatges, tant en règim de propietat o lloguer, es destacava en primer lloc la mala adequació de molts habitatges al creixent nombre de persones d'edat avançada i en molts cops amb baixos ingressos. De fet, Mac Lennan, Stephens, i Kemps[48] advertien de les greus dificultats residencials de moltes llars de gent gran que viuen en habitatges degradats; per la qual cosa, expliquem perquè, en termes generals, les polítiques europees al llarg del anys vuitanta s'haurien tornat més sensibles al problema de l'habitatge entre la gent gran, usualment amb ajudes directes al pagament de les despeses de l'habitatge, ja sia per a fer obres de rehabilitació, les mensualitats del lloguer o les quotes de l'hipoteca; és a dir, es reconeixia que en el conjunt d'Europa, l'atenció cap aquest col·lectiu havia millorat substancialment, degut en part a l'increment dels recursos econòmics destinats i a la concepció d'aquest problema com un nova prioritat a resoldre.

De forma similar però des d'una posició més pessimista, l'informe de Christian Donner[49] sobre les polítiques d'habitatge a la Unió Europea adverteix que sense polítiques d'habitatge adients, emergiran problemes d'habitatge en determinats grups, com els més grans, els aturats, les famílies monoparentals, o els persones amb problemes d'alcoholisme i drogaaddicció. Així mateix, la Technical University de Berlín[50], amb una amplia trajectòria de recerca de més de quinze

---

[47] Mac Lennan, D; Stephens, m; i Kemps, P (1997) La politique du logement dans les états membres de l''Union Européene). Parlament Européen. Direction Genérale des Études. Luxenbourg.

[48] Ibídem, pàg., 21 a 24..

[49] Christian Donner (2000) Housing Policies in the European Union. Theory and Practice. Vienna.

[50] Documentació incorporada al document final del Sabo Summer University 2003, The Future of Housing and Wellfare in Europe, the Hague, Netherlands. Per ampliar aquesta qüestió, vegeu, Christia

anys en el camp de l'envelliment i l'habitatge, assenyalava en la Universitat d'Estiu de Sabo de l'any 2003 (La Haia) sobre el futur de l'habitatge i l'estat del benestar a Europa que per a poder garantir la vida independent i amb un mínim de condicions de la gent gran, cal treballar, entre d'altres, en la supressió de les barreres arquitectòniques a l'habitatge, l'edifici, el barri i en el transport; la coordinació del serveis assistencials, sanitaris, urbanístics, constructius i de política d'habitatge amb l'objectiu de poder assolir una visió i un servei integral ajustat a la realitat del món de l'ancianitat; el desenvolupament de sistemes de finançament i ajudes econòmiques dirigides a cobrir les seves necessitats; i la millora dels sistemes d'informació sobre els ajuts existents

Així, resulta molt il·lustratiu veure com l'any 1993 els Països Baixos, Suècia, el Regne Unit, Àustria, Alemanya, Dinamarca, Irlanda, Itàlia i Bèlgica ja preveien subvencions especials[51] per a les necessitats de la gent gran. Per països, destaca l'ampli grup de mesures desenvolupades a Dinamarca per a la gent gran, que van des de les ajudes a la rehabilitació dels seus habitatges, la subsidiació de part del lloguer en els cas de baixos ingressos, la promoció d'habitatges adaptats i assistits, el desenvolupament de programes de supressió de barreres arquitectòniques en edificis i espais lliures, i qualsevol altra mesura, principalment en l'àmbit d'assistència social i sanitària, a fi de mantenir l'ancià a casa seva el major temps possible. En la mateixa línia, l'informe també ressalta el programa polític i econòmic concret del govern finès per a subvencionar l'adaptació dels habitatges dels més grans, i les innovacions introduïdes en la política d'habitatge italiana relatives a la promoció d'habitatge per a joves i gent gran a preus assequibles, la potenciació de les mesures dirigides a mantenir a l'ancià a casa seva, la recerca en matèria de domòtica, informàtica i teleassistència per a augmentar la seguretat i les possibilitats de la vida independent, i la incorporació de programes de rehabilitació en les actuacions dels centre històrics, ja que és en aquesta part de la ciutat (al igual que succeeix a Espanya) on es concentra la major part dels problemes degut a la inadequació dels habitatges per antics i obsolets.

Un altre exemple de la política d'habitatge europea pensada per a preservar l'autonomia dels ancians són les llars-residència de la regió de Jutlàndia[52] de Dinamarca, subvencionades pels poders públics. Es tracta d'operacions d'aproximadament uns quaranta habitatges de no més de 60 metres quadrats i

---

Kliemke (1993) German Case Study: Housing with care in Social European Cities. Georg Gottschalk and Philip Potter (Eds.). Danish Building research Institute, SBI 1993.

[51] Vegeu al respecte la Taula 4 de l'esmentat informe, basada en aquest aspecte en el treball de Hedman (1993) i informes dels propis països.

[52] Vegeu Guillemard, Anne Marie (1992) Análisis comparativo de las políticas de vejez en Europa. Ministerio de Asuntos Sociales.

espais comuns, dotats de tots els sistemes de seguretat, telealarma i teleassistència disponible.

D'altra banda, amb uns plantejaments diferents, pensant en l'efecte de ghetto de les grans promocions d'habitatge per a gent gran, i tenint en compte la necessitat d'integrar les persones d'edat avançada en el seu entorn urbà, les solucions de l'hàbitat integrat[53] de Munich o els *"granny flats"* del Regne Unit consisteixen en reservar un reduït nombre de petits apartaments per a gent gran, independents i usualment situats en planta baixa, en cada promoció d'habitatge públic, de forma que s'obtingui un volum d'apartaments suficients per atendre les necessitats repartits en tota la ciutat.

En el cas de Suècia[54], el fort increment de la gent gran en els anys vuitanta va comportar un seguit d'exigències de l'ancianitat en matèria d'autonomia, privacitat i habitatge; i van aconseguir una revisió de l'estoc d'habitatges, impulsar les obres de rehabilitació o adaptació de molts dels habitatges existents, i la construcció a gran escala de nous blocs d'habitatges adaptats amb serveis personals incorporats.

A diferència de totes aquestes intervencions que es proposen per a les ciutats mitjanes i grans, el problema de l'habitatge entre la gent gran en el medi rural és un problema que també necessita de solucions[55]. En països com França, Irlanda o Dinamarca s'han promogut petites unitats d'habitatges independents amb serveis d'atenció descentralitzats per als grans dels àmbits rurals[56] que ja no estan en condicions de viure en els seus habitatges; o senzillament aquests no estan en condicions de ser habitats per ningú. Aquesta solució evita el desarrelament que genera la institucionalització o el trasllat dels ancians a les ciutats on és més fàcil gaudir dels serveis adients.

Una mostra d'aquest interès europeu pel problema de l'habitatge entre la gent gran va quedar reflectit en el tractament que va rebre en la primera conferència europea d'habitatge[57] celebrada a València l'any 1997. Així, en una panoràmica general de l'exclusió, Dragana Avramov encertadament va advertir[58] que *"el incremento en el número de hogares con miembros de mayor edad, debido a una*

---

[53] Ibídem; pàg. 106 i 107.
[54] Vegeu Lindström (2002).
[55] Ibídem; pàg. 108.
[56] En aquestes solucions, cal estudiar les formes de residència de les zones rurals, ja que si parlem d'àmbits on les llars extenses són predominants, aquesta alternativa no és l'idònia; i més aviat caldria pensar en ajudes i suport a la família com a proveïdora dels serveis.
[57] CECODHAS (1997) 1a Conferencia europea de la vivienda. La vivienda como factor de cohesión en la construcción europea. Conclusiones, ponencias y ejemplos de buenas prácticas. Valencia.
[58] Ibídem; pàg. 38 a 42. d. Avramov és responsable de l'Observatori de Feantsa.

mayor longevidad va a coincidir con los cambios relacionados con la fertilidad" i "*además, en una sociedad envejecida no sólo se tendràn que resolver las necesidades existenciales básicas, sinó que también tendrán que resolverse las crecientes expectativas de los ancianos que viven solos*", ja que "*las personas de mayor edad que viven solas son propensas a atravesar por dificultades cuando aumentan los costes relacionados con los alquileres y con la vivienda cuando lo hacen más rápido que las pensiones*"; per la qual cosa, degut "*al impacto político de las opciones elegidas por los gobiernos significa la pérdida de oportunidades de los grupos con bajos ingresos, y los pobres, y los socialmente vulnerables comenzaron a depender cada vez más del mercado privado de alquiler*"; fet realment preocupant a casa nostra perquè "*la oferta de viviendas sociales de alquiler en Grècia, España, Luxemburgo y Portugal es tan baja que ni siquiera responde a las necesidades de una fracción del segmento más pobre de población*". Igualment, el grup de treball sobre els habitatges per a gent que viu sola[59] assenyalava que "*la tendencia europea hacia una sociedad que encanece, cada vez con más ancianos, especialmente mayores de 80 años, exige nuevas medidas sobre vivienda y asistencia comunitaria para evitar, o reducir, la necesidad de abandonar sus hogares para acudir a la asistencia médica institucional o a las enfermeras a domicilio*"; i per tant, "*es necesario prestar atención a las viviendas ya existentes para hacerlas más comodas para los ancianos y también a la provisión de casas y pisos más pequeños especialmente diseñadas, con servicios de ayuda in situ para contribuir a que los ancianos, especialmente las mujeres que viven solas, permanezcan en su comunidad local con sensación de seguridad*"; conclusions similars a les obtingudes pel grup de treball del problema de l'habitatge entre les famílies amb rendes baixes, que assenyalaven que una gran part dels afectats eren dones d'edats avançades que viuen soles.

Ara bé, el grup que va treballar amb més profunditat la qüestió residencial de la gent gran fou l'encarregat dels habitatges tutelats[60]. Format per Hachmann, Fredrikson i Raynovard, van arribar a les següents conclusions que, al nostre parer, són fonamentals per a plantejar qualsevol intervenció sobre el problema:

1. "*La vivienda tutelada es una forma de vivir en el futuro y una alternativa a las tradicionales viviendas separadas. La vivienda tutelada responde a la demanda de una forma independiente de vivienda y de vida por parte de muchos ancianos y otros grupos vulnerables, siempre que exista en el vecindario una oferta de ayuda y asistencia fiable, voluntariamente integradora y efectiva.*
2. *La vivienda tutelada como solución más económica. La base de esta idea descansa en el uso inteligente de la red de asistencia ambulatoria, y de las formas de asistencia sanitaria total o parcialmente fijas, combinadas con una organización flexible. Así lo ha demostrado excepcionalmente Finlandia.*
3. *La vivienda tutelada esta orientada hacia la comunidad. La vivienda tutelada tiene como objetivo la integración del vecindario, las áreas urbanizadas, las zonas*

[59] Ibídem; pàg. 116.
[60] Ibídem; pàg. 123 a 125.

residenciales y el área metropolitana en la comunidad y en la sociedad. Un estrecho contacto y una administración central con ofertas descentralizadas son importantes condiciones previas. Los ejemplos cooperativos de Austria y Alemania así lo demostraron.

4. *La vivienda tutelada significa pluralismo. La combinación de las ofertas de infraestructura social, de calidad de la vivienda y del entorno, de ayuda y asistencia médica, de terapia y rehabilitación y de ayuda económica y asesoramiento es una idea con éxito. Puede utilizarse –como mostró Francia- para diferentes grupos.*
5. *La vivienda tutelada necesita un urbanismo especializado. Ello implica una detallada planificación de los cometidos y recursos del desarrollo y de la renovación urbana, el uso de zonas dentro de los planes de construcción, que conduzca a una integración de los diferentes ámbitos de la planificación (asuntos sociales, transporte, infraestructuras, economía).*
6. *La vivienda tutelada precisa de una arquitectura especializada que permita y promueva la comunicación. No es básicamente una cuestión de vivienda especializada y su exclusiva planificación, sino de la mejora de la vivienda y de su adaptación a las formas de vivienda tutelada (por ejemplo, en Alemania y Finlandia, existe normativa dirigida a evitar la existencia de obstáculos a los ancianos y minusválidos en las viviendas).*
7. *La vivienda tutelada dispone de ofertas plurales. Hay unidades de vivienda social, viviendas en propiedad y en alquiler, viviendas construidas con anterioridad y de nueva construcción. Los conceptos de vivienda social, por ejemplo en Francia, constituyen una orientación apoyada y realizada de forma muy efectiva, y también en el resto de los países europeos.*
8. *La principal tarea del futuro será la adaptación de las viviendas existentes y la construcción de centros de salud especiales. La planificación de la rehabilitación y del mantenimiento debería incluir las posibilidades que ofrece la vivienda tutelada, Un buen ejemplo de ello lo constituyen las viviendas adaptadas de los Países Bajos.*
9. *La vivienda tutelada requiere una dirección especializada que cubra diversos departamentos de las asociaciones de vivienda. La administración de la vivienda tutelada debería contener una adaptación flexible de los servicios a los cambios en la demanda, así como el tratamiento de situaciones difíciles, la satisfacción de la demanda de ofertas especiales y el aseguramiento del nivel de calidad. La vivienda tutelada promueve la ayuda para la autoayuda. Esta idea refuerza el poder de autoayuda del individuo, la familia y la comunidad local. Por ello, la vivienda tutelada hace necesario que los residentes participen en el uso de las ideas innovadoras. Deberían actuar con responsabilidad propia en la medida de lo posible. Ello supone que la vivienda tutelada se rige por el principio de subsidiariedad."*

Més recentment, l'Estudi sobre Condicions de Vida de la Gent Gran[61] realitzat a finals dels anys noranta ampliava el coneixement del problema al detectar clarament que en el conjunt d'Europa la proporció de llars amb deficiències i mancances importants era superior entre la gent gran respecte la resta de la població. Segons Stefan Jokl[62], director del Institut of Urban Construction, Housing Economy and Construction Financing; si per al total de la població els dèficits greus de confort com la manca de dutxa, aigua corrent calent o bany únicament arribava al 5%, entre l'ancianitat aquest percentatge augmentava en el conjunt d'Europa fins al 9%, per la qual cosa conclou que, "*as a European Union averge, the homes of elderly people are subsantially less well equipped than younger households*" perquè, com bé assenyalàvem anteriorment, "*elderly people live in older flats or houses where basic comfort is more likely to be missing*".

De forma similar, el treball de recerca elaborat per diferents entitats sota el títol "Elderathome"[63] dins del 5è Programa Marc de la Unió Europea, es torna a confirmar que en altres països com Dinamarca, Finlàndia i Holanda (que juntament amb Espanya conformen els països participants), el manteniment de la independència de l'ancià tant temps com sigui possible és un objectiu que de forma constant marca les línies d'actuació de la política social dirigida a la gent gran i la política d'habitatge dirigida a aquest col·lectiu; mentre que, en canvi, segons els autors, "*in Spain no special attention is given to elderly in general housing policy*", és a dir, "*the general housing policy in Spain does not take elderly people need into account*", circumstància que vindria a explicar, perquè entre la gent gran "*the quality of dwellings in Spain is worst compared with the others countries participating in the project*", així com, la importància del suport familiar com a única solució davant l'absència d'ajudes públiques. A més, el treball esmentat també és fa ressò de les dificultats que tenen els més grans per a adaptar els habitatges a les seves necessitats, ja sia degut a l'excessiu cost econòmic que representa per als seus baixos ingressos, com per les complicacions derivades de viure en el parc residencial més deteriorat i antic. Igualment, respecte el sector privat, l'estudi exposa el preocupant poc desenvolupament del mercat espanyol dirigit a la gent gran, bàsicament degut al seu baix poder adquisitiu com a demanda. De forma

---

[61] Eurostat (1999) *Living conditions for the older people in the European Union*. Estudi núm. 14/99.

[62] Stefan Jokl (2000) *Living conditions for the elderly: an european comparison*.

[63] Linden, M.; Steenbekkers, L. P. A. (2003) *Project: Elderathome. The prerequisits of the Elderly for living at home: Criteria for Dwellings, Surrondigs and Facilities. Present practices*. European Union, The Fifth Framework Programme. Quality of Life amd Management of Living Resources. Key Actions 6: The Ageing Population anc Disabilities. Thematic Priority: 6.4. Coping wth functional limitations in old age. Partenrs: TTS Institute (Finland), ProaSolutions (Spain), Danish Buildings and Urban Reserch (Denmark), VTT Building and Transport (Finland) i Wageningen University (Netherlands).

quasi idèntica, Christian Donner[64] coincideix en la manca de polítiques d'habitatge a Espanya, i per tant, del fort paper del suport familiar en cas de necessitat.

Amb l'objectiu d'ampliar el ventall d'exemples, és molt interessant analitzar com s'han plantejat les polítiques residencials en dos dels països tradicionalment capdavanters en la protecció del dret a l'habitatge com són els Països Baixos i Finlàndia. La intervenció de l'administració holandesa en el problema de l'habitatge en la gent gran té dos grans línies que es corresponent amb dos programes complementaris: d'una banda, el projecte PHOH (Permanently at home in one's own home) té un objectiu prioritari, mantenir la gent gran propietària del seu habitatge en aquest el major temps possible amb ajudes constructives, tecnològiques i econòmiques per a adaptar-lo fent-lo més segur i còmode; i de forma secundària, pretén anticipar-se als problemes dels futurs ancians (amb edats entre 55 i 65 anys) amb informació i sensibilització d'aquests futurs problemes, i en tot cas, recolzant la realització d'obres d'adaptació dels habitatges abans que siguin del tot imprescindibles; i d'altra banda, el programa "Housing for elderly[65]", que des de fa temps promou la construcció d'habitatges per a la gent gran, a més de desenvolupar altres tasques en cooperació amb les associacions de gent gran. En el cas de Finlàndia, si bé les mesures desenvolupades són similars a les exposades per altres països, el veritablement interessant és el fort paper de les associacions de gent gran, tant en el disseny de les polítiques d'habitatge com en la gestió de determinats recursos i de part propi patrimoni públic, de forma que des de principis de la dècada del cinquanta, els primers habitatges assistits per a gent gran ja es mantenien i gestionaven mitjançant aquestes associacions.

Si estenem més enllà del nostre entorn europeu, també trobarem com la política d'habitatge dirigida a la gent gran és una realitat en països com els Estats Units, el Canadà, Japó, Austràlia o Israel. El Departament d'Habitatge i Desenvolupament Urbà (HUD) de l'administració nord-americana fa temps que treballa en aquest problema de la vellesa, i per tant, els ancians nord-americans, a més de poder gaudir dels ajuts generals del programa d'habitatge, disposen d'altres recursos públics específic per a les seves necessitats, com serien les hipoteques garantides pel HUD com a mitjà de finançament d'obres de rehabilitació i millora en l'habitatge (o altres despeses); o les anomenades seccions 231 i 202 del HUD dirigides a promoure la construcció i rehabilitació d'habitatges per a destinar-los en règim de lloguer per a la gent gran amb baixos ingressos o amb discapacitats; o

---

[64] Christian Donner (2000) Housing Policies in the European Union. Theory and Practice. Vienna. Textualment *"In the absence of welfare state structure, housing policy apparently reflects traditional strong family ties wich still provides most support in the case of personal difficulties. Therefore, up to the present, there is no general housing benefit system in Spain"*.

[65] Dins d'aquest programa fins l'any 2003 s'havien cosntruït més de 16.500 habitatges per a la gent gran.

altres iniciatives com la de l'Associació Americana de Llars i Serveis per a la gent gran[66] en matèria d'habitatges assistits i serveis d'atenció domiciliaria o altres complementaris.

Amb un plantejament més integral de les necessitats de la vellesa, la Société d'habitation du Quebec en la matèria són certament molt interessants. Es tracta d'un plantejament global que no es limita només a la promoció d'habitatges públics per a la gent gran, sinó que també desenvolupa mesures paral·leles dirigides a l'adaptació dels allotjaments existents, la definició d'unes pautes de disseny constructiu adaptat a les noves necessitats, o la cerca d'alternatives de tipus intermig (a mig camí entre la vida independent i l'internament) en els casos de dependència com per exemple l'opció de les famílies d'acollida. Una mostra de la importància d'aquests programes és l'elevat pes en el conjunt de la política d'habitatge. Segons Heumann i Boldy (1995) a principis dels noranta prop seria prop del 60% del total d'habitatges públics es destinava a la gent gran.

Al Japó, el fort i prematur envelliment de la seva població, i les dificultats que acompanyaven als tradicionals models nipons de convivència entre pares i fills, els ha dut a desenvolupar a principis dels noranta un programa orientat fonamentalment a la substitució del model assistencial familiar per un altre de tipus comunitari, mitjançant una estratègia basada en cinc punts clau: el foment de la participació social de l'ancianitat; el foment de l'interès per l'assistència sanitària; el reforç de l'assistència a domicili (amb la inclusió de recursos econòmics per a l'adaptació d'habitatges), la creació d'Institucions d'Assistència Social per als ancians; i la investigació i formació per a millorar la prestació de serveis a domicili; és a dir, es tracta d'un programa especialment interessant per la gran voluntat que té de coordinar simultàniament els àmbits sanitaris, assistencials, de benestar social i d'habitatge.

A Israel, els moviments immigratoris que van acompanyar a la seva declaració d'independència a finals dels anys quaranta han derivat cap a un sobtat e intens procés d'envelliment. En aquest marc, les solucions a aquest problema no només han estat l'increment de places residencials en centres especialitzats com els centres de dia, sinó que també s'ha promogut de forma important la construcció directa d'habitatges tutelats per a ancians amb tot tipus de serveis complementaris (com per exemple, serveis de neteja, d'infermeria, restauració, atenció personal, etc.) i les línies d'ajuda per a l'execució d'obres d'adaptació molt necessàries com són l'addició d'ascensor, l'engrandiment de determinades parts dels habitatges no accessibles, treballs d'arranjament i millora de les instal·lacions, o els serveis a la llar. Com a mostra dels resultats d'aquesta política, les mesures descrites van

[66] American Association of Homes and Services for the aging (AAHSA)

comportar, amb un major sobreenvelliment, un lleuger però important descens del percentatge d'ancians institucionalitzats; fet que malauradament ens assenyala que una part dels ancians institucionalitzats podria viure independentment si només se li ofereix un habitatge adaptat, i que un gruix més significatiu, també ho faria si a més, rep a casa seva el suport sanitari i assistencial complementari.

Austràlia, al igual que la major part dels països desenvolupats, també fa temps que treballa en aquest camp. Concretament, l'any 1985 amb la confecció del Home and Community Care Program marca l'inici d'un enfoc global en les polítiques d'atenció a la vellesa, en les quals el principal objectiu és millorar la qualitat de vida dels més grans, primant sobretot la seva independència davant d'altres opcions. Per assolir-lo, de forma semblant a altres països, l'estratègia gira al voltant de tres eixos: una gamma integrada i exhaustiva de serveis d'assistència bàsics per a ancians fràgils, ajudes per a poder desenvolupar una vida independent (especialment pensades en qüestions de l'habitatge, des de la rehabilitació, la millora, o la promoció d'habitatges tutelats), i l'oferiment d'un ampli ventall de serveis complementaris, fonamentalment de tipus sanitari. Però, el del Home and Community Care Program majoritàriament s'ha desenvolupat per mitjà del model anomenat Community Options, que complementa l'esmentat anteriorment en el sentit de garantir una continuïtat en el servei, detectar dèficits no coberts, mantenir un contacte constant amb el beneficiari, i molt especialment, valorar si l'assistència a la pròpia llar és inviable, tant per les necessitats de l'ancià com per les condicions de l'immoble.

Gràfic: Despesa en política d'habitatge en percentatges del PIB a la Unió Europea.

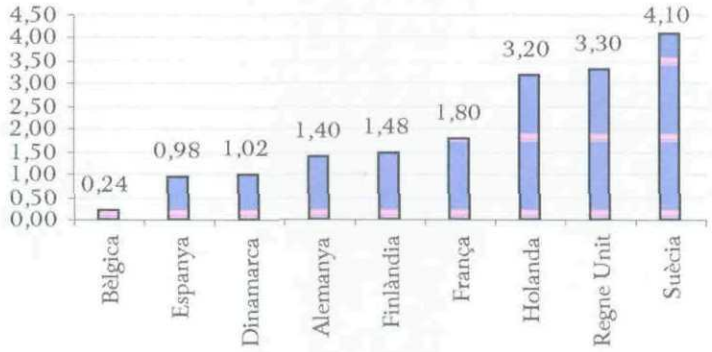

Font: EUROSTAT

Un altre dels aspectes més importants per a entendre la veritable diferència en les cobertures socials per als més grans en matèria d'habitatge és el lloguer social. En altres països, a més de no tenir un percentatge de lloguer tan baix com el nostre, que és el més baix de tota Europa, dins d'aquest lloguer l'anomenat social sovint té un pes important. Malauradament, aquesta opció, que és l'única

alternativa viable per al segment de demanda amb menys solvència, quasi bé no existeix a Espanya, de forma que també en aquest camp ens situem a la cua de tota la Unió Europea. De forma molt similar, les conclusions del projecte "Elderathome" en matèria d'atenció sanitària i assistencial a Espanya, posen de manifest el gran protagonisme que té el suport familiar per a fer front a les noves necessitats fruit de la minva de les capacitats físiques i cognitives per raó de l'edat.

Per tant, com veiem, en la gran majoria dels països desenvolupats, les polítiques d'habitatge dirigides a la gent gran són, a més d'una necessitat, una realitat. Normalment són programes específics integrats en el conjunt de polítiques d'habitatge, amb un grau de desenvolupament molt important i amb uns mitjans econòmics i patrimonials quasi sempre molt superiors als que es destinen per aquestes finalitats a Espanya i Catalunya.

1.9. Objectiu, oportunitat i interès de la tesi.

Sota el desig de contribuir a millorar les condicions en què viu la gent gran, podem definir l'objectiu general de la tesi com el coneixement quantitatiu, qualitatiu i territorial de les condicions residencials de la vellesa catalana, entesa com aquest col·lectiu format per les persones de 65 anys i més, en una concepció extensiva del terme habitat que incorpora, a més de l'estudi de la pròpia edificació, els aspectes humans, socials, econòmics, demogràfics, sanitaris, i assistencials que caracteritzen l'actual situació de la gent gran a Catalunya. No obstant això, la tesi no és merament analítica, sinó que per a assolir l'objectiu esmentat la recerca s'ha desenvolupat pluridisciplinarment, relacionant l'habitatge amb aspectes demogràfics, condicions econòmiques i necessitats assistencials, qüestions totes aquestes que caracteritzen la vellesa, així com, l'ús que es fa de l'habitatge.

D'entre les diverses raons d'oportunitat que té la tesi, destaquem la importància del procés d'envelliment de la societat catalana, el preocupant problema de la pobresa en la gent gran (agreujat a més per la manca d'expectatives favorables), la possibilitat d'explotar dades recents com les del Cens del 2001, amb un ventall de possibilitats fins ara desconegut a Espanya; i sobretot, dur a terme un estudi de l'habitatge inèdit[67] a casa nostra pel que fa al col·lectiu de la gent gran, fet que posa de manifest al revisar la bibliografia existent en la matèria a Europa[68] un major grau de desenvolupament en política social per a la gent gran. En aquestes circumstàncies, l'interès de la tesi rau en posar de manifest una greu problemàtica sovint poc coneguda, donar el suport teòric a la promoció i desenvolupament de polítiques d'habitatge per a la gent gran, facilitar la coordinació dels serveis socials i sanitaris amb la política d'habitatge, preveure anticipadament el desenvolupament del problema residencial de la gent gran a nivell territorial; millorar l'eficiència dels recursos destinats a la gent gran com a resultat d'un millor coneixement de la seva realitat; i servir com a base per al perfeccionament de metodologies d'estudi per a col·lectius concrets amb una concepció àmplia i pluridisciplinar del problema de l'habitatge.

---

[67] Després d'un ampli estudi bibliogràfic i documental, podem afirmar que no que actualment no es disposen a Catalunya d'estudis complerts i específics sobre la problemàtica residencial en la gent gran, tal i com plantegem el present projecte de tesi. Si que podem trobar anàlisis, més o menys amplis, del problema de l'habitatge a Catalunya, però aquests són generals i només es refereixen a altres col·lectius, com per exemple el treball sobre els joves fet per Carme Trilla. Únicament els recents treballs d'Elena Síntes i Antoni Ramon Riba sobre les condicions de vida de la gent gran de la província de Barcelona mantenen certa similitud.

[68] Veure bibliografia: Guillemard, Anne Marie. *Análisis comparativo de las políticas de vejez en Europa*. Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid, 1992; Castells, M, Guillemard, A. M., Perez Ortiz, L. *Análisis de la políticas de vejez en España en el contexto europeo*. Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid, 1992; entre d'altres.

1.10. Consideracions metodològiques.

Les característiques físiques, socials i econòmiques associades al fet d'envellir, i la consideració del problema de l'habitatge des d'un vessant integral, que va més enllà de l'espai construït, indubtablement determinen la metodologia seguida en l'elaboració de la tesi. La voluntat d'obtenir una àmplia panoràmica del fet residencial en la vellesa a Catalunya ens ha obligat a definir un mètode d'estudi que va més enllà de les condicions estrictament físiques de l'habitatge i demogràfiques de la vellesa. Com es pot veure, l'enfocament de la recerca és, des del seu inici, absolutament pluridisciplinar en coherència amb la necessària visió integradora que ha de tenir el tractament del problema de l'habitatge.

Qualsevol recerca en matèria d'habitatge pot estructurar-se en dos camps: habitant i hàbitat; és a dir, teixit humà, social i econòmic, i teixit urbà, construït. Pel que fa a l'habitat, a les condicions residencials de la gent gran, seguint els principis exposats hem ajustat els paràmetres d'estudi a les especificitats de la vellesa, i per tant, els aspectes com l'antiguitat de l'edifici, estat de conservació, instal·lacions i serveis, condicions d'accessibilitat i existència d'ascensor, règim de tinença, superfície, tipologia, grau de satisfacció i ubicació; estan plantejats de forma que permetin detectar les principals mancances d'aquest col·lectiu, que a priori, es consideren estretament relacionats amb la major antiguitat dels edificis on viuen, els problemes de mobilitat i accessibilitat, el menor equipament d'aquests habitatges, l'avançat estat de degradació d'un segment dels seus habitatges, i tota la particular problemàtica d'absència de conservació i pressió immobiliària (també anomenat mobbing immobiliari) vinculada als edificis en règim de lloguer subjectes a rendes antigues.

No obstant això, una de les principals dificultats que de forma reiterada apareixen en els estudis d'habitatge, és l'obtenció de dades específiques sobre les condicions residencials del col·lectiu objecte d'estudi en els àmbits temporals i territorial establerts. En aquest aspecte, la tesi no ha estat una excepció, i veritablement, la seva viabilitat ha vingut condicionada en gran part per la publicació del resultats detallats del cens de l'any 2001[69], que indubtablement constitueixen la font principal del tota la recerca. Ara bé, tampoc aquesta és l'única, i afortunadament els resultats de les Enquestes de la Regió Metropolitana de Barcelona (ERMB), les Enquestes Continues de Pressupostos Familiars (ECPF), diversos treballs elaborats en l'àmbit de Catalunya per Carme Trilla[70], determinades enquestes relacionades amb la matèria fetes pel Centro de

[69] Són moltes les veus critiques amb la fiabilitat dels resultats d'aquest cens, però, al cap i a la fí, donat el caràcter oficial d'aquests resultats, la tesi no entra en aquesta problemàtica. Amb tot, però, insistim que aquests, sempre que ha estat possible, s'han complementat amb altres fonts.
[70] Vegeu bibliografia.

Investigaciones Sociológicas (CIS), i fins i tot les dades del passat Cens de 1990-1991; venen a complementar i ampliar la informació disponible.

Quant a l'habitant, les particularitats del col·lectiu de gent gran ens ha obligat a conduir la recerca cap a l'evolució del procés d'envelliment, els tipus i característiques de les llars on viu la gent gran; els escassos recursos econòmics que disposen, i les necessitats sanitàries i assistencials que acompanyen a l'envelliment, i que ens molts casos, ens determinaran els criteris amb les quals valorar l'adequació dels habitatges a les seves necessitats. Concretament l'anàlisi del procés d'envelliment ens ha de permetre conèixer les formes de convivència, present i futures, segons edat i sexe, la mida de la llar, i les variacions segons àmbits territorials, entre d'altres, ja que aquestes aspectes són fonamentals per a conèixer els ingressos de la llar (principalment des dels diferents tipus de pensions de jubilació i viduïtat), la possibilitat de rebre ajuda informal en situacions de dependència per altres membres de la llar, i molt especialment, la relació existent entre l'evolució demogràfica i la del parc residencial, tant geogràfica com cronològica, a fi de definir les deficiències més esteses que poden afectar majorment a cada generació.

Al complementar l'estudi de la gent gran i l'habitatge amb la vessant econòmica, cal dir que la precarietat és un, però no l'únic factor determinant per a patir problemes en matèria d'habitatge, malgrat que la majoria de les vegades els acompanya impedint la seva solució fora dels ajuts públics. La situació econòmica de la vellesa és especialment delicada per dos motius: els seus ingressos són, en termes mitjans, força baixos, i depenen principalment del sistema de pensions, fet que els impedeix millorar significativament en les fases de prosperitat econòmica, mentre que en canvi, si que poden patir retallades si es redueix la cobertura social o resulta insostenible el seu cost respecte els recursos disponibles (bàsicament per mitjà de les aportacions dels treballadors en actiu). Per tant, cal conèixer l'abast d'aquesta limitació econòmica de tipus estructural per a identificar aquells problemes d'habitatge que requeriran d'ajuts públics donada la falta de solvència dels afectats. Per a diagnosticar la situació econòmica de la gent gran a casa nostra, a més de les fonts esmentades, destaquem els publicats per la Fundació Un Sòl Món sobre la pobresa a Catalunya; i també molt especialment amb les dades de l'Institut Nacional de la Seguretat Social relatives a les pensions de jubilació i viduïtat ja que, per a la major part dels ancians, certament aquestes quantitats són els seus únics ingressos. Amb tot, aquest estudi quedaria coix si no es contrasta amb els valors del mercat immobiliari amb l'objectiu de determinar el grau d'exclusió de la gent gran en termes d'accessibilitat econòmica segons el tipus de pensió considerada.

Com dèiem anteriorment, la realitat del món humà de l'ancianitat requereix indispensablement que el seu estudi incorpori l'anàlisi de les condicions físiques i psíquiques que acompanya al fet d'envellir, i que arriba a generar la necessitat de serveis sanitaris o assistencials a la llar de l'ancià, fins al punt de comportar que determinades mancances o deficiències en l'habitatge puguin constituir greus inconvenients que impossibiliten la independència de l'ancià, o senzillament redueixen substancialment la seva qualitat de vida. La informació obtinguda principalment per l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS), les enquestes i treballs en aquest camp del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS), i altres organismes oficials com l'IMMSERSO, INSALUD, o el Departament de Sanitat i Benestar Social; ens permetrà conèixer les limitacions que troba la gent gran degut a les condicions té en l'edifici on viu, principalment per motiu de la manca d'accessibilitat o d'ascensor. En aquest punt, la soledat[71] apareix com un altra problemàtica que també cal incloure en la recerca ja que en certa forma acompanya inexorablement a l'envelliment fins al punt de representar per a la gent gran una de les preocupacions més important. No oblidem que la tipologia, la ubicació i les condicions de l'habitatge són, en termes residencials, variables que poden facilitar o obstaculitzar la vida social de l'ancià.

Pel que fa a les unitats geogràfiques de treball, en resposta a la manca d'homogeneïtat dels fenòmens demogràfics, econòmics, i residencials en el territori català, i amb l'objectiu de situar el problema a Catalunya en el nostre entorn, fonamentalment treballarem des de cinc escales diferents: lògicament, la primera escala representa el conjunt de Catalunya i servirà per a comparar la nostra realitat amb el context d'Europa i d'Espanya; en una escala inferior, la unitat de treball serà la comarca, que té una mida suficient per a identificar l'evolució demogràfica i residencial de Catalunya, així com les parts més urbanitzades del territori respecte les zones més rurals; per sota de la comarca, amb l'objectiu de recollir la situació de la vellesa segons la grandària municipal, segmentarem els resultats obtinguts segons la població del municipi; degut a la importància demogràfica i econòmica que suposa la ciutat de Barcelona, i major dimensió, l'anomenada Regió Metropolitana, determinats aspectes es desenvoluparan en aquests àmbits; i finalment, per sota d'aquesta progressiva aproximació al problema des de distàncies i referències variables, puntualment treballarem sobre els districtes de Barcelona, ja no només donada la seva importància en el conjunt de Catalunya,

[71] El lligam entre el benestar físic i psicològic és indiscutible, i de ben segur, més important encara entre la gent gran. Òbviament, els aspectes més negatius de la soledat no desitjada juguen un paper molt important en aquest benestar de tal forma que poden accentuar la necessitat d'atenció sanitària i assistencial; limitar la vida independent de l'ancià; i en darrera instància, impedir l'adequació de l'habitatge a les seves necessitats, en aquest cas, de vida social.

sinó perquè determinats problemes residencials es donen de forma més intensa, i acompanyats de processos demogràfics estretament relacionats.

Tanmateix, donat que la veritable utilitat de tot estudi d'habitatge és la cerca de solucions i l'anticipació als futurs problemes, entenem que cal estendre l'horitzó temporal d'estudi de les condicions residencials en la gent gran fins l'any 2015. Per a confegir aquestes previsions dels propers deu anys, en quant a la població i els aspectes relacionats amb la llar, partirem de les projeccions de població[72] realitzades per l'Institut d'Estadística de Catalunya amb l'horitzó en l'any 2010 complementades amb la part corresponent del treball d'IDESCAT que les amplia fins l'any 2030[73]. Pel que fa a l'evolució de les condicions residencials, estructurarem els resultats del cens de l'any 2001 en tres grups: les persones que l'any 2001 tenien edats compreses entre els 50 i els 65 anys, i que majoritàriament constituiran la nova vellesa en els propers deu anys; el col·lectiu d'entre 65 i 80 anys, que en funció de la seva supervivència accentuaran el procés de sobreenvelliment, i el grup de més de vuitanta anys, que per raons òbvies d'edat tindrà un molt reduït pes en el conjunt de la gent gran l'any 2015. No obstant això, l'espai temporal no es limita al present i futur, perquè determinats fenòmens i problemes actuals no es poden explicar sense una revisió de les circumstàncies pretèrites que, en certa forma, les van desencadenar. Parlar en aquest cas d'un llindar és més aviat difícil per la diferent escala temporal que, principalment tenen les variables habitant i habitat. En qualsevol cas, les mirades enrera dels aspectes demogràfics generalment s'enretiraran almenys fins a finals del seixanta i principis dels setanta atès que els principals processos demogràfics que determinen el present es varen iniciar en aquestes dates; mentre que l'evolució del parc residencial té una major permanència en el temps, i per tant, sovint haurem de fer exercicis històrics superiors. Aquest coneixement del passat, a més d'ajudar-nos a comprendre el present, ens complementarà les projeccions futures del problema.

---

[72] Institut d'Estadística de Catalunya. Projeccions de població de Catalunya 2010. Comarques i àmbits territorials. 1a edició. Barcelona, gener 2000.

[73] Veure bibliografia: Institut d'Estadística de Catalunya (1998b). *Projeccions de població de Catalunya 2010-2030*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1a edició, setembre.

1.11. Síntesi del problema.

El problema de l'habitatge, entès bàsicament com un problema de desigualtat social, afecta molt especialment a determinats col·lectius com els immigrants, els joves i la gent gran. El problema entre els més grans destaca per diferents circumstàncies: el procés d'envelliment de la població catalana, les precàries condicions socioeconòmiques de la tercera edat (la pobresa és un fet generalitzat a la tercera edat), les necessitats tipològiques, sanitàries assistencials específiques que genera la progressiva pèrdua de les facultats físiques i psíquiques que acompanya al procés d'envellir, i que no troben resposta en els antics i obsolets habitatges que usualment allotgen a la gent gran; per la soledat i l'aïllament físic i social que molt sovint acompanyen al fet d'envellir; problemes tots ells que s'accentuen amb l'edat; i en general, perquè resoldre el problema de l'habitatge és quelcom fonamental per a l'èxit dels programes d'atenció a la gent gran, ja que, per molt que els serveis sanitaris i assistencials siguin estiguin ben dissenyats i convenientment dotats a nivell econòmic, si els habitatges on viu la gent gran són inadequats, tenen un estat de conservació molt baix, unes instal·lacions deficients o presenten greus barreres arquitectòniques, el fracàs està garantit.

Malauradament, tot i el reconeixement d'aquesta realitat per part de molts experts, la política d'habitatge duta a terme a Catalunya en aquest camp ha estat més aviat escassa, tant pel que fa a dotació pressupostària com a resultats, amb uns índexs de cobertura força per sota de la mitjana d'Espanya, ja per si mateixa, inferior en termes generals al nostre entorn europeu. En el terreny administratiu i polític, fins a l'actualitat, l'escala que té més iniciativa és l'administració local, i bàsicament es tracta d'actuacions puntuals gestionades i integrades en les àrees de serveis socials

Igualment, l'opció de la gent gran d'envellir en el seu entorn és, a priori, la millor solució, tant per a respectar la dignitat, la voluntat i la independència de la persona; com en termes econòmics si es comptabilitza la despesa pública associada als processos d'institucionalització. Així, el desig de l'ancià de mantenir la seva independència el major temps possible augmenta amb l'edat, sobretot quan la pèrdua de les capacitats va reduint les activitats de l'ancià, de forma que és en aquesta etapa de la vida quan l'ús de l'habitatge és més intensiu, i les condicions físiques i econòmiques de l'ancià més fràgils.

Des d'aquests principis, resulta obvi la necessitat de desenvolupar una política d'habitatge dirigida a resoldre els problemes de la gent gran; política que afortunadament, trobem desenvolupada no només en gran part dels països europeus, sinó en la majoria dels països desenvolupats d'arreu del mon.

A fi d'evitar la descoordinació de la política d'habitatge dins de les polítiques públiques dirigides a la gent gran, cal tenir present que aquesta s'integra entre les ajudes de tipus social i assistencial, i en menor importància, parcialment en les d'àmbit econòmic.

Tenint en consideració aquesta preocupant realitat de la gent gran, i sota el desig de contribuir a millorar les seves condicions, l'objectiu de la tesi és el coneixement quantitatiu, qualitatiu i territorial de les condicions residencials de la vellesa catalana, entesa com aquest col·lectiu format per les persones de 65 anys i més, en una concepció extensiva del terme habitat que incorpora, a més de l'estudi de la pròpia edificació, els aspectes humans, socials, econòmics, demogràfics, sanitaris, i assistencials que caracteritzen l'actual situació de la gent gran a Catalunya.

2. CAPÍTOL 2 La vellesa a Catalunya: població, llars i projeccions

2.1. Introducció.

En aquest capítol, analitzarem l'evolució de la població i les llars de la gent gran a Catalunya, principalment en les tipologies i característiques d'aquestes llars. Cal tenir present que l'evolució demogràfica d'aquest col·lectiu va estretament vinculada a l'anomenat procés d'envelliment, per la qual cosa, la investigació gira al voltant de l'estudi d'aquest fenomen. A més, aquest estudi ens oferirà tant una visió quantitativa del fet residencial en la gent gran, com també una primera aproximació més qualitativa a les possibles mancances derivades de l'envelliment, ja que l'increment de l'edat a partir del 75-80 anys té una influència directa en les noves necessitats que l'habitatge de l'ancià ha de cobrir degut a les seves limitades facultats.

2.2. Característiques demogràfiques de la vellesa i l'envelliment a Catalunya.

2.2.1. Aspectes generals.

Segons dades del Cens de l'any 2001, la població de 65 anys i més representa el 17,11% del conjunt de la població de Catalunya, amb un nombre absolut de 1.079 milers de persones en un població total de 6.304.366 persones. A grans trets, l'estructura de la població catalana comparada amb l'espanyola i l'europea no presenta diferències significatives com reflexa el gràfic adjunt. Dins d'Espanya, el percentatge de gent gran es situa en un posició intermitja, lluny de l'autonomia més envellida (Castella i Lleó, 22%) o la més jove (Ceuta i Melilla, 12%).

Gràfic: Estructura de la població a Catalunya, Espanya (2001) i Europa (2000)

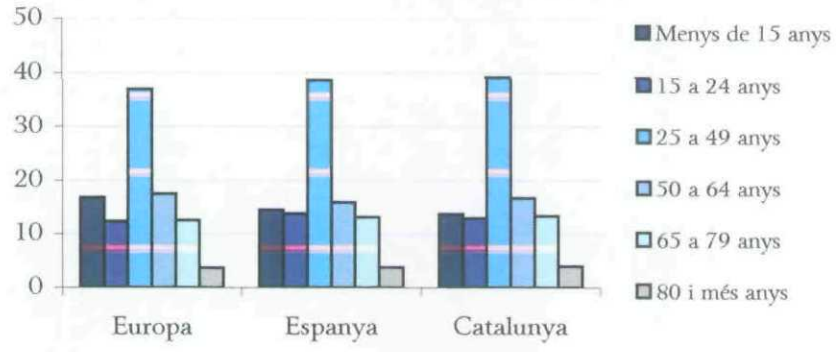

Font: elaboració pròpia segons Cens 2001 i Eurostat.

Gràfic: Percentatge de gent gran a Espanya. Any 2000.

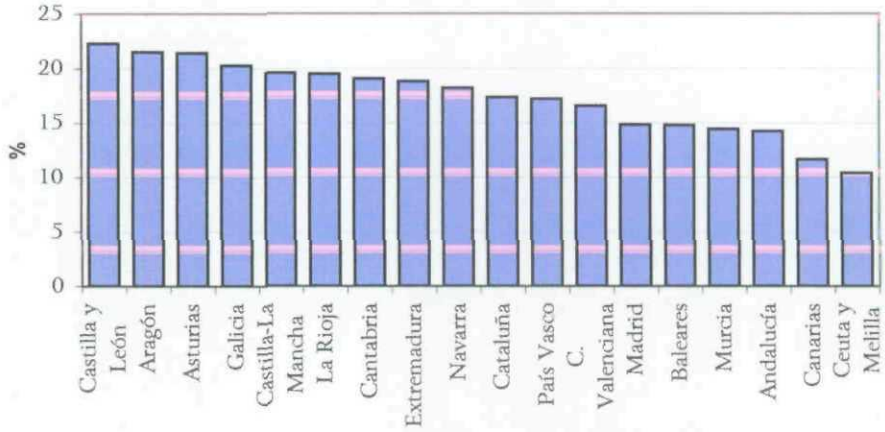

Font: elaboració pròpia segons dades del INE..

2.2.2. Origen del procés d'envelliment.

L'envelliment de l'estructura de la població és una conseqüència de l'estadi final de l'anomenat procés de transició demogràfica que s'explica des de l'evolució de la natalitat i l'esperança de vida. En un primer estadi, l'alta fecunditat i la baixa mortalitat, l'envelliment es genera bàsicament per l'augment de l'esperança de vida, però en una fase més avançada, com en la que ens trobem actualment, l'envelliment s'accentua degut també a una caiguda de la natalitat, i el resultat és l'estancament de la població i l'augment relatiu de les franges de població d'edat més avançada, la gent gran més fràgil.

Gràfic: Els naixements a Espanya. Període 1900-1999.

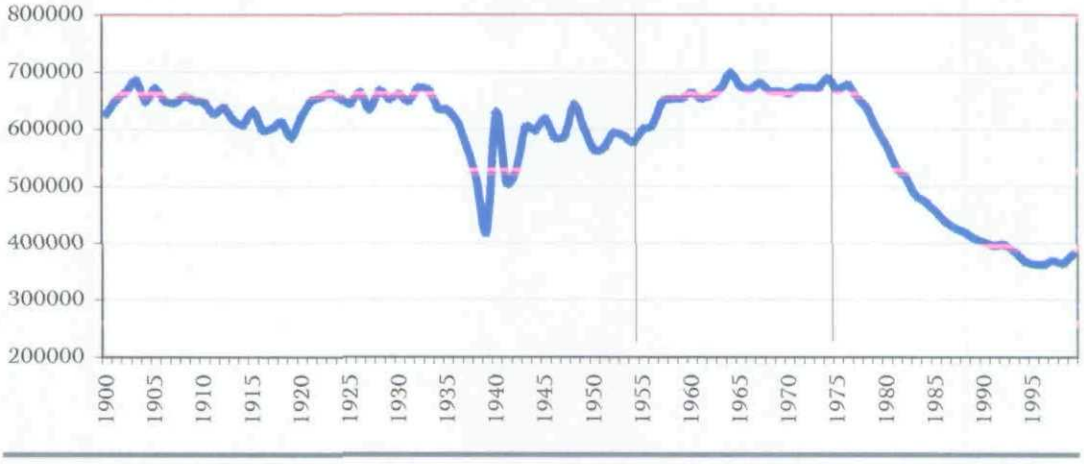

Font: 1900-1945: Estadísticas Básicas de España 1900-1970. Confederación Española de Cajas de Ahorros. Madrid, 1975. 1946-1999: Banco de datos TEMPUS (INE):

Gràfic: Evolució de la fecunditat a Espanya. Període 1970-1999.

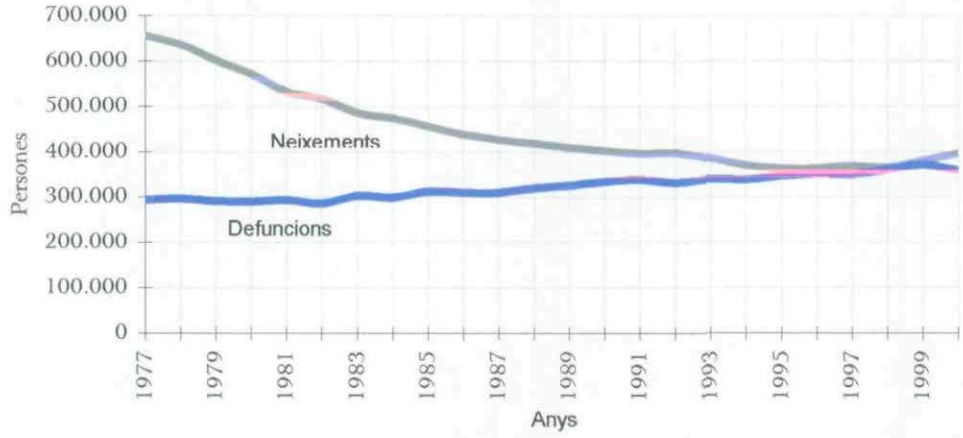

Font: INE. Banco de Datos TEMPUS. INE 2002

Aquest envelliment de la població queda reflectit en l'evolució de la piràmide d'edats, que passa inicialment d'una forma piramidal (amb predomini de les generacions més joves) cap a una estructura en forma de pera (fruit d'una reducció inicial de les generacions de menor edat), fins arribar a estructures similars a una piràmide invertida, en les quals la major part de la població s'acumula en les franges de major edat. Aquest procés d'envelliment només es pot veure trencat, si no es produeix modificacions en la tendència a l'augment de l'esperança de vida i reducció de la natalitat, per una tercera variable: els moviments migratoris. La incorporació de població de l'estranger amb edats inferiors a als 65 anys produeix un efecte de rejoveniment de la població, restituint les conseqüències derivades de la caiguda de la natalitat, i trenca l'estancament al generar un creixement de la població en termes absoluts.

Gràfic: Evolució de la supervivència segons edat a Espanya. 1900-1996.

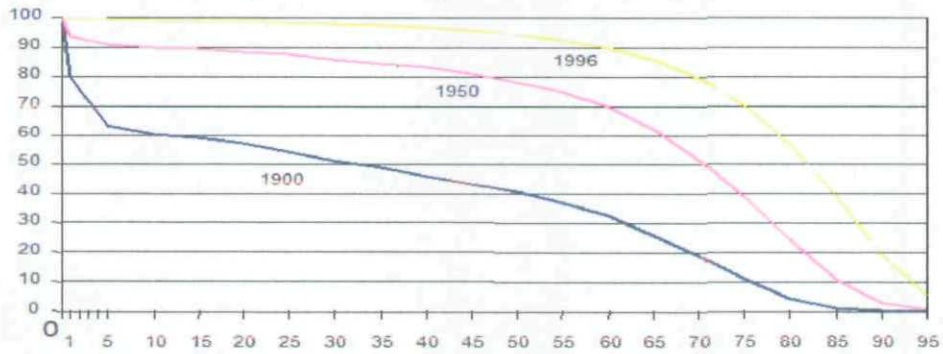

Font: INE: *Anuario Estadístico de España*. Año 2000. Madrid, INE, 2000

2.2.3. El cas de Catalunya.

La societat catalana es troba immersa en un accentuat procés d'envellìment fruit de la incidència sobre el conjunt de la població de l'evolució de la natalitat i l'esperança de vida, i sense que el volum dels moviments d'immigració hagi esdevingut suficient per a donar lloc a un rejoveniment de la població. Des de meitats de la dècada del setanta fins avui, la natalitat a Catalunya ha sofert una continua davallada. L'any 1975, el nombre mitjà de fills per dona[74] era de 2,72 i la taxa de fecunditat[75] es situava en el 79,60, mentre que l'any 1999, aquests indicadors havien disminuït respectivament fins als 1,23 fills per dona, amb una taxa de fecunditat de 37,60. De forma simultània, en el mateix període, l'esperança de vida ha millorat considerablement, passant de 74,3 anys (71,4 per als homes i 76,7 per a les dones) el 1975 fins als 79,3 el 1998 (76,00 per als homes i 82,60 per a les dones), valors que es situen entre els més alts de tot el món. Cal destacar que aquesta augment de l'esperança de vida ha estat especialment important en el tram d'edat comprès entre els 55 i els 89 anys, franja que ha vist reduir més fortament la seva taxa de mortalitat.

Quant als moviments migratoris, cal distingir entre el balanç amb la resta d'Espanya i respecte l'estranger. En el anys cinquanta i seixanta, el balanç migratori respecte la resta d'Espanya fou extraordinàriament positiu, però aquesta tendència alcista del balanç d'immigració va tocar sostre l'any 1965, i des de llavors ha anat caient progressivament fins enregistrar valors negatius l'any 1980; i en els darrers vint anys, aquest balanç ha alternat períodes negatius[76] i positius, però en conjunt ha estat poc significatiu en l'evolució demogràfica de Catalunya.

Pel que fa als moviments d'immigració respecte l'estranger, des de principis dels vuitanta s'inicia un progressiu creixement, fins representar en els anys noranta el factor clau del creixement de la població catalana. Aquest flux migratori internacional ha anat variant des dels anys seixanta en què la gran majoria d'aquests immigrants eren d'origen europeu i gaudien d'un nivell de vida per sobre de la mitjana, fins a l'actualitat en què la majoria d'aquest immigrants provenen dels països del Tercer Món.

---

[74] El nombre mitjà de fills per dona o indicador conjuntural de fecunditat o índex sintètic de fecunditat es calcula com l'addició de les taxes de fecunditat per edats i representa el nombre de fills que una generació de dones tindria si es mantinguessin estables les taxes per edats que s'observen en un moment donat.

[75] La taxa general de fecunditat correspon al nombre total de nascuts vius en un any, per cada 1000 dones entre 15 i 49 anys.

[76] El retorn a les regions d'orígens dels immigrants vinguts de la resta d'Espanya en la dècada dels cinquanta i seixanta no ha estat massa important per a repercutir en l'estructura de la població.

Gràfic: Evolució i projeccions de les piràmides de població a Catalunya. Període 1986-2010. Escenari tendencial.

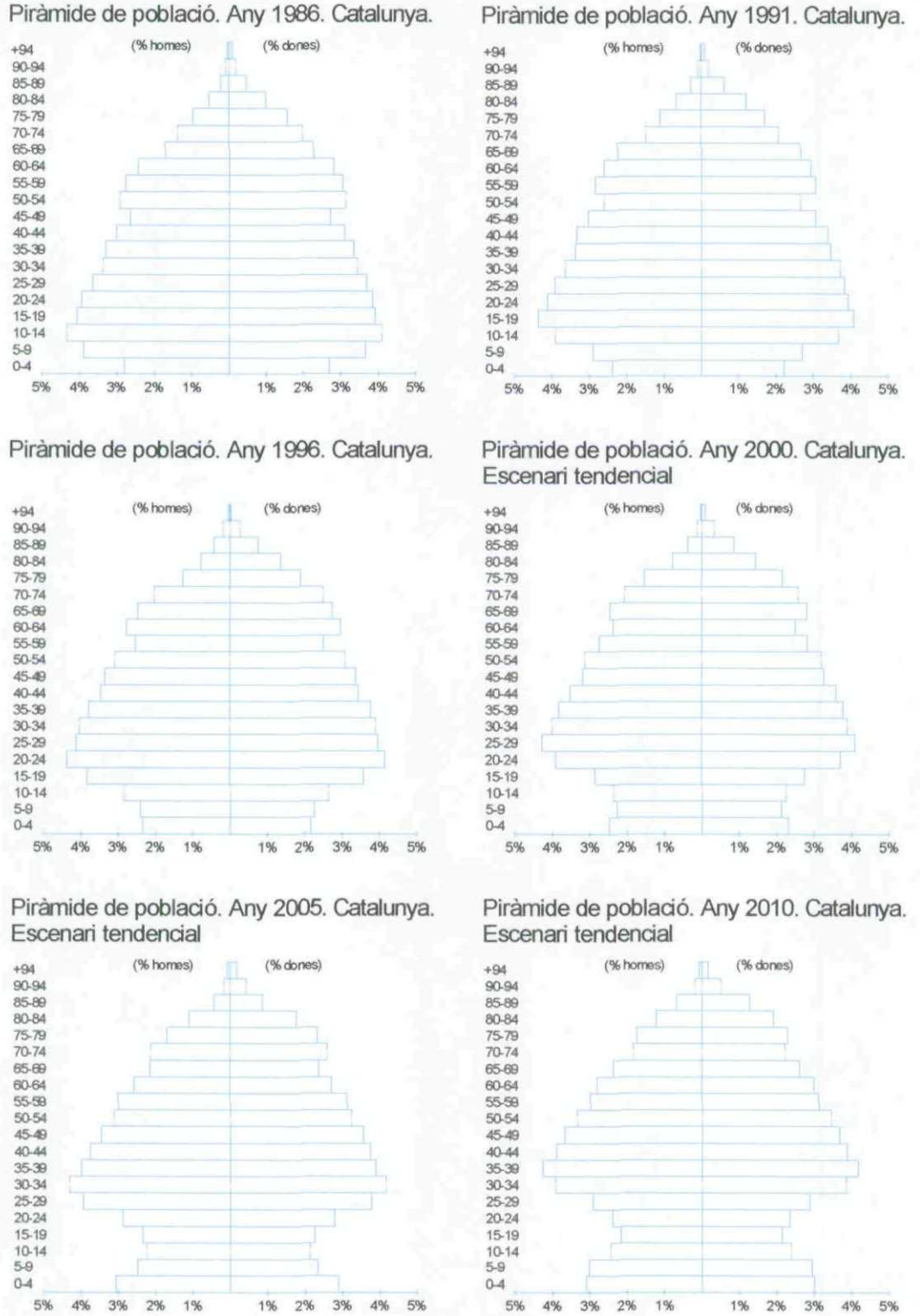

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

2.2.4. Característiques de l'envelliment a Catalunya: la feminització.

Com a resultat de la combinació d'aquests factors (moviments migratoris mínims, baixa natalitat i augment de l'esperança de vida) el procés d'envelliment de la població catalana s'ha concretat en un creixement de la proporció de població de 65 anys i més respecte el total de la societat catalana. La gent gran suposava l'any 1975 només un 10,2% del total de població, l'any 1991 aquest percentatge havia crescut fins al 14,1%, l'any 1996 era del 16,9%, i actualment ens trobem en valors al voltant del 17-18%. Aquesta acumulació de la població en els segments de major edat, com pot apreciar-se en l'evolució prevista de la piràmide de població en el període 1986-2010 ha repercutit també en l'edat mitjana de la població. Des dels 33,7 anys de mitjana de l'any 1975, aquest indicador ha anat creixent fins a situar-se actualment per sobre del 40 anys.

En aquest context, i fonamentalment com a conseqüència de la millora de l'esperança de vida en el col·lectiu de gent gran, s'estan produint de forma simultània un procés d'envelliment de l'envelliment, és a dir, la progressiva acumulació de la població de 65 anys i més en les franges d'edats corresponents a 80 anys i més. L'evolució de la població de 80 anys i més, reflectida en l'índex de sobreenvelliment[77] (indicador d'aquest fenomen), mostra un continu augment d'aquest procés des del seu inici a mitjans de la dècada dels setanta. La importància d'aquest fenomen rau en les majors necessitats assistencials i sanitàries que té aquest col·lectiu, i les majors dificultats que tenen per a fer front a les mancances o inadaptacions dels seus habitatges.

Gràfic: Nombre de dones per cada 100 homes per grups d'edat. 1999.

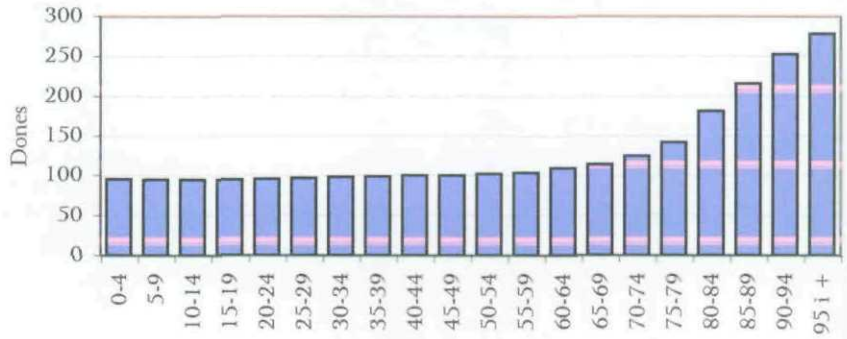

Font: INE: Revisión del Padrón municipal de habitantes a 1 de enero de 2000. 2002

[77] L'índex de sobreenvelliment és el nombre d'habitant de 85 i més per 100 habitants de 65 anys i més.

Gràfic: Nombre absolut de població per sexes i edat.

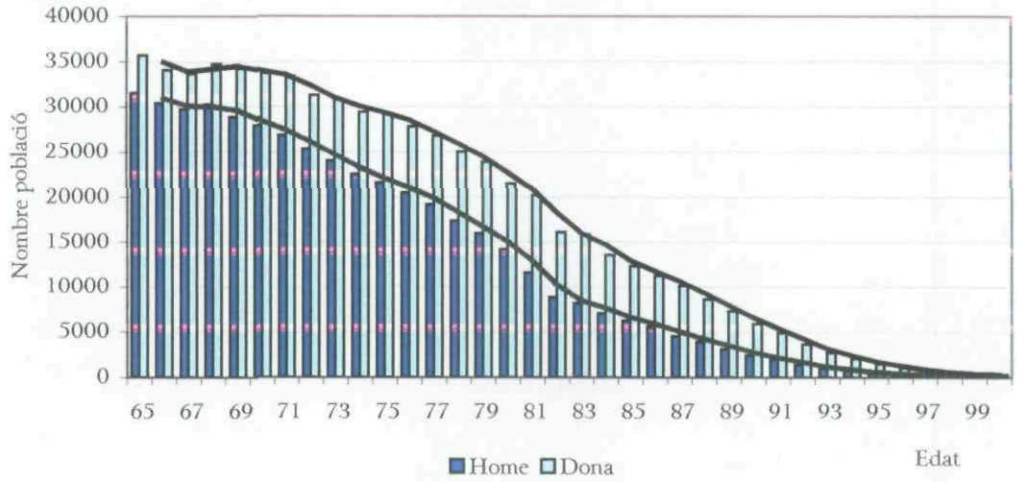

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

Un altre tret característic de la vellesa catalana és la seva feminització[78] com a conseqüència de la menor esperança de vida dels homes. Aquest predomini de dones en les franges de població de major edat (prop d'un 60% de la població de 65 anys i més), es dispara a partir dels trams d'edat superiors als 80 anys, en els quals per cada 100 dones només hi ha 50 dones. Respecte el problema de l'habitatge, aquesta feminitzacio de la vellesa és important per dues raons: els seus menors ingressos, i les diferents limitacions que pateixen les dones amb l'edat.

Gràfic: Percentatge de dones per grups quinquennal. Catalunya. Any 2001

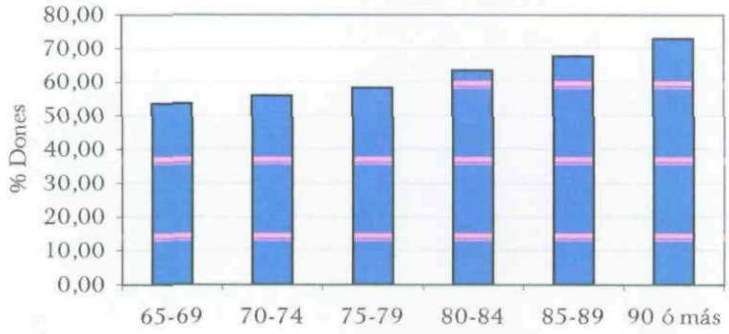

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

[78] Aquesta feminització de la vellesa és també un fet generalitzat. Segons Collet i Gallard (1986, pàg. 277 a 290), a França *també "la població femenina de més edat és la més afectada pel fenomen de la soledat, com a conseqüència de la major mortalitat masculina, de la separació en l'edat dels conjugues, i de la proporció més elevada entre les dones de persones solteres o separades".*

Gràfic: Esperança de vida als 65 anys per sexes. Període 1900-1996.

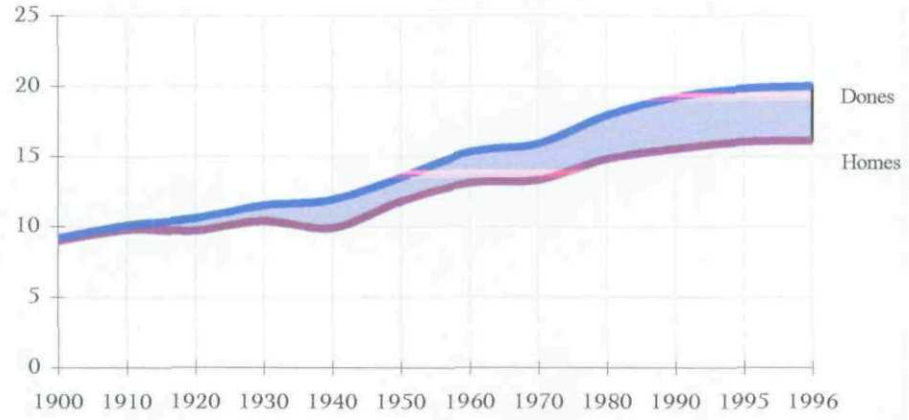

Font: INE, Taules de mortalitat

Aquesta major esperança de vida de les dones es fa més palesa a mida que augmenta l'edat, i és un fet generalitzat en tots els països desenvolupats. En el nostre entorn europeu, aquest diferencial sembla mantenir-se força estable, encara que hi hagi variacions entre les esperances de vida. Per tant, a determinades edats, parlar de vellesa és parlar quasi exclusivament de dones.

Gràfic: Esperança de vida al néixer. Unió Europea. 1999.

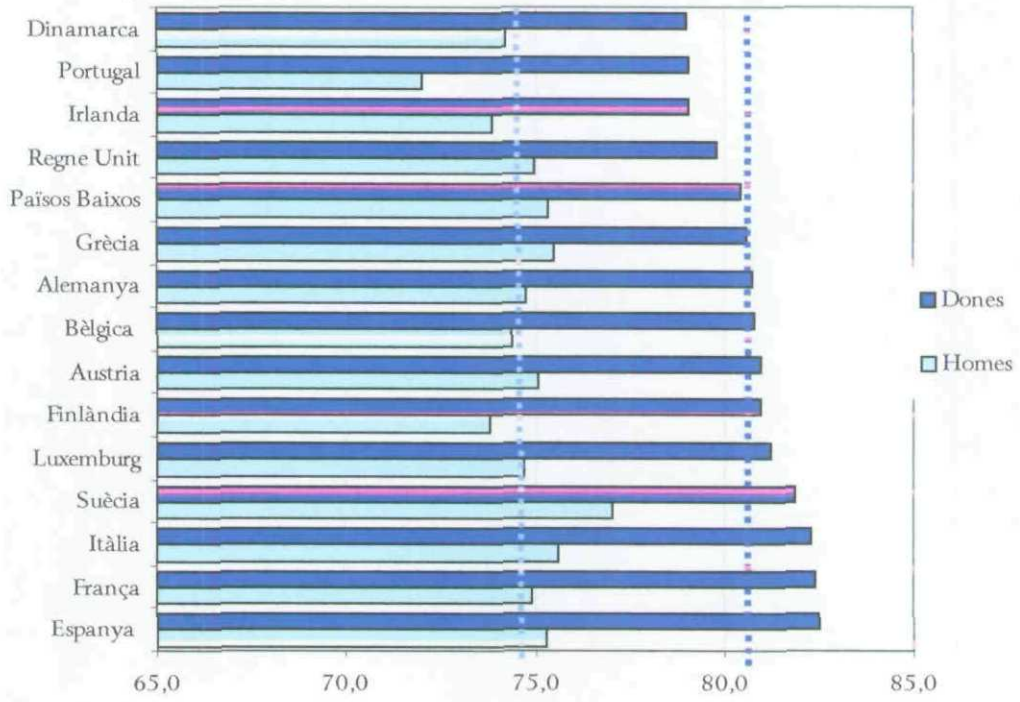

Font: Eurostat: Statistique Sociales Européennes 2001. Luxemburgo, 2001, 174 p.; taula G-4 y G-5, pág. 113

2.2.5. Anàlisi territorial de l'envelliment de la població catalana.

Abans de tractar territorialment l'envelliment, cal conèixer la particular i irregular distribució territorial de la població catalana. La distribució de la població catalana es concentra, tant per densitat com per volum de població, en la ciutat de Barcelona; i a partir d'aquesta es distribueix en dos sentits: amb altes densitats cap a l'interior en tot l'àmbit de la Regió Metropolitana; i seguint la costa fins arribar pel sud, al Tarragonès, i pel nord, en un longitud similar, fins al sud del Gironès. Com a nuclis d'atracció, a banda de Barcelona, destaca la ciutat de Tarragona, que segons diferents interpretacions caldria considerar integrada funcionalment dins l'àrea Metropolitana; en menor intensitat, la ciutat de Girona; i de forma molt incipient Lleida en l'interior. En xifres, dels poc més de sis milions de catalans, una quarta part, (milió i mig) viuen en els cent quilòmetres quadrats de Barcelona; i tres quartes parts (quatre milions cinc-cents) en la Regió Metropolitana. La resta, milió i mig, es concentren en tota la costa pròxima a la Regió Metropolitana, Tarragonès, Gironès, Segrià i zones interiors de la província de Barcelona.

Mapa : Densitat comarcal de Catalunya amb els municipis de més de 20.000 habitants. Any 2000.

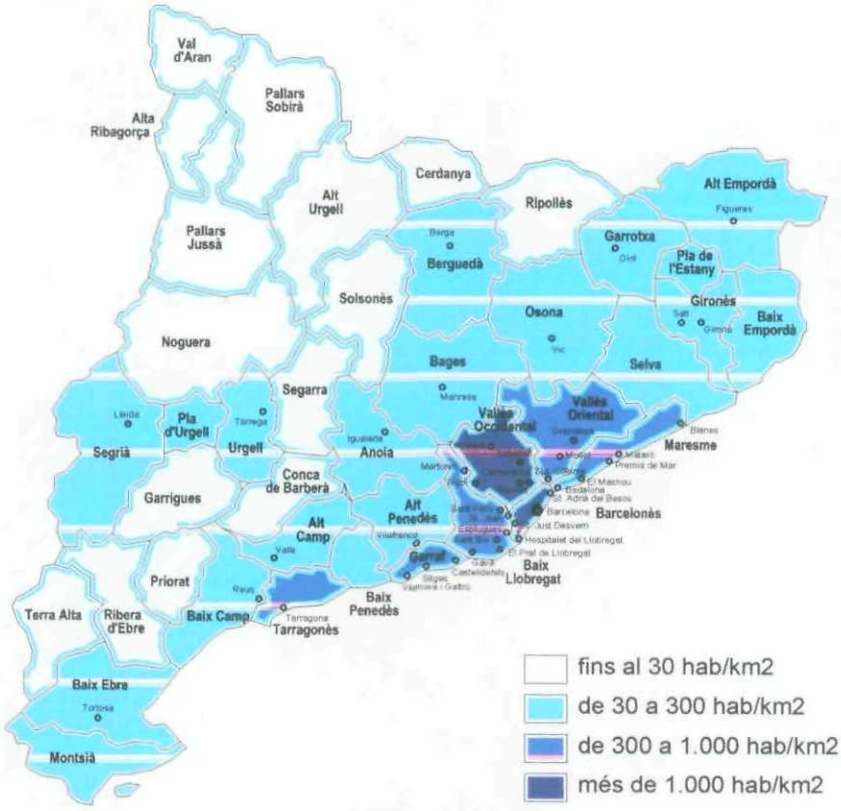

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Mapa: Percentatge de població de 65 anys i més per comarques. 1996.

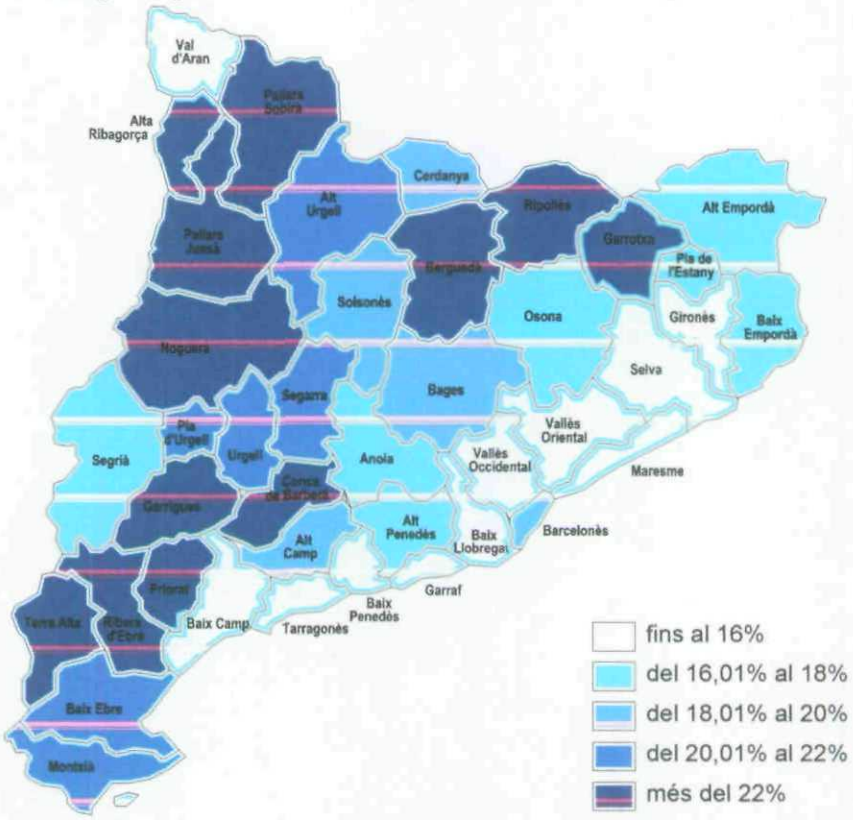

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

En conseqüència, la distribució de la vellesa en el territori català tampoc no és gens uniforme, i presenta dues problemàtiques diferents estretament vinculades l'evolució dels moviments migratoris i la irregular distribució territorial de la població catalana: les zones més envellides, fruit principalment del despoblament i l'abandó per part dels habitants més joves que varen cercar millors condicions de vida en altres parts del territori, i els àmbits on es concentra la major part de la població catalana, i per tant, on viu també la majoria de la gent gran, encara que es correspongui en termes relatius amb les comarques de població més jove.

D'una banda, segons dades de l'any 1996, les zones més envellides correspondrien a les comarques pirinenques i les de l'interior de Tarragona. Concretament, amb un percentatge més elevat de població de 65 anys i més tenim: el Pallars Jussà (28,44%), el Priorat (28,03%), la Terra Alta (27%), el Pallars Sobirà (25,88), les Garrigues (25,84%), el Berguedà (23,59%), la Noguera (23,34%), la Conca de Barberà (23,23%) i la Ribera d'Ebre (22,96%). En totes elles, i com a resultat del moviments migratoris interns, s'ha produït des de mitjans de la dècada dels cinquanta un procés progressiu de pèrdua de població en les franges d'edat inferiors als 65 anys que ha accentuat el seu envelliment. Aquest estancament o reducció de la població en determinades parts del territori s'ha

donat, conjuntament, amb un gran creixement d'habitants en altres comarques (Àrea Metropolitana i rodalies principalment) com a resultat de la immigració interna de Catalunya i de la provinent de la resta d'Espanya. Si comparem el mapa del percentatge de població de 65 anys i més a Catalunya, (any 1996) i el mapa del percentatge de població que no ha residit sempre a Catalunya, (any 1996), podem constatar que les comarques més envellides coincideixen amb les que van rebre el menor nombre d'immigrants de fora de Catalunya, i a la inversa.

D'altra banda, en l'altre extrem trobem el cas de l'Àrea Metropolitana, on l'any 1996 vivia prop del 70% de la població de Catalunya, i per tant, malgrat no arriba a tenir un percentatge de població de gent gran superior al 20% (el 15,82), dos terços del total de vells de Catalunya viu en aquest territori. Aquest fet suposa la concentració de necessitats per part de la gent gran en aquest zona. Tanmateix, dins del propi Àmbit Metropolità, la distribució territorial de la vellesa tampoc és homogènia. La majoria es concentra en el Barcelonès, amb un 40,26% del total de vells de Catalunya i un percentatge del 16,58% respecte la seva població.

Mapa: Percentatge de població per comarques que no a residit sempre a Catalunya, 1996.

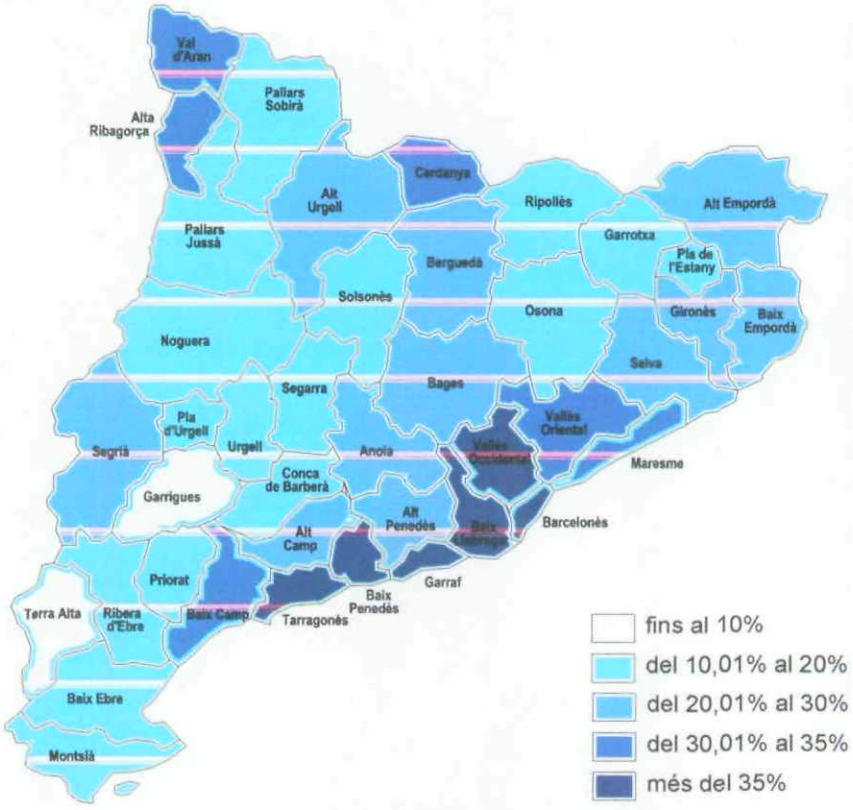

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Els moviments migratoris han condicionat directament l'irregular evolució de la vellesa i la població en el territori català fins al punt de generar situacions oposades de concentració de població i envelliment territorial. Aquesta irregular distribució també queda palesa en l'estudi de l'envelliment des de l'àmbit municipal. Les zones envellides es corresponen amb àmbits rurals, amb municipis de menys de 500 persones, o semirurals que no passen de 2.000 persones. En aquests, el pes de la gent gran es situa entre el 26% i el 22% respectivament; mentre que en la resta, en els municipis de més de 2.000 habitants, la gent gran únicament arriba a representar el 16%; tot i que és en aquests municipis on viu la majoria de la gent gran, amb més del 90% del total de la vellesa catalana. No obstant això, al voltant de la meitat de la vellesa catalana viu en municipis petits i mitjans, amb una grandària inferior a 100.000 habitants; un 18% ho fa en municipis mitjans-grans, d'entre 100.000 i 500.000 habitants; i només a Barcelona, únic municipi català que té més de 500.000 habitants, hi viu el 32% de la gent gran. Per tant, prop de la meitat de la gent gran de Catalunya viu en municipis de més de 100.000 habitants, municipis que degut a la seva grandària solen tenir uns valors de mercat, fet indubtablement accentua les dificultats dels ancians per accedir a un habitatge en propietat, així com les dels que viuen en règim de lloguer, ja sia amb rendes actualitzades pel seu alt cost econòmic o en rendes antigues degut a la major pressió immobiliària que poden patir. D'entre tots aquests, cal destacar la problemàtica de Barcelona, tant per la concentració de gent gran com perquè és aquí on el mercat immobiliari assoleix els valors més alts.

Gràfic: Distribució gent gran a Catalunya segons grandària municipi.

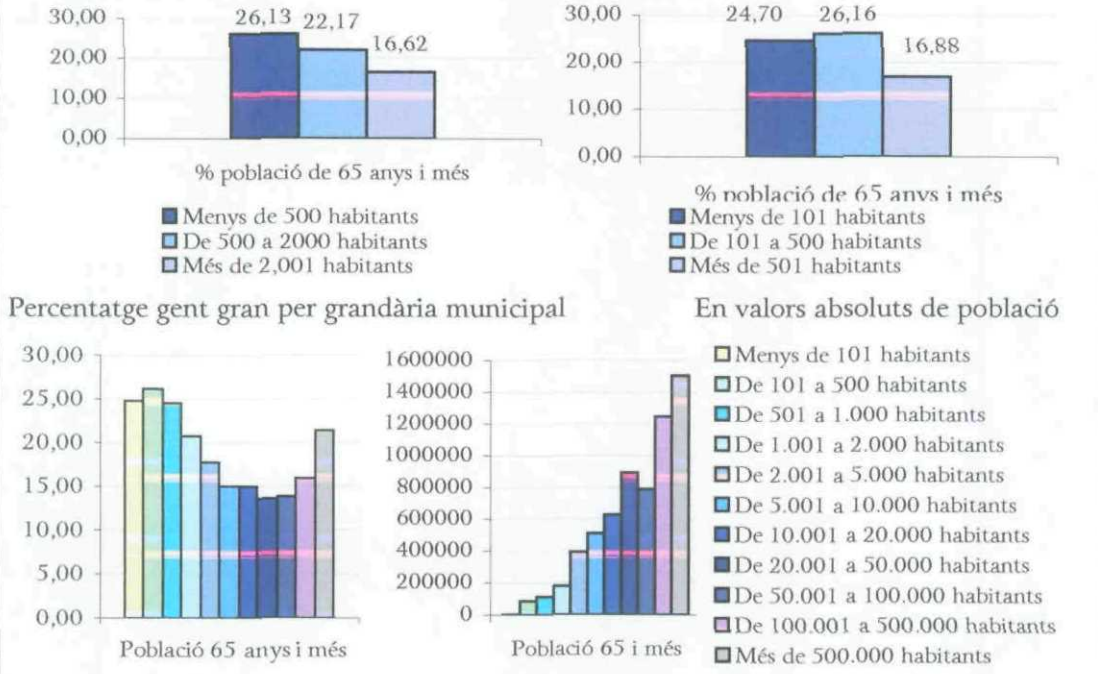

Font: elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

2.3. Les llars de gent gran.

2.3.1. Aspectes generals

Les llars del col·lectiu de la gent gran constitueixen, per les seves característiques, evolució temporal i composició, un grup força diferenciat de la resta. Aquesta realitat, accentuada per la major proporció i elevat nombre de persones grans en la població que comporta el procés d'envelliment ens duu a una major incidència d'aquest col·lectiu en el conjunt de llars catalanes. Segons dades del Cens de l'any 2001, el un 20,3% dels grans viuen sols a Catalunya; un 45,2% viu en llars formades per dos persones; i la resta, prop d'un 17%, ho fa en llars de tres o més individus. Aquestes xifres denoten un lleu variació respecte les de cinc anys enrera, principalment en el creixement de les llars unifamiliars, que en major part van associades a l'augment del sobreenvelliment.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons nombre de components de la llar.

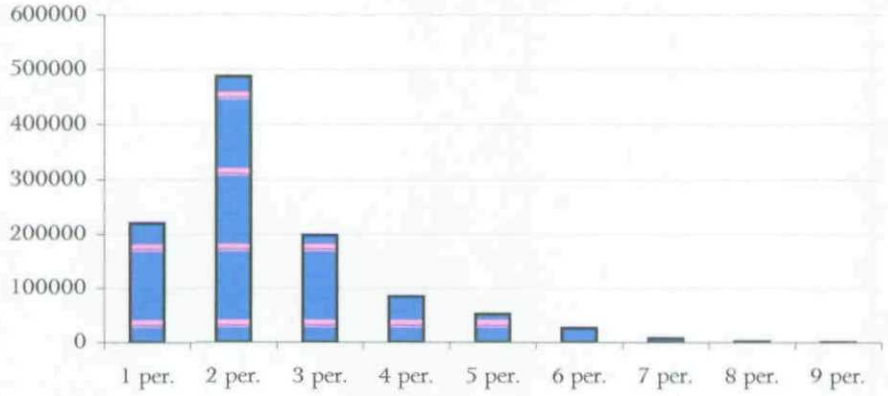

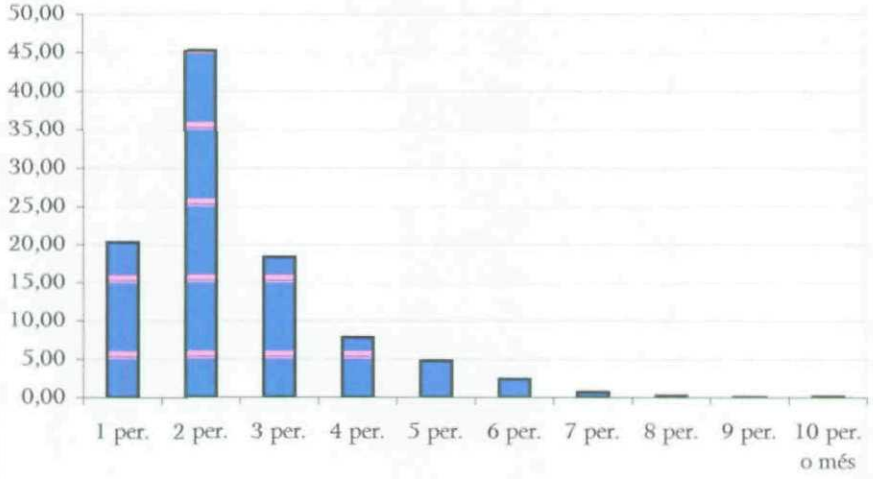

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

2.3.2. Tipus i característiques de les llars de gent gran

D'entre els diferents tipus de llars on viu la gent gran, segons dades de l'any 1996, predominen les parelles sense fills (sense altres persones) amb un 27,89% del total, les unipersonals (un 26,46%), les nuclears extenses (un 15,90%) i les parelles amb fills (12,44%). Aquestes tipologies comporta que la dimensió de les llars sigui majoritàriament reduïda, amb un 38,5% formades per dues persones i un 26,46% d'unipersonals.

Les llars compostes només per persones de 65 anys i més representaven l'any 1996 el 17% del total de llars, amb un nombre absolut de 356.521 unitats distribuïdes, en la quasi totalitat, en llars unipersonals (el 51,9%) i nuclears simples formades per matrimonis o parelles sense fills (el 41,7%). En les llars unipersonals, degut a la sobremortalitat masculina, estan formades principalment per dones en un 78,9%, front només al 21,1% d'homes. En aquest sentit, és molt significatiu la majoria de llars compostes només per gent gran en el total de llars unipersonals (un 51%), seguit en menor proporció, per les formades per dues persones (un 29,4%).

Les dades del Cens de 2001 són mostren lleus variacions en l'estructura de la llar de gent gran, amb un 20% de llars formades por una persona de més de 64 anys, predominant les dones en un 15,8% per un 4,5% dels homes; un 45% dels ancians viu en llars formades per dos adults sense fills, un 24% viu en llars formades per almenys tres o més adults (amb o sense menors), i encara és significativa la proporció de grans (6,67%) que viu en llars formades per dos adults, un de 16 a 35 anys, sense menors. Per tant, destaca que les llars unipersonals estan formades en molt major proporció per dones degut a la seva major esperança de vida, usualment en viduïtat; però també pot llegir-se com una menor capacitat de vida independent dels homes en aquestes edats, que en molts casos cerquen altres formes de convivència per a evitar aquesta forma de vida en solitari.

Gràfic: Grans que viuen sols per sexe i grups d'edats, 1998.

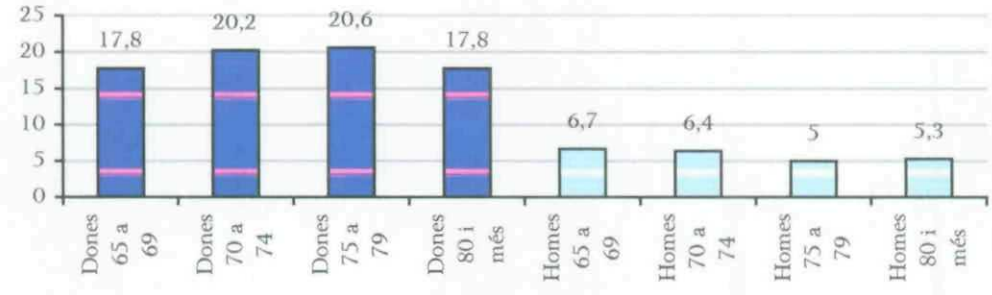

Font: CIS, *Estudio 2443*, gener 2002.

Tanmateix, podem classificar les llars de gent gran entre: llars amb tots els seus membres de 65 anys i més, i les multigeneracional. Quant a les llars multigeneracionals[79], la millora de l'esperança de vida ha afavorit la coexistència de fins a tres o quatre generacions en una mateixa família, i, simultàniament, l'allargament en el temps de les condicions físiques i psíquiques necessàries per a que la gent gran mantingui la seva independència residencial. Per tant, malgrat podria donar-se un creixement del nombre de llars multigeneracionals, el cert és que les dades ens mostren que la gent gran manté la seva independència (i no conviu amb altres generacions) fins a edats cada cop més elevades o quan el seu estat de salut és precari. De forma excepcional, només en determinades zones rurals on es mantenen les estructures familiars més tradicionals, amb alts percentatges de llars extenses o múltiples, la convivència generacional té un pes rellevant.

[79] Per classificar les llars segons el nombre de generacions s'han tingut en compte les generacions contigües, és a dir, avi-pare-fill.

2.3.3. Anàlisi territorial de les llars de gent gran.

Al igual que el procés d'envelliment, la distribució de les llars de gent gran no és gens homogènia, i presenta diferències geogràfiques molt notables.

En primer lloc, segons dades de 1996 constatem que les zones més envellides del territori corresponen, en bona lògica, a les zones amb un major índex de llars unipersonals de 65 anys i més, i amb els àmbit que tenen els percentatges més elevats de llars amb tots els seus membres de 65 anys i més respecte el total. Concretament, a nivell comarcal correspondrien al Barcelonès, el Berguedà, la Conca de Barberà, les Garrigues, la Garrotxa, la Noguera, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, el Pla d'Urgell, el Priorat, la Ribera d'Ebre, el Ripollès, la Terra Alta i l'Urgell. En totes elles es donen percentatges superiors al 19,60% de les llars amb tots els seus membres de 65 anys i més, i al 10% de llars unipersonals formades per gent gran.

Mapa: Llars unipersonals formades per persones de 65 anys i més per comarques. Catalunya, 1996.

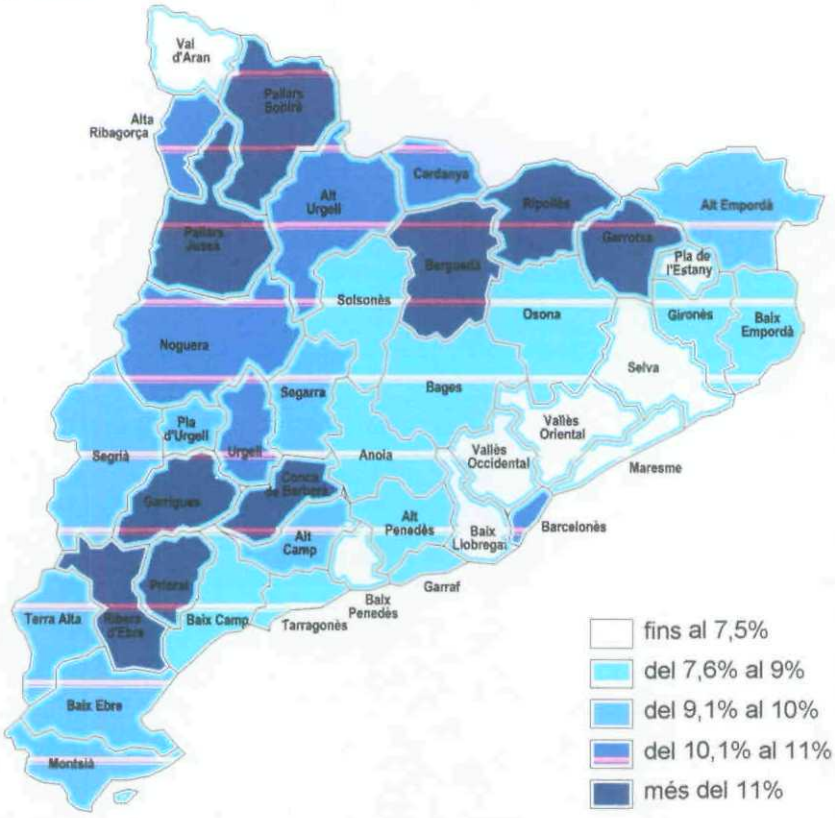

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

En l'altre extrem, en les comarques amb menor nombre de llars formades per vells, trobem la Selva, el Maresme, el Vallès Oriental, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Baix Penedès i la Val d'Aran; en tots casos, amb menys del 7,5% de llars unipersonals formades per gent gran i fins al 15% de les formades completament per membres de 65 anys i més.

No obstant això, el Cens de l'any 2001, ens descobreix que l'opció de viure sòl entre la gent gran està més estesa sobretot en el Barcelonès, Tarragonès, Baix Camp, Garraf, Baix Empordà, Pla de l'Estany, Gironès, Ripollès, Pallars Jussà i Pallars Sobirà. Si tenim en compte que la majoria d'aquests ancians que viuen sols són dones, que a Barcelona es concentra prop d'un 37% de la vellesa catalana, i per tant, també un gran gruix de les llars unipersonals, que les dones, com veurem, solen tenir molts més problemes econòmics a partir dels 64 anys que els homes, i que a Barcelona es donen els valors immobiliaris més elevats; ja es possible intuir el perfil característic del problema de l'habitatge en la gent gran catalana.

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu sola. Any 2001.

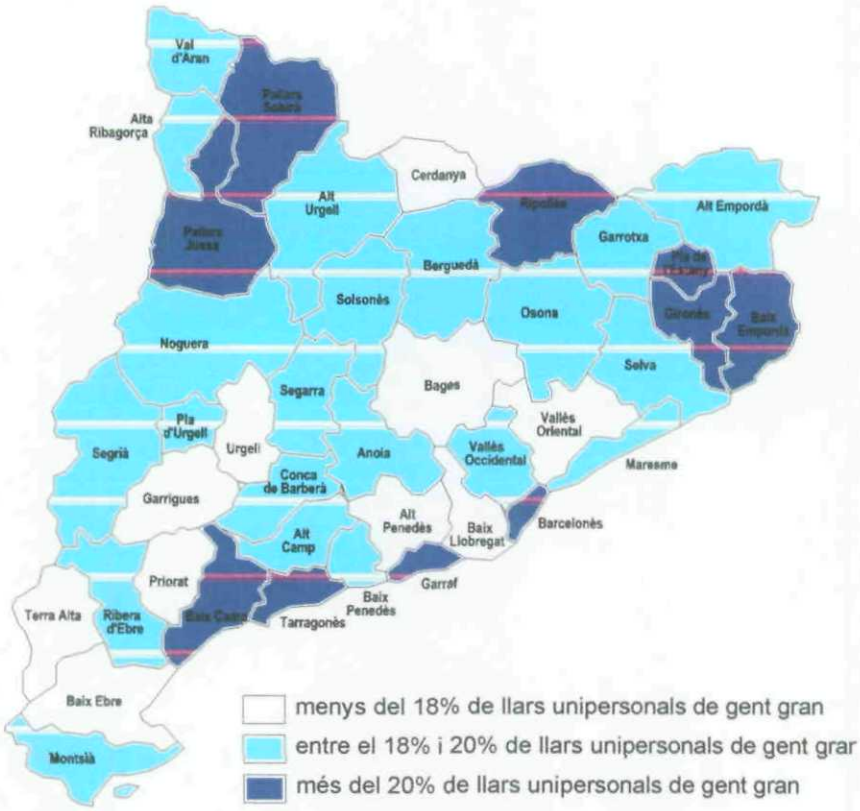

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Mapa: Llars amb tots els seus membres de 65 anys i més per comarques a Catalunya. 1996.

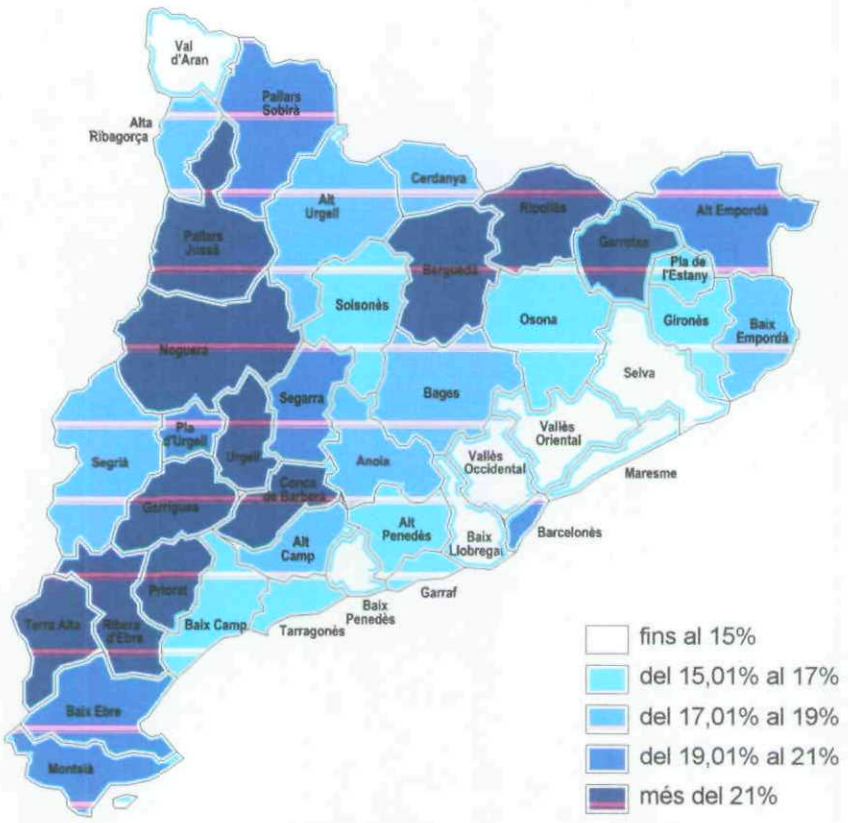

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Quant a la ubicació geogràfica de les llars nuclears extenses o multigeneracionals, les comarques de l'oest de Catalunya són les que presenten els percentatges més elevats, ja sia en llars de tres generacions o en llars on conviuen persones menors de 16 anys i de 65 anys i més. En aquest cas, no es manté cap relació directa amb l'envelliment territorial, tal i com succeïa anteriorment, sinó que respon a una característica de determinades zones rurals poc urbanitzades on es mantenen les estructures familiars més tradicionals amb una forta convivència intergeneracional.

Mapa: Llars de tres generacions. Catalunya, 1996.

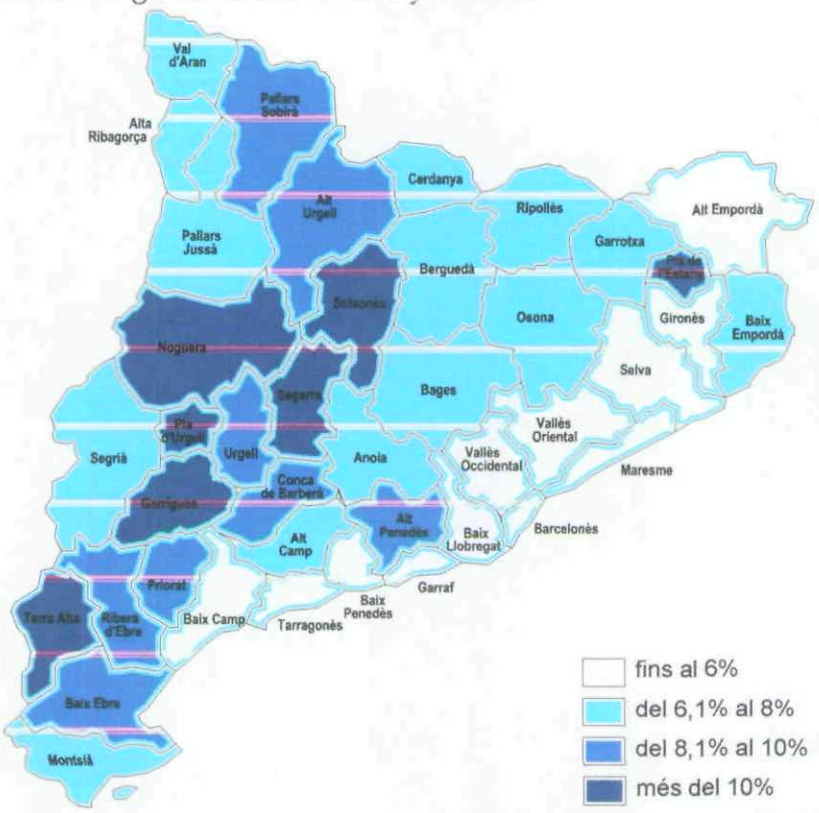

Mapa: Llars on conviuen persones menors de 16 anys i de 65 anys i més.

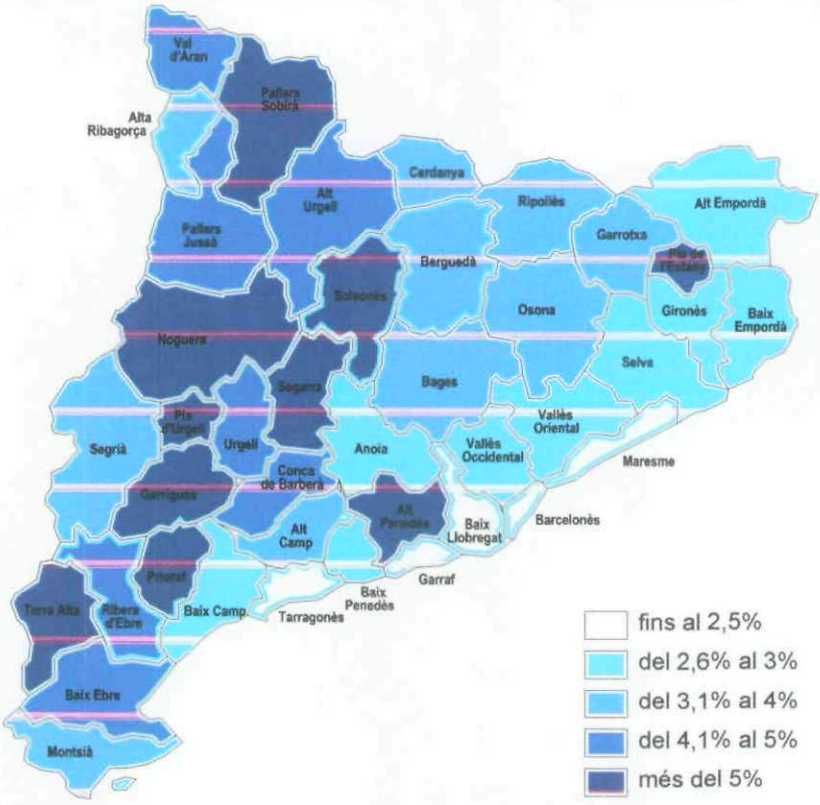

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Igualment, aquest predomini de les llars unipersonals en les zones urbanes i les llars extenses en zones menys denses també s'observa en l'anàlisi de les llars segons la població del municipi. De forma molt clara, el percentatge de llars on viuen majors de 64 anys de quatre, cinc, sis o més membres augmenta a mida que es redueix el nombre de població del municipi. En canvi, en les llars formades per dos persones succeeix el contrari, a mida que el municipi és major, el seu percentatge creix. En el cas de les llars unipersonals, les dades també segueixen aquesta pauta però, amb alguna diferència en el tram dels municipis més petits, de menys de 100 habitants. En aquests el percentatge de població gran que viu sola torna a créixer, únicament superat pels municipis de més de 500.000 habitants. L'explicació a aquest fet podria trobar-se en la considerable pèrdua de població jove d'aquests municipis que comporta un major pes de gent gran sola.

Gràfic: Grandària de les llars dels majors de 64 anys segons grandària municipi.

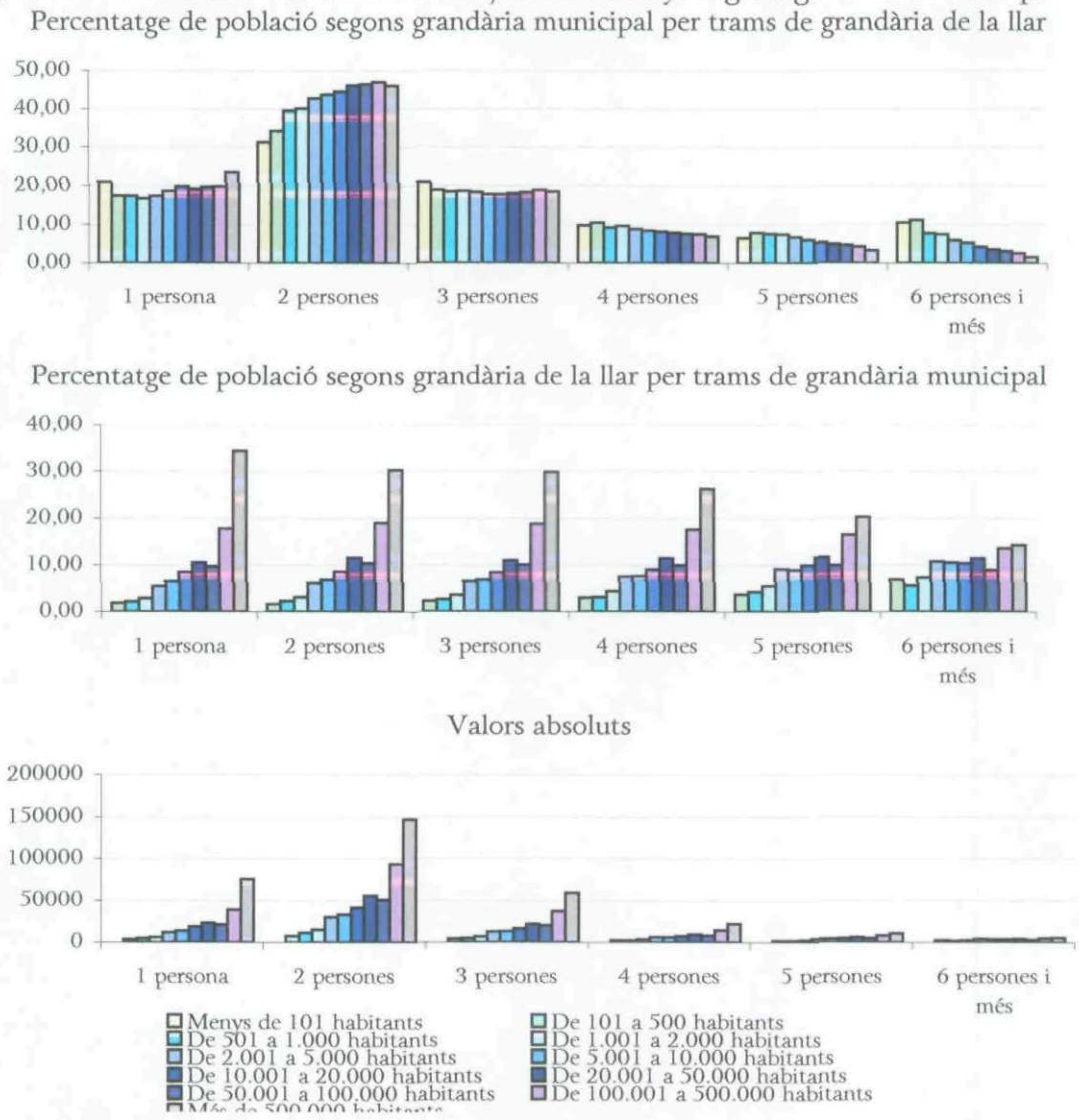

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

A Barcelona, al igual que en moltes altres ciutats catalanes, existeix una concentració de vellesa i immigració en els centres històrics, amb un fort pes de les llars unipersonals de gent gran. A Ciutat Vella, segons dades de l'any 2000, l'índex d'envelliment era de 247,6, el major de tota la ciutat, la proporció de gent gran era del 24,6%, la concentració d'immigrants arriba al 22,7% del la població (tres vegades més que la mitjana de Barcelona), i el percentatge de població de més de setanta anys que viu sola arriba al 6,5%, també el valor màxim de tota la ciutat. A certa distància, aquesta situació es repeteix a l'Eixample i Gràcia.

Mapa: Districtes de Barcelona segons percentatge de llars unipersonals (1996); percentatge de població de 65 anys i més (2001), i majors 70 anys que viuen sols.

Percentatge llars unipersonals

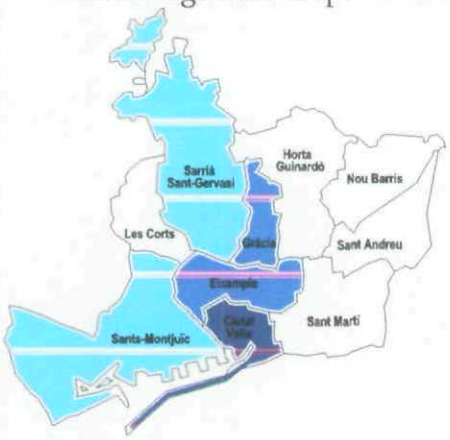

- menys de 22,26%
- de 22,26% a 27,16%
- de 27,16% a 32,06%
- de 32,06% a 36,97%

Percentatge majors de 70 anys sols

- menys 4%
- entre 4% i 5%
- entre 5% i 6,4%
- més del 6,4 %

Percentatge de població de setanta anys i més que viu sola. 2000.

- menys 20% població de 65 anys i més
- entre 20% i 23% de població de 65 anys i més
- més del 23% població de 65 anys i més

Font: Elaboració pròpia segons dades d'IDESCAT i Cens 2001.

Taula: Tipus de llars a Barcelona. Any 1995 i 2000.

	1995					
	Menors de 65 anys			De 65 i més anys		
Tipus de llars	Llars	Persones	Mitjana	Llars	Persones	Mitjana
Unipersonal	3.7	1.0	1.0	25.9	11.8	1.0
Sense nucli	1.0	0.7	2.3	4.8	5.0	2.3
Parella	9.5	5.3	2.0	35.3	32.3	2.0
Parella amb fills	64.9	70.0	3.9	14.7	21.0	3.1
Monoparental	9.3	7.0	2.7	7.0	6.5	2.0
Uninuclear i altres persones	8.8	11.3	4.6	9.1	16.1	3.9
Dos o més nuclis	2.8	4.6	5.9	3.2	7.2	5.0
Total	100	100	3.6	100	100	2.2
	(1598)	*(5718)*		*(517)*	*(1134)*	

	2000					
	Menors de 65 anys			De 65 i més anys		
Tipus de llars	Llars	Persones	Mitjana	Llars	Persones	Mitjana
Unipersonal	5.4	1.6	1.0	21.8	9.6	1.0
Sense nucli	1.8	1.5	2.7	4.1	4.1	2.3
Parella	12.1	7.1	2.0	37.6	33.1	2.0
Parella amb fills	61.7	69.6	3.8	12.0	17.3	3.3
Monoparental	9.0	6.8	2.6	9.2	8.6	2.1
Uninuclear i altres persones	8.4	10.7	4.3	11.8	20.0	3.9
Dos o més nuclis	1.6	2.6	5.6	3.5	7.4	4.8
Total	100	100	3.4	100	100	2.3
	(1406)	*(4771)*		*(484)*	*(1100)*	

Font: Enquesta Regió Metropolitana de Barcelona. 1995 i 2000.

2.4. Projeccions de futur de la vellesa a Catalunya.

2.4.1. Projeccions de població.

L'evolució del conjunt d'indicadors demogràfics de la població catalana en els darrers vint-i-cinc anys assenyala un manteniment d'aquest procés d'envelliment en un futur pròxim, i per tant, el creixement absolut i percentual de la població de 65 anys i més en els propers anys.

Les projeccions de població[80] realitzades per l'Institut d'Estadística de Catalunya amb l'horitzó en l'any 2010 confirmen aquesta tendència en cadascun dels quatre escenaris previstos segons diferents estimacions d'evolució de la fecunditat, les migracions, i l'esperança de vida. Aquests quatre escenaris presenten les característiques següents:

- Escenari baix o vell: la fecunditat i la migració romandran baixes i el creixement de l'esperança de vida serà alt. Es pressuposa una nombre mitjà de fills de 1,4 per dona, una esperança de vida 77,7 per als homes i 84,7 per a les dones, amb una previsió d'una migració neta de 10.000 persones l'any.

- Escenari central: creixement moderat de la fecunditat i la migració , i creixement baix de l'esperança de vida. Es pressuposa una nombre mitjà de fills de 1,7 per dona, una esperança de vida 75,6 per als homes i 82,9 per a les dones, amb una previsió d'una migració neta de 14.000 persones l'any.

- Escenari tendencial: creixement moderat de la fecunditat i la migració, i creixement alt de l'esperança de vida. Es pressuposa una nombre mitjà de fills de 1,7 per dona, una esperança de vida 77,7 per als homes i 84,7 per a les dones, amb una previsió d'una migració neta de 14.000 persones l'any.

- Escenari alt o jove: creixement alt de la fecunditat i la migració, i creixement baix de l'esperança de vida. Es pressuposa una nombre mitjà de fills de 1,9 per dona, una esperança de vida 75,6 per als homes i 82,9 per a les dones, amb una previsió d'una migració neta de 23.000 persones l'any.

Des de l'escenari baix, que reflecteix el màxim nivell d'envelliment previst (fecunditat i migracions baixes i esperança de vida alta), fins l'escenari alt o jove, que preveu el mínim envelliment (combina fecunditat i migracions altes amb un creixement lent de l'esperança de vida) , tots quatre escenaris coincideixen en un augment absolut i percentual de la població de 65 anys i més, fet que confirma la

[80] Institut d'Estadística de Catalunya. Projeccions de població de Catalunya 2010. Comarques i àmbits territorials.1a edició. Barcelona, gener 2000.

continuïtat en els propers anys del procés d'envelliment. De forma similar, s'observa un increment progressiu de l'índex de sobreenvelliment com a resultat de l'acumulació de la gent gran en les franges d'edat superiors als 85 anys. És a dir, aquest envelliment de la població es produirà conjuntament amb un procés d'envelliment pronunciat del propi segment de població de gent gran. Destaca que ambdós fenòmens, l'envelliment i el sobreenvelliment, es donaran en un context de creixement demogràfic com a resultat de la millora prevista de la natalitat i l'augment dels moviment immigratoris previstos en tots els escenaris. Aquest augment del nombre de naixements respon a l'arribada de les generacions plenes nascudes en els anys setanta a l'edat de màxima fecunditat.

Com a conseqüència de la irregular distribució per edats de la població catalana, aquest envelliment no es produirà de forma uniforme en els propers anys degut fonamentalment a tres diferents motius: la influència del menor nombre d'efectius de les generacions nascudes durant la guerra civil i la postguerra immediata; el fort gruix d'immigrants vinguts en la dècada al voltant dels seixanta; i en un horitzó més llunyà, l'arribada a la jubilació de les primeres generacions del baby boom, els nascuts a partir de la segons meitat dels anys seixanta. Seguint aquestes variables, les projeccions diferencien una primera fase, el període 2001-2011, marcat per important procés de sobreenvelliment amb l'increment progressiu de la població de més edat; mentre que a partir del 2011, el segment que més previsiblement creixerà serà el comprès entre els 65 i els 74 anys, tot mantenint-se constant aquest creixent sobreenvelliment. Aquest increment dels més grans és molt important per a plantejar les polítiques socials vers la vellesa, ja que són el grup més vulnerable en tots els sentits, físic, econòmics i en matèria d'habitatge.

Gràfic: Projeccions de llars i població per trams (base 1997=100)

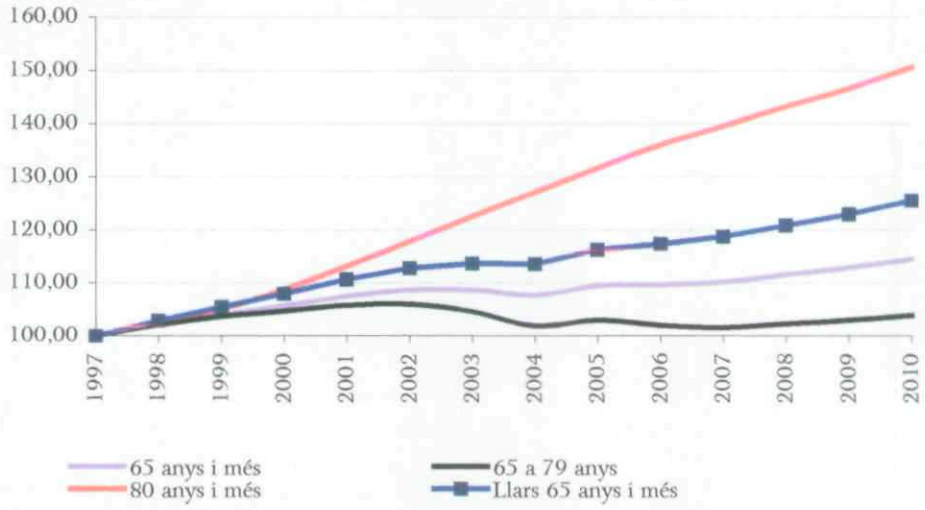

Font: elaboració pròpia segons dades del IDESCAT

Previsiblement, del poc més d'un milió d'ancians que mostra el cens de l'any 2001, arribarem a tenir entre 1.25 i 1.3 milions d'ancians l'any 2015 segons l'escenari.

Una altra circumstància cabdal en l'evolució de l'envelliment a Catalunya en els propers anys serà el fenomen de retorn als llocs de naixement de la població que va protagonitzar en bona part la intensa immigració dels anys seixanta i setanta, la qual es va localitzar bàsicament en les àrees del litoral i de l'Àmbit Metropolità. Aquestes generacions d'immigrants, nascudes a finals dels anys trenta i al llarg de la dècada dels quaranta, entraran en edat de jubilació en els propers anys. Fins ara, el retorn no ha estat important, produint-se simultàniament el fenomen de residència compartida entre el lloc de naixement i Catalunya. En qualsevol cas, cal tenir en compte la incertesa que genera en les previsions d'envelliment aquest procés de retorn, ja que la seva accentuació pot minvar considerablement les estimacions previstes de gent gran.

Mapa: Variació de la població de 65 anys i més per comarques a Catalunya en el període 1996-2010. (base població any 1996=100)

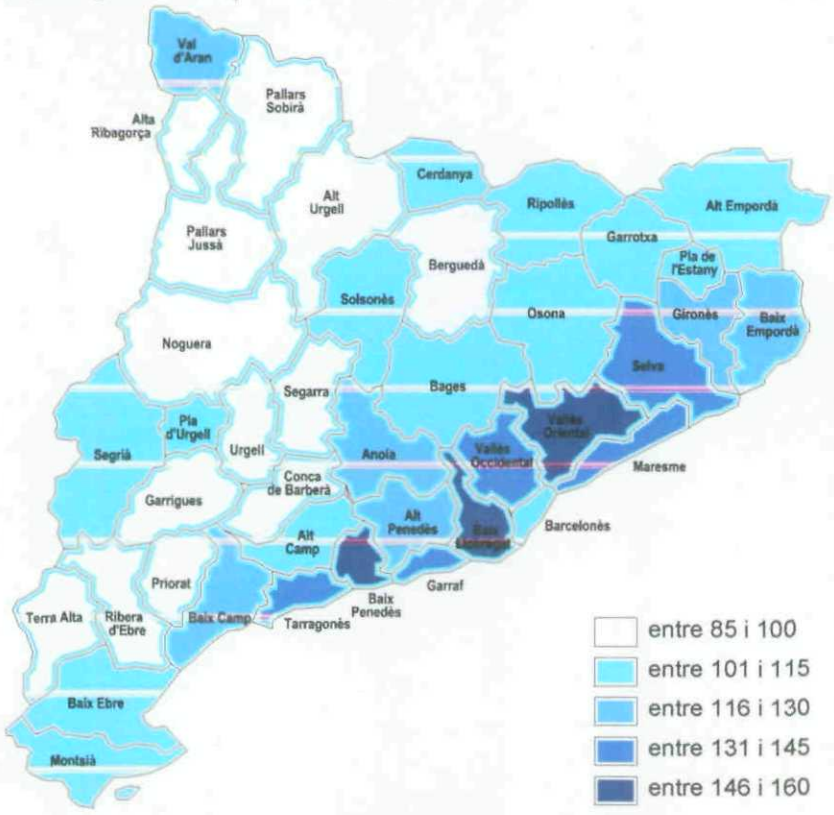

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Si centrem l'anàlisi en l'evolució del sis àmbits territorials fixats per la Llei 1/1995[81], de 16 de març, del Pla Territorial de Catalunya, i en les hipòtesis de l'escenari tendencial[82], trobem que la població de 65 anys i més augmentarà en termes absoluts en totes les zones de Catalunya, però percentualment, el seu increment només es produirà de forma important en l'Àmbit Metropolità (del 15,60% de l'any 1996 al 19,23% l'any 2010), molt lleument en el Camp de Tarragona, i experimentarà un estancament o descens mínims en la resta d'àrees. Aquest envelliment, sobtadament es produirà en un context de creixement de la franja de població de menys de 15 anys fruit de la millora del nombre de naixements, i per tant, anirà acompanyat d'una reducció en l'índex d'envelliment i del percentatge de població en edat laboral (entre els 16 i 65 anys). Paral·lelament, el creixement absolut i percentual de la població de 80 anys i més serà generalitzat en tot el territori i amb una intensitat similar. La distribució territorial de la població només experimentarà mínimes variacions en l'Àmbit Metropolità, en el qual es mantindrà una tendència progressiva de pèrdua de pes en el conjunt de la població catalana, i en les Comarques Gironines i del Camp de Tarragona, les quals creixeran en aquest període per damunt de la mitjana. Aquest manteniment de l'Àmbit Metropolità com a punt de concentració de la major de la població catalana (69,42% l'any 1996 i el 67,86% l'any 2010) i el seu procés d'envelliment previst, superior a la resta del territori, posa de manifest un increment en el futur de la problemàtica, ja existent, de demanda d'atenció i recursos per a la gent gran en aquesta zona.

A nivell comarcal i en el mateix escenari tendencial, trobem que aquestes previsions presenten considerables diferències i matisos força importants que no es reflecteixen en l'evolució dels sis àmbits de Catalunya que defineix el Pla Territorial. Pel que fa al major increment del procés d'envelliment en l'Àmbit Metropolità, aquest no es produirà d'una manera uniforme en totes les seves comarques. De les set que componen l'Àmbit, el creixement de la població de gent gran es donarà amb una intensitat màxima en el Baix Llobregat, el Garraf, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental, amb increments de població de 65 anys i més entre el 40% i el 60% en el període 1996-2010 (escenari tendencial); i en menor força

[81] Aquests àmbits corresponen a les següents comarques: Àmbit Metropolità (l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental.), Comarques Gironines (l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Garrotxa, el Gironès, el Pla de l'Estany, el Ripollès i la Selva), Comarques Centrals (.l'Anoia, el Bages, el Berguedà, la Cerdanya, Osona i el Solsonès), Camp de Tarragona (l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, el Priorat i el Tarragonès), Àmbit de Ponent (l'Alta Ribagorça, l'Alt Urgell, les Garrigues, la Noguera, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, el Pla d'Urgell, la Segarra, el Segrià, l'Urgell i la Val d'Aran) i Terres de l'Ebre (.el Baix Ebre, el Montsià, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta)

[82] Prenen les hipòtesis de l'escenari tendencial perquè entenem que, a priori, són les que s'ajustaran més l'evolució futura de la població, ja que es plantegen amb continuïtat amb l'evolució anterior i no proposen situacions extremes com les de l'escenari baix o vell, o l'escenari jove o alt.

(un 36%) en el Maresme. Aquest fet respon al gran gruix de població entre cinquanta i seixanta anys que presenta la seva estructura de població com a conseqüència dels forts moviments migratoris[83] que varen experimentar aquestes comarques en els anys seixanta i setanta, i que en els propers anys formaran part de col·lectiu de població de 65 anys i més. Curiosament, però, aquestes comarques presenten una estructura força jove (entre 11-14% de població de 65 anys i més segons dades de 1996), i per tant, malgrat s'envelliran proporcionalment més que la mitjana, l'any 2010 continuaran sent comarques joves (per sota del 17% de població de gent gran front al 18,96% mitjà de tota Catalunya).

Mapa: Percentatge de població de 65 anys i més per comarques a Catalunya. Any 2010

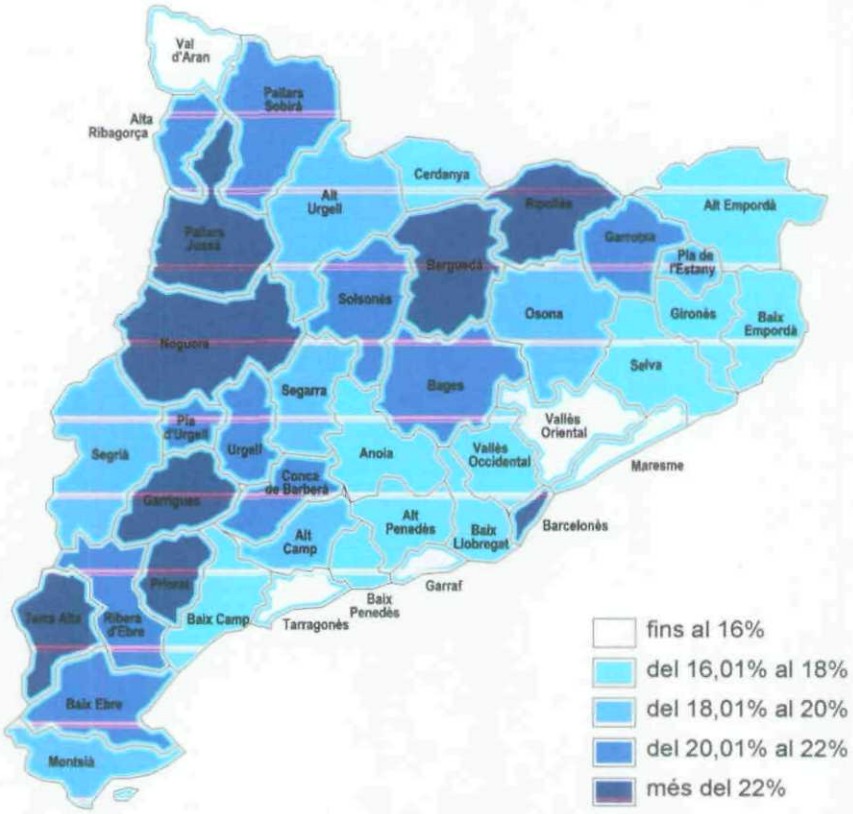

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

[83] Com a mostra d'aquesta relació entre l'envelliment previst i les migracions, el Baix Llobregat, Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental constitueixen, conjuntament amb el Barcelonès, les comarques amb més població immigrant (Veure bibliografia: IDESCAT, Estadística de població 1996, Vol. 7.).

Quant a la ciutat de Barcelona, aquesta experimentarà l'increment absolut de gent gran més nombrós de tota Catalunya, malgrat percentualment aquest augment sigui lleugerament inferior a la mitjana. Aquest fet, originat per la concentració al voltant d'un terç del total de la població de Catalunya en la comarca del Barcelonès, accentuarà el seu envelliment en termes absoluts i percentuals (les previsions indiquem un percentatge de població de 65 anys i més del 23,31% per a l'any 2010).

Fora de l'Àmbit Metropolità, destaca l'envelliment previst en el Baix Penedès, la Selva i el Tarragonès, amb un increment de gent gran entre el 30% i el 40% en aquest període, generat també, en gran part, pel desequilibri demogràfic fruit dels moviments migratoris. En una intensitat de creixement de gent gran propera a la mitjana de Catalunya trobem l'Alt Urgell, l'Anoia, el Baix Empordà, el Gironès i la Vall d'Aran (entre el 17-28%), mentre que la resta de comarques experimenten augments de població de 65 anys i més per sota de la mitjana de Catalunya, o fins i tot, inicien una reducció d'aquest col·lectiu. Les comarques que, oposadament al context de Catalunya, iniciaran un procés de rejoveniment més intens són les que l'any 1996 tenien un percentatge de població de gent gran més elevat, com per exemple: el Priorat (28,39%), el Pallars Jussà (27,42%), la Terra Alta (27,32%), les Garrigues (25,82%), el Pallars Sobirà (24,71%) o el Berguedà (24,05%).

En conclusió, es de preveure fins l'any 2010 una disminució de la proporció de gent gran en les comarques actualment més envellides (concretament certes comarques pirinenques i de l'interior de Tarragona), i per contra, un augment important de l'envelliment en tot l'Àmbit Metropolità (amb la problemàtica específica del Barcelonès) i en part de les comarques pròximes o litorals (principalment el Baix Penedès, la Selva i el Tarragonès) com a resultat de l'entrada en la jubilació de gran part de la població immigrant que va arribar a Catalunya als voltants dels anys seixanta i setanta. La comparació entre els àmbits que experimentaran un augment de la població de 65 anys i més superior al 30% en el període 1996-2010 i les comarques amb un percentatge de població provinent de fora de Catalunya superior al 30% és quasi bé coincident, i posa de manifest aquesta correlació directa entre immigració i augment de l'envelliment a nivell territorial.

2.4.2. Projeccions de futur de les llars de gent gran.

Les projeccions de futur de les llars de gent gran va paral·lela a l'envelliment de la població (veure capítol 2.3.), i per tant, es de preveure, d'acord amb les hipòtesis de l'escenari tendencial fins l'any 2010, un fort augment del nombre absolut i percentual de llars formades per una o dues persones de 65 anys i més en l'Àmbit Metropolità, Baix Penedès, la Selva i el Tarragonès. Com veiem anteriorment, aquestes comarques corresponent a les zones joves (actualment per sota la mitjana de proporció de població de 65 anys i més), amb baixos percentatges de llars de gent gran, i amb major proporció d'immigrants provinents de la resta d'Espanya (arribats en les dècades del anys seixanta i setanta). Aquest procés, subjecte a l'evolució futura del retorn a les regions d'origen, serà força accentuat en les tipologies de llars reduïdes, ja que es donarà en zones on no són usuals les llars extenses o multigeneracionals. Al respecte, assenyalar que les llars d'una generació han augmentat en el període 1991-1996 un 20,4%, fins a representar el 39,8% del total. Per contra, en les comarques més envellides (interior de Tarragona i comarques pirinenques), es produirà una progressiva reducció del percentatge de llars de gent gran en funció del seu rejoveniment previst.

Gràfic: Projeccions d'esperança de vida per edat i sexe i llars a Catalunya.

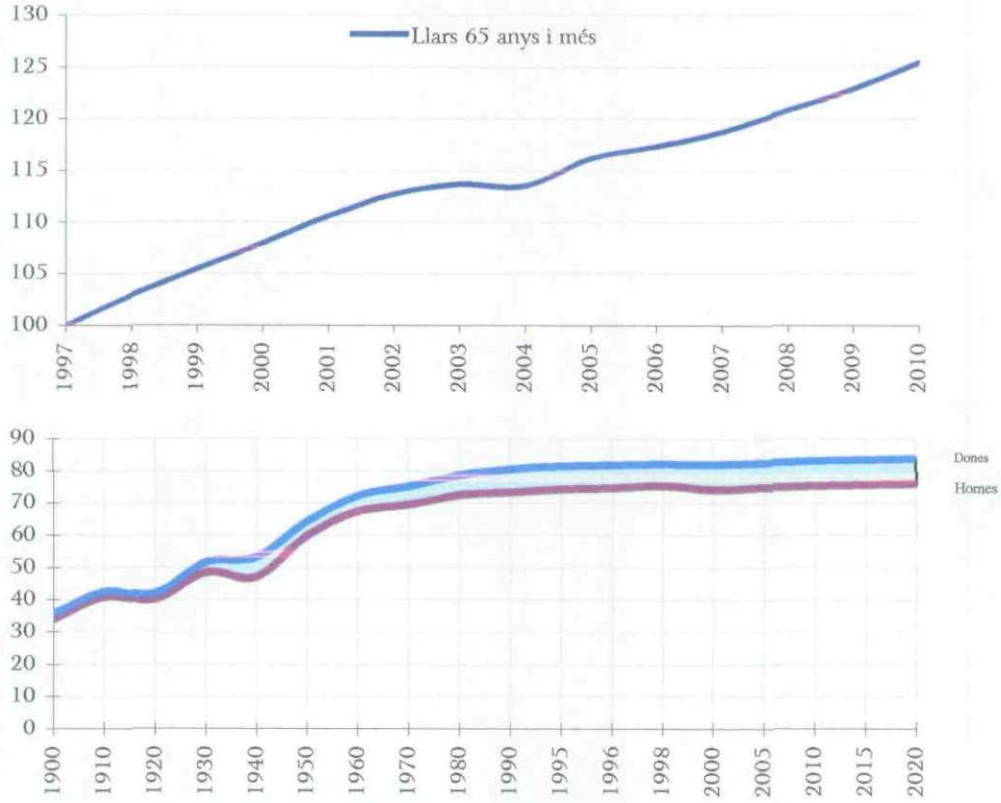

Font: INE: IDESCAT

2.5. Conclusions

L'envelliment de l'estructura de la població és una conseqüència de l'estadi final de l'anomenat procés de transició demogràfica que s'explica des de l'evolució de la natalitat i l'esperança de vida. En un primer estadi, l'alta fecunditat i la baixa mortalitat, l'envelliment es genera bàsicament per l'augment de l'esperança de vida, però en una fase més avançada, com en la que ens trobem actualment, l'envelliment s'accentua degut també a una caiguda de la natalitat, i el resultat és l'estancament de la població i l'augment relatiu de les franges de població d'edat més avançada, la gent gran més fràgil.

El procés d'envelliment de la societat catalana s'inicià a mitjans de la dècada dels setanta, fruit de la caiguda de la natalitat, l'augment de l'esperança de vida, i uns moviments migratoris insuficients per compensar l'augment absolut i percentual de la població de 65 anys i més; i en qualsevol de les hipòtesis demogràfiques previstes, anirà en augment fins més enllà de l'any 2015 com a conseqüència, en un primer moment, de l'entrada en la jubilació dels immigrant provinents de la resta d'Espanya arribats majoritàriament en els anys seixanta i setanta. En aquest període, aquest envelliment produirà un gran efecte paral·lel de sobreenvelliment, és a dir, un augment de la població de 80 anys i més. Aquest fenomen serà molt important en l'increment de les necessitats assistencials i sanitàries d'aquest col·lectiu.

Un altre tret característic de la vellesa catalana és la seva feminització com a conseqüència de la menor esperança de vida dels homes. Aquest predomini de dones en les franges de població de major edat es dispara a partir dels trams d'edat superiors als 80 anys. Respecte el problema de l'habitatge, aquesta feminitzacio de la vellesa és important per dues raons: els seus menors ingressos, i les diferents limitacions que pateixen les dones amb l'edat.

Territorialment, mentre en el període 1975-2000 l'envelliment anava associat a fenòmens de despoblament de les comarques pirinenques i de l'interior de Tarragona, en els propers anys es donarà, conjuntament, un rejoveniment d'aquestes amb un fort creixement de l'envelliment de l'Àrea Metropolitana, comarques del voltant i litoral en clara correspondència amb les zones amb major proporció d'immigrants arribats de la resta d'Espanya. En aquest sentit, l'evolució del fenomen del retorn a les regions d'origen s'esdevé clau per a confirmar aquest fet. En conseqüència, els moviments migratoris han condicionat directament l'irregular evolució de la vellesa i la població en el territori català fins al punt de generar situacions oposades de concentració de població i envelliment territorial. Aquesta irregular distribució també queda palesa en l'estudi de l'envelliment des de l'àmbit municipal. Les zones envellides es corresponen amb àmbits rurals, amb

municipis de menys de 500 persones, o semirurals que no passen de 2.000 persones. En aquests, el pes de la gent gran es situa entre el 26% i el 22% respectivament; mentre que en la resta, en els municipis de més de 2.000 habitant, la població major de 64 anys únicament arriba a representar el 16%; tot i que és en aquest municipis on viu la majoria de la gent gran, amb més del 90% del total de la vellesa catalana.

El procés d'envelliment generarà un augment del nombre i percentatge de llars unipersonal i de dos persones de 65 anys i més, amb especial intensitat en els àmbits d'envelliment més intens (Àrea Metropolitana, comarques del voltant i litoral). D'entre aquestes, el creixement de les llars unifamiliars serà molt significatiu degut al fort creixement del sobreenvelliment en els propers anys, llars unipersonals que estan formades en molt major proporció per dones degut a la seva major esperança de vida, usualment en viduïtat.

3. CAPÍTOL 3 Les condicions econòmiques de la vellesa catalana: la pobresa i accessibilitat a l'habitatge entre la gent gran

3.1. Introducció

En l'anàlisi del problema residencial en la gent gran, s'esdevé necessari estudiar les condicions econòmiques d'aquest col·lectiu, ja que, al igual que succeeix en qualsevol grup amb problemes residencials, existeix una evident correlació d'aquesta problemàtica amb les seves condicions econòmiques. En el nostre cas, atès les particularitats de la vellesa, estendrem la recerca a la renda i pensions de la gent gran, la seva despesa i consum, l'abast de la pobresa entre la població de 65 anys i més; i l'esforç econòmic que suposa l'habitatge per a les fràgils economies familiars dels més grans.

3.2. Ingressos, pensions i consum de la gent gran a Catalunya

Els menors ingressos que perceben els més grans és una realitat que agreuja els possibles problemes residencials que pugui patir l'ancià malgrat pugui trobar-se alliberats de certes despeses[84] que s'efectuen en altres períodes del cicle familiar. Bàsicament, el seu nivell adquisitiu dependrà, en bona part dels recursos econòmics i patrimonials acumulats en el període laboral (en forma de plans de pensions o patrimoni immobiliari generalment); i de la pensió a que tingui dret.

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: relació entre l'import mitjà de les pensions del sistema i l'IPC. 1992-2000.

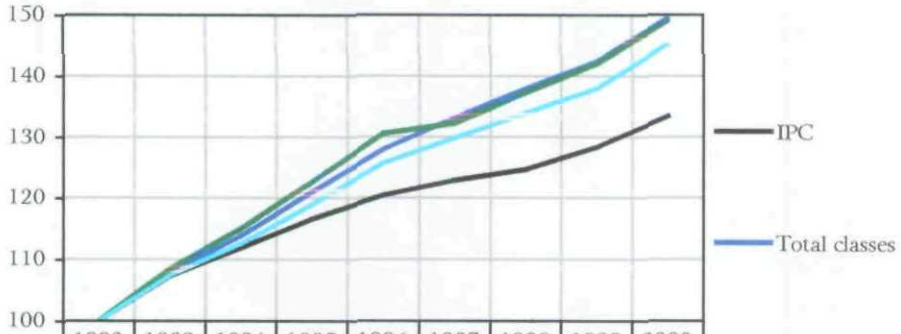

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
IPC	100	107,3	111,9	116,7	120,5	122,9	124,7	128,3	133,4
Total classes	100	107,8	113,9	121,1	128	133,2	137,9	142,3	149,4
Jubilació	100	108,5	115,1	122,7	130,6	132,3	137,2	142	149
Viudetat	100	107,4	112,6	119	125,7	129,8	133,9	137,9	145,1

Font: INSS (2001): *Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social*, enero 2001; INE, *Series IPC* en Tempus; i elaboració de Lourdes Pérez.

[84] Per exemple, les despeses derivades amb els fills que finalitzen amb l'emancipació d'aquests, o si anteriorment es va adquirir un habitatge en propietat sense pagaments pendents.

Gràfic: Ingrés anual mitjà, segons l'edat del sustentador principal.; i pensió mensual mitjana de les segons el règim fiscal dels beneficiaris.

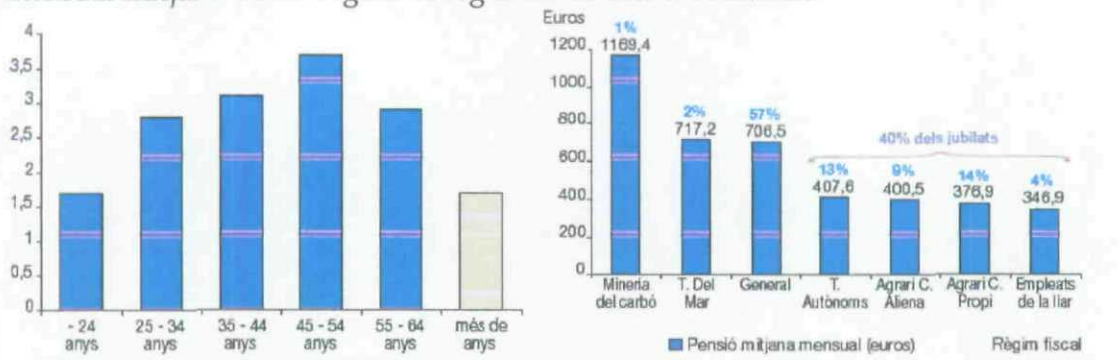

Font: Llibre Blanc de la Gent Gran Activa.

Segons l'informe de l'INSS de maig de 2001, la pensió mitjana mensual del règim general era de 706,5%, i ve a representar el 57% de les pensions contributives; únicament un 3% supera aquest llindar (Mineria del carbó i del Mar); i un 40% es situa entre els 407 i els 350 euros aproximadament (règims autònoms, agraris, empleats de la llar, etc.). Com es pot veure, aquestes pensions contributives, que venen a representar el 95% del total de pensions per jubilació, són molt baixes, si no es disposen d'altres recursos econòmics, o l'habitatge on viu es té en propietat completament pagat o en règim de lloguer amb rendes molt reduïdes. Així mateix, si analitzem aquestes pensions per sexes i edats, trobem que les dones tenen en qualsevol tram d'edat al voltant d'un 30-35% menys de pensions degut a la seva menor participació en el mercat laboral; i que a mida que augmenta l'edat les pensions de jubilació es redueixen.

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensiones de jubilació mitjanes mensuals per edat i sexe dels pensionistes, 1 de gener de 2002.

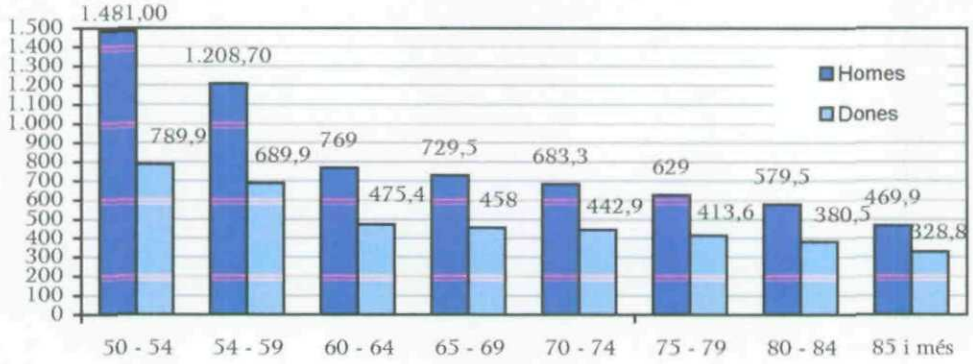

Font: INNS Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social, enero 2002, Madrid

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensions percebudes per persones de 65 o més anys segons tipus de pensió, sexe i edat dels pensionistes, 1 de enero de 2002. Total classes

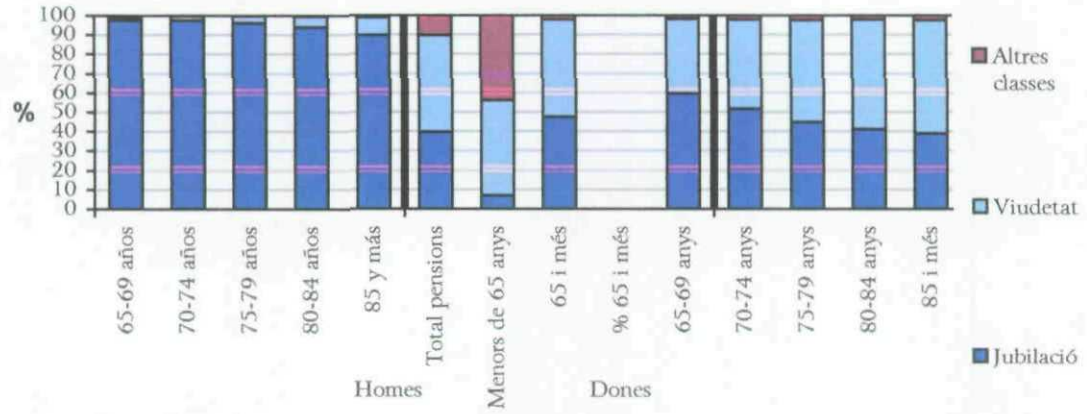

Font: INNS Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social, enero 2002, Madrid.

Si aprofundim en la problemàtica específica de les dones, molt important a més per la feminització de la vellesa, trobem que en el relatiu a pensions de viduïtat, elles representen el 84% del total, i que comparativament, la pensió mitjana per viduïtat ascendeix, segons dades de l'any 2002, a 349,2 euros mensuals, és a dir, un 61% de la pensió contributiva mitjana.

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensions en vigència per sexe i edat dels pensionistes, gener de 2002. Pensions de viduïtat.

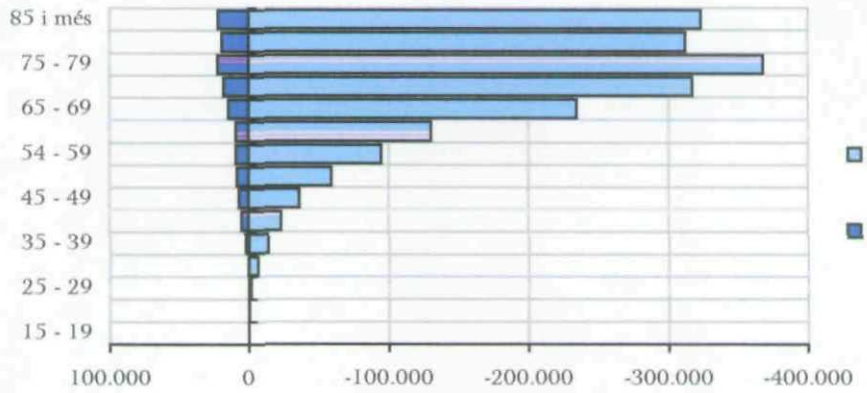

Font: INNS Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social, enero 2002, Madrid

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensions en vigència per classe i trams de quantia, 1 de gener de 2002.

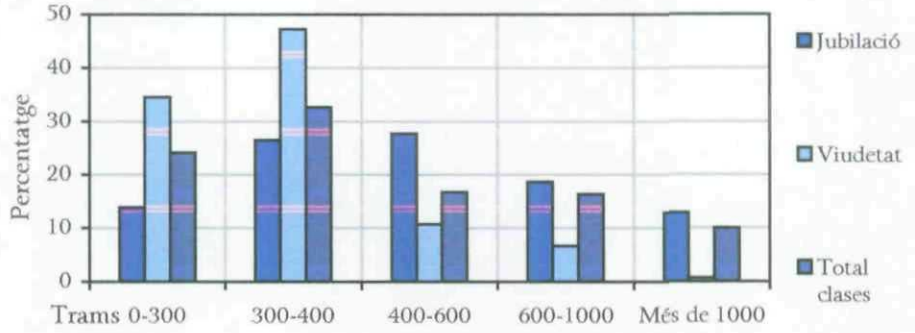

Font: INNS (2002) *Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social*, enero 2002.

Dins d'aquestes pensions mitjanes, si les estratifiquem percentualment per quantia, trobem que el gruix més important de pensions de jubilació i viduïtat es situa entre els 350 i els 400 euros; quantitat a priori força baixa, però encara per sobre de prop d'una quarta part de les pensions que té imports inferiors, i d'entre les quals predominen lògicament les de viduïtat. De ben segur, en aquestes baixes pensions tinguem el major nombre de casos de pobresa d'entre la gent gran; i segons la situació de l'habitatge on viuen, també predominin els problemes d'habitatge. D'aquest conjunt de circumstàncies, és evident que quan parlem de limitacions econòmiques en la gent gran ens estiguem referint majoritàriament a dones o persones d'edat avançada. L'informe 2000 del IMSERSO[85] reconeix aquesta realitat ja que "*aunque en términos generales la barrera de los 65 años no supone automáticamente una situación económica mala, los mayores siguen siendo vulnerables, en especial las mujeres, los más mayores y los que son sustentadores principales de su hogar*".

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensió mitjana mensual per clases, 1 de enero 2002

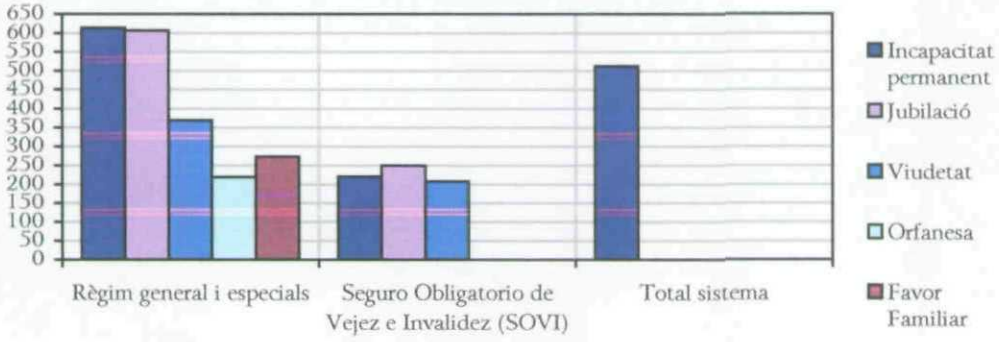

Font: INSS (2002): *Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social*, enero 2002.

[85] IMSERSO (2001) *Las persones mayores en España: informe 2000*; pàg. 15.

Gràfic: Pensions contributives del sistema de la Seguretat Social: pensions en vigència per trams de quantia, 1 de gener de 2002. Total classes.

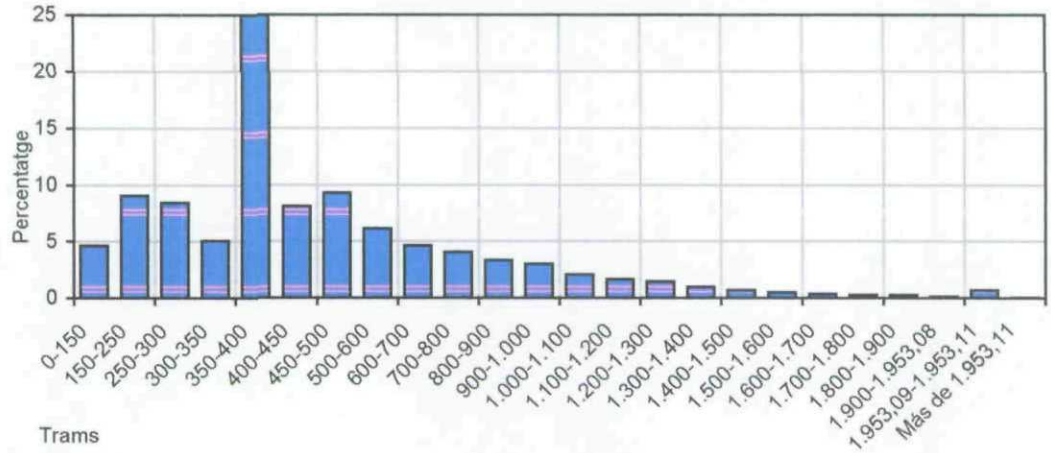

Gràfic: Pensions de jubilació.

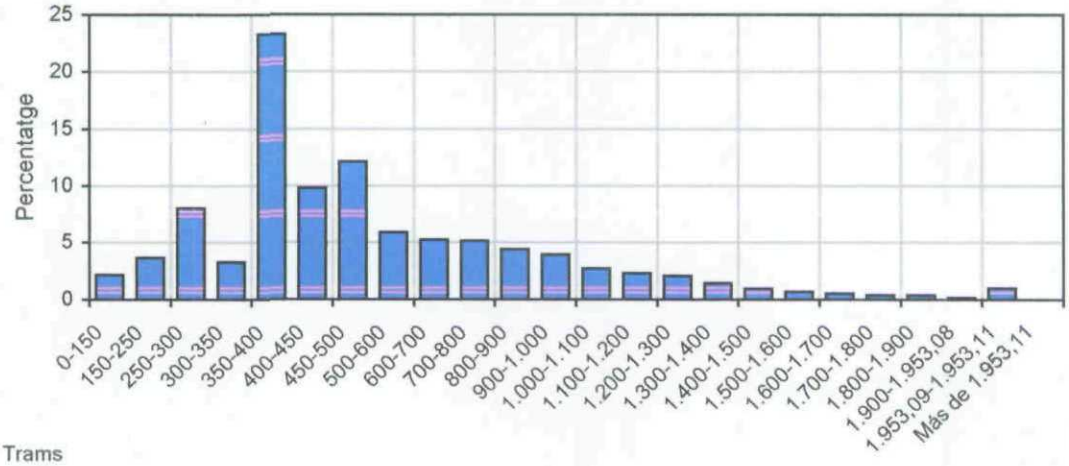

Gràfic: Pensions de viduïtat.

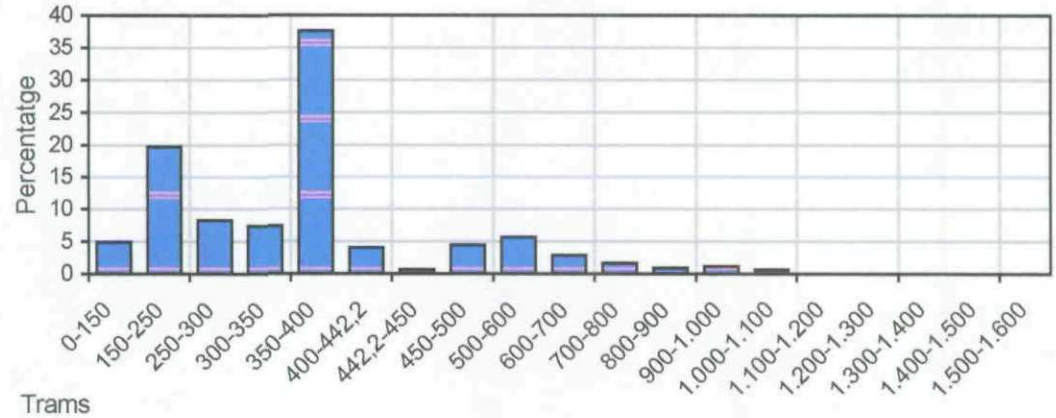

Font: INNS (2002) Evolución mensual de las pensiones del sistema de la Seguridad Social, enero.

Gràfic: Despesa mitjana equivalent a les llars dels grans i total població per Comunitat Autònoma, 1998. (Índex base 100 = mitjana de totes les llars)

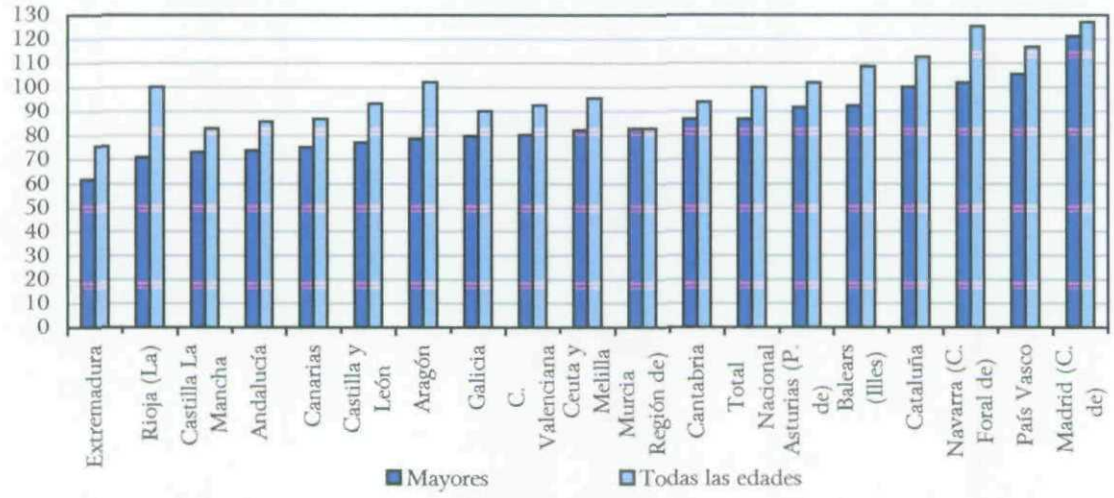

Font: INE, Encuesta de Presupuestos Familiares, 1998.

Lògicament, aquestes reduïdes pensiones comporten una reducció del consum realitza per la gent gran. Com podem veure, aquesta reducció del consum, d'intensitat variable segons la comunitat, es dóna a tota Espanya, encara que estem en zones urbanes, intermitges o rurals.

Gràfic: Despesa equivalent de les llars dels grans i la població de totes les edats segons habitat i densitat de població, 1998. Índex base 100= població de totes les edats.

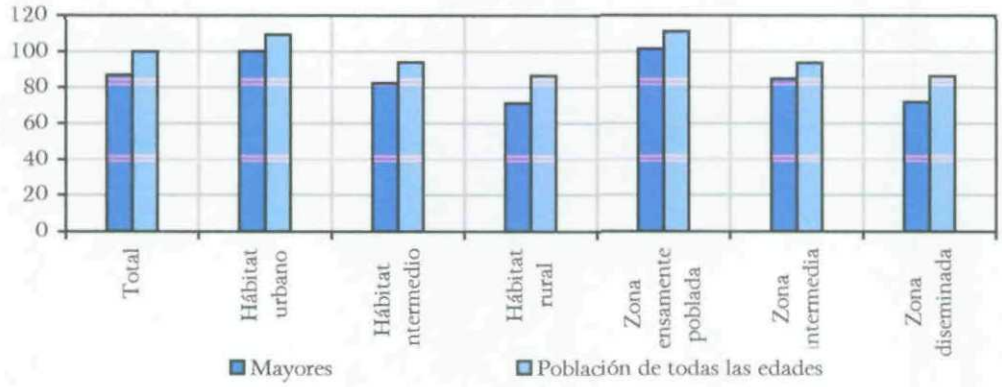

Font: INE, Enquesta de Pressupostos Familiars, 1998.

Gràfic: Despesa equivalent comparada de llars segons edat, sexe i forma de convivència, 1998. Índexs base 100= població de totes edats.

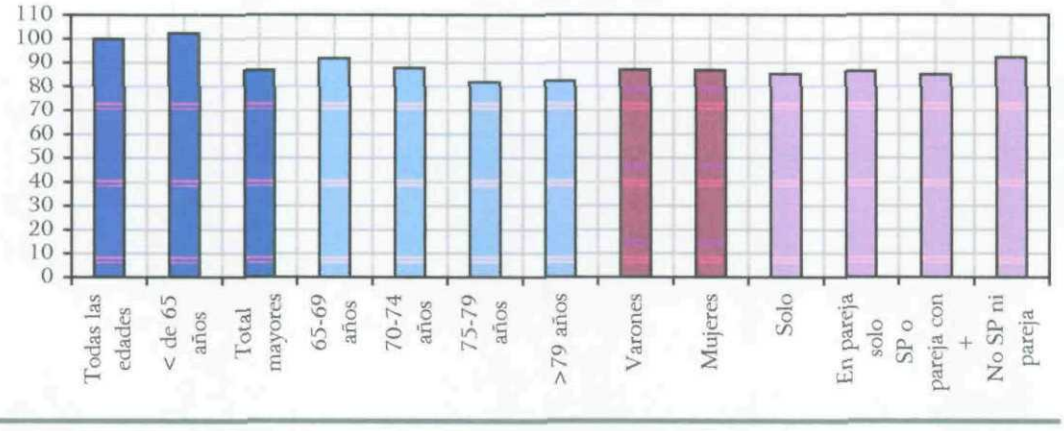

Font: INE, Enquesta de Pressupostos Familiars, 1998.

El treball sobre la pobresa de la Fundació un Sol Món mostra un comportament similar a l'exposat. La despesa mitjana de les llars presidides per una persona de 65 anys i més es situa entre les més baixes, especialment, entre les que la persona de referència té una edat compresa entre els 74 a 84 anys; les que la persona de referència té més de 84 anys; i les constituïdes per grans que viuen sols. En conseqüència, la despesa es redueix a mesura que augmenta l'edat. En el cas de les dones, aquesta tendència no és exclusiva de la vellesa, sinó que té una dimensió més amplia. La mitjana de depesa de les dones sempre és inferior al dels homes i comença a reduir-se a abans, agreujant-se quan arriba als 65 anys; en canvi, si el sustentador és l'home, la despesa augmenta progressivament fins arribar als 65 anys, moment en què la jubilació porta una reducció d'ingressos, i en paral·lel, de les depeses. Per tant, no és d'estranyar que en les enquestes[86] dirigides a la gent gran, la preocupació pels aspectes econòmics aparegui en els primers llocs.

Si analitzem com es distribueix aquesta despesa, tenim que a mesura que aquesta descendeix es concentra en els bens estrictament necessaris: l'alimentació i l'habitatge, en perjudici de la resta de bens i serveis no fonamentals. En les llars amb una dona com a sustentador principal, la seva menor capacitat econòmica fa reduir el consum, predominant la despesa en habitatge i alimentació, reduint dràsticament en la resta. D'aquí la importància de la política d'habitatge dirigida a aquests col·lectiu degut a l'estreta relació entre precarietat econòmica i problema d'habitatge.

[86] Per exemple la realitzada per la Generalitat l'any 1990 per a la realització del Pla integral de la gent gran (PIGG), o d'altres com les confegides pel CIS.

3.3. La pobresa en la tercera edat.

Tot el conjunt d'estudis realitzats sobre la pobresa a Catalunya i a l'estat espanyol posen de manifest una important proporció de gent gran en situació de pobresa. D'acord amb els estudis de Marta Masats i Folgueras[87], realitzats a partir dels resultats de l'*Enquesta de Pressupostos Familiars* (EPF)[88] de l'any 1990-1991, una de cada quatre llars on el sustentador principal és major de 65 anys es troba en situació de pobresa moderada[89], circumstància que a principis de la dècada dels noranta suposa en termes absoluts un total de 112.000 llars. Globalment, del total de les 268.000 llars catalanes considerades pobres a principis dels noranta, xifra que afecta aproximadament unes 900.00 persones (15% de la població) i representa un 14,8% de taxa de pobresa, un 41% d'aquestes llars tenen com a sustentador principal una persona de 65 anys i més (112.000 llars). Aquesta generalització de la pobresa en la tercera edat es veu agreujada a mesura que es redueix el nombre de components de la llar i tractem específicament la vellesa femenina. En aquest sentit, el 26% de les llars formades per una persona sola de 65 anys i més és pobra, així com el 24% de les parelles grans sense fills; i el percentatge de pobresa en les llars on el sustentador principal és una dona de 65 anys i més puja fins al 32%.

Respecte a la situació de pobresa extrema[90], el mateix treball assenyala una forta incidència en la gent gran, malgrat en termes absoluts, la seva incidència és força menor. Així, del total de les 25.700 llars en situació de pobresa extrema, volum que suposa una taxa de pobresa del 1,4% i engloba unes 66.700 persones (1,1% de la població), 13.200 llars, més de la meitat, tenen coma sustentador principal una persona de 65 anys i més. Aquest fet, lligat al predomini en la situació de pobresa extrema de les llars d'un sol membre (10.300 llars), en situació inactiva (20.400 llars), i majoritàriament presidides per una dona com a sustentador principal (13.200 llars), ens dibuixa un perfil dominant molt clar de la pobresa extrema: les dones de 65 anys i més que viuen soles, i en la majoria dels casos, depenen exclusivament de la pensió de viduïtat com a únic recurs econòmic.

---

[87] Masats M. (1996) i IDESCAT (1998a), *La societat catalana*, pàg. 613 a 635.

[88] Cal assenyalar que l'EPF només és representa els individus que viuen en llars privades; deixant de banda les persones que viuen en institucions, al carrer, o que no tenen residència estable. En el cas de la gent gran, cal tenir present que l'EPF no recull els interns en residències, geriàtrics, o hospitals; alternatives que quan estan cobertes econòmicament (per l'estat o altres institucions) solen encobrir una precària situació econòmica del intern.

[89] Per pobresa moderada Masats pren el llindar del 50% de la despesa equivalent, segons escala OCDE. Aquesta escala pondera els diferents nivells de necessitat segons les característiques dels components de la llar, mitjançant coeficients d'equivalència. L'escala OCDE determina pel primer adult un coeficient 1, per a un adult major de 14 anys coeficient 0,7, i per a un infant de 14 anys i menys, coeficient 0,5.

[90] Per pobresa extrema Masats pren el llindar del 25% de la despesa equivalent, segons escala OCDE.

Gràfic: Persones per sota llindar de pobresa (50% del despesa mitjana equiv.): total població i grans segons edat, sexe i forma de convivència, 1998.

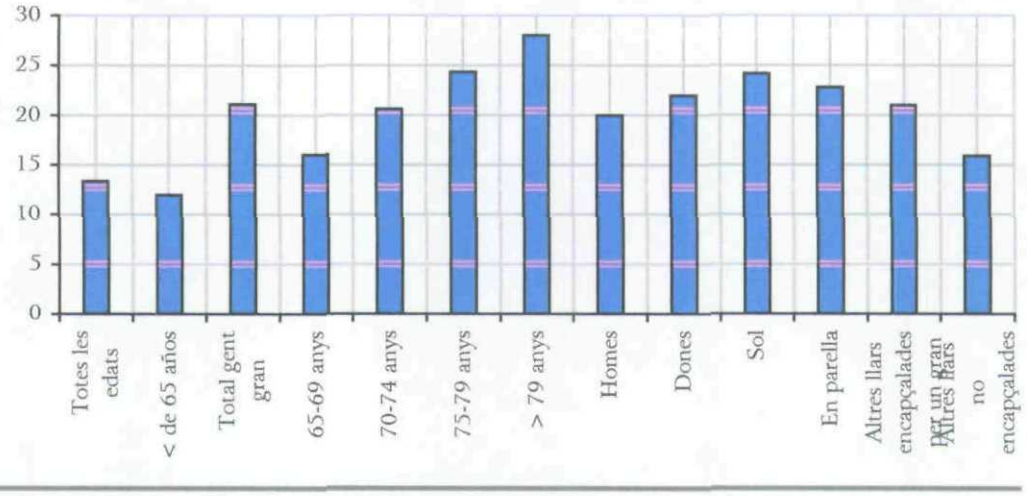

Font: INE, Enquesta de Pressupostos Familiars, 1998.

De forma similar, els treballs de Mercader i Delicado[91], també fonamentats en l'EPF de l'any 1990-1991, igualment assenyalen una elevada proporció de pobresa[92] en la vellesa catalana; i per tant, la seva relació amb l'edat, la sortida del món laboral i el cicle familiar. Del total de 857.000 persones majors de 65 anys i més (equivalents al voltant de 617.000 llars) de l'any 1991, segons la renda, un 24% es trobaria en situació de pobresa[93], és a dir, més de 200.000 persones distribuïdes en aproximadament 148.000 llars. Si el mateix càlcul pren la despesa com a referència, el percentatge de pobres en la gent gran arriba al 41%, més de 350.000 persones de 65 anys i més (240.000 llars).

Segons dades de l'any 1998, també de l'EPF, els resultats ens tornen a dibuixar la preocupant situació econòmica dels nostres ancians. Un 20% d'ells es trobaria en situació de pobresa, amb una molt major incidència si parlem de dones o dels més vells, fins arribar al 28% si parlem d'ancians de 80 anys o més. Així mateix, les dones i els grans que viuen sols són indicadors d'un major risc de trobar-se en aquesta precarietat econòmica. Del total d'individus en situació de pobresa, un 24% serien persones de 65 anys i més.; format quasi bé per parts iguals per grans entre grans d'entre 65 i 69 anys; 70 i 74 anys; entre 75 i 79; i per 80 anys i més, degut a la major incidència entre els més grans.

---

[91] Mercader, M i Delicado P. (1998) pàg. 261 a 311. *Les desigualtats socials a Catalunya.*

[92] Aquest mateix patró d'empobriment el trobem en els treballs de Ruiz-Huerta i Martinez realitzats també a partir de la despesa mitjana equivalent.

[93] Mercader i Delicado adopten el criteri de pobresa en el llindar del 50% de la mitjana de la renda-despesa mitjana equivalent de la distribució considerada (escala d'equivalència de Buhman *et al.* de paràmetre 0,5)

Gràfic: Persones per sota del llindar de pobresa (50% de la despesa mitjana equivalent de totes les llars) per grups d'edat.

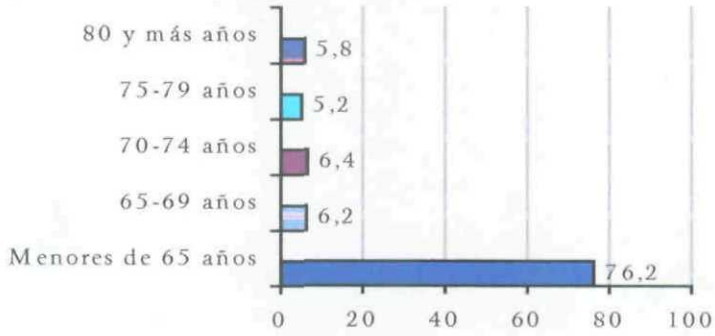

Font: INE, Enquesta de Pressupostos Familiars, 1998.

Més recentment, amb la publicació del treball *La pobresa a Catalunya* de la Fundació un Sol Món, es constata un empitjorament de la situació econòmica de la vellesa catalana, tant proporcionalment com en nombre absolut. El nombre de llars en situació de pobresa[94] augmenta l'any 1996 fins aproximadament les 300.000, és a dir, afecta al 14,3% de les llars catalanes que, en termes absoluts, representa unes 670.000 persones. Del total de llars pobres, prop del 60% (180.000 llars) tenen com a sustentador principal una persona de 65 anys i més, i d'entre aquestes, hi predominen les llars formades per un sol adult sense nens als seu càrrec (més de 105.000 llars). Tanmateix, si aprofundim en aquest 60% de pobresa associada directament a la gent gran, trobem que més de la meitat (un 31% de la pobresa total) es concentra en la franja d'edat de 75 a 84 anys de la persona de referència, mentre que la resta es distribueix en el grup de 65 a 74 anys (19,7% de la pobres total), i per últim, en el col·lectiu de més de 84 anys (8,9%). Per tant, i atenent a l'evolució de la pobresa en les franges d'edat anteriors a la jubilació, trobem que augmenta en paral·lel a l'edat del grup que estudiem, llevat del col·lectiu de més edat (majors de 84 anys), ja que el seu poc pes en el conjunt de la població (un 1,57% l'any 1996) fa reduir ostensiblement la proporció de pobres d'edat avançades en el total. Per tant, si ens fixem en la relació directa entre l'edat de la persona de referència de la llar i la incidència de la pobresa, tenim que la proporció de pobresa augmenta proporcionalment amb l'edat i assoleix el seu valor màxim (un 50,4%) precisament en aquest escàs grup de població amb edats superiors als 84 anys.

[94] Cal prendre el llindar de la pobresa en el 50% de la pobresa de la mitjana de consum equivalent, escala Oxford o de l'OCDE. Així mateix, cal assenyalar que l'estudi parteix d'unes precisions metodològiques importants: el llindar de la pobresa s'ha definit a partir de la renda (o la despesa) mitjana equivalent catalana (no s'empra l'espanyola ja que comporta una infravaloració de la pobresa catalana), i la base econòmica de l'estudi son les declaracions de renda i despesa recollides en l'EPF de 1990-1991, sobre la qual es realitzen diversos ajustaments per corregir les possibles desviacions de l'EPF respecte la pròpia realitat de Catalunya (veure pàg. 47 a 51, i annex metodològic).

Quant a la gran incidència de la pobresa entre les dones ancianes, la feminització del procés d'envelliment català i la reduïda quantia de les pensions de viduïtat ens porta a que de les més de 105.000 llars pobres formades per una sola persona de 65 anys i més, més del 90% (96.419 llars) estigui formada per una dona. Per tant, a mesura que augmenta l'edat de la persona de referència de les llars pobres, també s'incrementa la proporció de dones. Així, mentre en la franja de 65 a 74 anys, la dona (com a persona de referència) només representa el 52% del total de llars, entre els 75 i 84 anys augmenta fins al 72%; i arriba al 79% de les llars quan la persona de referència té més de 84 anys.

Tanmateix, l'anàlisi de les característiques de la pobresa extrema[95] del treball de la Fundació un Sol Món torna a mostrar el col·lectiu de la gent gran com un dels més desfavorits. El nombre de famílies en situació d'extrema pobresa es situa en més de 96.000 llars (4,6% del total de Catalunya), és a dir, un terç de les famílies pobres es troben en una situació tan greu que les rendes que disposen no arriben a cobrir els mínims (d'alimentació i allotjament) de subsistència. Amb aquestes dificultats, es trobaria prop de 250.000 persones (un 4,10% del total de la població catalana). D'aquestes prop de cent mil llars, quasi la meitat està presidida per una persona de 65 anys i més; amb un clar predomini del grup d'edat entre 75 a 84 anys (34,54% llars en pobresa extrema), seguit per les persones de referència de més de 84 anys (8,5%), i per les d'entre 65 a 74 anys (5,1%). Quant al nombre de components i tipus de la llars, el grup més característic són les persones de 65 anys i més que viuen soles, les quals representen el 30% del total de llars en pobresa extrema, unes 29.000 en nombres absoluts; i que de forma més accentuada que en la pobresa moderada, estan presidides quasi exclusivament per dones.

En l'informe de l'any 2003 de la Fundació Un Sol Món sobre la pobresa a Catalunya, elaborat a partir de les dades del pannell de desigualtats (PaD) de la Fundació Jaume Bofill, feta a partir d'una mostra de 1.730 llars, la incidència de la pobresa en la gent gran arriba al 33,3%; per la qual cosa, sembla que en els darrers deu anys, el percentatge de pobresa entre la gent gran es situa de forma força estable al voltant d'un terç i un quart d'aquest segment de població en funció del llindar de pobresa adoptat, segons les fonts, o l'àmbit sobre el qual prendre els ingressos o despeses de referència.

[95] El llindar de pobresa extrema o severa adoptat correspon a una despesa total equivalent de 480.000 pessetes/any, que equival a 40.000 pessetes /any; segon autors, xifra molt propera als valors de la renda mínima d'inserció i altres pensions no contributives.

Gràfic: Despesa en pensions en percentatge sobre el total de prestacions socials a la Unió Europea i cinc països més. 1999.

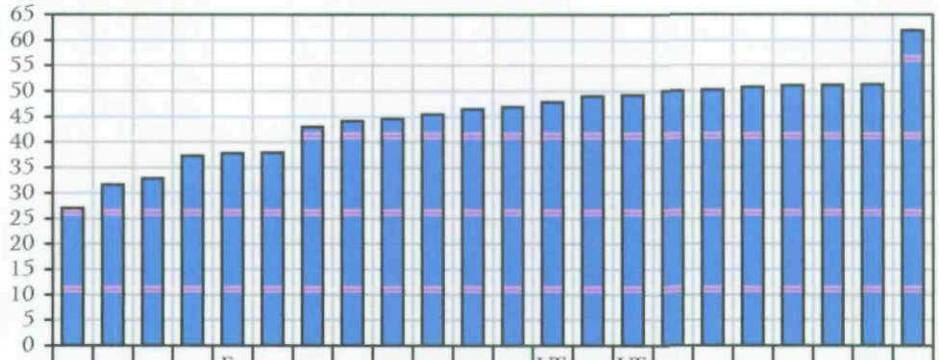

	Ir	Is	N	D	Esq	S	Fi	B	RU	A	Esv	F	UE-15	Sz	UE-12	PB	Au	E	L	P	G	I
% del total	27	32	33	37	38	38	43	44	45	46	47	47	48	49	49	50	50	51	51	51	51	62

Font: Abramovici, G. (2002): *Social Protection: expenditure on pensions*, Statistics in Focus, Theme 3: 6/2002. EUROSTAT. Luxemburgo

En els nostres països veïns[96] de la Comunitat Econòmica Europea[97], la pobresa en la gent gran era un fet generalitzat fins a principis de la dècada dels setanta; i actualment, atès les ajudes de les transferències socials (sistemes públics de pensions fonamentalment) que reben, el seu nivell mitjà de renda oscil·la entre el 75% i el 95% de la renda mitjana, essent en determinats casos, superior al d'altres grups d'edat. En canvi, com veiem, la qüestió econòmica segueix sent un problema pendent de resoldre per a la vellesa catalana i espanyola. Tanmateix, si be és cert que des de la dècada dels setanta fins avui, el sistema de pensions ha ampliat les seves cobertures, especialment en les pensions més baixes, sobretot a partir de 1990, estenent les pensions a tota la vellesa amb la concessió de les pensions no contributives a aquells grans que fins aleshores no tenien dret a cap ajuda; la pobresa i l'escassetat de recursos econòmics segueix afectant un percentatge molt important de la gent gran, especialment els més grans i les dones; col·lectius que tenen les menors pensions; ja sia per antiguitat[98] o per viduïtat respectivament.

[96] M. Castells i L. P. Ortiz (1992)

[97] G. Cárceles i J. Monreal (1995, *Las actividades econòmicas de las personas mayores*); concreten que existeix en aquest aspecte una dicotomia nord-sud, i situen la precària situació d'Espanya al igual que Grècia, Itàlia i Portugal.

[98] Ampliar l'explicació d'aquest fet- evolució nivell de vida, cotització anterior, etc.

3.4. La territorialització de la pobresa catalana en la gent gran.

La distribució de la precarietat econòmica no és homogènia en el territori, com tampoc ho és, en consonància, el repartiment d'ingressos i despeses. En l'anàlisi territorial de la pobresa, el treball confeccionat pel Gabinet d'Estudis Socials[99] sota l'encàrrec del Departament de Benestar Social precisa a escala comarcal els diferents graus de pobresa de Catalunya mitjançant l'aplicació de 15 indicadors risc relacionats amb característiques de la pobresa catalana. Aquests indicadors es relacionen amb aspectes com: l'edat (quan el cap de família és una persona major de 65 anys), sexe (quan el cap de família és una dona), estat civil (vidu, separat o divorciat), ocupació (en el cas que el cap de família és un aturat o incapacitat), nombre de proveïdors de renda (a menor nombre, major risc), nivell d'instrucció (a menor nivell d'instrucció, major risc de precarietat), lloc de naixement (les unitats familiars on el cap de família és una persona nascuda fora de Catalunya), i la composició familiar (les formades per grans que viuen soles o en parella; les formades per un adult i una persona vella; o per un adult i infants.).

Mapa: Comarques segons pobresa per l'índex ponderat segons. Any 1991.

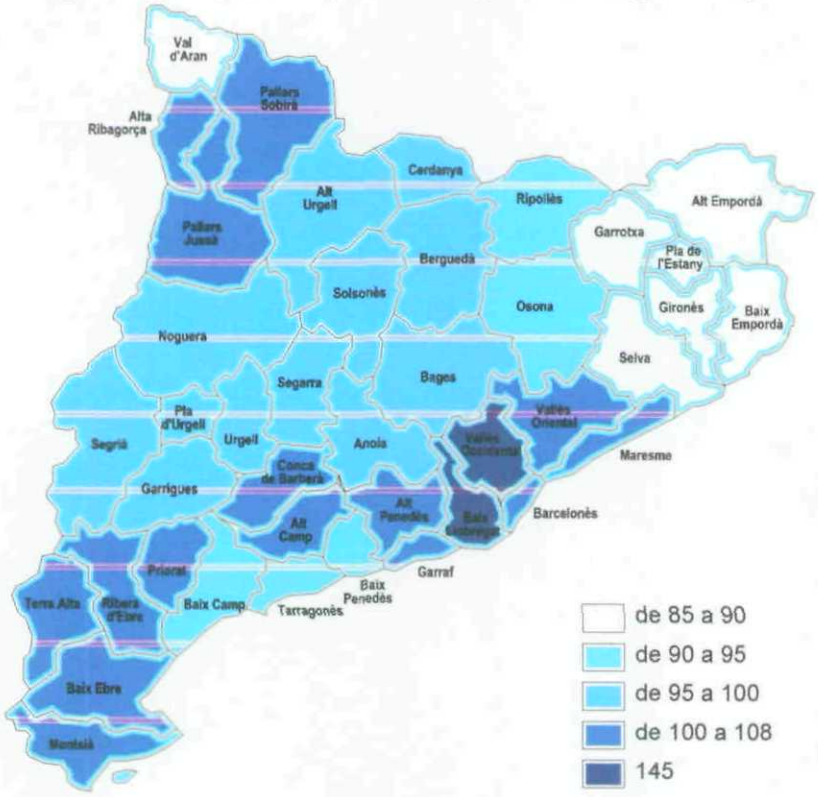

Font: Mapa de la pobresa a Catalunya, volum 5, pàg. 47. Benestar Social

[99] Gabinet d'Estudis Socials (1994) *Els llindars de la pobresa a Catalunya: concepte, descripció, quantificació i territorialització.*

Els resultats d'aquest estudi, que es refereixen a tota la població catalana, ens assenyalen que les comarques més empobrides són el Baix Llobregat i el Vallès Occidental, seguit per un gran grup que engloba principalment comarques[100] de l'interior i sud de Tarragona, nord de Lleida i nord-est de Barcelona; en tercer lloc, just per damunt de la mitjana de pobresa de Catalunya, hi hauria una gran zona[101] que va des de les comarques de ponent fins al nord de Barcelona; mentre que les zones més riques serien algunes comarques de Tarragona i Girona (el Baix Camp, l'Osona, el Penedès, el Ripollès, i el Tarragonès); sobretot les de l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Garrotxa, el Gironès, i La Selva. En conjunt, el mapa diferencia tres zones geogràfiques econòmicament definides: la concentració de pobresa en Barcelona, Àrea Metropolitana i comarques del sud de Tarragona; el nord-est de Catalunya (amb valors propers a la mitjana); i Girona i comarques del voltant, amb les menors taxes de pobresa.

Tanmateix, però, cal reconèixer altres particularitats de l'estudi. La pobresa resultant és global i no tracta cap grup específic, per la qual cosa, si estudiem únicament el col·lectiu de la tercera edat, els resultats poden diferir en determinades comarques. Si fem una interpretació dels resultats més detallada, tenim que la pobresa té bàsicament dues fonts i territoris ben definits: d'una banda, estarien les comarques que la pobresa es relaciona directament amb la tercera edat, en les quals s'ha produït des de la dècada dels cinquanta un procés de pèrdua de població en favor de l'Àrea Metropolitana i Barcelona i progressiu alentiment econòmic (correspondria amb les comarques més pobres del sud de Tarragona, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, i en menor proporció, les zones interiors més precàries); i d'altra banda, la pobresa[102] estretament relacionada amb la desocupació, el nivell d'estudis i la immigració, que clarament compren la ciutat de Barcelona, Àrea Metropolitana, i el Tarragonès; és a dir, les zones més industrialitzades que en la dècada del seixanta i setanta van rebre la major part de la immigració provinent de la resta d'Espanya.

De forma semblant, el treball de la Fundació Un Sol Món per a tota la població catalana s'atansa als mateixos resultats amb alguna variació: percentualment la pobresa afectaria fonamentalment la meitat oest de Catalunya, al marge de les comarques més denses, i en valors absoluts, el principal problema estaria en el Barcelonès, Baix Llobregat, Tarragonès, Segrià i Baix Llobregat.

---

[100] Concretament, l'Alt Camp, l'Alt Penedès, el Baix Ebre, el Barcelonès, la Conca de Barberà, el Garraf, el Maresme, el Montsià, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, el Priorat, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i el Vallès Oriental.

[101] Formada per l'Alt Urgell, l'Anoia, el Bages, el Berguedà, la Cerdanya, les Garrigues, la Noguera, la Segarra, el Segrià, el Solsonès, i l'Urgell.

[102] Aquesta pobresa dependria en bona part de l'evolució del cicle econòmic; i tindria un caràcter menys estructural que la lligada a la vellesa.

Mapa: Incidència de la pobresa per comarques. Catalunya, 1996.

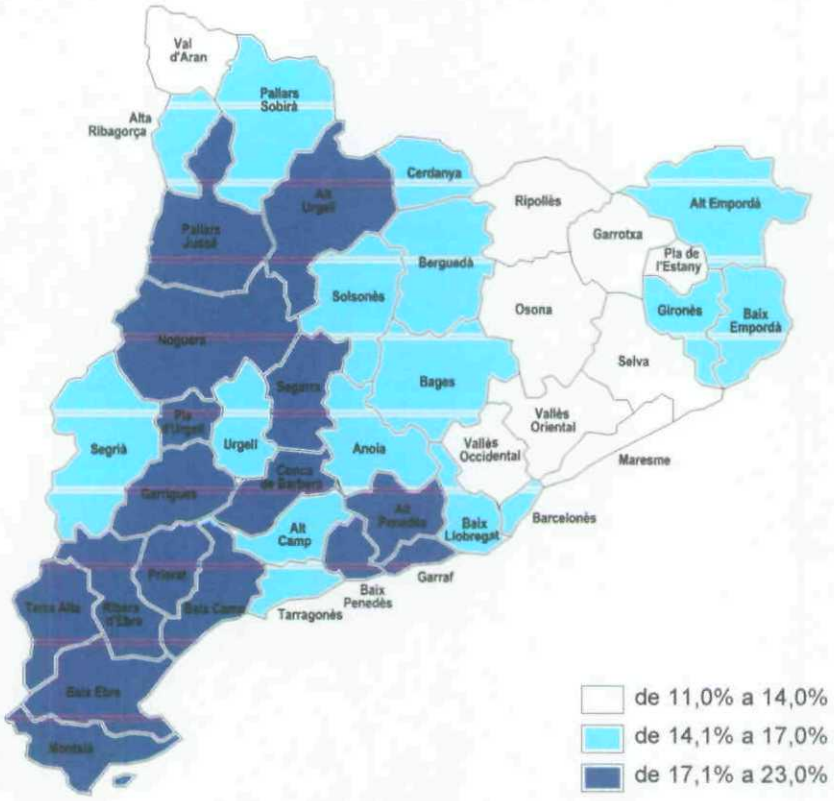

Font: Fundació Un Sòl Món

Així mateix, atès l'alt pes de la gent gran en la pobresa, si únicament estudiem les llars que tenen un sustentador major de 64 anys; les diferències respecte la pobresa global són mínimes, i únicament responen a les parts del territori més envellides, és a dir comarques de l'interior de Tarragona, parts del nord de Lleida i àrees de muntanya. Però com veiem en l'anàlisi demogràfic, aquests àmbits tenen un baix pes en el conjunt de la població de 65 anys i més; per la qual cosa, és a Barcelona on quantitativament es dóna amb major força la pobresa entre al gent gran. Al nostre parer, si en l'estudi s'incorporen altres variables, com el major cost de la vida segons la ciutat, o els alts preus que assoleix el mercat immobiliari (especialment si ho comparem amb aquestes zones més rurals i envellides), molt probablement també qualitativament la pobresa a Barcelona sigui més extrema. En aquest senti, tot i que la distribució de les pensions és homogènia en el territori, ja que la província de Barcelona té les pensions mitjanes més elevades, seguida de Girona, Tarragona i Lleida en darrer lloc; no creiem que suposi veritablement una millora generalitzada de les seves condicions perquè, com assenyalàvem abans, aquests majors ingressos, en qüestió de pobresa, depèn molt de com es distribueixen, i com veiem anteriorment, en general predominen els quanties que no superen els 400 euros mensuals.

Mapa: Incidència de la pobresa per comarques quan el sustentador principal és major de 64 anys. Catalunya, 1996.

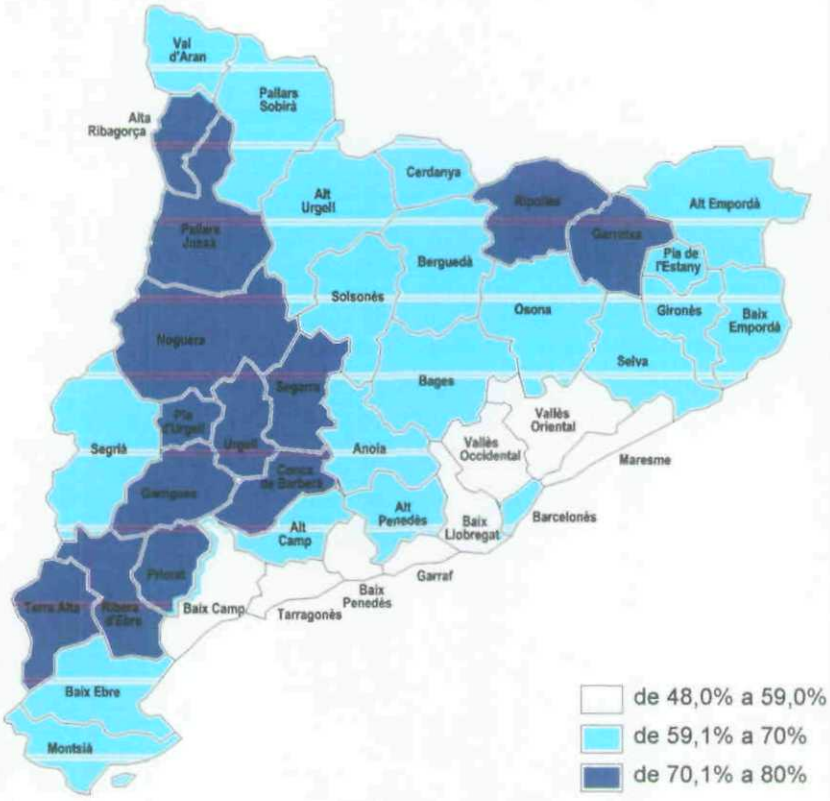

Font: Fundació Un Sòl Món

Concretament a la ciutat de Barcelona, en l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de l'any 2000, un 15% de les dones i un 10% dels homes expressaven les seves grans dificultats econòmiques, i al voltant d'un 30% ho feia en menor intensitat.

Gràfic: Percentatge de gent gran segons sexe que té dificultats per arribar a final de mes a Barcelona.

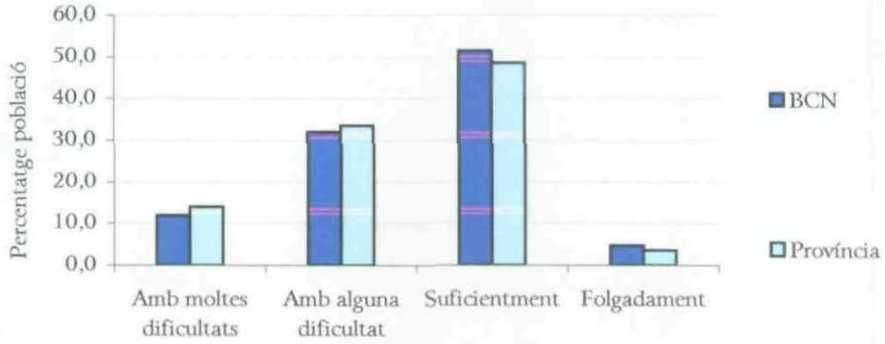

Font: l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 2000.

Gràfic: Percentatge de gent gran segons sexe que té dificultats econòmiques a Barcelona.

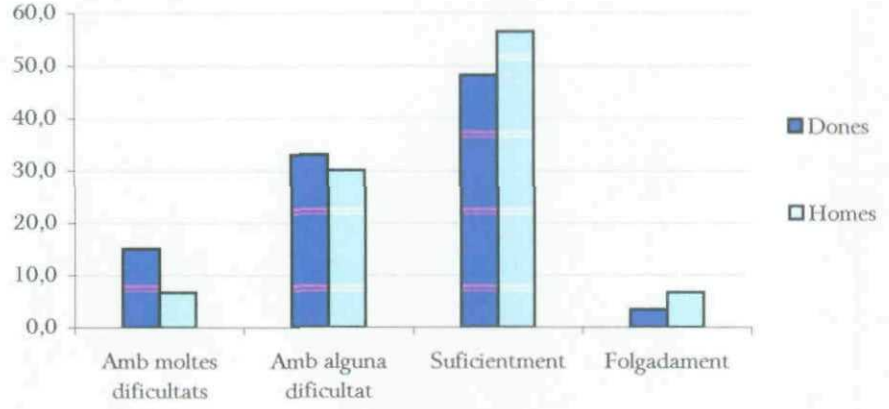

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 2000.

Aproximadament en la mateixa proporció, una mica més del 10% dels ancians de Barcelona tenen dificultats per a arribar a finals de mes, amb un molt lleuger increment si ens referim a tota la província respecte la ciutat de Barcelona. Per tant, si bé quantitativament Barcelona concentra una bona part de l'ancianitat catalana, les dificultats econòmiques de la gent gran s'estenen en tot el territori, i segons aquestes dades, no són més intenses en les grans ciutats. Segons l'evolució dels ingressos a Barcelona en el període 1994-1999, es pot apreciar com es manté un segment important de població amb rendes baixes mentre cada cop més hi ha gent gran en els nivells de renda més elevats.

Taula: Ingressos familiars anuals de la gent gran de Barcelona

	1994			1999			Província
Nivell d'ingressos	65-74	75 i més	Total	65-74	75 i més	Total	>64
Menys d'1.000.000 ptes	20.8	35.1	26.8	10.4	22.7	16.1	14.6
D'1.000.000 a 1.500.00 ptes	24.7	27.6	26.0	17.2	14.8	16.2	19.1
D'1.500.001 a 2.500.000 ptes	26.1	14.4	21.2	26.6	20.8	23.9	27.7
De 2.500.001 a 3.500.000 ptes	7.2	5.2	6.3	10.5	10.1	10.3	12.6
De 3.500.001 a 5.000.000 ptes	3.4	0.4	2.1	4.8	6.4	5.6	7.2
Més de 5.000.000 ptes	1.3	0.0	0.8	4.1	3.7	3.9	3.4
NS/ NC	16.6	17.3	16.9	26.3	21.6	24.1	15.4
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	(299)	*(218)*	*(517)*	*(260)*	*(224)*	*(484)*	*(1553)*

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 2000.

3.5. L'accessibilitat econòmica a l'habitatge entre la gent gran

Les limitacions econòmiques de la gent gran comporten que la seva capacitat d'accés al mercat immobiliari estigui molt per sota de les condicions que s'exigeixen. Bàsicament, entre la gent gran, caldria parlar de tres diferents nivells de renda estructurats de la següent forma: la llar formada usualment per una dona, i per tant, que té com a referència les pensions de viduïtat; la llar que té en una pensió de jubilació la seva única font d'ingressos; i les llars amb vàries fonts d'ingressos (dos pensions, plans de pensions, o altres) que a partir dels resultats del Pannell de Desigualtats de la Fundació Jaume Bofill, estimem els ingressos ponderats en 1,35 pensions de jubilació.

Gràfic: Accessibilitat econòmica d'una persona amb pensió de jubilació o de viduïtat per la compra d'un habitatge.

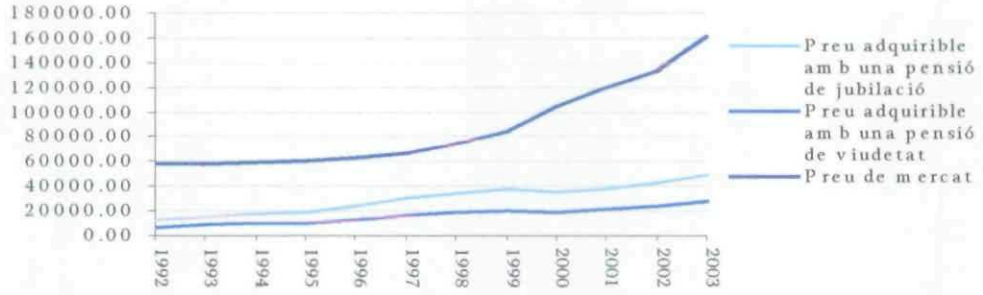

Gràfic: Comparació del esforç respecte una pensió de jubilació o viduïtat amb una quota mensual d'hipoteca de mercat

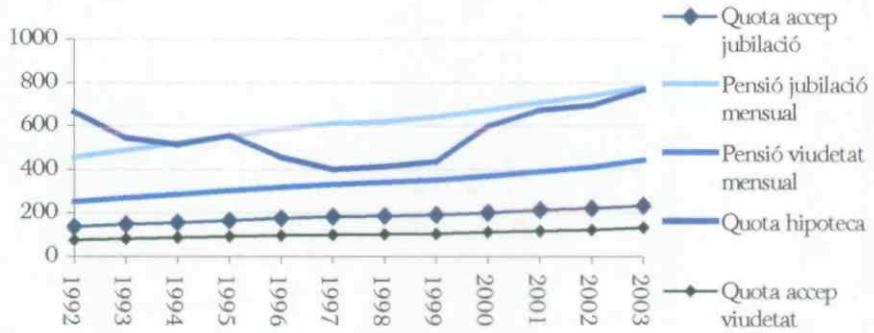

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del INSS, INE, BBVA, Direcció General d'Arquitectura d'Habitatge i Ministeri de Foment.

En els gràfics, podem veure com les llars de gent gran que només tenen com ingressos una pensió de jubilació o de viduïtat, en general, estan molt lluny de poder accedir a un habitatge, distància que s'ha anat eixamplant degut a què la millora de les pensions ha estat molt inferior a l'augment dels valors immobiliaris, tot i tenint present la millora d'accessibilitat que ha generat la retallada dels tipus d'interès. En el cas de les llars amb ingressos ponderats, la seva situació millora, i en el període 1997-1999, tot i no poder arribar a les condicions que exigia el

mercat, la seva diferència lògicament era la menor de tots els casos considerats. Amb tot però, en el període més favorable 1997-1999 i per als ingressos també més favorables (ponderats), la quota admissible era poc més del 50% de la quota de mercat, situació que del 1999 ençà ha empitjorat degut a la tendència inflacionista del mercat.

Gràfic: Comparació de l'esforç mesurat en nombre de anys de salari necessaris per la compra d'un habitatge a preus de mercat entre una pensió de jubilació (ponderada o no), una pensió de viduïtat (ponderada o no) i el sou mig ponderat d'una persona en actiu.

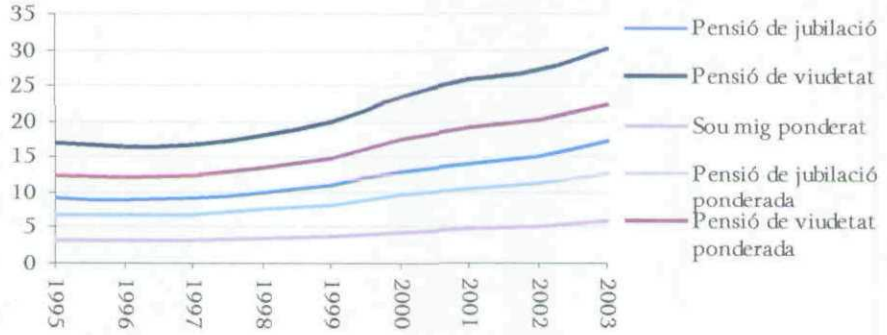

Gràfic: Accessibilitat econòmica ponderada (1.35) d'una persona amb pensió de jubilació o de viduïtat per la compra d'un habitatge.

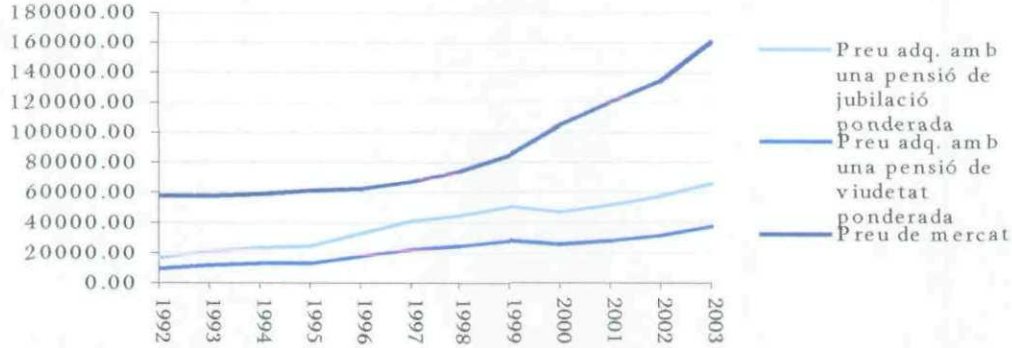

Gràfic: Comparació del esforç respecte una pensió de jubilació o viduïtat totes dues ponderades(1.35) amb una quota mensual d'hipoteca de mercat

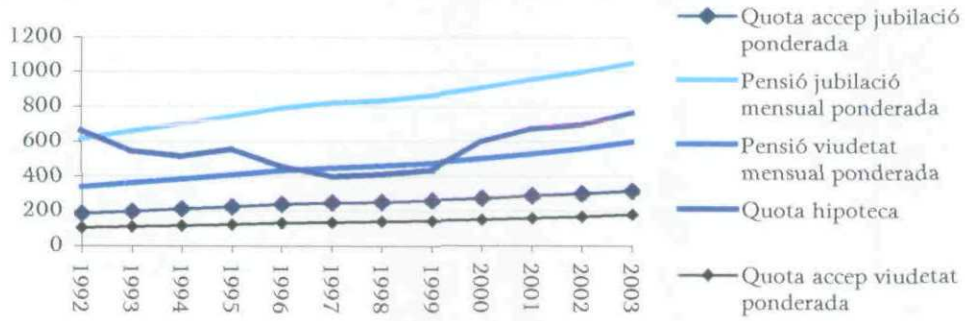

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del INSS, INE, BBVA, Direcció General d'Arquitectura d'Habitatge i Ministeri de Foment.

3.6. Previsions de futur.

L'exclusió del mercat de treball del sustentador principal, sigui pensionista, aturat o inactiu, és una constant[103] en la major part de les llars pobres de Catalunya. En el cas de la població catalana de 65 anys i més, atès l'edat de jubilació, la desvinculació del món laboral és permanent i generalitzada. Per tant, aquest col·lectiu depèn quasi exclusivament del sistema de benestar social de redistribució de la riquesa, així com, del recursos econòmics adquirits en el període laboral. En aquest context, resulta evident que la pobresa de la vellesa és independent de l'evolució econòmic i té un caràcter permanent; és a dir, és de tipus estructural. Davant aquestes característiques, llevat de l'adopció de mesures específiques de tipus social[104], les previsions respecte la futura evolució de la pobres en la gent gran són absolutament negatives. Les projeccions de futur de la població catalana assenyalen, en tots els escenaris prevists, un augment de la gent gran i un sobreenvelliment d'aquesta mateixa vellesa amb una major acumulació de població en les franges d'edat més elevada (a partir dels 80 anys). D'acord amb les característiques de la gent gran, aquest procés d'envelliment anirà acompanyat, lògicament, d'un increment de les llars de gent gran, constituïdes principalment per un o dos membres. Per contra, com hem vist, la proporció de llars pobres respecte el total augmenta conjuntament amb l'edat del sustentador principal, assolint el major nombre de llars pobres en el grup d'entre 75 i 84 anys. La combinació d'ambdós tendències, la demogràfica d'una banda, amb el procés d'envelliment i sobreenvelliment; i la socio-econòmica per l'altra, que relaciona l'increment de la pobresa amb l'edat; ens duu a una única conclusió possible: en els propers anys creixerà el volum i proporció de pobres amb edats superiors als 64 anys.

Nogensmenys, el procés d'envelliment previst pels propers anys tindrà com a protagonistes a les generacions d'immigrants que van arribar a Catalunya en la dècada dels seixanta i setanta; i que entraran en la jubilació en els propers anys. Aquest col·lectiu, com hem vist anteriorment, s'ha relacionat força amb la pobresa dels menors de 65 anys (alt proporció d'atur, baixos nivells d'estudis, etc.), per la qual cosa, donat que la jubilació comporta un major risc d'entrar en una situació de precarietat, les perspectives de l'envelliment d'aquestes zones[105] (Barcelonès, Àrea Metropolitana, i Tarragonès, principalment) no són gens bones; es de preveure que aquesta pobresa vinculada a la vellesa augmenti notablement en

---

[103] Segons la Fundació Un Sol Món, aquesta situació suposa una característica del 81% de les llars pobres.

[104] Mesures dirigides a la millora de les pensions, a la dotació d'ajudes en matèria d'habitatge, alimentació o altres; preferentment.

[105] Cal afegir que aquests àmbits tenen, a més i de forma generalitzada, un nivell de renda i despeses superiors ala mitjana catalana; i respecte els preus dels habitatges, els preus també es situen entre els més elevats.

aquestes comarques. No obstant això, però, també hi ha un segment de població que arribarà al llindar dels 65 anys properament i que disposa de recursos econòmics suficients, patrimoni immobiliari, i altres bens; a més d'una pensió de jubilació força superior a la mitjana, que previsiblement li permetrà gaudir d'una jubilació sense dificultats econòmiques. En aquest sentit, el creixent paper del plans de pensions subscrits pels nous jubilats serà un aspecte determinant.

Tanmateix, les diferències entre els estudis de principis dels noranta i els corresponents a 1996 ja recullen aquesta tendència augment de la pobresa en la gent gran. Amb una taxa de pobresa similar (14,8% segons Masats en l'any 1990-1991; i 14,3% segons la Fundació Un Sol Món en l'any 1996), el primer xifra la incidència de la pobresa moderada en la gent gran en el 41% de les llars pobres (amb un total de 112.000 llars amb un persona de referència de més de 64 anys); mentre que en el 1996 s'estima l'existència de 180.000 llars de gent gran en situació de pobresa, un 60% respecte el total de les famílies pobres. Les raons d'aquest augment de la pobresa en la vellesa cal buscar-les, fonamentalment, en el major envelliment de la població.

Quant a la pobresa en les dones majors de 64 anys, cal distingir entre les noves ancianes i les més grans. Per a les dones que l'any 2001 ja tenien prop 70 anys no és de preveure que la seva situació millori en els propers anys, sinó tot el contrari (probablement si enviduen), degut a motius demogràfics, així com la reduïda quantia de les pensions de viduïtat. Respecte les futures jubilades, malgrat la incorporació de la dona al món laboral ha estat encara força excepcional en les generacions que entraran properament en edats superiors als 64 anys, és molt possible que els seus recursos econòmics puguin ser almenys superiors a les de generacions anteriors.

Gràfic: Taxa d'activitat laboral per gènere i grup d'edat.

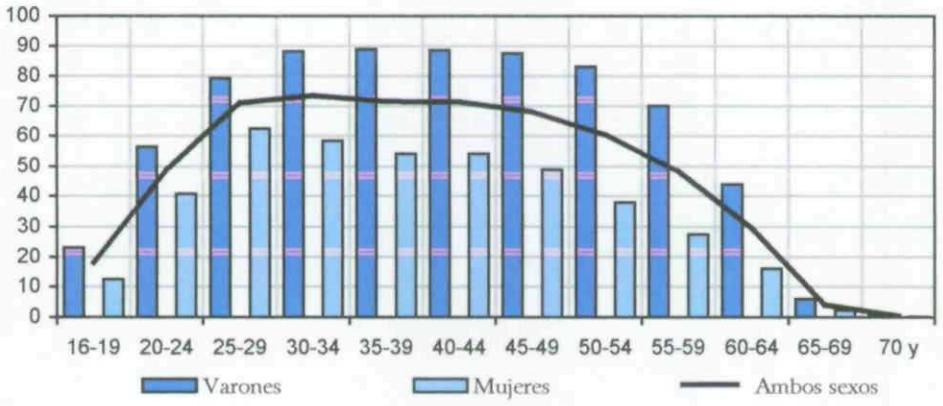

Font: Enquesta de Població Activa, IV Trimestre 2001.

Gràfic: Balanç entrades-sortides de la població en edat de treballar, 2000-2050

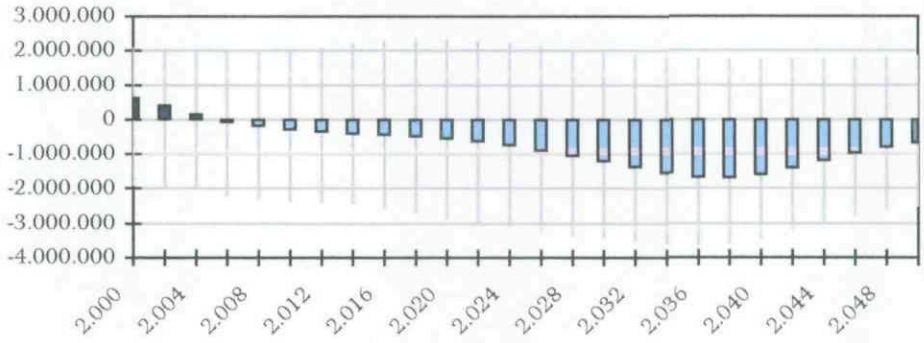

Font: INE, *Proyecciones de la población de España*. Total Nacional. Base de datos Tempus.

Finalment, els estudis sobre el futur de l'actual sistema de pensions, atès el creixent nombre de pensionistes respecte els treballadors (augment de la dependència), posen l'èmfasi en l'esforç de l'administració únicament en el manteniment de les quantitats que actualment es perceben, és a dir, en els millors dels casos es podrà mantenir el sistema actual i resta quasi descartat millores substancials. Per tant, al marge de l'evolució del cicle econòmic (i de la pobresa directament associada a aquest), en el marc de les actuals polítiques de benestar social respecte la vellesa, l'evolució demogràfica i econòmica s'encamina cap a un increment de la pobresa moderada i extrema en el grup de població de 65 anys i més, de forma especialment predominant en el subgrup de vellesa de més de 74 anys[106], en les dones; en les generacions d'immigrants provinents de la resta d'Espanya arribades en els anys seixanta i setanta; i territorialment, principalment en l'àmbit de la ciutat de Barcelona, Àrea Metropolitana, i comarques litorals pròximes. Però aquesta pobresa no serà generalitzada, i es donarà simultàniament amb un increment de la renda mitjana de la gent gran degut a una part de la nova ancianitat econòmicament força benestant; és a dir, en certa forma, la polarització social que està experimentant la nostra societat s'estendrà cap al segment de la gent gran, i sota un millor nivell generalitzat, malauradament s'amagarà un bon nombre d'ancians en situacions precàries.

[106] Una possible interpretació de l'important augment de la pobresa a partir d'aquesta edat seria la disponibilitat en els primers anys de jubilació d'altres recursos econòmics (estalvis, plans de pensions, patrimoni, etc.) independents de la pensió; i per tant, un cop exhaurits aquests recursos addicionals (previsiblement a partir dels 74 anys), les llars entren progressivament en una situació de pobresa, amb una important reducció del consum i dels recursos econòmics.

3.7. Conclusions

En tot els estudis sobre la pobresa a Catalunya, la gent gran apareix com un dels col·lectius amb més problemes econòmics, situant-se al voltant d'un terç de la població en situació de pobresa. A banda de factors de risc com la formació, la qualificació professional o altres variables, la pobresa entre la població major de 64 anys s'identifica sobre amb les dones, les llars unipersonals i els més grans, els majors de 75-80 anys. L'explicació a aquest fet cal trobar-la en el menor nombre d'ingressos de les llars unipersonals, usualment formades per dones, les inferiors remuneracions de les pensions de viduïtat, i la progressiva pèrdua de poder adquisitiu que es produeix amb el pas del temps.

Les perspectives de futur no són variables segons l'aspecte que s'analitzi.. El procés d'envelliment en què ens trobem, inevitablement comportarà un augment de la població de 65 anys i més, i per tant, des d'aquest plantejament, una major població susceptible de patir penúries econòmiques. Però, també cal tenir present que la major incorporació de la dona a mercat de treball en les generacions de futurs ancians, i l'augment del plans de pensions entre aquests són aspectes que poden incidir en una evolució positiva. Per contra, les dificultats de millora, o fins i tot, de manteniment de l'actual sistema de pensions pot condicionar molt el futur. En conseqüència, tot i la incertesa, sembla força clar que el principal tret de la futura vellesa serà la polarització de les seves condicions econòmiques, donant-se simultàniament greus problemes de pobresa amb noves llars d'ancians amb alts nivells adquisitius. Malauradament, en els casos de pobresa, les possibilitats de millora al marge de les ajudes públiques són molt escasses degut a la naturalesa estructural del problema.

Aquestes limitacions econòmiques de molts dels ancians de casa nostra té un efecte directe en el problema de l'habitatge d'aquest col·lectiu. L'accés a l'habitatge suposa a la majoria de les llars de gent gran un esforç impossible per a les seves economies, especialment desproporcionat si parlem de llars unipersonals o amb de pensions de viduïtat. En molts casos, la gent gran té en propietat el seu habitatge sense pagaments pendents, llavors aquesta inaccessibilitat és merament teòrica; però quan parlem de lloguers que cal actualitzar, o a preus de mercat, o senzillament depeses per a realitzar obres d'adaptació, la precarietat econòmica dels ancians apareix com greu obstacle que pot arribar a condicionar la seva vida independent per manca de recursos econòmics.

4. CAPÍTOL 4 L'habitatge de la gent gran davant les noves necessitats sanitàries i assistencials.

4.1. Introducció.

Degut a la pèrdua de les facultats físiques i psíquiques que acompanya el procés d'envelliment, la gent gran té uns majors requeriments assistencials que poden classificar-se en dos grups: l'atenció de llarga durada i l'assistència sanitària. L'atenció de llarga durada són, en un sentit ampli, el conjunt d'activitats i ajudes que es duen a terme amb el propòsit de què la gent gran dependent pugui gaudir de la seva vida amb el major grau qualitat i autonomia possible. Són tots aquells suports per a menjar, vestir-se o netejar-se que, segons el grau de dependència, són necessaris per realitzar aquestes activitats de la vida diària (AVDs), durant almenys un període llarg de temps. No s'ha de confondre aquesta atenció amb l'assistència sanitària. El servei mèdic tracta de resoldre un problema de salut concret, es fonamenta en uns coneixements específics i usualment, requereix d'un material sofisticat, mentre que l'atenció de llarga durada són les ajudes necessàries per superar les limitacions existents per a realitzar activitats quotidianes. Lògicament, quan la dependència va lligada a malalties cròniques, l'assistència sanitària por requerir-se amb una freqüència molt alta, i simultàniament a l'atenció de llarga duració, però són, conceptualment, tipus d'assistència diferenciats.

Si bé els les necessitats mèdiques de la gent gran es cobreixen amb caràcter general pels serveis sanitaris existents; l'atenció de llarga durada es proporciona per dos vies: els serveis formals o mitjançant el recolzament informal, es proporciona pels propis familiars, com veurem, recurs majoritari al nostre país. En canvi, els serveis formals són tots aquells que la societat ofereix, de forma pública o privada, en matèria d'atenció de llarga durada, i generalment, també d'assistència sanitària si cal. En aquest cas, segons la durada de l'atenció i el lloc on es desenvolupi, cal parlar d'atenció domiciliària, centres de dia i residències. L'atenció domiciliària i els centres de dia donen un servei a persones grans dependents que segueixen residint a casa seva, és a dir, supleixen les limitacions dels afectats amb la voluntat de mantenir el nivell d'independència que suposa poder residir en la seva llar malgrat la dependència, mentre que les residències i els hospitals impliquen la pèrdua d'aquesta independència del pacient, amb l'abandonament de la llar per l'ingrés en aquests centres. Com veiem seria un error plantejar un estudi del problema de l'habitatge en la gent gran si aquest no incorpora les necessitats assistencials i sanitàries que acompanyen a la vellesa des d'una òptica de vida independent[107] és a dir, des d'aquelles que condicionen les activitats que es poden i s'han de desenvolupar en l'habitatge, i que ajornen la institucionalització de l'ancià, faciliten les tasques i permeten una qualitat de vida digna.

[107] Supera l'abast i l'objectiu de la tesi totes aquelles necessitats sanitàries i assistencials que requereixen de la institucionalització del malalt o que no mantenen cap tipus de relació amb el fet residencial .

4.2. Vellesa i dependència.

4.2.1. Aspectes generals

Una persona dependent es defineix com aquella que durant un període llarg de temps requereix d'ajuda per a realitzar determinades activitats quotidianes, com vestir-se, menjar, netejar-se, etc. Aquesta limitació de la capacitat funcional no és exclusiva de les persones d'edat avançada, però si que es característica d'aquest grup ja que aquestes limitacions tenen major incidència a mida que augmenta l'edat del grup estudiat. No obstant això, aquest augment amb l'edat no és lineal, sinó que és a partir de la franja dels vuitanta en la qual creixen notablement les taxes de dependència degut bàsicament a que en aquesta edat s'inicia de forma generalitzada una pèrdua de les condicions físiques i psíquiques de l'individu.

La dependència lligada a la vellesa succeeix per dos motius que, sense ser excloents, podent donar-se simultàniament: d'una banda, la dependència pot tenir l'origen en una o generalment vàries malalties cròniques; i per altra banda, pot ser el reflex d'una pèrdua general de les funcions fisiològiques atribuïbles al procés global de senescència. En ambdós casos, per malalties cròniques o procés de senescència, el problema de la dependència va lligat, a més a més de l'avançada edat, a altres variables de tipus social, ambiental i factors genètics que condicionen les probabilitats del seu desenvolupament.

Gràfic: Supervivents totals i supervivents lliures de discapacitat a Espanya.

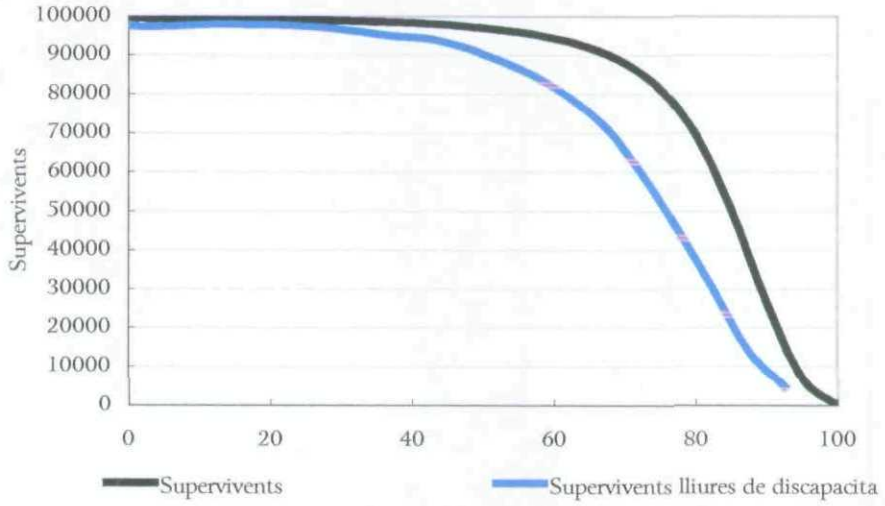

Font: elaboració pròpia segons dades del INE.

4.2.2. L'atenció a la gent gran en una visió històrica.

El recolzament informal a les persones gran dependents històricament ha estat l'única solució a aquest problema fins a la segona meitat del segle vint. L'origen d'aquesta opció varia segons la societat, però predominen les raons de tipus moral, la tradició, la motivació de tipus econòmic (per una futura herència, per exemple), religiós, o afectiu-emocional. Però l'evolució econòmica, demogràfica i social dels països desenvolupats ha modificat dos aspectes claus per al manteniment de l'assistència informal: la incorporació de la dóna al mercat laboral i l'envelliment de la població. La dóna, sobre qui bàsicament es sosté aquesta assistència, s'ha incorporat progressivament al mon laboral i ja no disposa del temps necessari; i paral·lelament, el procés d'envelliment ha comportat un augment de la proporció de gent gran i de l'esperança de vida; i per tant, la consideració de la dependència com un problema emergent, tant pel seu major nombre com per la major durada del temps d'atenció. La variació d'aquests paràmetres ha dut a incloure la vellesa i la dependència com a una qüestió que el propi Estat del Benestar ha de resoldre. Així, en la dècada dels seixanta, els països escandinaus van responsabilitzar a l'Estat de l'atenció de les persones gran dependent sigui quina sigui la seva situació econòmica i familiar; i posteriorment, altres com Alemanya i Japó també varen adoptar aquest plantejament universalista de l'atenció de llarga durada. Tanmateix, la resta de països desenvolupats també van anar incorporant aquest problema en la seva política social, però amb un caràcter menys universal i més subsidiari, limitant l'atenció als casos en què l'afectat no disposa del recolzament familiar i/o econòmic suficient.

En general, l'abast i orientació de l'ajuda pública depèn del paper que juga en cada societat el mercat, la família, i l'Estat; especialment de la concepció de l'estat del Benestar. En els casos més intervencionistes, l'Estat assumeix l'atenció amb caràcter universal i amb un grau de cobertura molt ampli; en altres casos aquesta ajuda és de tipus subsidiari, es dóna més o menys suport al servei privat i a les famílies (és el que podria anomenar-se ajudes indirectes), i la cobertura sol ser menor; i en els casos més extrems, el paper de l'Estat es redueix a una despesa mínima en la matèria, que usualment no s'ofereix directament des de l'administració, sinó mitjançant empreses privades i altres entitats sense ànim de lucre. A Catalunya, l'atenció als grans dependents és mínima, i les ajudes públiques són més aviat de tipus econòmic, orientades a recolzar el suport informal. Cal recordar que prop d'un 90% de l'assistència a casa nostra l'ofereixen els familiars informalment.

4.2.3. Classificació de les persones grans dependents

Des dels primers estudis de la dependència realitzats en la dècada dels seixanta, les persones dependents es classifiquen segons les activitats que no poden dur a terme, les quals es poden estructurar en dos grans grups: les activitats de la vida diària o AVDs, com menjar o netejar-se; i les activitats instrumentals de la vida diària o AIVDs, com per exemple, anar a comprar o cuinar. Segons el nivell d'impossibilitat de realització de l'activitat, els instruments[108] més difosos per a mesurar les AVDs són l'escala de la Creu Roja, l'Índex de Katz, l'Índex de Barthel, o l'Índex de Lawton Brody. Així mateix, la graduació de la dependència (o també anomenat estat funcional) es quantifica segons tres variables: el nombre d'activitats que no es poden dur a terme sense cap problema, la importància de l'activitat[109], i el nivell d'incapacitat en cadascuna.

Respecte l'habitatge, la dependència de la vellesa necessita, en general, de bones condicions d'accessibilitat, amb ascensor i dimensions suficients de pas, banys i ases adaptats; i condicions òptimes d'aïllament tèrmic, equipament, nivell lumínic i comunicació adient amb el transport públic.

Gràfic 1: Esperança de vida al néixer lliure de discapacitat, amb discapacitat moderada i con discapacitat severa. Països de la Unió Europea. Dones, 1994

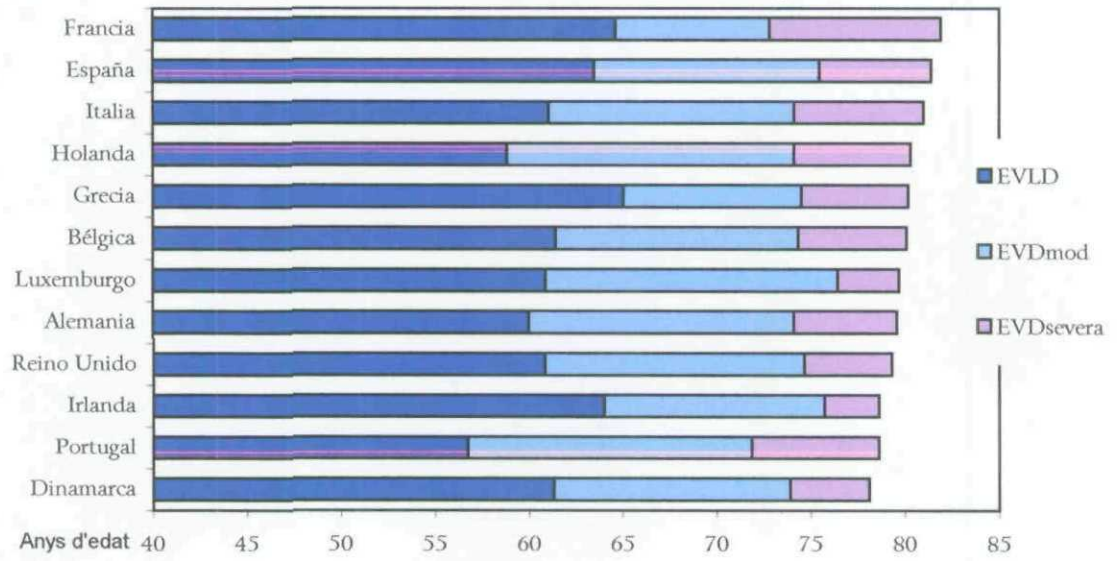

Font: Eurostat: Statistiques démographiques, 1995-1998. 1999. Robine JM,.

[108] Bàsicament es puntuen les capacitats de l'individu en emprar el bany i tenir cura de la neteja personal (banyar-se i dutxar-se, fonamentalment), menjar, vestir-se i arreglar-se, i la continència. L'Índex de Lawton i Brody mesura la capacitat de desenvolupar les activitats instrumentals de la vida diària, i les classifica com emprar el telèfon, anar de compres, preparar el menjar, tenir cura de la casa, rentar la roba, fer servir el transport públic, o ésser capaç de prendre una medicació i manejar diners.

[109] Dins de cada grup de les AVDs existeix un ordre jeràrquic que segueix l'ordre de pèrdua de les mateixes, invers a la seva adquisició durant la maduració de l'individu en les primeres etapes de la vida.

4.2.4. Trets característics de les persones grans dependents

A partir de diferents fonts estadístiques, principalment segons els resultats de l'*Enquesta Nacional de Salut* de l'any 1997, i posteriors treballs, dels quals destaquen els realitzats per Maria Dolores Puga i Antonio Abellán Garcia[110], la gent gran dependent té un trets característics molt definits que, a nivell de probabilitat, podem definir com factors determinants. D'entre tots aquests factors destaquem els següents sis indicadors: el sexe, l'edat, l'estat civil, el nivell educatiu i analfabetisme, i nivell d'ingressos i l'estatus social.

Les dones presenten de forma generalitzada majors taxes de dependència. Mentre un de cada cinc homes grans es troba en una situació de dependència, el percentatge arriba a tres de cada deu dones. L'origen d'aquesta circumstància[111] caldria trobar-la principalment en què les dones tenen una esperança de vida major (que es tradueix en una majoria de dones en les franges d'edat més avançada) i també en l'estreta relació de la feminitat en altres factors de risc com l'estat civil o el nivell d'ingressos.

Donat l'origen de la dependència (per malaltia o procés de senescència), el factor de l'edat és un dels més determinants per l'aparició de limitacions que derivin en situacions de dependència. Segons els autors i estudis, es situa el llindar a partir del qual augmenten les taxes de dependència en els 75 o 80 anys; i és per aquest motiu també que a partir d'aquesta edat es parla dels grans més grans, la quarta edat, el sobrenvelliment, o d'altres expressions similars per a definir aquest col·lectiu.

Respecte l'estat civil, mentre un de cada quatre casats té algun dificultat que el situa en una situació de dependència, amb la viduïtat aquesta problemàtica arriba al 38%. La lectura d'aquesta realitat te dos vessants: lògicament en la població de més edat augmenta la proporció de vidus i vídues, fet que relaciona aquest estat amb l'edat; però també és cert que el cònjuge realitza una tasca de recolzament físic i psicològic que ajuda a superar o ajornar en molts casos l'inici de situacions de dependència. És el que s'anomena com a "shock de la viduïtat" i que es relaciona també amb la major sobremortalitat dels vidus.

L'estadística també estableix una relació directa entre el nivell educatiu i cultural assolit i les probabilitats de patir una situació de dependència. A major

---

[110] Revista fuentes estadísticas septiembre-octubre 2002, revista núm. 68

[111] Interpretar que la condició femenina és un factor de risc únicament per si mateixa no seria correcte ja que si s'igualen la resta de variables assenyalades (edat, nivell d'ingressos, estat civil,..), la taxa de dependència s'equipara a la dels homes.

nivell educatiu, la taxa de dependència baixa, i a la inversa; fins a arribar a l'extrem de l'analfabetisme, en el qual el risc és el doble dels que almenys saben llegir i escriure. Les raons d'aquesta definida relació són diverses: el major nivell econòmic que sòl acompanyar el estudis superior, activitats professionals més favorables per a l'envelliment en els nivells educatius més elevats; i sobretot, la major disponibilitat de recursos culturals per a fer front a la vellesa i desenvolupar estratègies i recursos per a superar les dificultats.

Estretament relacionat amb els nivells educatius, els ingressos i l'estatus social marquen un diferent risc de dependència; ja que, a més de l'exposat anteriorment respecte el nivell educatiu, permeten disposar de recurs econòmics addicionals per a tractaments preventius, serveis mèdics més amplis que, sense cap dubte, redueixen les taxes de dependència. Com veiem anteriorment, cal destacar els menors recursos econòmics de les dones grans.

D'altra banda, els treballs de David Casado i Guillem López realitzats a partir de l'Enquesta de soledat de les persones grans[112] de 1998 ens delimiten l'abast i característiques de la dependència a Espanya. En conjunt, la dependència afecta, amb diferents intensitats[113], el 34% del total de la població de 65 anys i més, que es distribueixen, segons la classificació de les activitats que no poden desenvolupar, en un 20,8% de dependents únicament en AIVDs i un 13,4% de dependents en AVDs i AIVDs. Si s'analitza amb major profunditat els resultats[114], en el grup de persones dependents en AIVDs, la majoria té un nivell de dependència força baix, oposadament a la minoria que té una dependència severa en AIVDs. En canvi, els dependents tan en AVDS com en AIVDs mostren un patró molt diferent, amb un repartiment quasi homogeni entre els nivells lleus, moderats i greus; concretament, un 36%, 33% i 29,6% respectivament; és a dir, suposen el 4,9%, 4,5% i 4% del total de la població de 65 anys i més. Aquests resultats ens donen que, indistintament al tipus de dependència, més del 10% del grup de gent gran té una dependència de tipus moderada o severa.

Més recentment, l'Enquesta sobre Discapacitats, Deficiències i Estat de Salut de l'any 1999 feta per l'INE, ens defineix més acuradament aquestes limitacions. Del total de persones de 65 anys i més, un 32,2% pateix algun tipus de discapacitat, percentatge molt similar al 34% de grans dependents segons Casado i López. D'aquestes 2.072.652 persones grans discapacitades, al voltant del 65% (1.352.194 individus) veuen limitades les seves facultats per a "desplaçar-se

[112] Aquesta enquesta feta pel CIS, es fonamenta en una informació sobre una base de 2.500 persones
[113] Es consideren com a dependents tots els casos, inclòs les dependències més lleus.
[114] D. Casado i G. López desenvolupen el seu treball sobre els resultats obtinguts mitjançant un anàlisi d'homogeneïtat de les dades.

fora de la llar"; mentre que la discapacitat més nombrosa és la impossibilitat de dur a terme les tasques de la llar (25% del total),m seguit pels problemes de desplaçament fora de la llar. Així mateix, el 70% de les persones grans amb discapacitats tenen dificultats per a realitzar activitats de la vida diària[115]; i en el 68% dels casos, aquesta dificultat és greu (severa o total). Concretament, el 37% de la gent gran afectada d'alguna discapacitat, la deficiència que pateix li afecta les articulacions i els ossos, predominantment les extremitats inferiors (el 60% de tipus osteoarticulars).

Respecte Catalunya, les dades són força similars. Del total de 1.033.387 persones de 65 anys i més[116], 339.553 tenien alguna discapacitat, xifra que una taxa per mil habitants de 65 anys i més de 328,58, front una taxa de 322,11 per mil habitants de 65 anys i més en el conjunt d'Espanya; és a dir, una incidència lleugerament superior a Catalunya que al conjunt de l'Estat. Si extrapolem els resultats al conjunt de la població catalana segons dades del cens de l'any 2001, tenim del total de 6.343.110 catalans censats, 1.104.113 tenen 65 anys i més, i d'aquests, al voltant de 365.000 individus de 65 anys i més pateixen alguna discapacitat i, en diferents nivells, una situació de dependència. D'entre aquests, prop de 240.000 individus tenen una discapacitat que caldria qualificar de greu, quantitat que baixaria fins als 110.000 individus si parlem únicament de dependència de tipus moderada o severa[117].

Gràfic: Prevalença de la dependència a Espanya (1998). ABVQ: activitats bàsiques de la vida quotidiana. AIVQ: activitats instrumentals de la vida quotidiana.

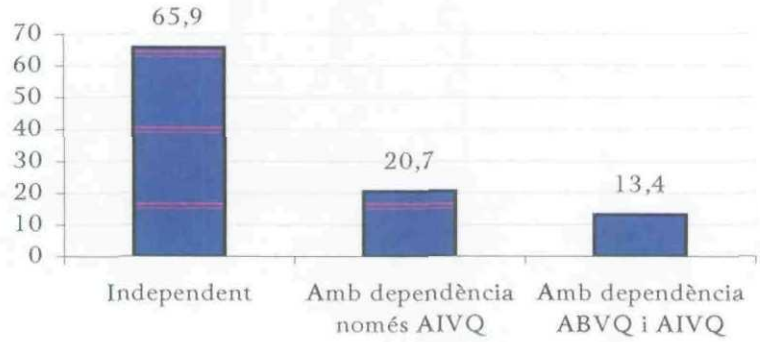

Font: Llibre Blanc de la Gent Gran amb dependència.

[115] Com activitats de la vida diària es consideren: la realització de canvis en la posició del cos, aixecar-se, jeure, desplaçar-se dins la llar, voltar sense mitjà de transport, netejar-se, controlar les necessitats, vestir-se, menjar i veure, anar a comprar, fer el menjar, la neteja i planxar la roba, la neteja i el manteniment de la llar, i vetllar pel benestar de la família.

[116] Segons revisió de les Projeccions de Població en base al Cens de Població de 1991. Maig de 1999.

[117] Les diferències entre els percentatges segons parlem de discapacitació o dependència tenen el seu origen en la diferent graduació dels casos lleus, moderats, o greus que fan Casado i López o l'Institut Nacional d'Estadística.

4.2.5. L'assistència de la gent gran dependent i l'habitatge.

En els serveis assistencials dels ancians, l'habitatge juga un paper molt important. Segons el Llibre Blanc de la Gent Gran amb dependència, editat per la Generalitat de Catalunya, prop de la meitat del propers ancians d'entre els que tenen entre 50 i 64 anys prefereixen rebre el suport de formal informal a casa seva, i una quarta part també a casa seva però mitjançant suport formal. Només un 5% es planteja viure en habitatges tutelats, i un 15% en residències. La lectura que cal extreure d'aquestes dades en matèria d'habitatge és clara: la casa on viu el dependent ha de permetre el màxim d'autonomia de l'ancià, facilitant tant les tasques que pot realitzar independentment el dependent, com el suport formal o informal segons el cas.

Quant al l'adaptació de la llar per a promoure la independència de l'ancià dependent, ben poca cosa pot contribuir l'habitatge si la dependència té complexitat clínica (25,8% dels casos), o es relaciona amb la demència (16,1%). No obstant això, el 41,5% dels nostres dependents són autònoms però fràgils, o senzillament tenen dependència funcional. En aquestes tipologies, majoritàries com veiem, l'adequació de l'habitatge s'esdevé molts cops clau per a evitar la institucionalització. A més de les esmentades condicions d'accessibilitat, equipament (aigua calenta, calefacció, refrigeració si s'escau, telèfon, etc.), constructives (aïllament tèrmic, reparació de deficiències, manteniment, etc.), o d'adaptació a les actuals condicions físiques, fonamentalment en reformes de banys i cuines); existeixen un conjunt d'ajuts addicionals de tipus mecànic i tecnològic que permeten desenvolupar activitats especifiques malgrat el grau de limitació sigui molt elevat (sistemes domòtics, aparells per a mobilitats reduïdes, segons discapacitats, etc.), o portar una vida independent amb tota la seguretat possible (sistemes de telealarma, de comunicació, etc.).

Gràfic: Expectatives sobre la forma de residència desitjada en la vellesa al marge de les ajudes familiars.

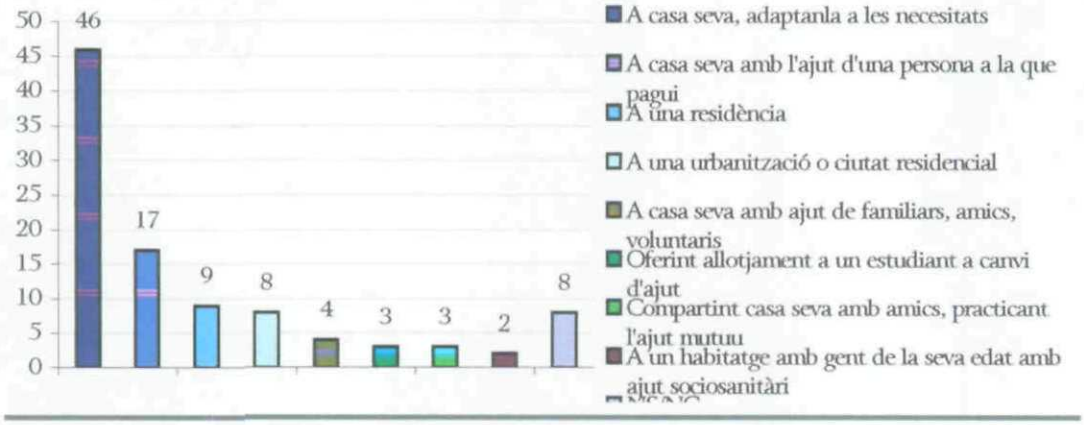

Font: Enquesta CIS 1998: La soledat en las personas mayores.

En menor importància, però també a tenir en compte, l'habitatge ha de permetre desenvolupar l'atenció domiciliària o el suport informal escaient. Així, seria molt convenient, segons el tipus i nivell de dependència, poder disposar d'almenys una habitació addicional per activitats complementàries de fisioteràpia, infermeria, o senzillament per a poder rebre la treballadora de la llar o el familiar que atengui informalment a l'ancià.

Malauradament, aquests desitjos teòrics no s'estenen a tota la realitat de l'ancianitat i en molts casos l'habitatge, enlloc de facilitar-ho, és un obstacle. Llavors, amb un habitatge no adaptat, tot suport addicional es perd en el nores per quelcom previ que no està resolt; i és per aquest motiu, per raons d'eficàcia, eficiència i rendibilitat que en altres països han aplicat polítiques d'habitatge per a la gent gran de forma prèvia o simultània a la resta d'ajuts assistencials a la vellesa. A Catalunya, malgrat que els arranjaments d'habitatges d'ancians s'han elaborat sovint també des de les àrees de benestar social amb aquesta visió, la repercussió real ha estat certament molt limitada com a conseqüència dels mínims recursos econòmics destinats i de la manca de coordinació de l'actuació pública e un marc més ampli.

Gràfic: Preferències en la modalitat d'atenció entre les persones de 50 a 64 anys; i distribució de la dependència segons tipus.

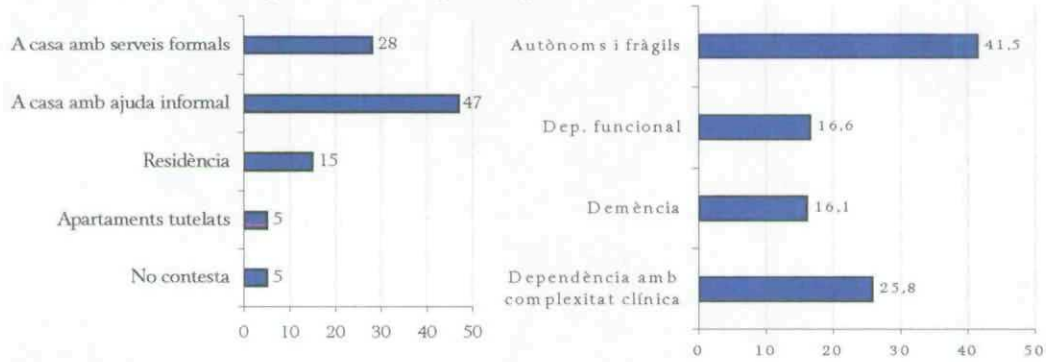

Gràfic: Procedència del suport formal a les persones cuidadores.

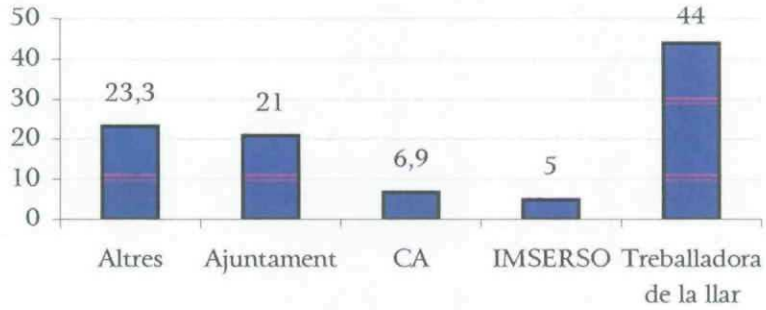

Font: Llibre Blanc de la Gent Gran amb dependència.

Gràfic: Cuidadors dels homes i dones grans amb discapacitat.

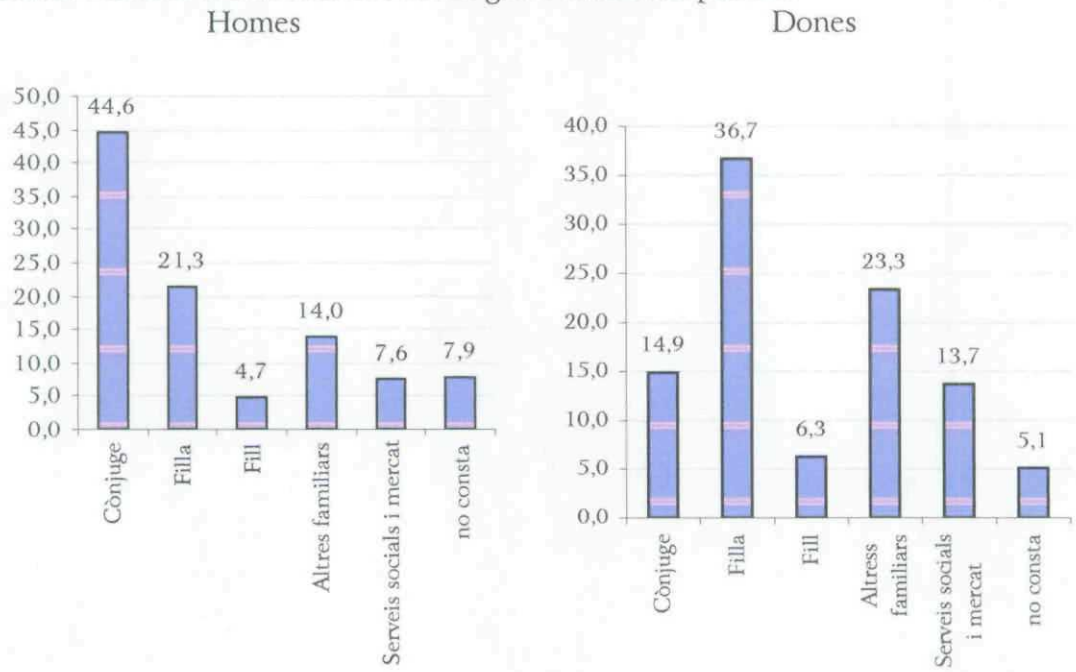

Font: INE; Enquesta sobre discapacitats, deficiències i estat de salut, 1999. Avance de resultados, págs. 217, 218. INE, 2001.

Gràfic: Tipus d'ajuts a la dependència i freqüència.

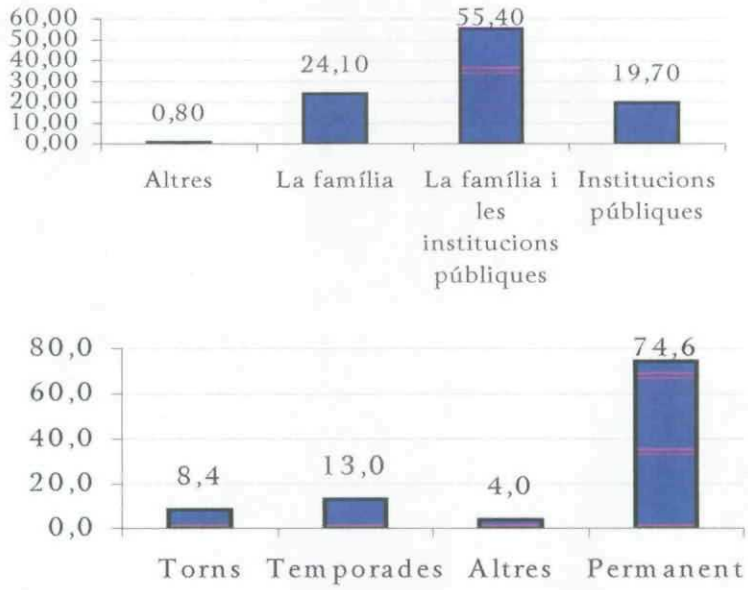

Font: Llibre Blanc de la Gent Gran amb dependència.

4.2.6. Previsions de futur de la dependència

Si tota previsió futura té un determinat grau d'incertesa, en matèria de dependència els dubtes creixen en bona part degut a la manca d'un suport teòric suficientment sòlid. Segons Casado i López[118], "*todas aquellas proyecciones que asuman que las tasas de prevalencia no van a cambiar en el futuro, sin justificar adecuadamente el porqué de esta hipótesis, corren el riesgo de incurrir en errores importantes*"; perquè, "*la prevalencia no sólo no ha aumentado en los últimos años, sinó que lo más probable es que ésta haya disminuido*". No obstant això, aquest millora de les condicions de vida de la vellesa en termes relatius no ha de suposar un estancament o reducció del nombre absolut de persones dependent ja que, entre d'altres, l'evolució demogràfica és un factor decisiu, probablement el més influent, en les previsions de la dependència; i en aquest aspecte, la unanimitat és rotunda: el procés d'envelliment, però sobretot el de sobreenvelliment que directament es relaciona amb la dependència, anirà en augment en els propers anys a Catalunya.

Una altra variable que comporta major probabilitat de ser dependent són els baixos nivells d'ingressos[119]. L'evolució d'aquesta, com hem vist anteriorment previsiblement estarà marcada per una polarització, agreujant-se la situació de les economies familiars més dèbils simultàniament amb l'emergiment d'una nova vellesa amb un nivell adquisitiu inusualment alt. En conseqüència, atès a les consideracions anteriors, cal esperar que la població dependent augmenti en el futur a Catalunya en paral·lel a l'envelliment, quantitativament a un ritme inferior, però qualitativament amb problemàtiques més greus molt vinculades a la població amb menys recursos en la franja del 75-80 anys, llindar on la dependència i la pobresa és manifesten més virulentament. Al igual que ja succeeix actualment, entre aquests últims, la inadequació de l'habitatge i la falta de recursos per a fer-hi les reformes o accedir a un altre seran una constant que requerirà de l'atenció de les administracions públiques.

---

[118] Casado D. i López G (2001) Vejez, dependencia y cuidados de larga duración. Situación actual y perspectiva de futuro. Fundació la Caixa.
[119] Ibídem (pàg. 48)

4.3. La soledat i habitatge en la gent gran

Degut als diferents canvis que van estretament lligats a l'evolució de la vida en l'etapa de la vellesa, la soledat és una realitat, i molt sovint un problema, pera una gran part de la població de 65 anys i més. Els principals causants solen ser l'abandonament de la llar per part dels fills, la mort del cònjuge, i l'entrada en l'etapa de la jubilació de forma obligatòria i sense preparació ni alternatives ocupacionals. En tots casos, dins del concepte soledat, cal diferenciar entre la soledat objectiva, que exclusivament fa referència a l'absència temporal o permanent de companyia; i la subjectiva., que, mitjançant un sentiment de buidor i aïllament, afecta negativament a les persones que es senten soles.

La soledat objectiva no és, a priori, una situació desagradable, sinó que pot valorar-se fins i tot positivament. En gran part, l'acceptació d'una nova situació que impliqui una major soledat objectiva dependrà de les característiques d'aquesta nova vida, del grau de preparació per aquesta situació, del seu caràcter temporal o indefinit, i del nivell de rebuig a les circumstàncies que la generen; a banda, òbviament, de les característiques pròpies de cada individu. Segons l'estudi sobre *La Soledad en las personas mayores* realitzat l'any 1998 sobre un univers de 2.500 individus de tota Espanya, el 59% de les persones grans que viuen soles afirmen haver-se adaptat a aquest fet, malgrat han estat les circumstàncies que les han dut a aquesta situació; el 36% prefereix viure sòl; i únicament un 5% li agradaria fer-ho amb altres familiars, preferiblement amb els fills. Així, del total de persones grans que viuen soles, que en tot l'Estat i segons aquesta enquesta representen el 14% d'aquest grup, les dones viuen soles en una major proporció que els homes, concretament el 20% de les dones front únicament el 7% dels homes; i majoritàriament estaríem parlant de persones grans separades o divorciades (55%), les solteres (36%) i les vídues (31%).

En canvi, la soledat subjectiva no és una situació mai buscada sinó imposada per les circumstàncies concretes en cada cas, afecta al 22% de la població de 65 anys i més, i es tracta d'un sentiment que augmenta amb l'edat, per la qual cosa, si parlem del segment de més de vuitanta anys, la incidència és del 36%. Afecta principalment gent gran que viu sola (el 38% d'aquestes); però també es dóna, encara que en menor proporció, en les llars de més d'un individu (8%)[120]; per gènere, predomina més en les dones (39%); que en els homes (21%); i segons estat civil, més les persones separades (68%), que les solteres i les vídues (39%) o les casades (17%). Com veiem, es tracta d'un sentiment no exclusiu de cap col·lectiu, però que sí té uns indicadors de risc molt definit: les dones separades, i les persones de més edat.

[120] Fer esment dels mals tractes a la gent gran

L'origen de la soledat subjectiva, a banda de les causes que generen la soledat objectiva, cal buscar-les en tres circumstàncies: el deteriorament de les relacions familiars, l'aïllament social i la menor participació en activitats que podríem anomenar com "agradables". En totes, l'habitatge, segons la seva tipologia i l'ubicació, pot suposar una barrera o una ajuda per a superar la soledat subjectiva.

La gent gran vol viure a casa seva, excepte un reduït percentatge, que molt probablement degut a problemes de dependència, soledat, d'inadequació dels seus habitatges, o senzillament de tipus econòmic, volen viure amb els fills, tornar al seu lloc d'origen, o anar a una residència o a una ciutat residencial per a grans. El predomini de la voluntat de no modificar el seu domicili té explicacions diverses que van des dels aspectes nostàlgics de la vida viscuda en l'habitatge fins a qüestions més pràctiques com el manteniment de la vida en el mateix barri, amb el mateixos veïns, i prop dels seus, ja sigui familiars, amics o altres. Com dèiem abans, la institucionalització de l'ancià és perjudicial en tots els aspectes sempre que no hi hagi cap altra solució viable. Sense arribar a aquests extrems, el trasllat de domicili sol ser també una experiència traumàtica, i pot arribar a trencar la mínima vida social de l'ancià, afavorint l'aparició de la soledat. Per aquest motiu és desitjable plantejar polítiques de rehabilitació enlloc de promoció, ja no pel menor cost econòmic, sinó a fi d'evitar aquests problemes; i en el cas que la rehabilitació no sigui possible, la reallotjament s'ha de fer en l'entorn més immediat.

Un dels preocupants processos residencials que està experimentant un part de la vellesa catalana, en general, de la vellesa més jove, és el trasllat arribada la jubilació del domicili cap a les segones residències, facilitant als fills la seva emancipació en la casa d'origen; o senzillament per desig. En els casos que els nous ancians no disposin d'alternatives residencials a aquestes habitatges, usualment de tipus aïllat en urbanitzacions; en un futur proper poden patir greus problemes d'aïllament físic i social quan les limitacions físiques de l'edat impedeixen la conducció, degut a l'absència de vida social en aquests entorns i a la dependència absoluta de l'automòbil privat.

Gràfic: Expectatives sobre la forma de residència quan arribi la vellesa

Font: Enquesta CIS 1998: La soledat en las personas mayores.

4.4. Conclusions

Un dels exemples més clars que el problema de l'habitatge no s'acaba amb la resolució de les condicions físiques-residencial el tenim en la gent gran, perquè per a què l'ancià pugui viure dignament a casa seva, no només necessita d'un habitatge adient, sinó també dels serveis assistencials i sanitaris escaients per desenvolupar satisfactòriament les activitats diàries. Per tant, la dependència i la soledat que sovint acompanyen al fet d'envellir són dos variables que cal incloure en la relació de problemes de la gent gran en certa forma vinculats a l'habitatge.

A partir dels vuitanta anys creixen notablement les taxes de dependència degut bàsicament a que en aquesta edat s'inicia de forma generalitzada una pèrdua de les condicions de l'individu. Usualment es tracta de dones degut principalment a què tenen una esperança de vida major, i que a més, sovint viuen soles i no solen gaudir de recursos econòmics suficients. Front aquesta problemàtica, el sistema d'atenció a la dependència català es recolza fonamentalment en l'anomenat suport informal que usualment ofereixen les dones, molts cops les mateixes esposes o filles. No obstant això, la creixent incorporació de la dona al mercat laboral ha capgirat la situació; i ara difícilment es disposa del temps necessari. Paral·lelament, el procés d'envelliment està comportant un augment de la proporció de gent gran, sobretot de la quarta edat; per la qual cosa, la tendència d'ambdues dinàmiques fa preveure un preocupant futur si no s'incrementa el suport formal.

En conjunt, tant si parlem de discapacitat o dependència, la població afectada és aproximadament un terç del total de la població de 65 anys i més; d'entre les quals, al voltant del 65% veuen limitades les seves facultats per a "desplaçar-se fora de la llar". No obstant això, el 41,5% dels nostres dependents són autònoms però fràgils, o senzillament tenen dependència funcional. En aquests casos l'adequació de l'habitatge s'esdevé molts cops clau per a evitar la institucionalització. A més, si parlem d'ancians que viuen sols, i que no poden rebre el suport informal dels fills, recurs, com dèiem, estès a casa nostra i que inevitablement anirà decreixent degut fonamentalment a la incorporació de la dona al mercat de treball, les possibilitats de dur una vida independent es redueixen encara més.

Quant a la soledat, l'habitatge per a la gent gran hauria d'afavorir la vida social de l'ancià, des de la vessant privada dins l'habitatge fins a la seva relació amb la ciutat. En conseqüència, la tipologia, la ubicació, el programa i el projecte de l'habitatge per als més grans hauria de reflectir aquesta dualitat entre privacitat i vida social molt basada en el barri i el veïnatge, que en gran mida caracteritza la percepció residencial de la gent gran.

5. CAPÍTOL 5 Les condicions residencials de la vellesa a Catalunya

5.1. Consideracions generals.

En la recerca del problema de l'habitatge en la gent gran, l'estudi del parc d'habitatge on viuen és quelcom fonamental; i és en aquesta part, (i més encara si parlem de gent gran) on cal tenir present que parc d'habitatges és sempre el reflex passat i present de l'evolució demogràfica, social, jurídica, política i econòmica del país; amb les particularitats locals de cada ciutat segons la seva situació en el territori, el seu teixit econòmic i productiu, el seu grandària i el seu model urbà. Concretament respecte el parc edificat, si bé podem estructurar l'anàlisi en tants aspectes com vulguem (com l'estat de conservació, l'antiguitat, el règim de tinença, l'equipament, la superfície i distribució, etc.); hi ha uns lligams entre tots aquests aspectes fruit d'una realitat més àmplia, que encara que ens semblin obvis, cal recordar. Per exemple, els edificis més antics sempre solen tenir un estat de conservació pitjor degut al seu superior envelliment, el seu equipament usualment és obsolet i inferior a l'actual, la seva superfície i distribució difícilment s'adapta en el decurs del temps a totes les necessitats familiars actuals; el règim de tinença predominant respon a l'evolució de la legislació sobre arrendaments que li sigui d'aplicació segons la data del contracte; i solen estar ocupats, d'una banda, pel col·lectiu que constituïa la major part de la demanda quan fou construït, usualment gent gran (sempre que això sigui cronològicament possible), i d'altra banda, pels actuals grups socials que actualment conformen la demanda menys solvent. En conseqüència, des de qualsevol dels indicadors no podem perdre en cap moment aquesta necessària visió del conjunt. Territorialment, aquesta correlació del parc amb la societat es fa palesa en la fidelitat en què la distribució espacial del parc, segons antiguitat i pes vers el total, reprodueix l'evolució econòmica i demogràfica de Catalunya en el segle vint.

5.2. Característiques residencials de la vellesa a Catalunya.

A grans trets, podem anticipar que, en conjunt, la gent gran catalana viu en els habitatges més antics, més freqüentment en edificis sense ascensor, amb un estat de conservació més deficient, amb un nivell de dotació de les instal·lacions i serveis inferior al conjunt de la població; i malgrat ésser majoritari la tinença en propietat, el règim de lloguer presenta un percentatge superior a la resta de la població. Malauradament, aquesta pitjor situació s'accentua amb l'edat, i per tant, les necessitats assistencials i econòmiques que acompanyen al sobreenvelliment demogràfic es donen en els habitatges més precaris. No obstant això, la vellesa catalana constitueix un grup molt heterogeni, i aquestes condicions varien molt segons diversos factors com el sexe, l'edat, grandària del nucli familiar; i territorialment, segons comarques, grandària del municipi, etc.

5.3. L'antiguitat de l'edifici.

L'irregular creixement físic i poblacional de les ciutats; i les pròpies característiques del mercat immobiliari fan que l'antiguitat del parc d'habitatges català sigui del tot heterogènia en l'espai i el temps. Així, per exemple, és fàcil distingir els períodes de creixement urbanístic de principis de segle (1900-1930) a Barcelona, dels anys seixanta i setanta en l'Àmbit Metropolità, o els forts ritmes de construcció de finals dels noranta; alternats amb fases de molta baixa activitat. L'estreta relació entre el desenvolupament econòmic i l'urbanístic fa que les comarques que presenten els majors índexs d'edificacions anteriors a 1930 són la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Priorat, la Conca de Barberà, l'Urgell, la Segarra, el Solsonès i el Pallars Sobirà; és a dir, aquelles zones del territori que es van quedar, en general, al marge del desenvolupament econòmic iniciat a finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta a Catalunya, per la qual cosa, també són els àmbits que en les dècades seixanta i setanta, més que rebre immigrants de la resta de l'Estat van perdre població autòctona, i en conseqüència, actualment tenen els majors índexs d'envelliment. Oposadament, les comarques amb menors percentatges són la totalitat de l'Àrea Metropolitana, i les costaneres més pròximes, excepte el Barcelonès que presenta un percentatge significatiu d'edificacions realitzades en la primera meitat de segle.

Si bé el període entre 1930 i 1960 no és molt significatiu en el parc català, la concentració d'edificació en la meitat oest de Catalunya, zones de l'interior de Catalunya i el Barcelonès, reflexa la crisi de la postguerra i l'inici de recuperació a finals del període, marcat demogràficament per la immigració que va reben la ciutat de Barcelona, i en termes econòmics, per la recuperació de determinades zones fonamentalment agrícoles i ramaderes.

En la dècada dels seixanta Catalunya experimenta una veritable recuperació econòmica i industrial que va suposar l'inici d'uns forts moviments immigratoris procedents de la resta d'Espanya. De la mateixa forma, la distribució de la construcció en aquest període reprodueix exactament les zones d'arribada d'aquests immigrants, les parts on es va implantar el nou teixit industrial, i les ciutats que van ser els motors d'aquesta recuperació. Estem parlant bàsicament de l'Àrea Metropolitana, les ciutats de Tarragona i Lleida, i d'una forma menys concentrada, Girona i les comarques del seu entorn.

En la dècada següent consolida el creixement d'aquests àmbits, però molt especialment de l'Àrea Metropolitana i les comarques del litoral català. A més a més, apareix de forma generalitzada, el fenomen de les segones residències, tant en la muntanya (Val d'Aran i l'Alta Ribagorça, principalment), com en el litoral pròxim a Barcelona.

Mapa: Distribució dels habitatges principals per any de construcció segons percentatge comarcal segons cens de 1991. Edificacions anteriors a 1930.

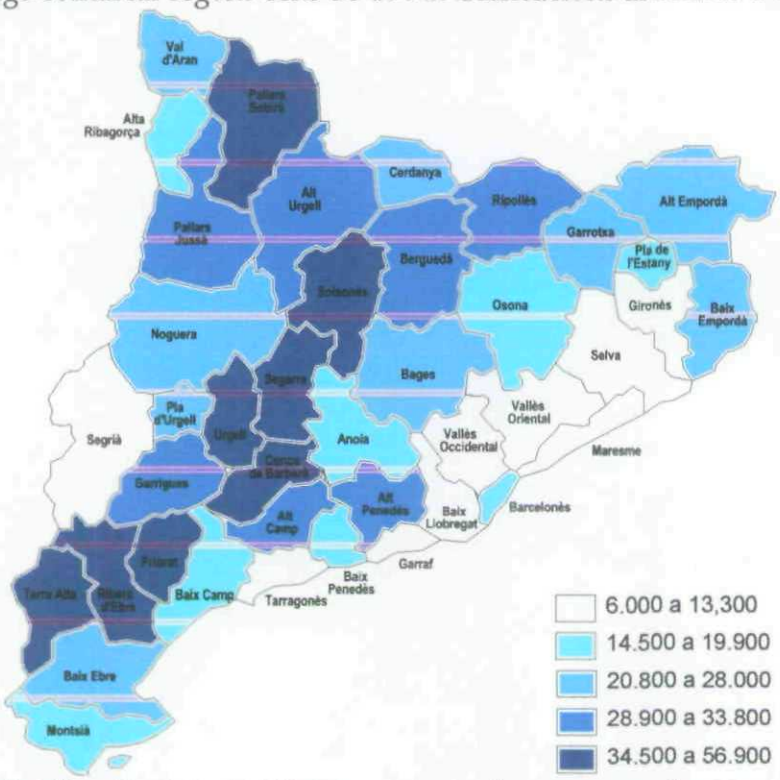

Mapa: Distribució dels habitatges principals per any de construcció segons percentatge comarcal segons cens 1991. Edificacions construïdes entre 1930-60.

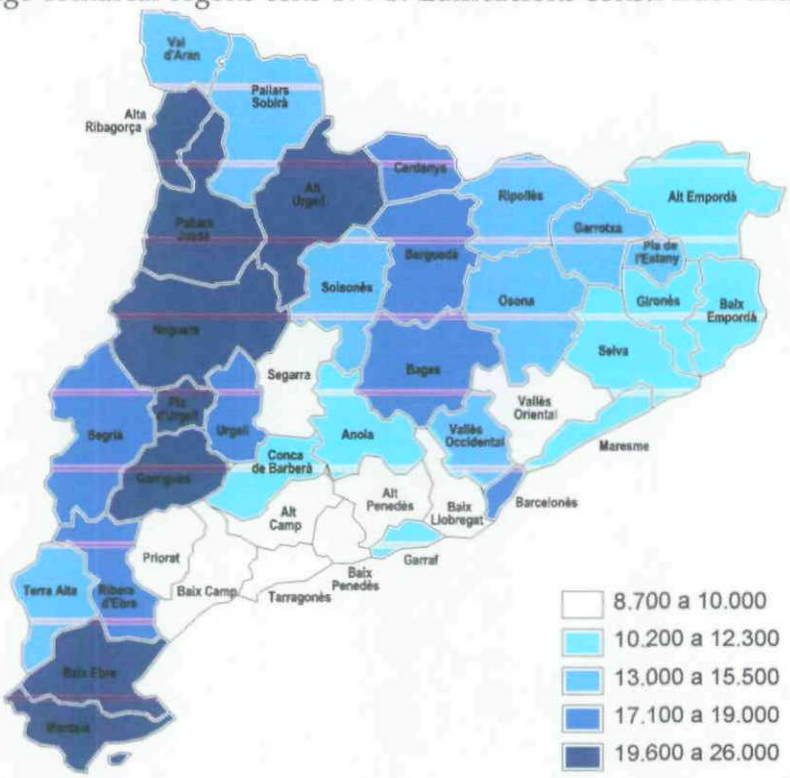

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

Mapa: Distribució dels habitatges principals per any de construcció segons percentatge comarcal segons cens de 1991. Edificacions construïdes entre 1961 i 1970.

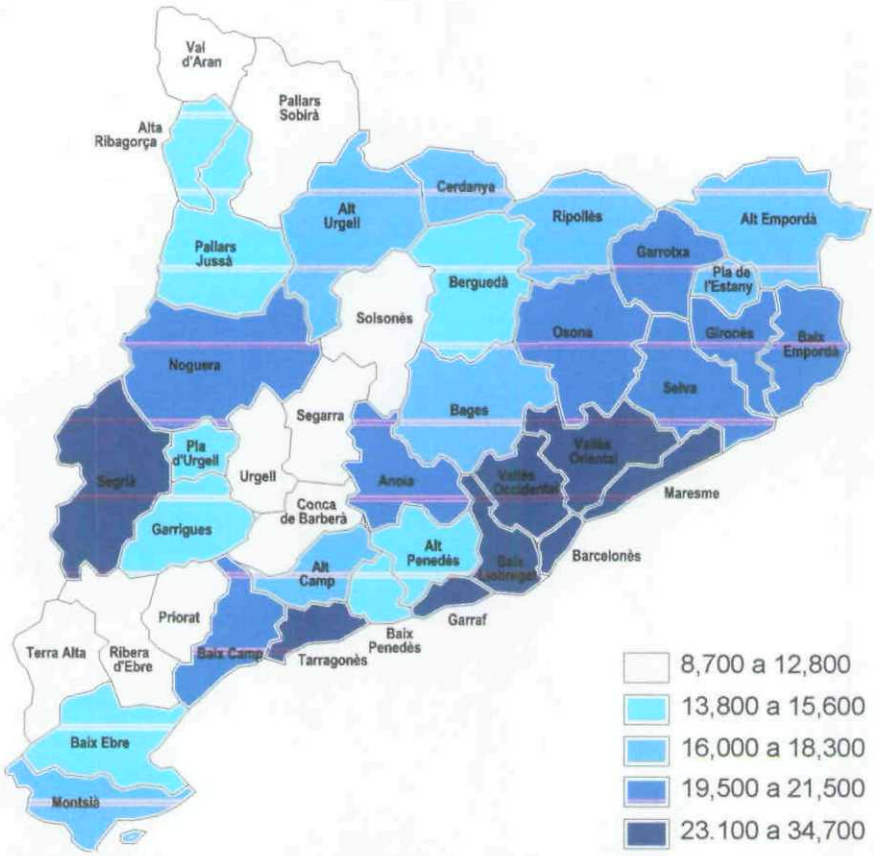

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya.

L'activitat constructora de la dècada dels vuitanta, molt més moderada en termes absoluts i relatius, ens mostra l'expansió metropolitana en les comarques litorals del Maresme, el Garraf i el Baix Penedès; la confirmació de les comarques gironines com una de les parts més prosperes del país, i una lleu recuperació de zones de Tarragona i l'interior. Així mateix, indica l'esgotament de sòl que té la ciutat de Barcelona, amb una activitat constructora molt baixa; i la tendència a la desconcentració de l'edificació fora de les grans ciutats, ja sia per habitatge principal o segona residència, en tota la franja litoral.

D'altra banda, però, aquesta desigual evolució demogràfica i econòmica, que simultàniament genera un parc d'habitatges diferent en cada àmbit, també es pot explicar des de les infrastructures i comunicacions que gaudeix cada porció de territori, i mitjançant les quals pot explotar les seves potencialitats. Com veurem més endavant, les zones menys desenvolupades han estat també, històricament, les menys afortunades en aquest aspecte.

Mapa: Distribució dels habitatges principals per any de construcció segons percentatge comarcal. Edificacions construïdes entre 1971 i 1980.

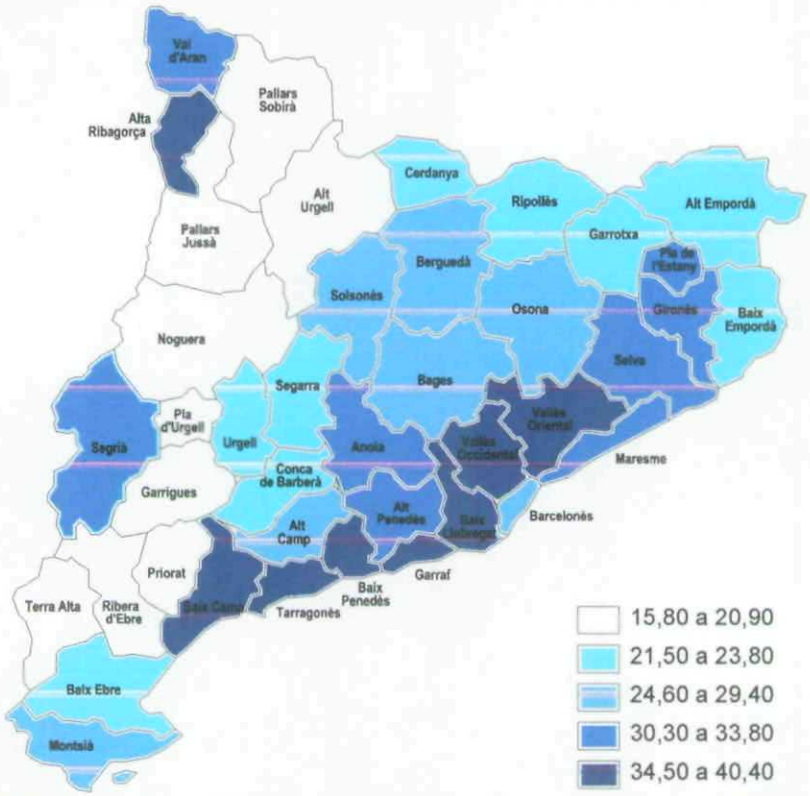

Mapa: Distribució dels habitatges principals per any de construcció segons percentatge comarcal. Edificacions construïdes entre 1981 i 1990.

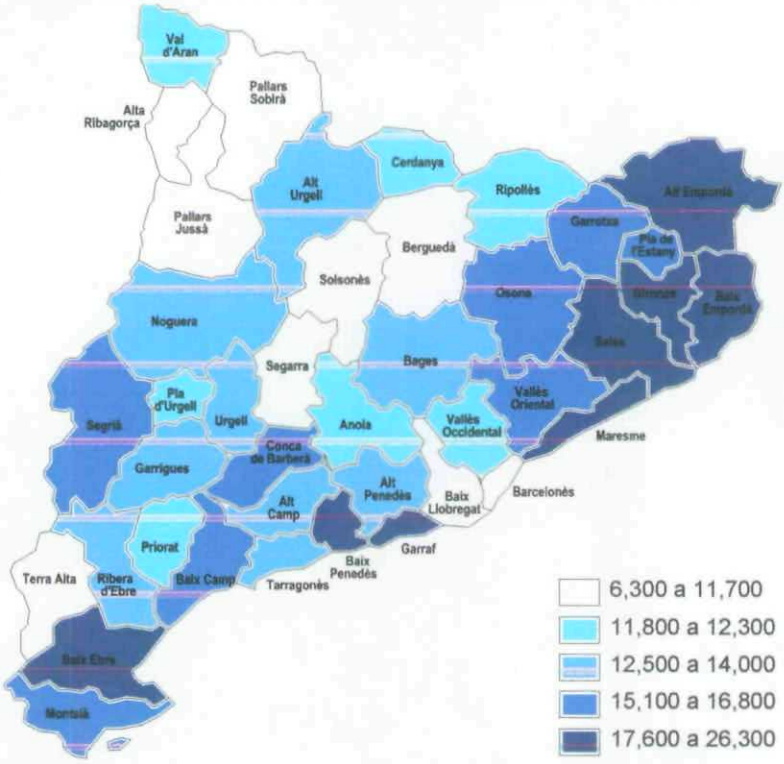

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut d'Estadística de Catalunya. Cens 1991.

5.3.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

Comparativament, la gent gran viu en habitatges més antics, amb una creixent incidència a mesura que augmenta l'edat del grup estudiat. Mentre que en el global de Catalunya els habitatges construïts abans de 1960 només representen el 30% del total d'habitatges principals, el 48,6% de la població major de 64 anys viu en habitatges d'aquesta antiguitat, augmentant fins al 52% si es tracta de població de 80 anys i més. Segons les dades del cens del 2001, hi ha hagut un evolució en l'antiguitat de les edificacions on viu la vellesa catalana molt lligada a l'evolució demogràfica, econòmica i del parc residencial. En els edificis més antics, els construïts abans de 1920 o 1930 segons es consideri, el nombre de grans allotjats s'ha reduït mínimament degut exclusivament a un balanç negatiu de noves entrades i sortides. Ara, 113.352 majors de 64 anys (un 10,55% del total) viuen en edificis construïts abans del 1900; i uns 59.408 (un 5,53%), ho fan en construccions fetes entre el 1900 i 1920. No obstant això, aquesta mínima disminució en termes absoluts es veu accentuada en termes relatius perquè el procés d'envelliment ha incrementat el nombre de persones de 65 anys i més. Percentualment, la proporció de gent gran que viu en habitatges construïts entre els anys 1960 i 1980 es manté força similar, però en termes absoluts ha crescut considerablement, i suposa respectivament la forma d'allotjament de 254.106 (1960-1970) i 245.480 (1970-1980) grans segons la dècada estudiada. Amb tot, el canvi més significatiu és l'important augment de la gent gran que viu en edificis construïts a partir de 1980. En aquestes recents construccions, que rarament presenten deficiències, hi viuria més de 122.000 persones grans, és a dir, al voltant d'un 11,4% del total de gent gran. Com veurem en l'anàlisi de les altres variables, el procés d'envelliment no comporta exclusivament un increment dels problemes residencials en la gent gran, si no que també hi ha un segment nou de gent gran que viu en bones condicions, en edificacions relativament noves, ben equipades i usualment dotades d'ascensor.

Gràfic: Evolució de l'antiguitat dels habitatges de la població de 65 anys i més.
En percentatge

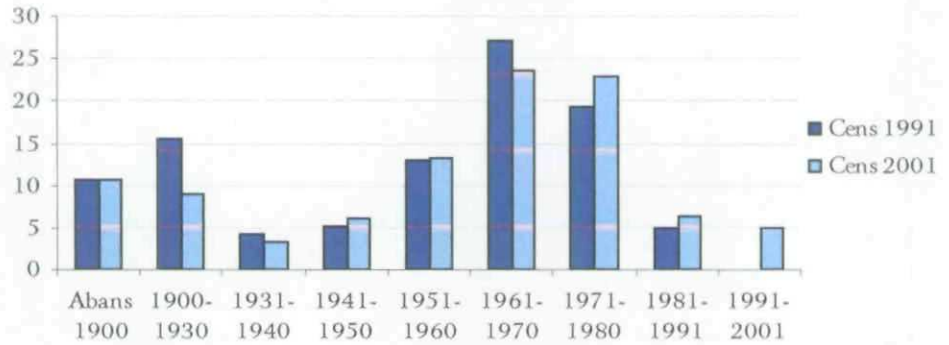

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001 i 1991.

Gràfic: Evolució de l'antiguitat dels habitatges de la població de 65 anys i més. En valors absoluts.

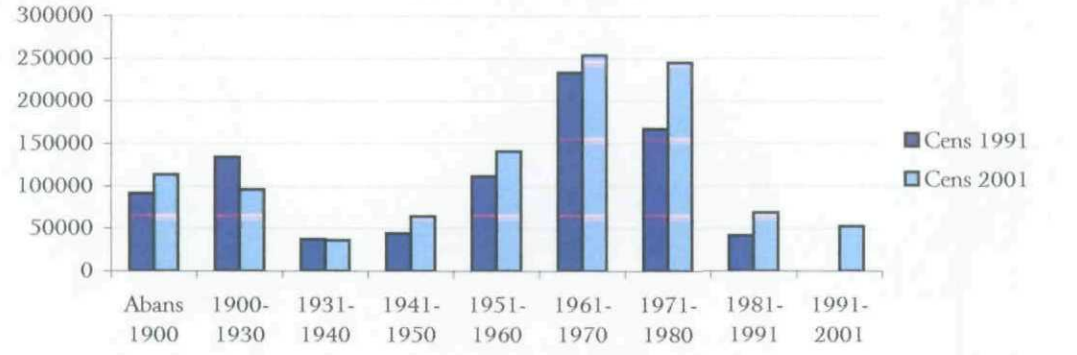

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001 i 1991.

5.3.2. Anàlisi comarcal

D'aquesta clara relació entre antiguitat del parc d'habitatges i gent gran, destaquem dos situacions molt definides que responen a la irregular evolució demogràfica, econòmica i territorial de Catalunya. D'una banda tenim un important percentatge de la població de gent gran que viu en habitatges anteriors a 1930 (el 26% dels majors de 64 anys; i el 30% en els majors de 79 anys). Aquests habitatges, els quals cal considerar molt deficients, es situen principalment, en termes absoluts, en el Barcelonès (el 46% del total); i representen l'allotjament de més de la meitat de la població major de 64 anys en el Priorat (64%), Segarra (60%), Pallars Sobirà (58%), Terra Alta (53%) i Solsonès (52%). Com podem veure, aquests habitatges representen un gran percentatge del parc ocupat per gent gran en les parts de Catalunya que l'any 1991 tenia la població més envellida. L'explicació d'aquest fenomen rau en que en aquestes zones no varen tenir el creixement demogràfic i econòmic d'altres parts de Catalunya en la dècada dels seixanta i setanta, i per tant, la forta activitat constructora d'aquests anys no va tenir quasi repercussió en aquestes comarques. Per contra, les que varen rebre en aquells anys la nombrosa immigració de la resta d'Espanya i part de l'interior de Catalunya, i que va traduir-se en molt importants creixements demogràfics i residencials, presenten uns elevats percentatges de gent gran allotjada en edificis construïts en aquest període (1960-1980). Concretament, destaquen el Baix Llobregat (el 67% de la gent gran viu en edificis construïts en aquest anys), el Tarragonès (60%), el Vallès Oriental (58%), el Vallès Occidental (57%), el Maresme (54%), el Garraf (53%), i el Baix Camp (51%).

Mapa: Comarques segons percentatge de gent gran i antiguitat de l'edifici on resideix. Any 1991.

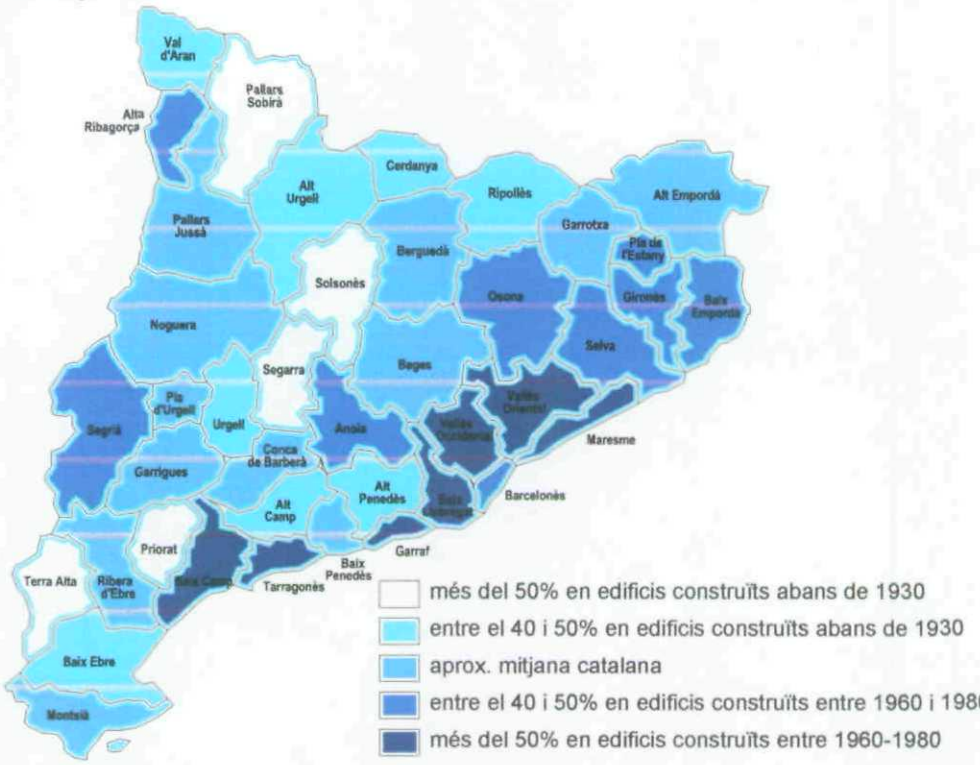

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més i antiguitat dels habitatges on viuen. Any 2001

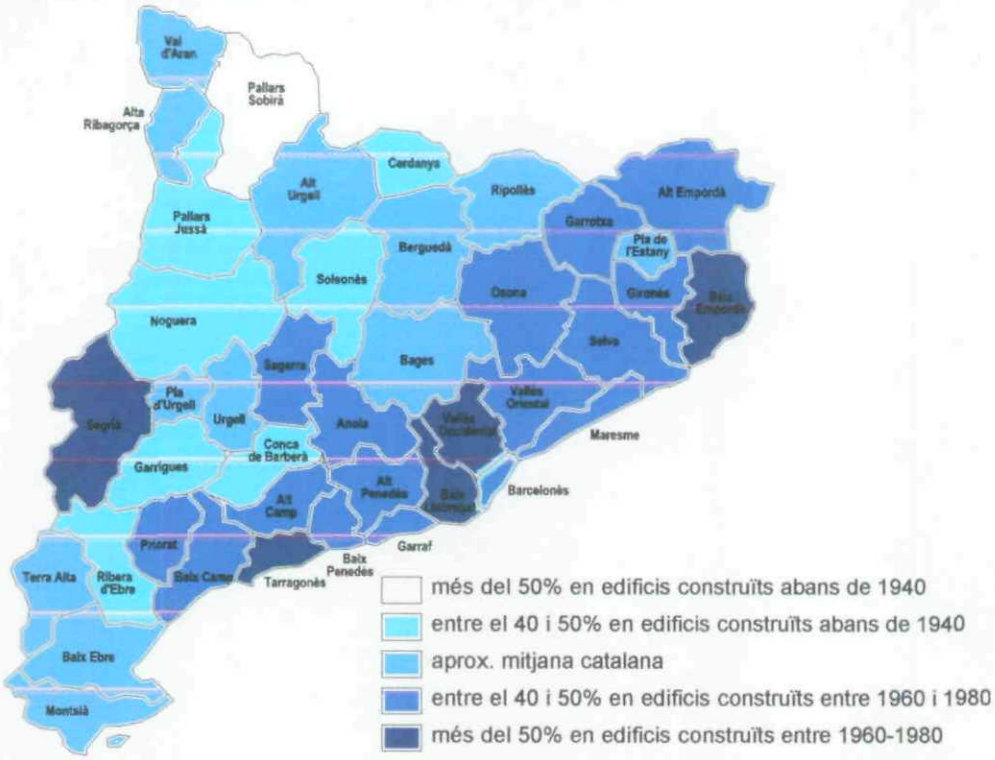

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu en habitatges construïts en el període 1991-2001. Any 2001

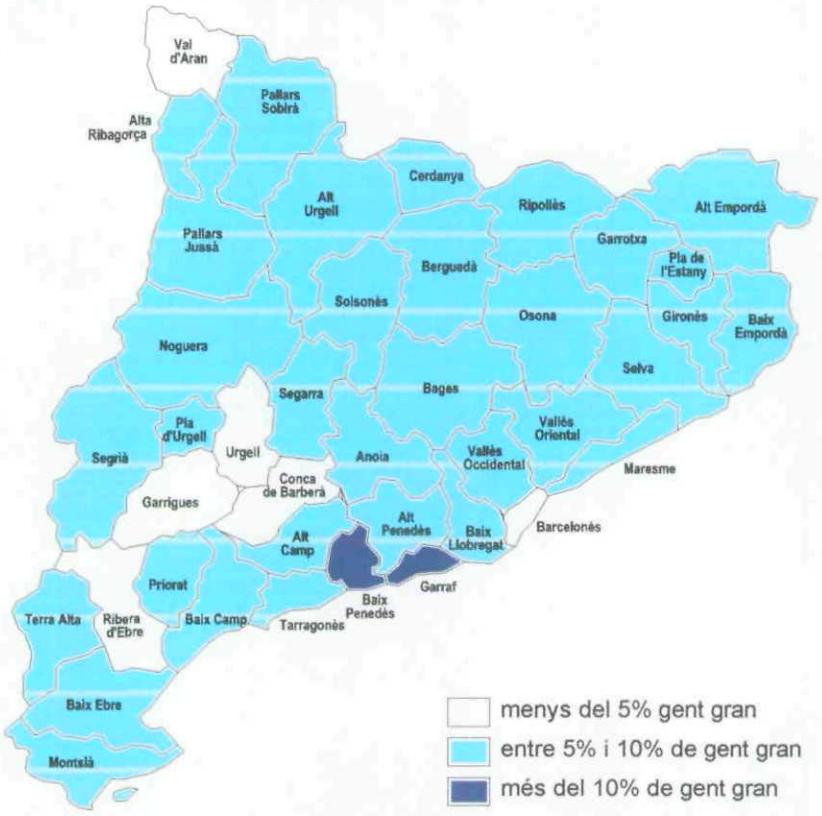

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística IINE. Cens 2001.

Dins d'aquesta nova vellesa destaca la concentració de gent gran que viu en habitatges construïts en els anys noranta en les comarques del Garraf i Baix Penedès. Potser l'atractiu turístic d'aquests espais, la seva bona comunicació, i la proximitat a Barcelona són raons que poden explicar aquest fet. En la resta de comarques predomina un percentatge d'ancians allotjats en aquests edificis més nous d'entre el 5% i el 10%, llevat de sis comarques: el Barcelonès, de forma comprensible atès la poca obra nova en aquesta comarca en relació amb la seva població; i la Val d'Aran, i zones d'interior de Tarragona i Lleida (Ribera d'Ebre, Garrigues, l'Urgell i la Conca de Barberà), fet que tant reflexa tant la poca incidència de l'obra nova entre els més grans com també un certa estancament en l'activitat immobiliària.

Gràfic: Percentatge de gent gran segons antiguitat de l'edifici i grandària municipal. Valors absoluts

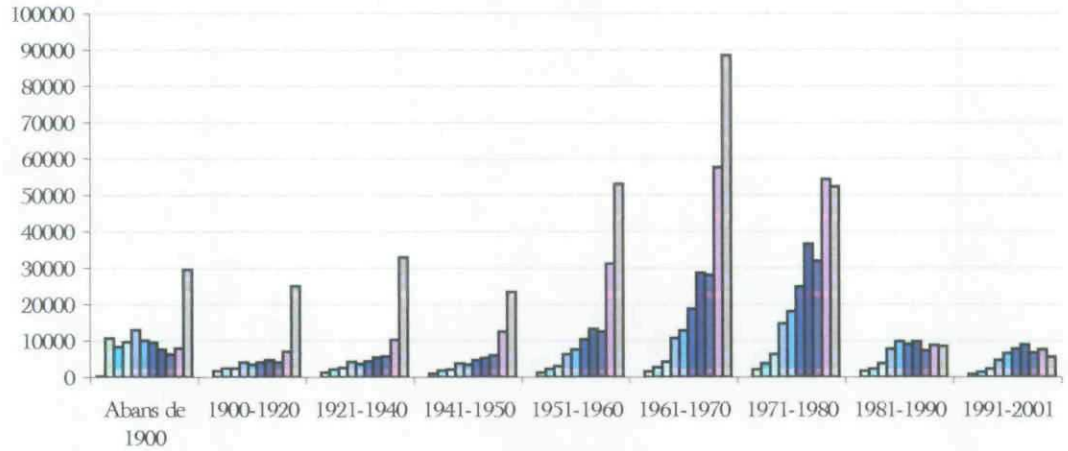

Percentatge sobre el total de gent gran que viu en cada tram d'antiguitat

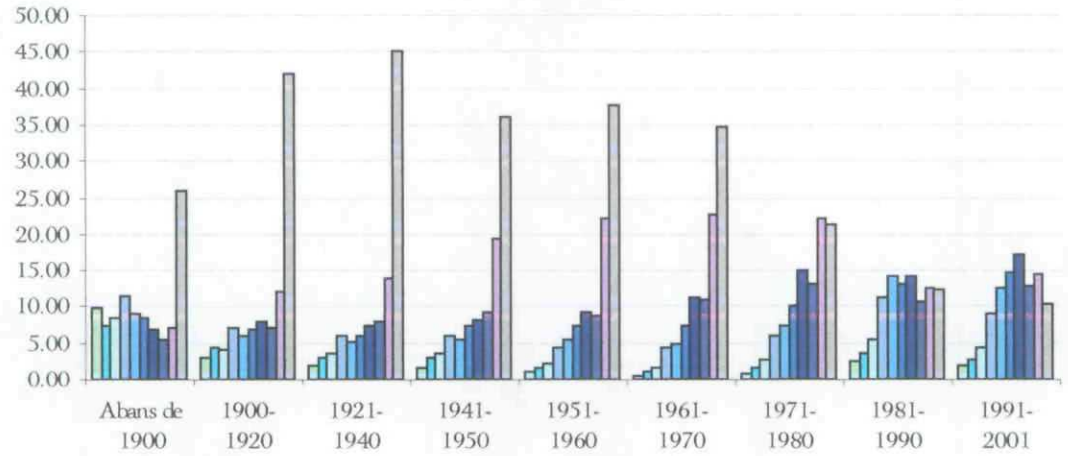

En Percentatge sobre el total de gent gran que viu en cada tram de grandària municipal

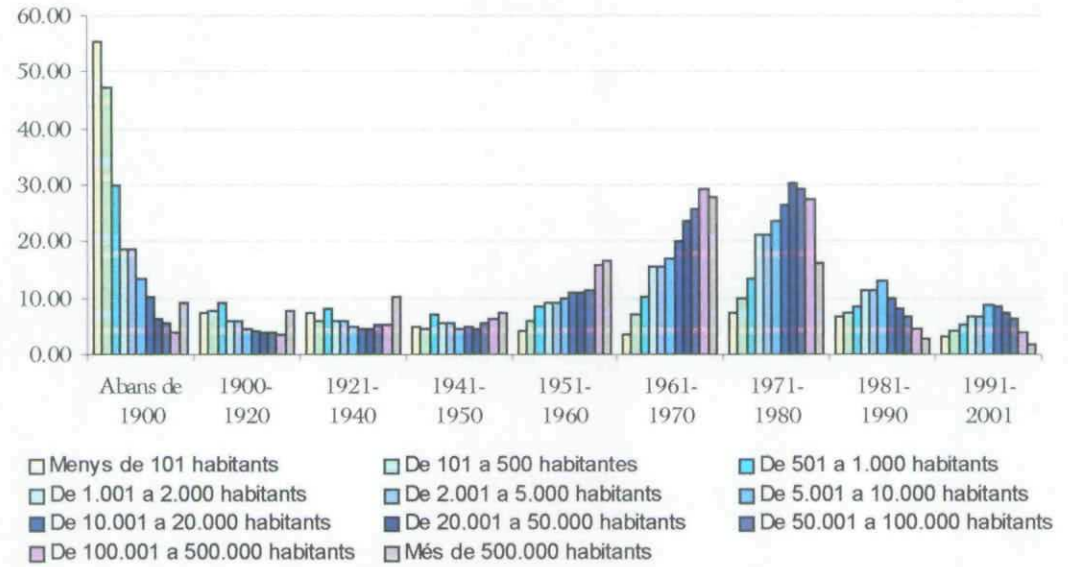

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

5.3.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

Entre el nombre d'habitants d'un municipi l'antiguitat del parc d'habitatges on viu la gent gran existeix una evident correlació. En els municipis més petits, de fins a 500 habitants, predominen els grans allotjats en edificis força antics, més que centenaris; i a mida que creix el grandària, aquests edificis perden pes com a allotjaments de la gent gran; amb l'excepció dels municipis catalans de més 500.000 habitants, on la incidència d'aquestes antigues construccions entre els grans torna a créixer. Per contra, quan el municipi és major, les construccions més recents guanyen pes, especialment les construïdes en la dècada dels cinquanta i seixanta, però sobretot les fetes en els anys setanta. Aquesta pauta, es generalitzada excepte en el tram de municipis més grans de més de 500.000, degut fonamentalment al comportament diferenciat de la ciutat de Barcelona, amb un major pes de les construccions antigues .

Com veiem abans, el fort creixement demogràfic dels anys cinquanta i seixanta es van ajudar força a la gran activitat constructora en el període 1960-80 en les ciutat mitjanes i grans. Aquest fet queda palès en l'alt percentatge de gent gran que viu en construccions d'aquests anys en els municipis d'entre 20.000 i 500.000 habitants. A Barcelona, la constància d'aquest fet és una mica menor, i es concentra més en la dècada dels seixanta. L'expansió demogràfica, laboral i industrial de l'àrea metropolitana, i les limitacions de sòl de Barcelona són algunes de les raons que expliquen aquesta circumstància.

5.3.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

En el conjunt de Catalunya, els resultat del cens d'habitatges de 1991 ens donaven que un 30% dels habitatges principals havien estat construïts amb anterioritat a l'any 1960; i més del 18%, abans de 1940. A nivell territorial, destaca la concentració del habitatges més antics en el Barcelonès (especialment els construïts en el període 1900-1940), i el fort pes de la construcció en la dècada dels seixanta i setanta en tot l'Àmbit Metropolità i comarques litorals pròximes, degut a l'arribada massiva d'immigrants provinents de la resta de l'Estat.

Dins de Barcelona, el Cens de Població i Habitatge de l'any 1991 relaciona directament vellesa i antiguitat de l'immoble. Els Districtes de Ciutat Vella, Eixample i Gràcia, són per aquest ordre, els que tenen més edificis anteriors a 1940 (74,45%, 43,65% i 34,29%, respectivament); i es corresponen també amb les zones amb major índex d'envelliment (247,6; 226,7; i 221,9 segons dades de l'any 2000). El fet de que sigui la gent gran qui habiti en els edificis més antics és lògic ja que són el col·lectiu que fa més temps va adquirir en propietat l'immoble, o bé disposen d'un contracte de lloguer força antic usualment de tipus indefinit; o

senzillament, els baixos recursos econòmics disponibles no permeten accedir a un habitatge més nou en millor condicions.

Mapa: Districtes de Barcelona segons percentatge d'edificis residencials construïts abans de 1940.

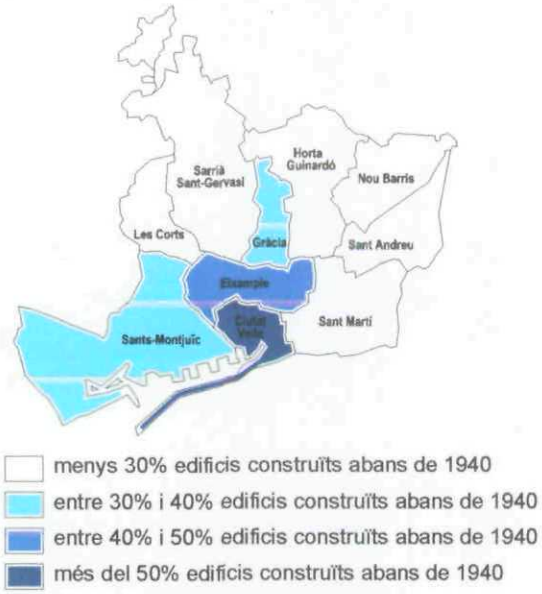

Font: Elaboració pròpia segons dades Cens 1991.

En la Regió Metropolitana, segons l'Enquesta de 1995 el habitatges construïts abans de 1950 representen el 15,8% del total, i es concentren en la ciutat de Barcelona, amb un 24,9%, front el 6,4% de la primera corona, o el 12,8% de la segona. En el segment de llars amb el cap de família de 65 anys i més, també trobem un major predomini dels habitatges més antics, amb un 31,7% caps de llar allotjats en edificis construïts abans de 1950, percentatge superior al doble de la mitjana de tota la Regió.

L'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de l'any 2000 ens dóna novament que les edificacions on viu la gent gran catalana són usualment més antigues que la de la resta de població, i que aquesta realitat s'accentua encara més a mida que augmenta l'edat dels ancians. Concretament, a la ciutat de Barcelona, el percentatge d'habitatges construïts abans de 1960 és netament superior si l'ocupant té 65 anys i més, que si en té 64 o menys; més o menys s'iguala entre els construïts en el període 1961-1970; i és decididament major per a les generacions més joves si l'edifici ha estat construïts desprès de 1970. Per àmbits, com era d'esperar, novament els grans de la província viuen en més proporció en habitatges construïts entre 1960-80 que a Barcelona ciutat, on el pes dels habitatges més antics és superior.

Respecte els resultats de l'any 1995, els canvis més importants són a Barcelona dos: el considerable creixement dels habitatges construïts en la dècada dels seixanta ocupats per majors de 64 anys, degut bàsicament a l'entrada en aquest edat llindar de les generacions (majorment d'immigrants de la resta d'Espanya) nascudes en la dècada dels anys trenta i quaranta que varen accedir a la compra en aquells anys; i l'augment percentualment molt gran del petit percentatge d'ancians allotjats en habitatges construïts en posterioritat a 1980. L'explicació a aquesta última circumstància caldria trobar-la en l'arribada a la jubilació d'un percentatge de llars amb un nivell adquisitiu superior a la mitjana, i que en el decurs del darrers vint anys varen accedir a un nou habitatge, de ben segur, millorant les condicions de l'anterior. Es tractaria, doncs, d'una nova expressió de polarització social dins del col·lectiu de la gent gran.

Per trams d'edat, a Barcelona els menors de 65 anys viuen en habitatges més nous, usualment construïts del 1970 ençà; en canvi, els majors de 74 anys tenen un molt elevat pes en les construccions fetes entre 1900-1950; i si es tracta d'habitatges anteriors al 1900, és el segment de gent gran d'entre 65 i 74 anys qui predomina.

Gràfic: Població de 65 anys i més, segons antiguitat habitatge. Barcelona ciutat i província 2000.

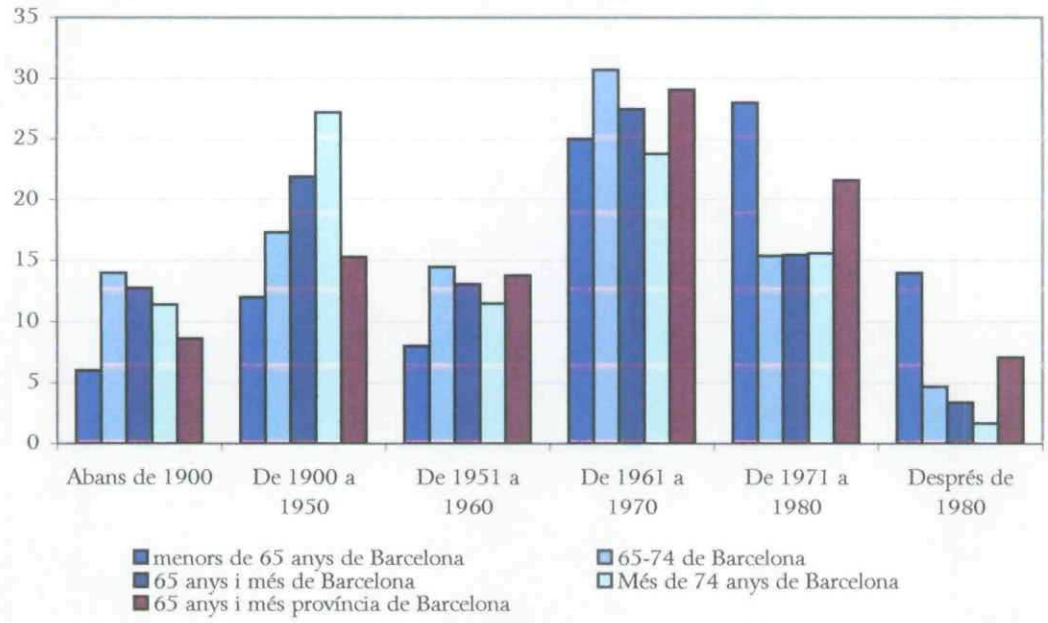

Font: Enquesta regió Metropolitana de Barcelona. 2000

5.3.5. Previsions de futur

Segons les condicions dels habitatges de la població d'entre 50 i 65 anys, els futurs ancians podem conèixer els problemes que sorgiran. La propera vellesa està formada per un segment de població que va néixer en la dècada dels anys quaranta, concretament a Catalunya amb un percentatge d'immigrants vinguts de la resta d'Espanya al voltant dels anys seixanta, i que per tant, molt probablement van viuen en edificacions fetes entre 1960-80 si es que en posterioritat no han accedit a un altre habitatge previsiblement amb l'objectiu de millorar l'anterior. Aproximadament el 50% de la població que en el moment de l'elaboració del Cens de l'any 2001 tenia entre 50 i 65 anys viu en edificis aixecats entre 1960-80; quasi bé un 20% en edificis construïts posteriorment, els quals solen tenir una conservació i equipament força bons comparativament; i en edificis construïts abans de 1960, la proporció dels futurs ancians serà menor. Per tant, respecte l'any de construcció dels habitatges, previsiblement es mantingui, encara que en menor intensitat, la problemàtica dels edificis més antics, dels que tenen més de seixanta anys; però el gruix dels futurs problemes es centraran en el parc construït enter 1960-80, i una mica menys, en els dels anys cinquanta. No obstant això, és molt preocupant l'elevat nombre de majors de 75-80 anys que viuran en edificis anteriors al 1920 o en altres construïts entre 1960-80, ja que el risc de què aquests allotjaments no s'adaptin als requeriments que acompanyen al sobreenvelliment és manifest. En termes absoluts, 550 milers de persones arribaran[121] al llindar dels 65 anys en el període 2001-2015 en habitatges construïts entre 1960-80, 100 milers en els anys cinquanta, i prop de 200.000 milers en edificis anteriors a 1950.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons antiguitat habitatge. Catalunya 2001.

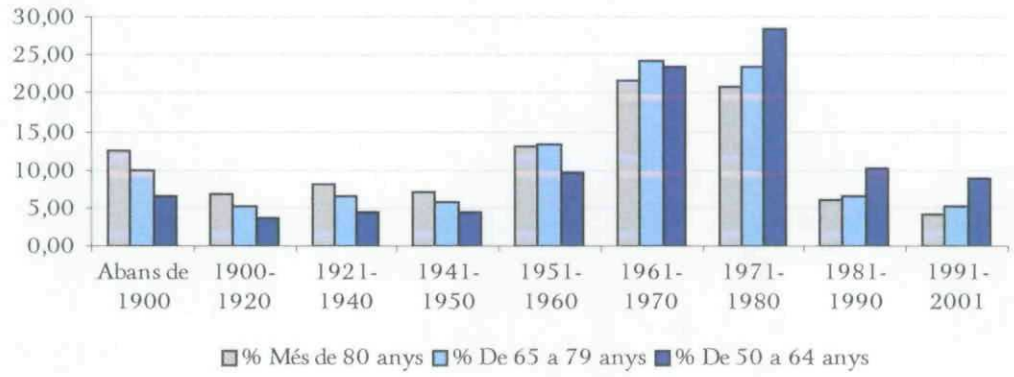

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

[121] Aquest còmput no incorpora la reducció per mortalitat en aquest període, que segons les hipòtesis d'IDESCAT, podria estimar-se en una mitjana d'un X% anual, és a dir, una reducció per l'efecte de la mortalitat entre la gent gran d'un X% en quinze anys, sobre el nombre d'ancians assenyalat.

Gràfic: Població per grups d'edat segons antiguitat de l'habitatge Catalunya 2001.

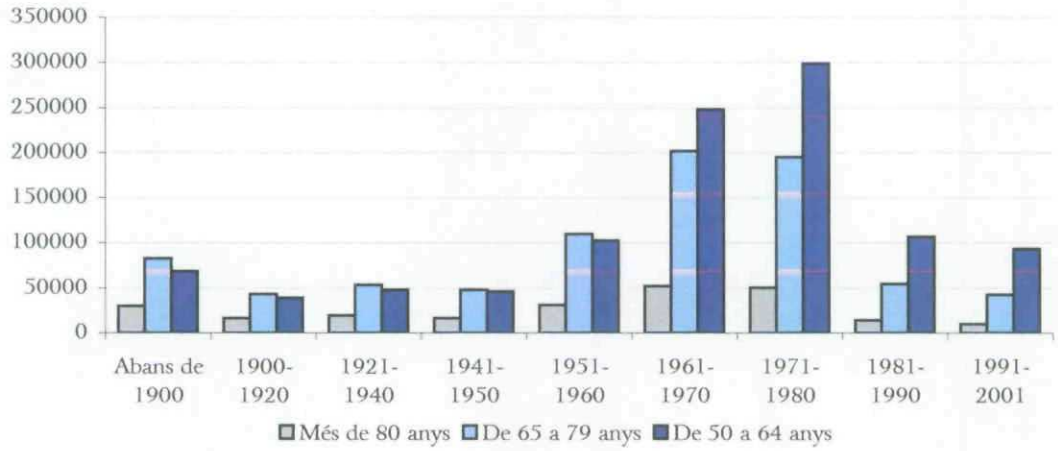

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

5.4. L'estat de conservació de l'edifici.

Segons el Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona[122], les principals deficiències del parc d'habitatges català les trobem en els edificis anteriors a 1940, degut fonamentalment a la seva antiguitat, i en els construïts en el període 1940-1970, els quals es caracteritzen per una construcció molt senzilla, amb un manteniment quasi inexistent, i que solen requerir rehabilitacions molt importants, fins i tot de tipus estructural. Per contra, les construccions del període 1971-1980, malgrat predominar les deficiències en façanes per absència de manteniment, són de major qualitat; i les del període més recent (des de 1980 fins avui), representen les de major qualitat constructiva.

Respecte la ciutat, els habitatges construïts abans de 1930 ocupen una posició més central en la ciutat, principalment en l'anomenat centre històric i primers eixamples; i en canvi, els ràpids creixements del període 1960-70 es situen en les zones més perifèriques de la ciutat, en els anomenats polígons molt estesos en tota l'Àrea Metropolitana; per tant, aquesta relació entre antiguitat, deficiències i característiques dels ocupants determina els trets del problema en cada àmbit.

Gràfic: : Població de 65 anys i més que viu en edificis amb deficiències.

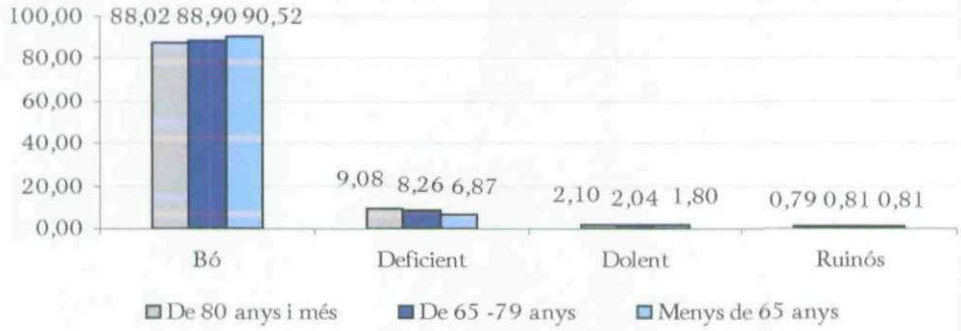

Gràfic: Percentatge de població de 65 anys i més segons estat conservació edifici.

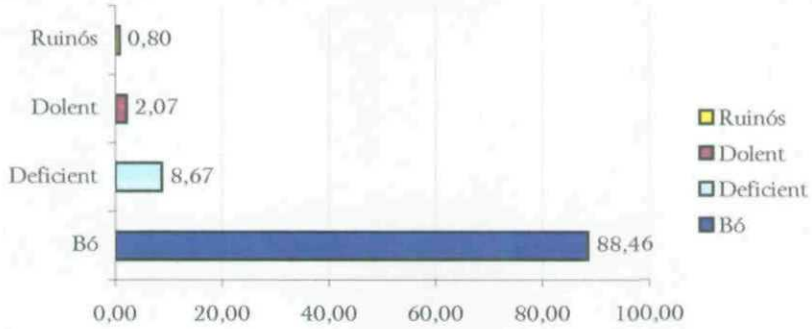

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

[122] Ochoa i Morron, Bernat. APCE habitatge, pàg. 40 a 44.

5.4.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

Segons les recents dades del cens del 2001, un 11,3% de gent gran catalana viu en habitatges que tenen problemes de conservació en diferents graus. Uns 8.572 grans (un 0,8%), viuen en habitatges considerats ruïnosos, 22.092 (un 2%) en edificis en un estat de conservació dolent, i 90.566 (8,4%) en condicions deficients. Respecte el conjunt de Catalunya, novament l'estat de conservació dels edificis on viu la gent gran és inferior, ja que només un 9,8% del total de població té algun tipus de deficiència en els seus habitatges, distribuïts en un 0,8% de la població allotjada en edificis ruïnosos, un 1,8% en edificacions en un dolent estat de conservació, i només un 7,13 en condicions deficients.

Gràfic: Percentatge de població de 65 anys i més segons estat de l'edifici i antiguitat. Catalunya 2001.

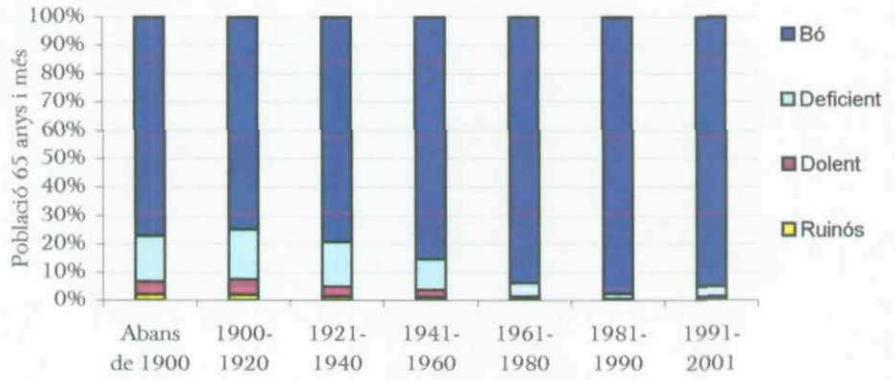

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Així mateix, si creuem les dades del cens del 2001 relatives a la gent gran segons l'estat de conservació de l'edifici on viu i l'any de la seva construcció, com era d'esperar, trobem que en general l'estat de conservació empitjora a mida que augmenta l'antiguitat de la construcció, assolint-se els percentatges més baixos de grans allotjats en edificis en bon estat si aquests foren construïts a principis del segle XX (període 1900-1920), amb només un 74,9%, mentre que si la construcció ha estat feta a partir de 1970, els grans que tenen algun tipus de problema amb l'habitatge per la seva conservació no arriben a representar el 5%. D'entre tots els intervals d'antiguitat de la construcció analitzats, el mes preocupant de cara a l'evolució futura és el de la població allotjada en edificis construïts en la dècada dels anys cinquanta, i en menor proporció, en els anys seixanta, ja que aquestes construccions mostren encara una alta proporció de deficiències, el seu pes en el total del parc és força important perquè varen ésser anys de molta activitat constructora, i en gran part estan ocupats pels grans més joves (els d'entre 65 i 80 anys), així com, pels futurs ancians.

Un altre indicador de risc de viure en un edifici amb problemes de conservació és el règim de tinença en lloguer. Novament a partir de les dades del cens del 2001, la proporció del lloguer és superior a la mitjana quan l'habitatge on viu la gent gran està en un estat ruïnós (21,7% de grans en lloguer), dolent (un 32,6% de lloguer) o deficient (29,5% de lloguer). En l'altre extrem, quan l'edifici està en bon estat, el predomini de la propietat és major, i el lloguer baixa fins al 13,8%.

D'altra banda, com veurem al tractar de les condicions d'accessibilitat i l'existència d'ascensor, hi ha una clara correlació entre els diferents problemes, de forma que també un deficient estat de conservació és indicatiu de que l'edifici no disposi d'ascensor o no sigui accessible. Concretament, els grans allotjats en edificis amb problemes de conservació (ja sia ruïnós, dolent o deficient) tenen fins a un 85% de probabilitats de patir problemes d'accessibilitat, mentre que aquesta proporció baixa fins al 75% si l'edifici està en bon estat.

5.4.2. Anàlisi comarcal

Per comarques destaca molt especialment els ancians allotjats en edificis amb deficiències que viuen en el Barcelonès, seguit pel Tarragonès, Garraf i Ripollès; i encara que amb una concentració de problemes menor, pel volum de població gran que hi resideix com pel futur envelliment que experimentaran és preocupant del Segrià, el Baix Llobregat i el Vallès Occidental. Per tant, els problemes de conservació tant en valors absoluts com percentuals, els trobem en les zones més urbanes i en les grans ciutats.

Per contra, les zones del territori on millor estan els edificis correspon als àmbits menys urbans, amb l'excepció del Gironès i Vallés oriental, on el volum de problemes de conservació entre la gent gran és inferior al 8%.

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu en edificis amb algun tipus de deficiència[123] en la seva conservació. Any 2001

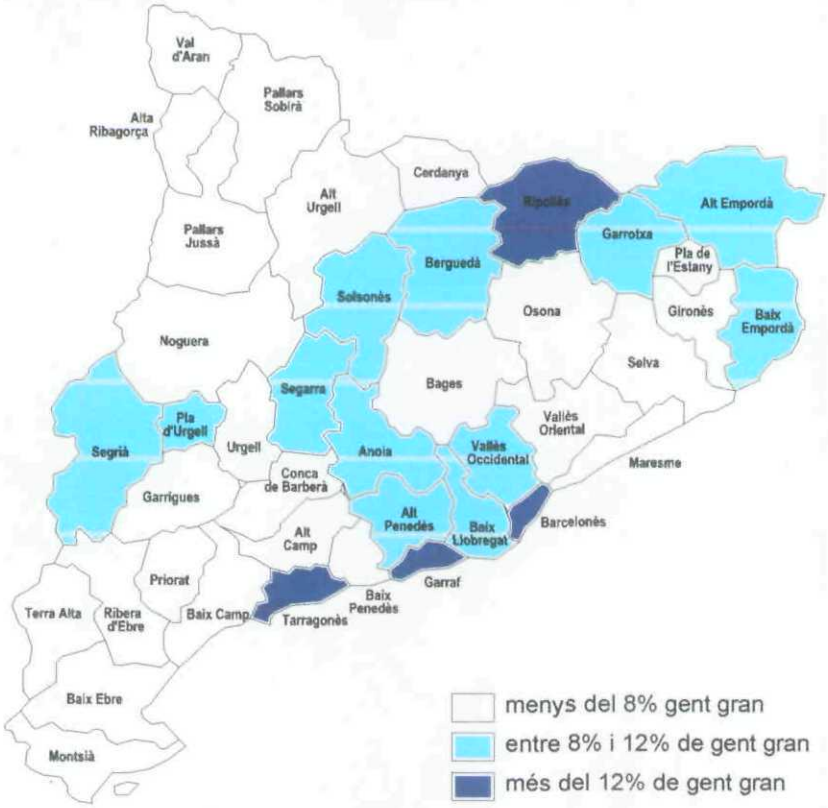

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

[123] Quan parlem de deficiències en general, sense especificar, a partir de les dades del Cens, ens referim al total que es troba en situació de ruïna, dolent o deficient segons les consideracions que fa el propi cens.

5.4.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

Com vèiem, en valors absoluts, la gent gran que viu en edificis deficients es concentra en els municipis més grans, de forma que prop del 40% dels grans afectats viu en municipis de més de 500.000 habitants, i un 22% en ciutats d'entre 100.000 i 500.000 habitants. La resta, es distribueix en els municipis més petits, baixant el seu pes en paral·lel a la disminució de la població municipal.

Gràfic: Població de 65 anys i més que viu en habitatges amb deficiències segons grandària municipal.

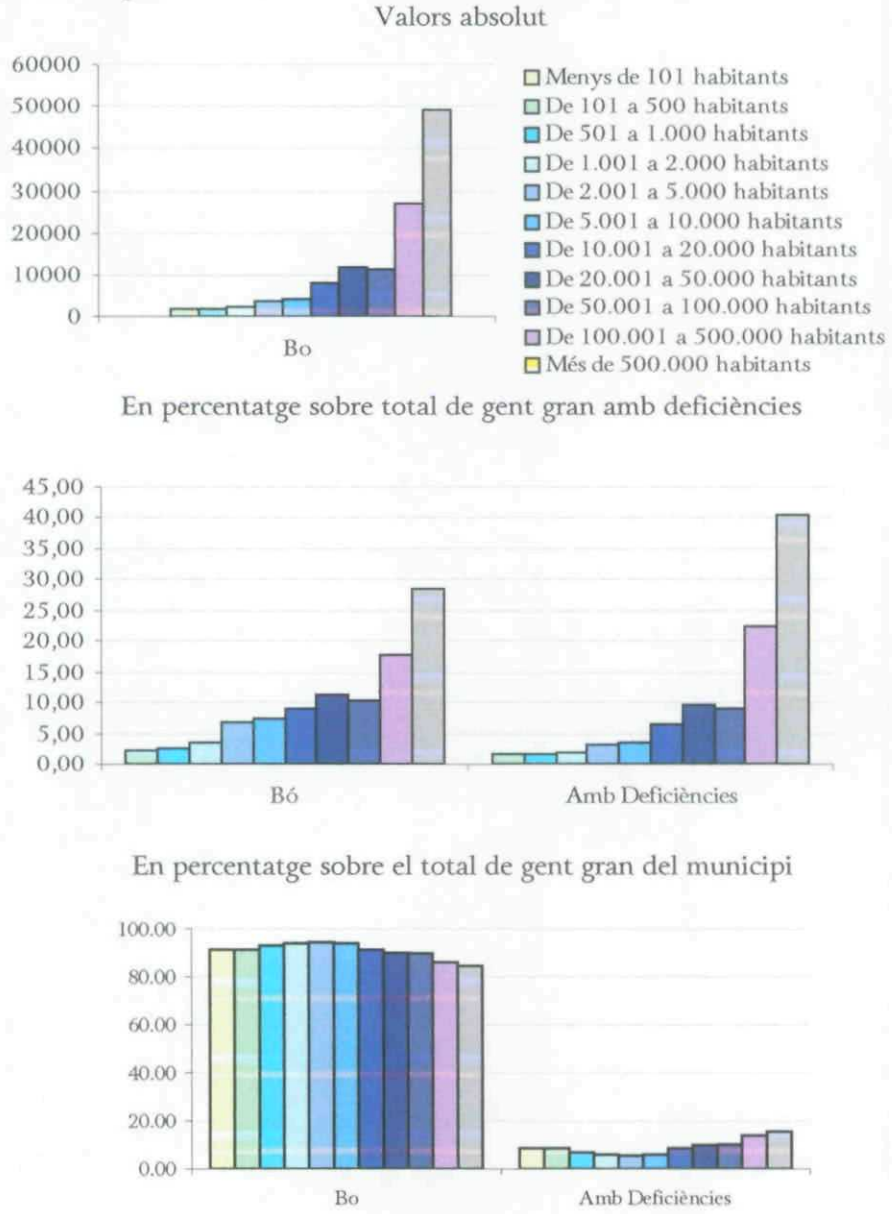

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.4.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

Territorialment, el Barcelonès concentrava l'any 1990 el 38% de les situacions d'habitatges en situació de ruïna, i més del 45% dels de mal estat; mentre en conjunt només representa el 24% del parc d'habitatges existents[124]. Aquesta concentració d'habitatges deficients en el Barcelonès, que com veiem en l'anàlisi comarcal també es produeix amb les dades del Cens del 2001, té una estreta relació amb dues variables: l'antiguitat dels edificis i el predomini del lloguer. D'una banda, els edificis d'habitatges construïts abans de 1940 tenen un pes elevat en el total del parc; i d'altra banda, el lloguer assoleix els índexs més elevats en aquest àmbit. Així mateix, en coherència amb la relació exposada lloguer-antiguitat-deficiències, dins de Barcelona, el Districte de Ciutat Vella concentra la major proporció d'habitatges en mal estat (el 17,9% front el 5,7% de mitjana de la ciutat), en ruïna (el 4% front el 1% de mitjana), en règim de lloguer i els més antics.(veure taula X); i alhora té l'índex d'envelliment més alt que la resta de Districtes, per la qual cosa, si bé les dades del cens d'edificis de 1990 no ens permeten relacionar directament la població per segments d'edat amb l'estat de conservació del seu habitatge, la clara vinculació de l'antiguitat de l'edifici amb el seu estat fa suposar que, en conjunt, la vellesa catalana viu en habitatges en un estat de conservació pitjor a la mitjana de la població.

Mapa: Districtes de Barcelona segons percentatge d'edificis residencials amb estat de conservació amb deficiències.

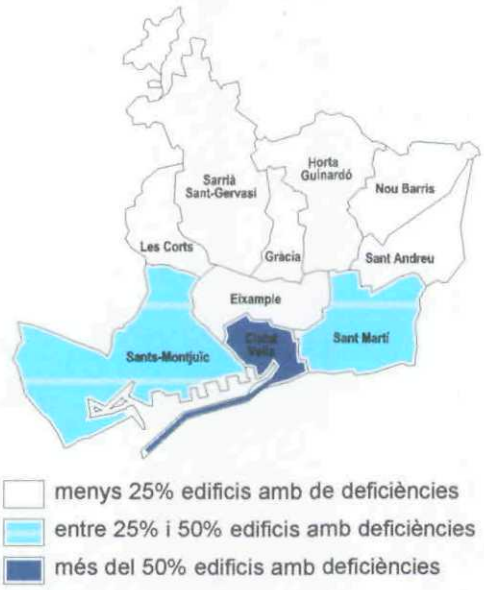

Font: Elaboració pròpia segons dades Cens 1991.

[124] Les xifres del cens de 1990 relatives a edificis destinats a habitatge familiar presenten també un percentatge de construccions en mal estat o ruïna a Barcelona molt superior a la mitjana catalana.

5.4.5. Previsions de futur

El problema de l'estat dels edificis on viu la gent gran es mantindrà en el futur, però, amb algunes variacions. En valor absolut, el volum de deficiències en el tram de 65 a 79 anys serà força estable ja que, si bé d'una banda els futurs ancians viuen en edificis més ben conservats, al tractar-se d'un col·lectiu cada cop més nombrós farà que quantitativament el problema es mantingui força igual.

Les previsions més negatives, però, estan en l'evolució del problema en els grans més grans , de més de vuitanta anys, ja que, si ara ja hi ha molts ancians de 80 anys i més amb problemes a casa seva (prop de XX), el sobreenvelliment i les deficiències que pateixen els grans amb edats compreses entre 65 i 80 anys fan augurar una considerable expansió de les dificultats en el col·lectiu més fràgil, física i econòmicament. Amb tot lògicament l'evolució de la mortalitat serà una variable demogràfica que sense cap dubte condicionarà l'evolució exposada.

Així mateix, respecte els diferents graus de deficiències que recull el Cens, segons es consideri que l'immoble està ruïnós, presenta un estat de conservació dolent, o senzillament deficient; la projecció dels problemes preveu un augment per igual de tots aquest graus, i per tant, els casos de ruïna malauradament aniran en augment entre la gent gran. És a dir, degut al procés d'envelliment, la població major de 65 anys i més augmenta, i ho fa tant els que viuran en edificis en bones condicions com els que ja viuen en condicions deficients, d'entre els quals, les pitjors perspectives són per als majors de 80 anys.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons deficiències de l'edifici i grandària municipal.

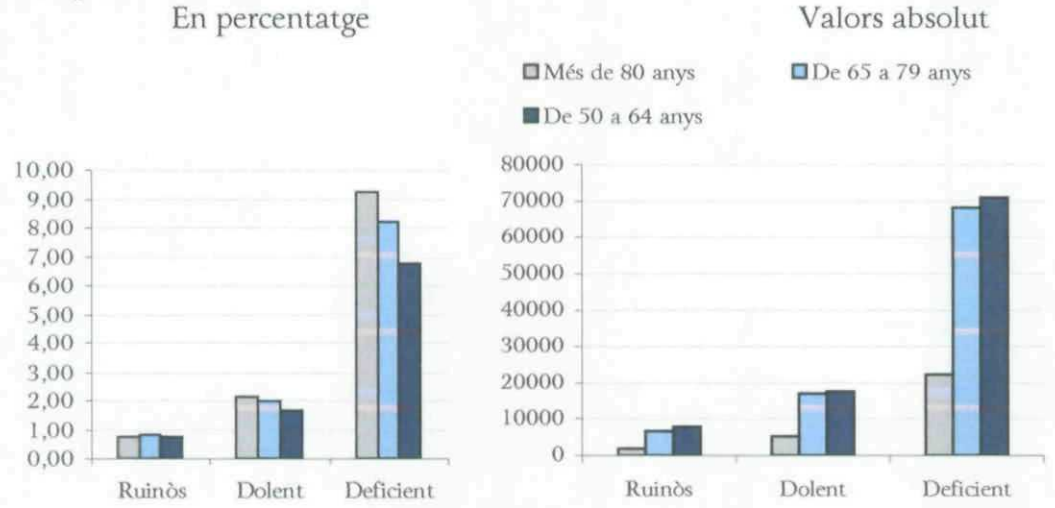

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Gràfic: Nombre absolut de població segons grups d'edat que viu en edificis amb algun tipus de deficiència en la seva conservació. Any 2001

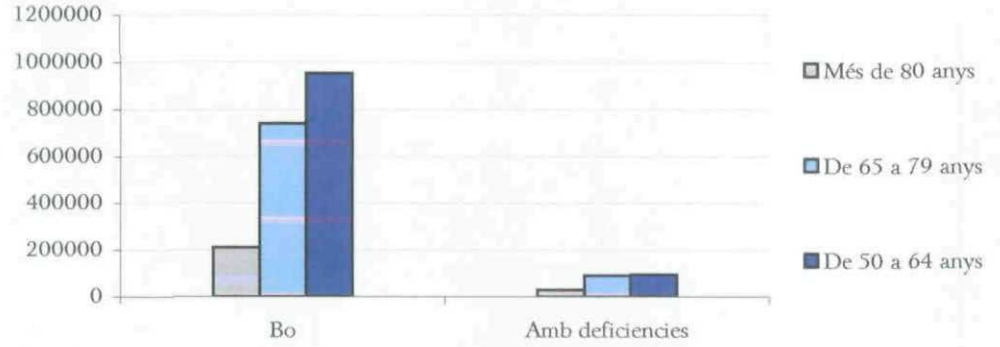

Gràfic: Percentatge de població segons grups d'edat que viu en edificis amb algun tipus de deficiència en la seva conservació. Any 2001

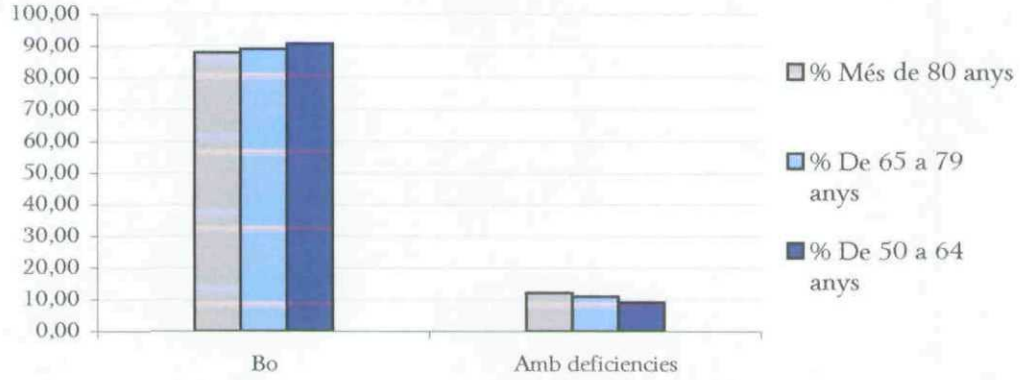

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

5.5. Les instal·lacions i serveis dels habitatges

5.5.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

Segons dades de principis dels noranta, en el conjunt de Catalunya, el nivell de dotació de les instal·lacions i serveis dels habitatges de la gent gran és inferior al de la mitjana catalana; accentuant-se aquest dèficit a mesura que augmenta l'edat de l'ocupant de l'habitatge. Aquest comportament es confirma en el percentatge de gent gran que viu en habitatges que no disposen d'aigua calenta, bany o dutxa, calefacció, refrigeració, o gas; i segons el segment d'edat estudiat.

D'acord amb les dades de cens de l'any 2001, hi ha en general majors mancances entre el grup de població de gent gran, increment del risc de patir-les si es viu en règim de lloguer o en edificacions antigues, i l'existència d'una petita part de població, també entre la gent gran, que viu en condicions molt deficients en quant a els mínims equipaments d'un habitatge, condicions tan extremes que poden anomenar-se d'infrahabitatge.

Concretament, respecte la calefacció, només 56.455 ancians en tenen a casa seva, és a dir, un 51,93% del total de majors de 64 anys; i per contra, un 59,29% del total de la població si que en té. D'igual manera, els grans amb sistema de refrigeració a les seves llars són només un 11,44%; i si fem el compte per al total de la població, aquest percentatge augmenta fins al 16,97%. Com assenyalàvem, si incorporem el règim de tinença, la propietat és indicativa de disposar de calefacció ja que el 91,4% del grans que tenen calefacció a casa seva, aquesta és de la seva propietat (i només un 8,6% en lloguer); i en canvi, si no en tenen, la proporció de propietaris baixa fins al 73,7% (amb un 23,2% de lloguer). El mateix es repeteix en l'anàlisi del sistema de refrigeració, de forma que els pocs majors de 64 anys que en tenen, viuen en u n 87,4% són propietaris de la casa on viuen.

Gràfic: Població que no que viu en habitatges que no tenen bany o dutxa.

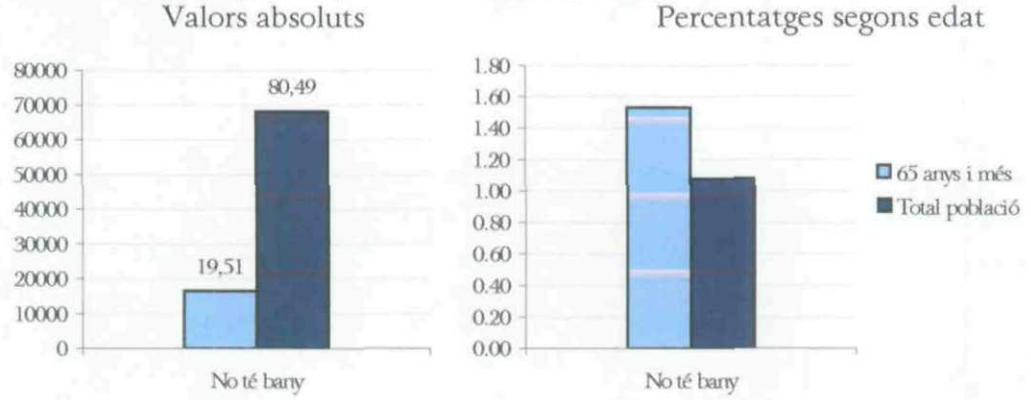

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Gràfic: Població que viu en habitatges sense aigua corrent segons grups d'edat. Any 2001.

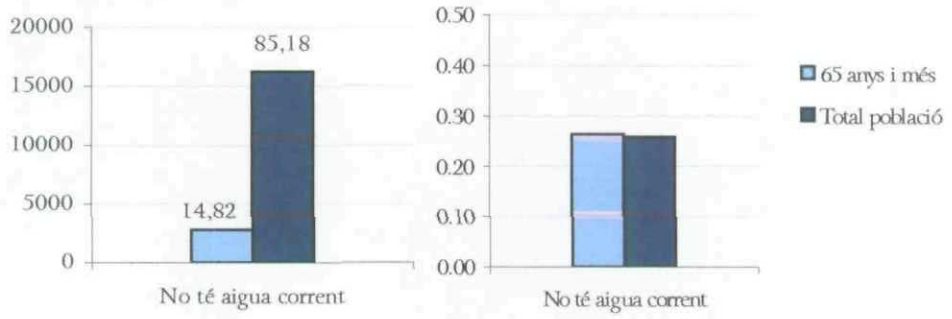

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

En el relatiu a la disponibilitat de gas, xarxa telefònica, clavegueram o aigua corrent, el cens del 2001 però, no mostra diferències significatives entre la gent gran respecte el conjunt de la població. Així, la població major de 65 anys que no disposa de telèfon són únicament 32.901 persones, un 3% d'aquest col·lectiu, proporció similar al de la resta de població; i els ancians que tenen gas són en uns 713.047, un 66,4% de la vellesa catalana front un 68,2 del total de catalans que en disposen. D'entre els aspectes de l'equipament de la llar més imprescindibles per a realitzar les activitats de la vida diària, la manca de clavegueram suposa un greu problema per un 0,5% de la gent gran catalana, uns 5.688 ancians (en el conjunt de Catalunya afecta al 0,46%); i l'absència d'aigua corrent en la llar és una realitat per a 2.833 persones majors de 64 anys (un 0,26% tan si es tracta de la gent gran o del total). Com era d'esperar, aquestes greus mancances és donen sovint de forma simultània, per la qual cosa, els grans que pateixen alguna o ambdues mancances són uns 6.611 individus, xifra que representa un 0,6% de la vellesa catalana.

Gràfic: Població de 65 anys i més que no té aigua corrent segons antiguitat.

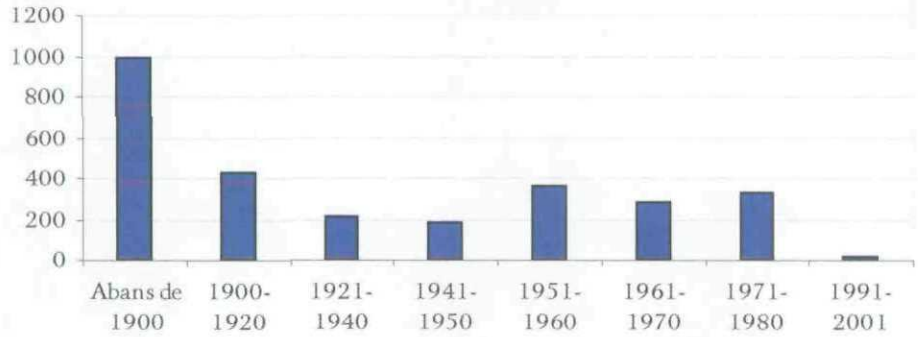

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Si s'analitza la greu mancança d'aigua corrent en els habitatges de la gent gran, trobem que l'antiguitat de l'edifici és un factor determinant en el sentit que a mida que més antiga és la construcció, major proporció de dèficits hi ha. Si l'habitatge està construït abans del 1900, els grans allotjat que no tenen aigua són el 0,87% (unes 995 persones), i aquest percentatge es redueix conjuntament amb la menor antiguitat fins a valors insignificants si parlem de construccions realitzades a finals del segle XX.

Una altra particularitat de les llars d'ancians és la probabilitat de què dins de l'habitatge no hi hagi cap bany o dutxa, problema que incideix en la vida de 16.531 catalans de més de 64 anys (un 1,5); mentre que en el conjunt de Catalunya, la repercussió del problema és del 1,08%, uns 68.213 afectats. Per règims de tinença, la propietat mostra un percentatge inferior, només un 1,1% del grans propietaris tenen aquest important dèficit, mentre que el risc augmenta fins al 3,7% si l'ancià està de lloguer. Amb tot, el fort predomini de la propietat fa que un 58% del grans que no tenen bany (9.645 individus) siguin propietaris de l'immoble, i un 42% restant (6.366) siguin llogaters. També en aquest cas, l'antiguitat de la construcció és determinant per a explicar en gran part aquest problema.

Gràfic: Població que viu en edificis que no disposen de clavegueram. Any 2001.

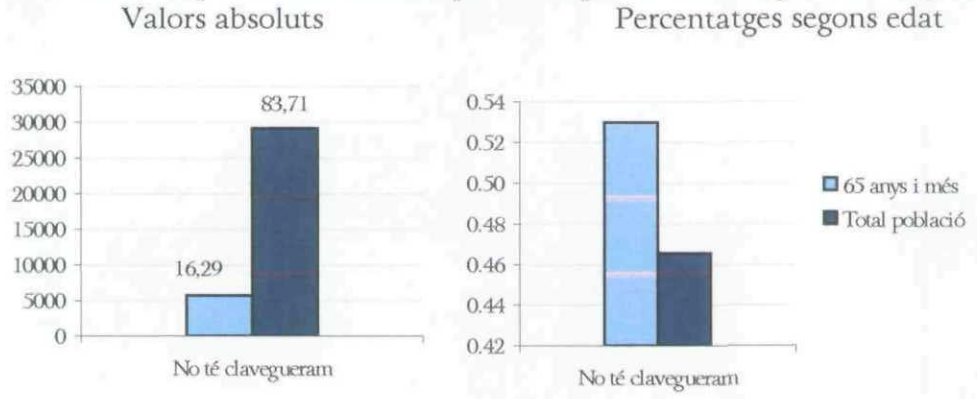

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.5.2. Anàlisi comarcal

Resulta interessant veure que les quatre comarques on els habitatges de la gent gran tenen percentualment més problemes de conservació (el Garraf, el Barcelonès, el Tarragonès el Ripollès) són també les que tenen un percentatge més elevat de gent gran sense bany a casa seva, conjuntament amb el Maresme, el Solsonès, el Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça. En valor absolut, la incidència és important a totes les comarques pròximes a Barcelona.

Quant a la manca de clavegueram, la seva distribució territorial ens assenyala que més que es tracta d'un fet minoritari més usual en les zones rurals i àrees de muntanya; d'entre les quals destaca el Solsonès (2,57% de la gent gran de la comarca), la Cerdanya (2,41%), l'Alta Ribagorça (1,83%), el Baix Ebre (1,72%) o el Pallars Jussà (1,55%). En les comarques més poblades, i en conseqüència, més urbanitzades, la manca de clavegueram no arriba en cap cas al 1% del total de vellesa. Respecte la falta d'aigua corrent, en valors absoluts és tracta d'un problema important concentrat en les grans ciutats: el Barcelonès (564 persones), el Vallès Occidental (421), el Baix Llobregat (195), Vallès Oriental (128), Tarragonès (132) i el Baix Ebre (142).

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu en habitatges que no disposen de bany. Any 2001.

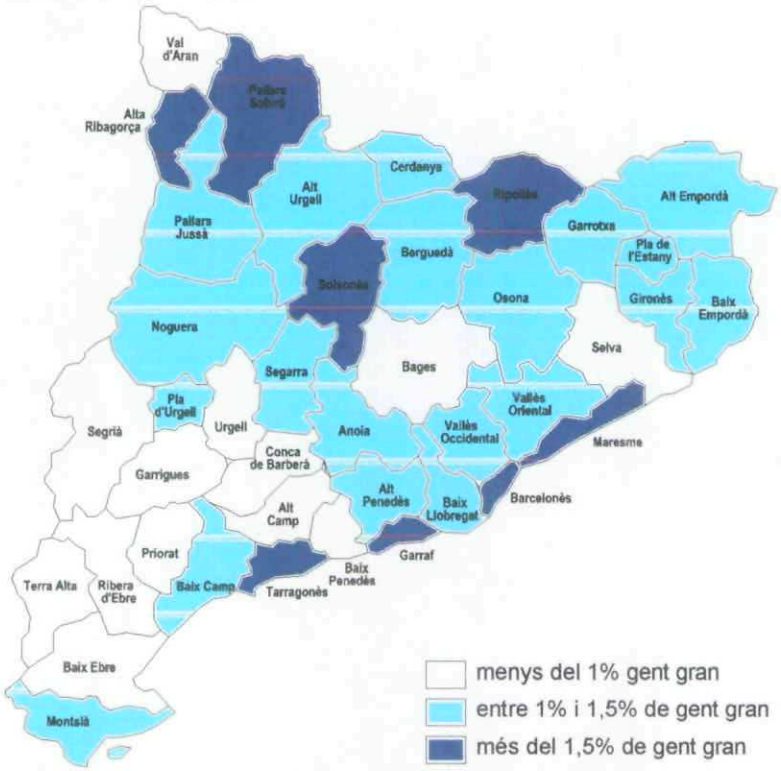

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística IINE. Cens 2001.

Mapa: Població de 65 anys i més que viu en habitatges sense aigua corrent.

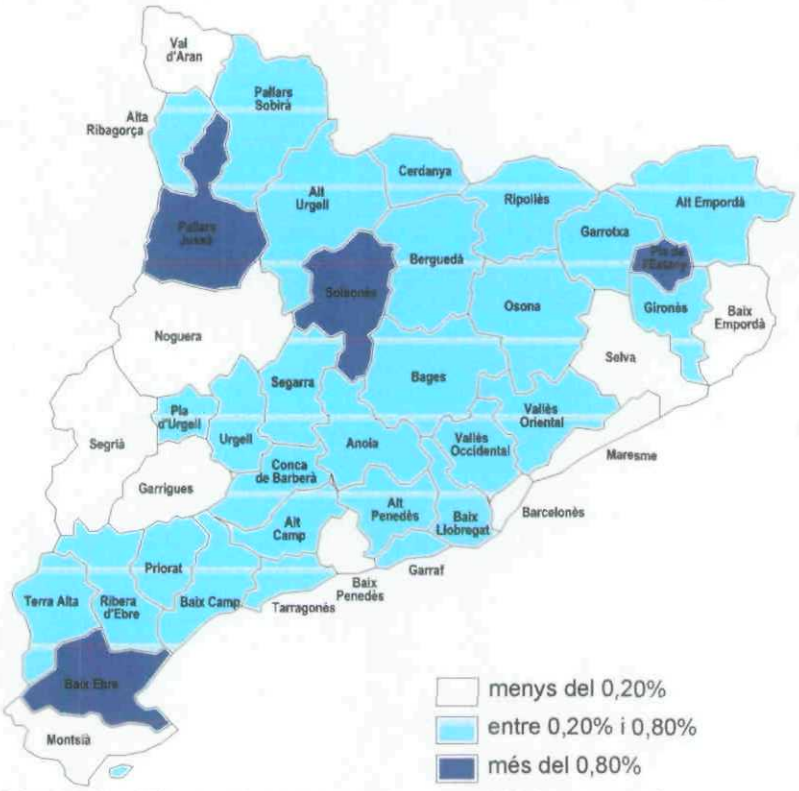

Mapa: Població de 65 anys i més que viu en edificis sense clavegueram.

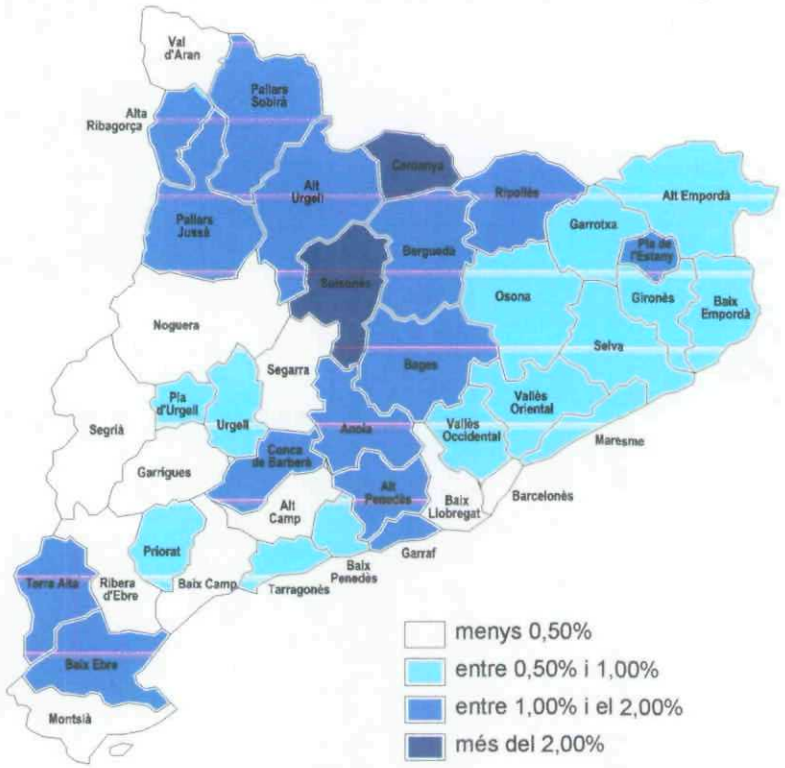

Font: elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.5.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

La manca de bany o dutxa en l'habitatge dels grans és, segons la seva creixent incidència a mida que creix el grandària del municipi, un problema de tipus urbà, amb l'única excepció del municipis d'entre 100 i 500 habitants, on el percentatge torna a incrementar-se. En canvi, el clavegueram i la manca d'aigua corrent són problemes, en proporció de naturalesa rural tot i que en valors absoluts es donen més en les ciutats.

Gràfic: Percentatge de població de 65 anys i més que viu en habitatges que no disposen de bany o dutxa; o sense aigua segons grandària municipi. Any 2001.

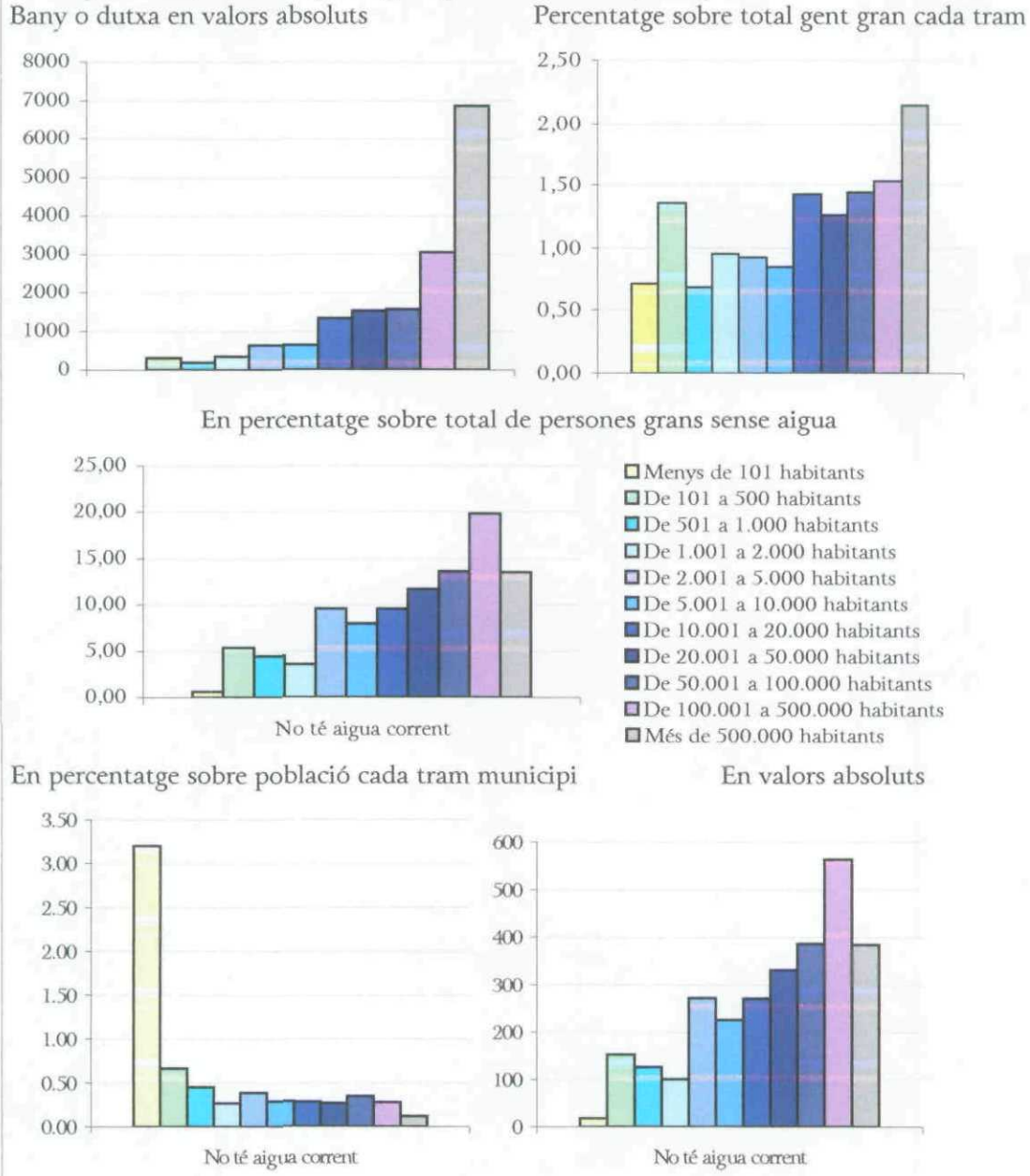

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Gràfic : Percentatge de població de 65 anys i més que viu en edificis que no disposen de clavegueram segons grandària municipi. Any 2001.

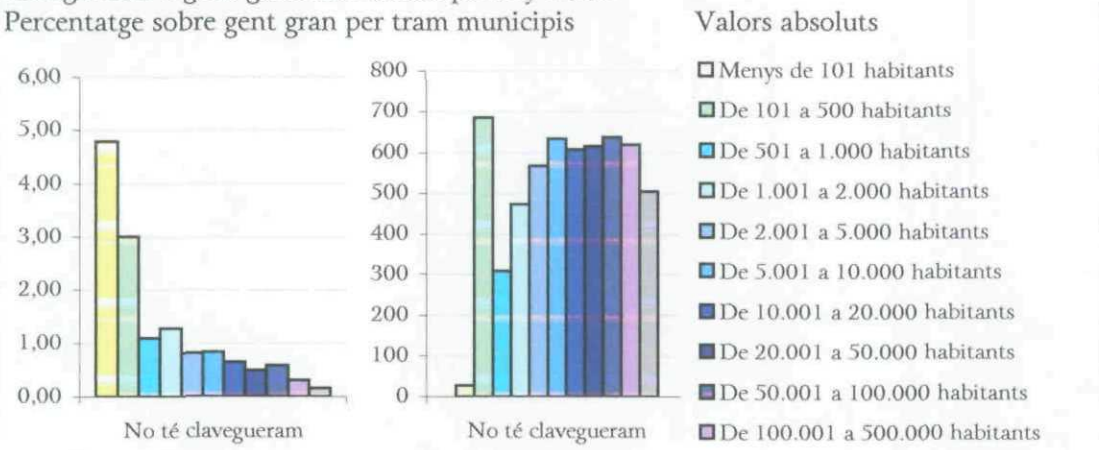

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.5.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

Per àmbits territorials, el Barcelonès destaca per l'elevat nombre d'habitatges que no disposen d'aigua corrent, un 4,89% si es tracta de majors de 65 anys, i un 5,50% si parlem de majors de 79 anys[125]. Aquestes xifres posen de manifest una concentració d'habitatges ocupats per gent gran a Barcelona amb un equipament molt precari.

Segons l'Enquesta de la Regió Metropolitana de 1995, Barcelona també presenta major proporció de deficiències en l'equipament respecte el conjunt de la de Regió en la disponibilitat d'aigua corrent calenta (el 95,7% vers el 96,8 de mitjana), o absència de dutxa o bany (el 1,1% de Barcelona front el 0,6 de mitjana). Així mateix, el col·lectiu de la gent gran sòl patir aquestes mancances de forma més accentuada (seguit de molt a prop pel grup de menor edat – inferior a 26 anys), amb només un percentatge del 92,7% de llars amb aigua calent o en un 1,5% de mancança de dutxa o bany.

Els resultats de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000 per a Barcelona reflecteixen una lleu millora en les mancances d'equipament més greus com l'absència de dutxa o bany, la manca de calefacció o d'aparells per escalfar o la disponibilitat d'aigua corrent calent, que en certa forma s'han generalitzat. De totes formes, encara hi apareix algun dèficit, especialment en el grup de població més gran, de 74 anys i més, per la qual cosa l'edat segueix constituint un factor de risc de sofrir mancances en l'equipament de la llar. Respecte els equipaments i serveis més prescindibles, que sense dubte són els més representatius del nivell

[125] Segons Carme Trilla (2001, *Estudi de l'habitatge a Catalunya*), no disposar d'aigua corrent és una característica exclusiva de l'estrat baix, que no es dona en el mig o alt.

social, la gent gran està molt per sota de la mitjana, i rarament disposa d'aire condicionat, garatge o jardí.

Si creuem les mancances d'equipament amb el règim de tinença, la conclusió és definitiva: a Barcelona els habitatges en règim de lloguer concentrem la major part dels dèficits. Per exemple, el 9,4% de la gent gran que viu de lloguer no té aigua corrent calenta, mentre que només passa en un 1,7% dels casos si l'habitatge és de propietat. Igualment, no disposar de bany dins de cas succeeix en un 9,5% dels ancians llogaters, mentre que aquesta possibilitat baixa al 1,4% si parlem del règim en propietat; i quelcom semblant succeeix amb l'aire condicionat, la calefacció, el garatge o la disponibilitat d'espais addicionals.

Gràfic: Mancances d'equipament de la gent gran a Barcelona.

	Barcelona						
	ciutat						província
	1995			2000			2000
	65-74	75 i més	Total	65-74	75 i més	Total	65 i més
Infrastructures							
Dutxa o bany	97,5	95,3	96,6	99,3	99,0	99,2	99,30
Calefacció/aparells per escalfar	99,0	96,9	98,1	98,6	98,0	98,3	99,00
WC dins la casa	97,5	97,1	97,3	96,2	96,1	96,2	97,20
Aigua corrent calenta	90,2	89,0	89,7	96,3	95,6	96,0	96,90
Cuina separada	95,3	94,6	95,0	95,2	92,9	94,1	90,90
Terrassa o pati	36,0	28,7	32,9	41,3	32,6	37,3	49,20
Estudi o despatx	16,0	9,7	13,4	19,7	20,3	20,0	-
Aire condicionat	3,7	4,0	3,8	13,8	6,7	10,5	-
Telèfon	94,2	97,0	95,4	-	-	-	-
Saló independent	26,4	28,0	27,1	-	-	-	-
Espais							
Garatge fora de l'edifici	15,1	8,5	12,4	20,2	13,2	16,9	17,60
Garatge dins l'edifici	9,5	5,4	7,8	10,7	4,0	7,6	-
jardí	6,8	6,7	6,8	6,5	6,3	6,4	14,40
Hort	-	-	-	0,7	1,6	1,1	5,70
Piscina	1,1	1,1	1,1	1,0	0,6	0,8	2,10
	(299)	*(218)*	*(517)*	*(260)*	*(224)*	*(484)*	*(1553)*

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. 1999 i 2000.

5.5.5. Previsions de futur

Igual que en altres aspectes, les estadístiques ens mostren com els futurs ancians viuen, en matèria d'instal·lacions i equipament, proporcionalment en millors habitatges, però quantitativament el problema, segons l'evolució de l'esperança de vida, creixerà, sobretot entre els majors de 80 anys. La manca d'aigua corrent és un dèficit minoritari que per cada segment de població estudiat (50 a 65, 65 a 79, i més de 79) té una incidència al voltant del 0,2%, per la qual cosa, quantitativament són pocs els afectat, però en una situació de precarietat molt considerable. Concretament, tenim actualment uns 700 majors de 80 anys; i poc més de 2000 ancians, d'entre 65 i 79, i una altra quantitat similar d'entre 50 i 64 anys que no tenen aigua, per la qual cosa, les previsions més pròximes indiquem problemes entre els meus desfavorits.

Gràfic: Població que viu en habitatges que no tenen bany o dutxa, aigua corrent o clavegueram; segons grups d'edat. Any 2001.

Valors absoluts % gent gran amb deficiències % sobre total població.

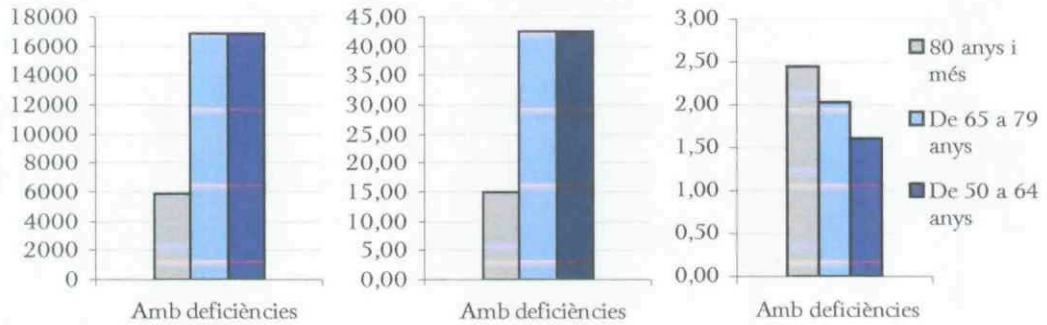

Gràfic: Població que viu en habitatges que no tenen bany o dutxa, aigua corrent o clavegueram; segons grups d'edat. Any 2001. Nombres absoluts.

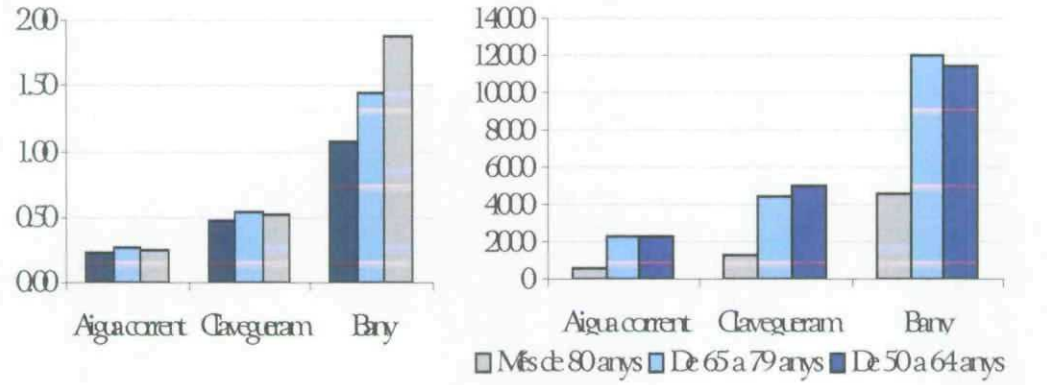

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

La no existència de clavegueram te un abast lleument superior. Afecta al voltant d'un 5% de cada subgrup estudiat, i en nombres absoluts és un problema d'aproximadament 5.000 futurs ancians que passaran dels 64 anys d'ací al 2015. Novament, el creixement del segment de més edat en els propers anys tindrà com a resultat més problemes. Ara bé, el dèficit d'equipament més estès entre la gent gran és la manca de bany o dutxa a l'habitatge. Segons les previsions, en el futur aquest problema es reduirà notablement, tant en valors absoluts com relatius, ja que la seva incidència entre els grans d'entre 50 i 64 anys ha disminuït. Certament, el preocupant d'aquesta variable no són els futurs grans, sinó el sobreenvelliment, el creixement de la població de 80 anys i més, amb una part important que no disposa d'aquests equipaments essencials actualment, més encara si parlem de gent gran. En termes absoluts, 12.000 ancians d'entre 65 i 80 anys, segons l'evolució de la mortalitat, arribaran a aquesta quarta edat en el període 2001-2015, situació en què ja es trobaven uns 4.000 ancians l'any 2001.

5.6. L'accessibilitat i l'existència d'ascensor.

5.6.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

L'accessibilitat en els edificis residencials és un dels aspectes que més influeixen sobre les condicions de vida de la gent gran i altres col·lectius que tenen també disminuïdes les seves condicions físiques. Davant la gran proporció de discapacitats en el conjunt de la població de 65 anys i més, principalment en qüestions de mobilitat, que poden corregir-se total o parcialment en molts casos amb les ajudes externes adients, la disponibilitat d'ascensor en els edificis on viu la gent gran agafa una paper determinant en la qualitat de vida d'aquestes persones. Malauradament, en el conjunt de Catalunya, els habitatges de la gent gran disposen d'aparell elevador amb una proporció molt menor que la resta de grups d'edat. Segons l'Estudi de l'Habitatge a Catalunya de Carme Trilla, només en el 56% dels casos la gent gran disposa d'ascensor, front el 58,8% del grup de 25 a 34 anys, el 68,3% del grup de 35 a 49 anys o el 64,2% del grup de 50 a 64 anys.

Si analitzem la mancança de l'ascensor en el parc d'habitatges català, trobem que aquest problema està molt relacionat amb l'antiguitat de l'edifici, especialment predominant en els casos de construccions anteriors a 1930. Per tant, al igual que els habitatges amb deficiències, el major nombre d'edificis sense ascensor també es concentra en el Barcelonès per que és en aquest àmbit on trobem la major proporció d'edificacions anteriors a 1930. Concretament, en el cas d'edificis de 5 plantes i més, si bé més de la meitat (451.677 edificis) disposen d'ascensor en el conjunt de Catalunya l'any 1990 segons el Cens d'Edificis; d'aquests, quasi bé el 40% es situaven en la ciutat de Barcelona.

Amb les dades del Cens de l'any 2001, es possible estudiar el problema de la manca d'ascensor entre la gent gran a Catalunya amb major precisió. En total, uns 673.738 persones majors de 64 anys no disposen d'ascensor en l'edifici on viu, és a dir, un 62,7% de la vellesa catalana; mentre que en el conjunt de tota la població catalana, la manca d'ascensor afecta al 59,8% de la població. Com veiem, l'abast d'aquesta problemàtica és molt gran en la vellesa, fet que s'agreuja per les seves limitades condicions de mobilitat a mida que avança l'edat.

Si relacionen l'existència d'ascensor amb altres variables veurem com, de forma constant però amb matisos importants, les mancances i deficiències tendeixen a aparèixer conjuntament. Si l'habitatge té problemes de conservació, la probabilitat que l'ancià no tingui ascensor en l'edifici augmenta substancialment. Així, si l'edifici es troba en estat ruïnós, dolent o deficient, el percentatge de gent gran sense ascensor es situa de forma constant al voltant del 73%, i oposadament baixa al 61,39% si l'estat de conservació és bo. Una explicació a aquest fenomen és que l'antiguitat dels edificis incideix directament en una deficient conservació i en

la manca d'ascensor. Concretament, en els edificis construïts abans del segle XX, la probabilitat que la gent gran no disposi d'ascensor arriba al 89,5%, i va descendent a mida que l'antiguitat es menor, fins al 64% si l'edifici fou construït en la dècada dels noranta.

Gràfic: Població per edats allotjada en habitatges accessibles o amb ascensor.

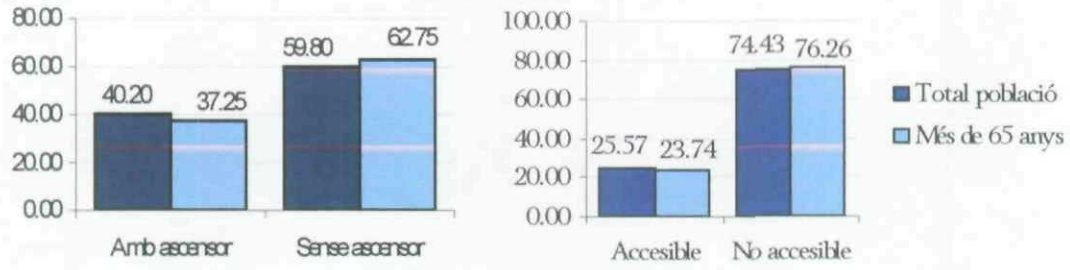

Font: elaboració pròpia segons dades del Cens 2001

Si incorporem la variable del nombre de plantes de l'edifici[126], tenim que només a partir d'edificis de més de 7 plantes d'alçada el nombre d'ancians sense ascensor és relativament baix, ja que vivint en edificis de 7 plantes sense ascensor hi ha a Catalunya 21.341 ancians; 60.927 en edificis de 6 plantes, 90.477 en edificis de 5 plantes; 72.175 en edificis de 4 plantes, 87.865 en edificis de 3 plantes, i més de 230.000 majors de 64 anys en edificis d'una i dos plantes, d'entre els quals, una gran majoria la seva absència no suposa cap problema perquè es tracta d'habitatges unifamiliars, habitatges a nivell del carrer o amb un mínim desnivell respecte l'accés. En conseqüència, si excloem els casos que per tipologia o alçada la manca d'ascensor no és quelcom fonamental (llevat de casos greus de mobilitat reduïda), aproximadament més de 320.000 persones grans tenen o tindran en un futur pròxim greus problemes de mobilitat degut a la manca d'ascensor en l'edifici on viuen. Amb aquests resultat, no és d'estranyar que el 65% del grans expressin en l'enquesta esmentada de l'IMMSERSO que tenen dificultats per a desplaçar-se fora de la llar.

Tanmateix, en un plantejament més ampli de les barreres arquitectòniques que poden presentar els edificis, podem analitzar la situació de la gent gran per mitjà del concepte de l'accessibilitat entesa com aquella propietat de l'edificació que permet desplaçar-se, tant horitzontalment com verticalment, a l'individu dins d'aquesta en una cadira de rodes sense problemes i amb total normalitat[127]. Com ja

[126] Sense incorporar els ancians que viuen en habitatges unifamiliars, allotjaments col·lectius o edificis destinats principalment a locals comercials, amb algun habitatge, per tractar-se de tipologies diferenciades.

[127] Es pren aquesta definició ja que és la que consta en el cens de l'any 2001.

es pot intuir, es tracta d'un paràmetre més exigent que la disponibilitat d'ascensor, i que per tant, compleix un percentatge força baix de les edificacions. A Catalunya, segons dades del Cens del 2001, un 76,2% de la població de 65 anys i més viu en edificis no accessibles. En el conjunt de la població, el percentatge de població allotjada en condicions no accessibles baixa lleugerament fins al 74,3% del total, i per tant, novament els habitatges on viu la gent gran mostren més problemàtiques que la resta. Al igual que succeeix amb l'ascensor, les condicions d'accessibilitat són inferiors en els edificis més antics, de forma que la probabilitat que l'ancià visqui en un edifici no accessible arriba a prop del 90% si ha estat construït a principis del segle XX, i descèn fins al 64% si la construcció de l'immoble ha estat en la dècada dels noranta.

Si incorporem el nombre de plantes, tenim que a mida que augmenten, el percentatge de gent gran que viu en condicions de mobilitat accessible augmenta, al igual que la probabilitat de què disposi d'ascensor. Amb tot, però, en termes absoluts com percentuals el volum de grans amb dificultats d'accessibilitat és força significatiu fins que no es passa de les set plantes; concentrant-se el volum de problemes en edificacions que tenen entre quatre i sis plantes sense ascensor.

Des d'un anàlisi per edats de les condicions d'accessibilitat en la gent gran, segons els resultats del cens del 2001 la incidència és força estable per edats. En conseqüència, entre els més grans cal preveure un major proporció de problemes d'accessibilitat perquè, si bé les condicions no milloren, les seves necessitats en aquest sentit si que augmenten amb el temps. Lògicament, al incorporar la variable edat, i donat el major pes de les dones entre la gent gran, molt especialment en el grup de major ancianitat (de 75 o 80 anys i més), la incidència del problema en valors absoluts és superior a les dones, fet que es veu agreujat a més, per la feminització de molts dels problemes osteoarticulars lligats a l'envelliment, i que limiten greument les condicions de mobilitat dins i fora de l'habitatge. En el cas de les dones més grans, el problema s'accentua perquè en molts casos viuen soles, i que per tant, és més difícil que rebin ajuda informal de forma continuada.

Gràfic: Població que viu en edificis no accessibles segons grups d'edat.

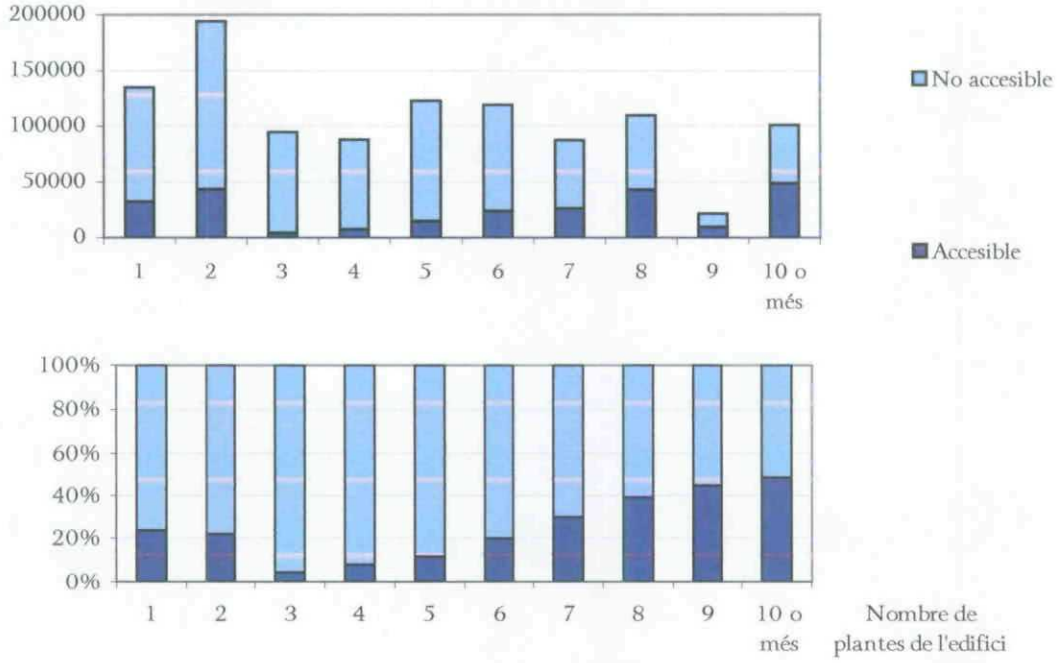

Gràfic: Població de 65 anys i més que no que viu en edificis sense ascensor (sense incloure els grans allotjats en habitatges unifamiliars, edificis col·lectius o edificis destinats principalment a locals).

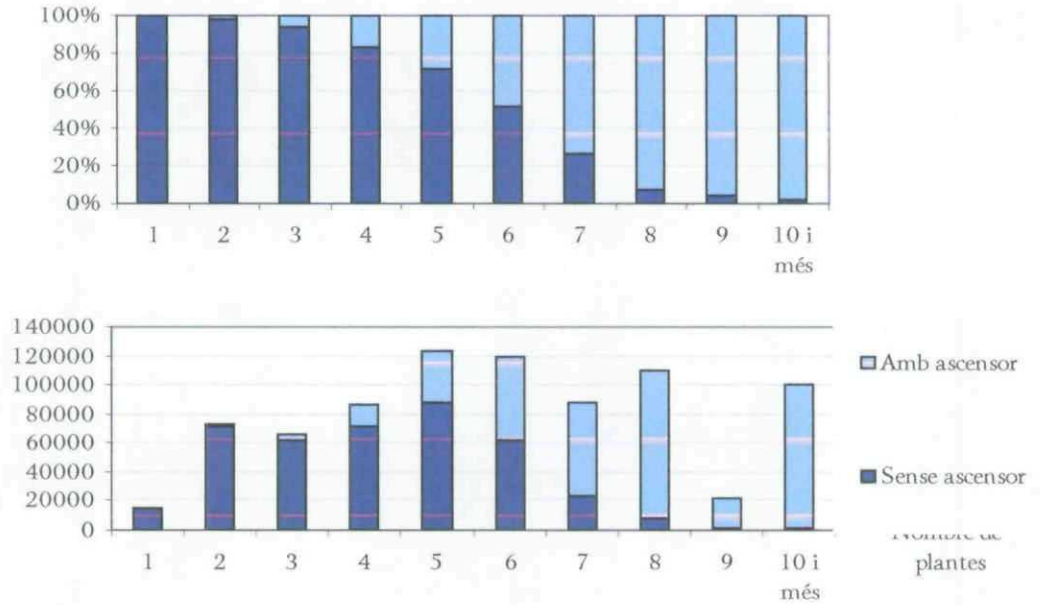

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.6.2. Anàlisi comarcal

Segons el Cens del 2001 en valors absoluts, el problema de l'accessibilitat i de la manca d'ascensor es relaciona directament amb les concentracions urbanes de l'Àrea Metropolitana, en les comarques del Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès Oriental, Vallès Occidental, i Alt Penedès.

No obstant això, en les zones més rurals i poc denses, la incidència d'ambdós problemes és major que en les zones més urbanes, Barcelona i Àrea Metropolitana, tot i que en aquests àmbits el problema s'agreuja pel predomini en dels edificis més alts, de més de quatre plantes.

Si contraposem la concentració de la vellesa catalana amb les comarques que tenen més habitatges sense ascensor o sense condicions d'accessibilitat, el resultat és que es tracta d'un problema general de la vellesa que no té una localització concreta, sinó que es dóna en tot el territori

Mapa: Percentatge de població de 65 anys i més que viu en edificis plurifamiliars sense ascensor. Any 2001.

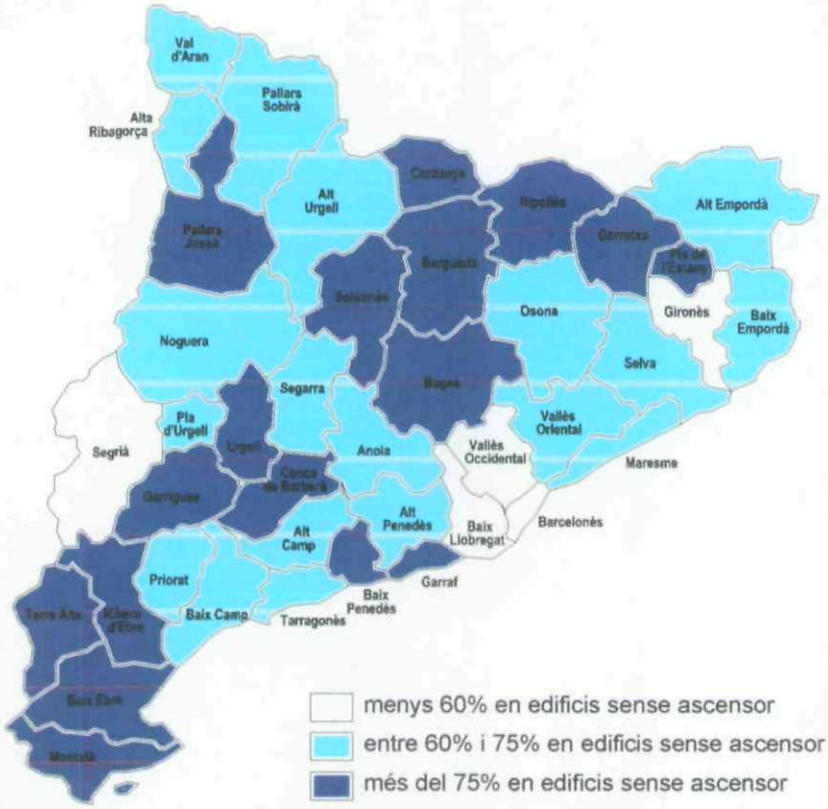

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons disponibilitat d'ascensor i grandària municipal. En percentatge sobre total de persones grans de cada tram municipal

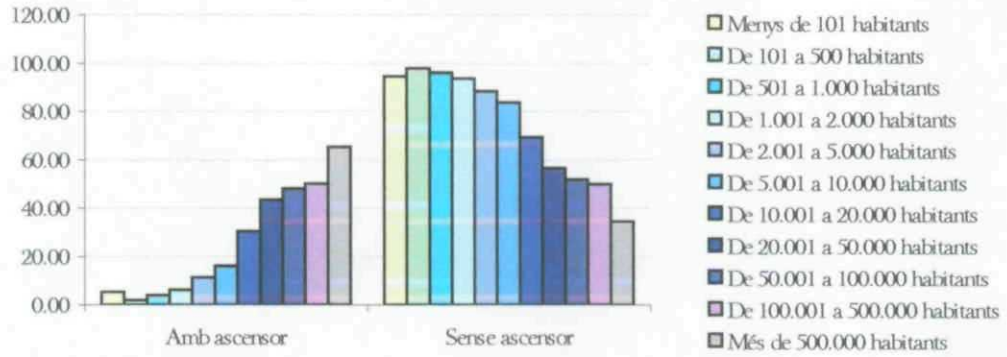

En percentatge sobre total població

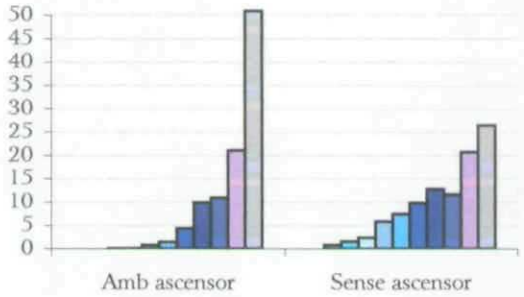

En valors absoluts

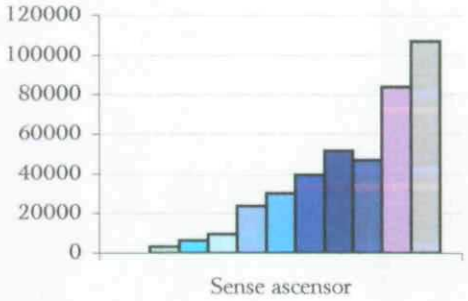

Gràfic: Població de 65 anys i més segons accessibilitat edifici i grandària municipal. En percentatge sobre total de cada tram de municipi

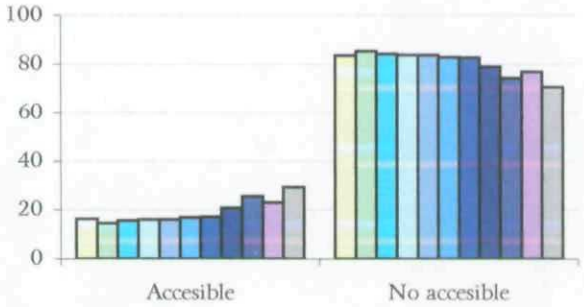

En valors absoluts

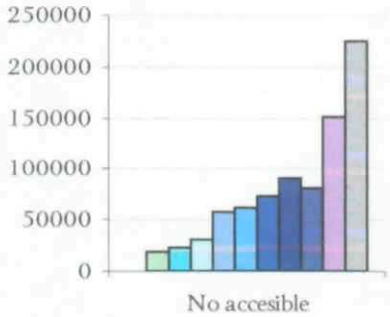

En percentatge sobre total de població

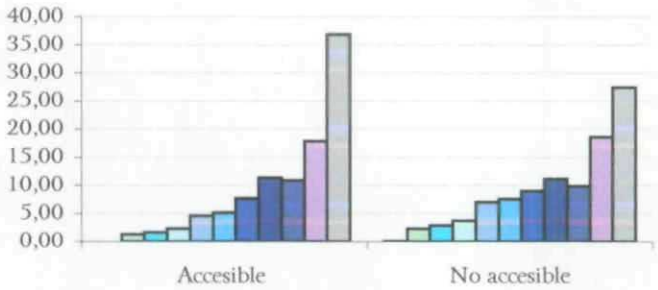

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.6.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

Les pautes que vèiem a nivell comarcal es repeteixen si s'analitza el problema des de la grandària municipal. En nombres absoluts, els problemes es concentren a les mitjanes i grans ciutats. o obstant això, percentualment la manca de condicions d'accessibilitat o d'ascensor és més freqüent en els municipis petits i zones rurals. Per tant cal parlar d'un problema generalitzat, que en volum afecta a molta població anciana de les grans ciutats.

5.6.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

Dins de Barcelona, el lligam entre antiguitat i manca d'ascensor comporta que aquest problema tingui un pes superior al districte de Ciutat Vella, i per tant, que afecti directament molt més a la gent gran ja que és en aquest Districte on tenim més envelliment, més percentatge d'ancians que viuen sols, i més problemes associats al lloguer i a la manca de conservació.

En aquest sentit, l'Enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000 mostra que a Barcelona un 57,7% de la gent gran manifesta que el seu habitatge té algun inconvenient, percentatge que arriba al 65% en el conjunt de Barcelona. D'entre aquest inconvenients, la manca d'ascensor és el quantitativament més important, amb un 14,6% dels casos, molt per sobre de la mitjana de la població de menys de 65 anys.

Mapa: Districtes de Barcelona segons percentatge d'edificis residencials sense ascensor

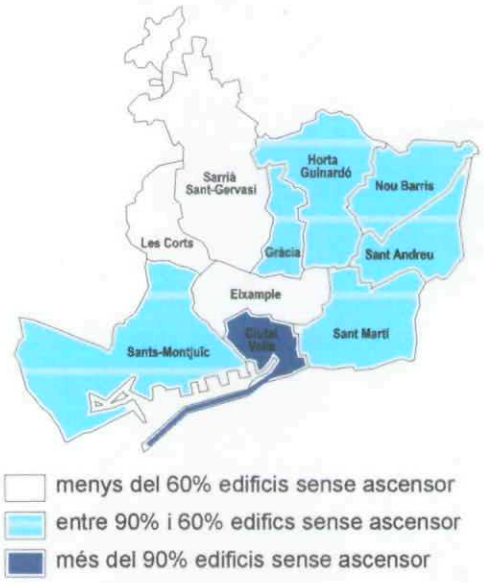

Font: Elaboració pròpia segons dades Cens 1991.

5.6.5. Previsions de futur

Percentualment, els futurs ancians viuen en edificis en millors condicions d'accessibilitat, i amb més probabilitat de tenir ascensor. Per trams d'edats, veiem com, de forma constant, les pitjors condicions afecten més sovint als més grans, els majors de 80 anys i més. Però, aquesta millora estadística no redueix el problema perquè en nombre absolut, les previsions apunten cap a un increment dels ancians afectats, tant per manca d'ascensor com per absència d'accessibilitat. Així, actualment hi ha prop de 800.000 catalans d'entre 50 i 65 anys que viuen en edificis no accessibles, i d'aquests, més de 600.000 no tenen ascensor, per la qual cosa, segons l'evolució de l'esperança de vida en aquest segment, aniran envellint en edificis que no s'adaptaran a les limitacions de mobilitat que en molts casos patiran aquests futurs ancians.

D'altra banda, el problema més greu sembla que tornarà a afectar amb major força als més grans. Entre la població de 65 a 79 anys, les dades de l'any 2001 ens mostren com més de 500.000 ancians viuen sense ascensor, xifra que puja fins als 620.000 si parlem d'accessibilitat. Sembla molt probable doncs, que entre aquest ancians, la impossibilitat de dur una vida independent en els propers anys per raó de les condicions d'accessibilitat de l'habitatge seran molt nombroses.

Gràfic : Percentatge de població segons grups d'edat que viu en edificis plurifamiliars no accessibles. Any 2001.

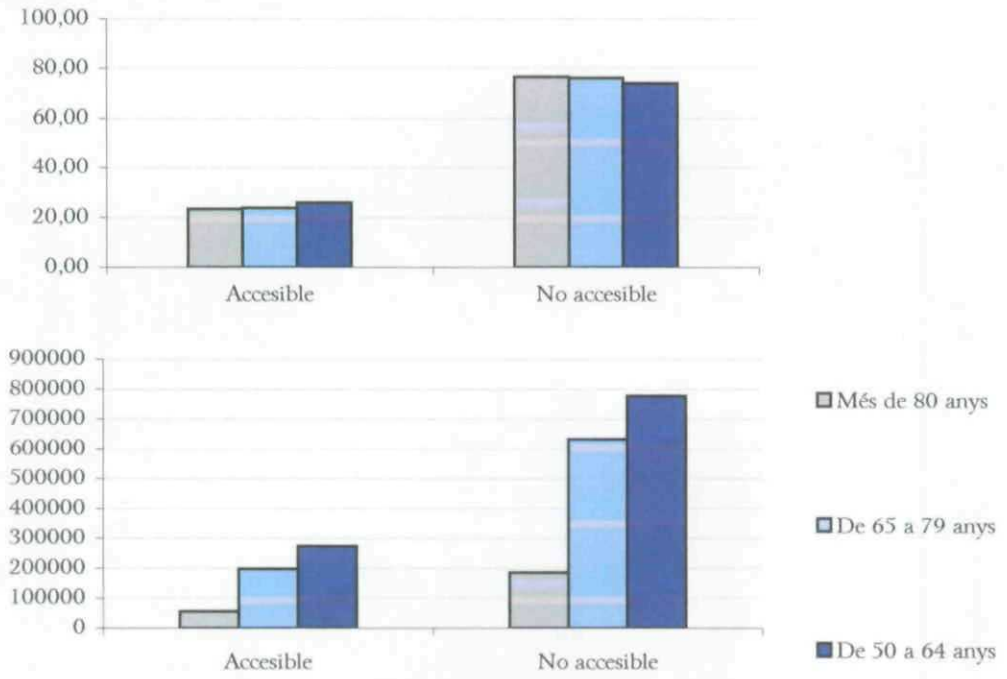

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

Gràfic: Població segons grups d'edat que viu en edificis plurifamiliars sense ascensor. Any 2001.

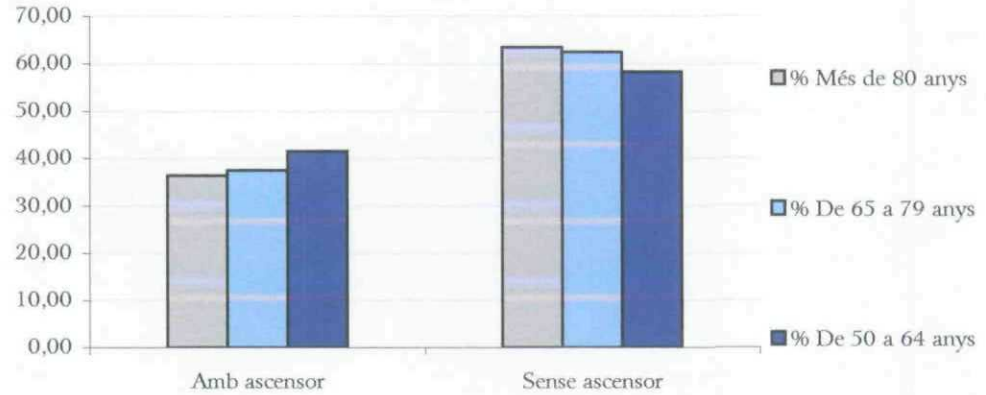

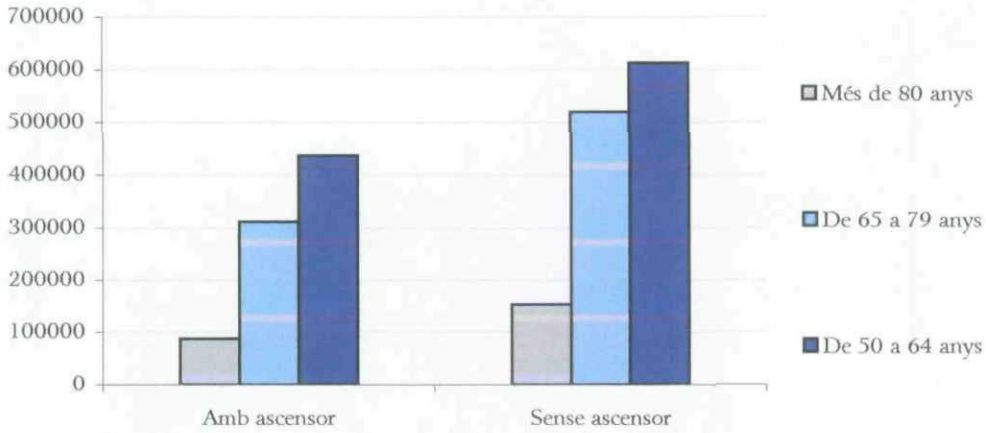

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.7. El règim de tinença

5.7.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

Per a entendre l'actual problemàtica residencial a Catalunya és l'evolució del règim de lloguer és clau. L'any 1950, el lloguer estava generalitzat amb un 74,3% del total del parc d'habitatges de Catalunya, percentatge que es trobava molt per sobre del 51% del parc que assolia el lloguer en el conjunt d'Espanya. Fonamentalment, la propietat predominava en el zones rurals, vinculada a l'habitatge unifamiliar, mentre que els edificis plurifamiliars de les ciutats s'incorporaven al mercat majoritàriament en règim de lloguer, amb un fort pes de la ciutat de Barcelona en el global català. Com a resultat d'una política d'habitatge orientada cap al règim de propietat i una normativa clarament proteccionista del llogater, amb les congelacions del lloguer i les clàusules de prorroga forçosa, en el període 1950-1970 el lloguer comença a perdre a favor d'un major nombre d'habitatges en règim de propietat. És a partir de la dècada dels setanta que el lloguer cau degut, d'una banda, al gran ritme de construcció destinat a la venda, i d'altra, a la progressiva reducció del nombre absolut d'habitatges llogats, bé per la conversió cap a la propietat, bé per la demolició o ruïna d'aquests. Així, del 46,7% de lloguer de 1970, es passa en només deu anys al 29,5%, a poc més del 20% el 1991, i al 14,9% el 2000 (Trilla, 2001). Així, atès el constant augment del valor dels actius immobiliaris respecte altres bens, és fàcil comprendre que, actualment, el mercat de l'habitatge s'orienta quasi exclusivament cap a la venda, i el lloguer és l'única opció possible per a les capes amb menors recursos econòmics, com a pas previ a l'adquisició en propietat o situacions molt més excepcionals lligades a la mobilitat geogràfica temporal. En aquest mateix sentit, els treballs de Carme Trilla posen de manifest que el percentatge més alt de lloguer es dóna en l'estrat baix, mentre que la situació s'inverteix progressivament en l'estrat mig i alt; per tant, no és d'estranyar que el lloguer[128] estigui molt més estes en els col·lectius amb menys recursos econòmics com la gent gran, els immigrants o els joves.

Taula: Evolució en el règim de tinença dels habitatges segons antiguitat.

	% propietat	% lloguer	% altres	Total hab. prals 1991.
Abans de 1940	50,8	44,8	4,4	352.307
1941-1950	55,2	39,2	5,4	60.970
1951-1960	63,8	31,4	4,9	1983.990
1961-1970	72,9	22,6	4,5	538.930
1971-1980	84,9	12,2	2,9	595.790
1981-1991	88,7	8,6	2,7	199.180
Total	72,8	23,3	3,9	1.931.172

Font: INE i Institut d'Estadística de Catalunya, Censos de població i habitatge

[128] Vegeu Renau i Trilla (2001); pàg. 75; o el treballs més recents fets a partir del Pannell de Desigualtats de la Fundació Jaume Bofill.

Taula: Evolució del règim de tinença dels habitatges entre 1950 i 1991 a Catalunya.

	1950	1960	1970	1981	1991
Lloguer	559.026	595.687	682.237	616.065	487.280
Propietat	193.364	342.403	778.655	1.472.290	1.869.006
Total	752.390	938.090	1.460.892	2.088.355	2.356.286
% lloguer	74,3	63,5	46,7	29,5	20,68
% propietat	25,7	36,5	53,3	70,5	79,32

Font: INE i Institut d'Estadística de Catalunya, Censos de població i habitatge 1950, 1960, 1970, 1981 i 1991. (només es fa referència als habitatges ocupats)

Lògicament, donat que el lloguer majoritàriament es destina per als grups menys solvents, si interrelacionem el règim de lloguer amb altres variables de l'edifici i l'habitatge, el lloguer mostra percentatges superiors quan es relaciona amb problemàtiques residencials com els edificis que tenen un estat de conservació inferior, un menor equipament, la manca d'ascensor o les construccions més antigues; per la qual cosa, en conjunt també entre la gent gran és un règim de tinença característic de les classes més baixes i amb menys recursos.

D'igual forma, els resultats del Cens del 2001 reafirmen aquesta tendència cap a propietat en prop d'un 81% dels catalans, mentre que en règim de lloguer únicament estaria el 15,2% de la població. Quant a la gent gran, amb les dades del Cens del 2001, la situació és força similar al conjunt de Catalunya, i solament s'aprecia un lleu increment del lloguer, situació en la qual es troben el 15,6% dels nostres ancians, és a dir, 168.711 grans respecte un total de 1.079.112 individus.

Seguint amb l'estudi de Renau i Trilla (2003), més del 31% dels contractes de lloguer[129] pertanyien a un habitatge amb el cap de llar de 65 anys i més, i d'entre aquests, predominen els contractes indefinits[130], amb un 85% del total de contractes de lloguer[131] de la gent gran. A més a més, atès que la majoria dels contractes indefinits (65% del total de contractes) solen ésser anteriors a 1985 (també en un 65% del total), i amb el que estableix la legislació d'arrendaments respecte l'actualització dels lloguers, el cost mensual de l'habitatge per al grup de caps de la llar de 65 anys[132] i més és el més baix de tots els grups estudiats amb força diferencia, ja que suposa en més del 70% dels casos una despesa inferior a 40.000 pessetes, i en un 18%, entre 40.000 i 60.000, amb una mitjana de 29.240

[129] Ibídem taula 46, pàg. 51.

[130] En el conjunt, els contractes indefinits representen el 65% del total, i es concentren en els casos amb caps de llars de major edat.

[131] Aquest percentatge arriba al 93,5% dels contractes de la gent gran en l'Àmbit Metropolità segons l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de 1995.

[132] Ibídem taula 52, pàg. 56.

pessetes; mentre que el següent grup amb menor mitjana correspon als caps de llar d'entre 50 i 65 anys, amb una despesa mitjana de més de 49.000 pessetes. Aquesta gran diferencia rau en què entre la gent gran predomina el lloguer amb contractes indefinits que, malgrat les actualitzacions, suposen uns costos de lloguer que es troben molt per sota dels preus de mercat.

Gràfic: Població segons règim de tinença habitatge i grup d'edat.

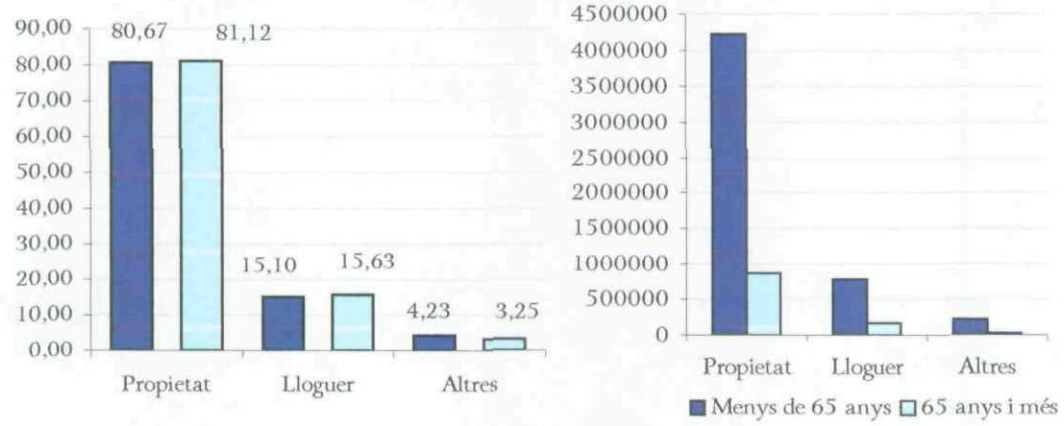

Gràfic: Població de 65 anys i més en règim de lloguer segons any arribada.

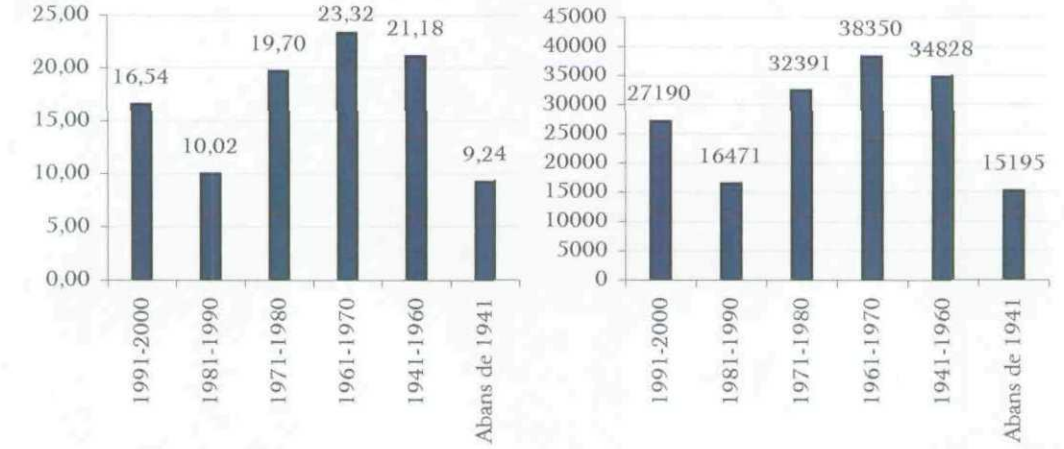

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001 i 1991.

Aquests fets també expliquen un dels problemes més greus que té el parc d'habitatges català: la degradació del edificis antics (anteriors a 1940 generalment) destinats a habitatge en règim de lloguer amb contractes indefinits molt per sota dels valors de mercat. Aquest contracte indefinit es considera com una càrrega per a la propietat, ja que limita les possibilitats d'obtenir beneficis de l'immoble, ja sia mitjançant el lloguer o la venda. Per tant, donat que la declaració de ruïna de l'edifici resol el contracte sense cap indemnització per al llogater, i tenint present que majoritàriament es tracta d'edificis antics en un estat ja força deficient, l'interès en aturar el procés de degradació sol ser nul, i el manteniment o reparació d'aquests immobles inexistent. Així, un cop és ferma la declaració de ruïna, la

propietat pot procedir a l'enderroc de l'edificació sense cap indemnització pels llogaters, i disposa del solar resultant lliure de tota càrrega.

En aquesta dinàmica, darrerament ha sortit a la llum l'anomenat *mobbing* immobiliari que, cap aquest llogaters efectuen alguns propietaris i empreses del sector amb l'objectiu d'aconseguir que mitjançant pressions de tot tipus[133] abandonin el seu pis. En la ciutat, aquest fenomen es sol concentrar en entorns urbans més aviat degradats, sovint dins del propis centre històrics o els primers eixamples; encara que qualsevol llogater amb dret a pròrroga forçosa és susceptible de patir aquest tipus d'assetjament. Segons un reportatge[134] emès per Televisió de Catalunya a principis del 2004, el mobbing immobiliari no el practiquen generalment els promotors o constructors més coneguts, sinó que majorment es tracta d'anònims inversors privats, espanyols i estrangers, nouvinguts al mercat immobiliari, que han vist la possibilitat de fer un gran negoci ràpid. Com a exemple de la creixent importància d'aquest fenomen del mobbing immobiliari, el propi Síndic de Greuges en l'informe extraordinari de l'any 2004 sobre la gent gran dependent[135] afirmava que *"en relació amb l'habitatge de les persones grans, s'observa un nou problema que es comença a destacar de forma molt preocupant: ens referim als desnonaments, augments del lloguer per sobre dels ingressos del llogater, la finalització dels contractes i diferents tipus d'extorsió, com els enganys o l'anomenat mobbing immobiliari practicat per alguns propietaris, empreses o inversionistes del sector"*. Per a fer-nos una idea de l'abast del problema *"segons l'informe de la comissió dels Drets de la Tercera Edat del Col·legi d'Advocats de Barcelona, les denúncies formulades en relació amb l'habitatge superen el 18% del total de qüestions exposades; en més de la meitat dels casos s'assegura sofrir situacions de desnonament, i més de la quarta part denuncien l'augment del lloguer per sobre dels propis ingressos; a més a més, amb percentatges inferiors, es denuncia també la fi del contracte de lloguer, l'expropiació i diferents enganys per part dels propietaris, (...), es tracta d'un problema greu que exigeix mesures ràpides i decidides per evitar l'espoli patrimonial de les persones grans"*.

En conseqüència, una qüestió clau és quantificar els contractes de lloguer indefinits de la gent gran segons antiguitat ja que en aquests és on es concentren el major nombre de problemes. Com dèiem, segons Trilla (2003), al voltant del 65% dels contractes de lloguer de la gent gran són anteriors a 1985, i per tant, indefinits. Segons el Cens de 2001, si creuem l'any d'arribada amb el règim de lloguer, tenim que aproximadament un 75% del grans que viuen en règim de

[133] Mesures com el tall dels serveis d'aigua, llum o gas, la destrossa d'elements comunitaris, la fumigació de l'edifici al·legant necessitats higièniques o plagues, l'abocament de runa en l'escala, la inundació voluntària dels habitatges superiors, foradar les teulades per a què hi hagi goteres, l'engany de què el rebut de lloguer es pot pagar trimestralment (procedint al desnonament per impagament), etc.

[134] Reportatge de Manuel Raya i Ramon Vallès emès el 18.01.2004 a TV3, programa 30 minuts, amb el títol *"Coacció a domicili"*.

[135] Cañellas, Antoni (2004); pàg. 123-124.

lloguer, és a dir, més de 125.000 persones de més de 64 anys, ho fan en el mateix habitatge des de fa més de 20 anys; percentatge és lleugerament superior al estimat per Trilla, encara una mica més elevat que el 50% del total de lloguer que per a tota Espanya dóna el Pannell de Llars de la Unió Europea[136]; i força similar als resultats de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000, encara que aquesta presenta un percentatge total de lloguer en la gent gran superior, al voltant del 22% del majors de 64 anys en lloc del 16% del Cens. D'entre tota la gent gran que es troba en lloguer indefinit, cal destacar els prop de 15.000 ancians que varen arribar en el període 1940-1960; i fins i tot 15.000 majors de 64 anys que ho varen fer abans de l'any 1941; circumstància molt indicativa de l'alta probabilitat de què l'immoble tingui força mancances tant per la seva antiguitat com per la quasi segura absència de manteniment.

No obstant això, però, si la legislació sobre arrendaments de l'any 1985 va suprimir la pròrroga forçosa, i va incloure les actualitzacions de les rendes amb l'IPC en els nous contractes; l'any 1994, la Llei d'Arrendaments Urbans (LAU) va afegir encara més problemàtica sobre la situació dels ancians en lloguer. La Disposició Transitòria de la LAU obligava als llogaters de contractes de renda antiga a escollir entre una actualització progressiva de la renda o la seva congelació per un termini de vuit anys, al final del qual, es resolia el contracte; i únicament s'incorporava com a excepció a casos molt concrets de baixos ingressos. Aquesta disposició, de ben segur que ha reduït substancialment, el nombre de grans en lloguer, però a hores d'ara, no es coneixem xifres exactes sobre el volum de contractes resolts per aquest motiu.

En els casos de tinença en règim de propietat, la gent gran sol no tenir despeses pendents de pagament[137] (ja sia per haver finalitzat el seu pagament o per disposar de l'immoble per herència o altres) o en cas d'existir, aquestes són comparativament molt inferiors a la resta de col·lectius de menor edat. Per tant, cal considerar que, malgrat els baixos lloguers que disposa la gent gran, les dificultats de pagament de l'habitatge en la gent gran degut a la seva reduïda renda solen donar-se pel pagament del lloguer. Segons l'Estudi de l'Habitatge a Catalunya, els jubilats i pensionistes mostren un alt percentatge de dificultats de

[136] Vegeu al respecte el informe del BBVA d'octubre del 2003 Situación immobiliaria (pàg. 23 i següents). El Pannell de 1999 (INE 1999), donava que la gent gran espanyola que viu sola té l'habitatge en propietat en un 76% dels casos, en lloguer un 15%, i en cessió gratuïta fins al 9% restant; en canvi, si es tracta d'un parella en la que almenys un es major de 65 anys, la propietat augmenta fins al 83%, fent reduir el lloguer fins al 11,4%; amb una situació intermitja del 80% de propietat en la totalitat de llars. Per gèneres, les dones presenten inferiors percentatges de propietat, amb una pes superior del lloguer i la cessió gratuïta que els homes. En aquest cas, la menor disponibilitat de recursos de les dones es determinant per a la seva menor tinença en propietat respecte els homes. Respecte l'emplaçament, aquest estudi estableix que la propietat, malgrat ésser majoritària, és menor en l'entorn urbà (76,8%) que en l'entorn no urbà (87,%).

[137] En un 96,3% del casos, la gent gran no té cap pagament pendent segons l'ERMB (1995).

pagament en el moment de la realització del treball, amb un 13,9%; i preveuen en una major proporció, en un 16,7%, dificultats en un futur proper. Aquests percentatges posen de manifest les grans dificultats (de tipus econòmic i residencial) que té aquest col·lectiu; i que únicament es veu superat pel grup dels aturats, que reconeix dificultats de pagament en un 16,7%, i les preveu en un futur proper en un 33,3% dels casos.

En el conjunt d'Espanya, segons l'enquesta realitzada pel Centre d'Estudis Sociològics l'any 1993, la propietat disminueix a mida que augmenta l'edat de l'ocupant en benefici d'una major proporció d'habitatges llogats per algun familiar o propietat també dels familiars. L'origen d'aquest fet és múltiple: d'una banda, la menor disponibilitat de recursos econòmics que estadísticament a partir de 80 anys afecta als més grans els obliga a viure amb l'ajuda econòmica dels fills en les edats avançades, ja sia en una mateixa llar o en una propietat dels fills; també per raó de la minva en les seves facultats poden aparèixer situacions de dependència que es solen resoldre amb l'ajuda informal intrageneracional, sovint dins d'una mateixa llar (llars extenses); o senzillament respon a que les generacions de més edat venen d'èpoques en les quals predominava, al contrari de l'actualitat, el lloguer de forma generalitzada i amb l'ajuda d'una legislació que els protegia, han mantingut contractes de lloguer inferiors als valors de mercat. En els resultats de l'Enquesta de Pressupostos Familiars de l'any 1998 per al conjunt d'Espanya tornem a trobar que la tinença en propietat sense préstec o hipoteques pendents és majoritària entre la gent gran, sobretot si la llar no és unipersonal o està encapçalada per un menor de 65 anys. En el primer cas, augmenta el percentatge de lloguer, situació en la qual es trobarien moltes dones vídues;, mentre que si la llar està encapçalada per un menor de 65 anys (usualment els fills dels ancians), lògicament aquesta reducció de la propietat completament pagada es correspon amb un augment de la propietat amb pagaments pendents.

Gràfic: Règim de tinença de l'habitatge principal de la gent gran segons la forma de convivència, 1998.

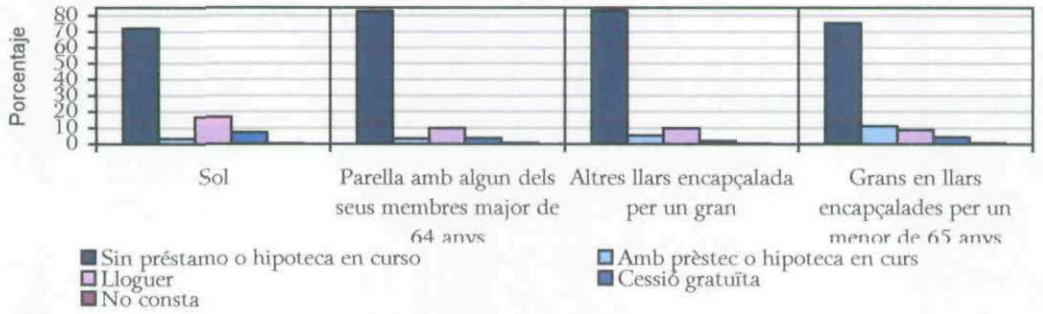

Font: INE Enquesta de Pressupostos Familiars, 1998.

5.7.2. Anàlisi comarcal

Territorialment, ja sia en percentatge o en nombre absolut el lloguer es concentra de forma aclaparadora en el Barcelonès. En la resta de l'Àrea Metropolitana el percentatge cau per sota del 10% de la gent gran, ja que el creixement d'aquestes parts es va fer amb una clara tendència a la propietat en els anys seixanta i setanta; i únicament sorprèn com l'Osona, el Ripollès i la Garrotxa mostren uns alts nivells de lloguer

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu en habitatges en règim de lloguer. Any 2001.

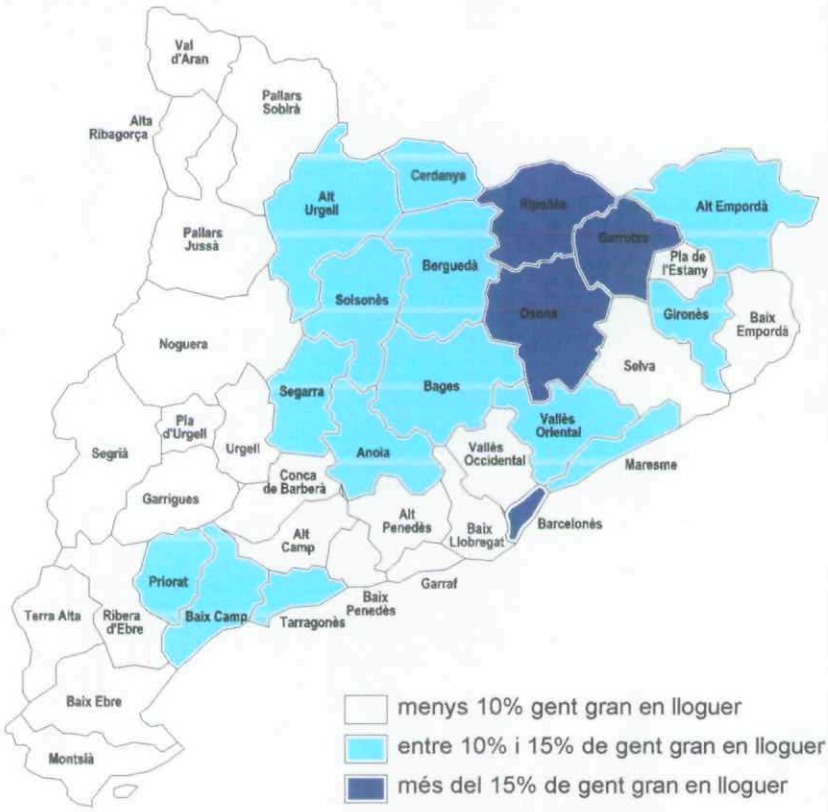

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

5.7.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

En correspondència amb la distribució comarcal, el lloguer en la gent gran es concentra en els municipis més grans, de més de 500.000 habitants, amb prop de 85.000 majors de 64 anys; en els mitjans, d'entre 20.000 i 500.000, la presència de grans en lloguer baixa molt però en termes absoluts encara és mínimament significativa; i quasi bé és imperceptible en municipis de grandària inferior, per la qual cosa, el lloguer entre la gent gran és un tret bàsicament urbà, i sobretot, de la ciutat de Barcelona.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons règim de tinença i grandària municipal.

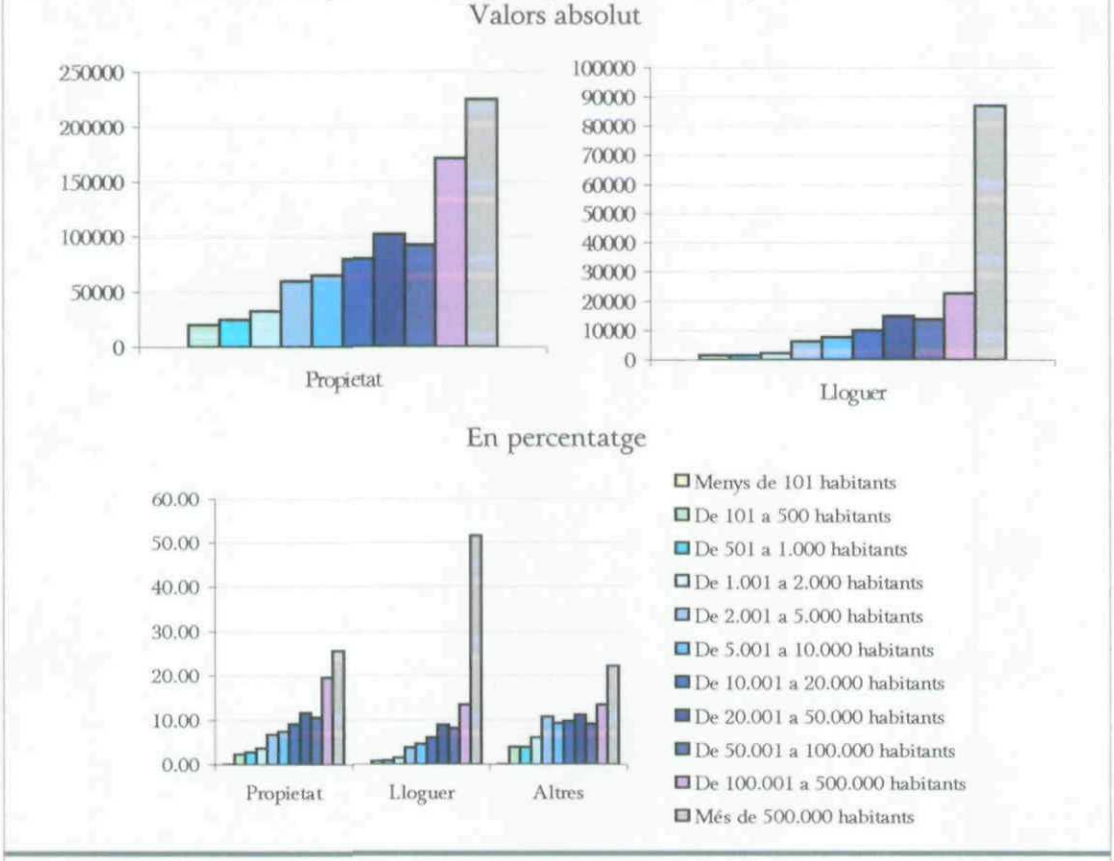

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.7.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

En el conjunt de tota Catalunya, destaca la concentració d'aquesta problemàtica en la ciutat de Barcelona. Tradicionalment, el règim de lloguer ha estat més generalitzat a Barcelona que a la resta de Catalunya. Segons el Cens de 1991, el Barcelonès tenia un 31% dels habitatges en aquest règim, front el 23% del conjunt català. Paral·lelament, Barcelona és també l'àmbit on trobem la major proporció d'habitatges construïts abans de 1940, i on es concentra el major nombre d'habitatges deficients (en ruïna o mal estat). La combinació de tots aquests factors, agreujat per l'elevat valor del sòl, posen de manifest l'abast del problema. Dins de la ciutat de Barcelona, aquesta situació es localitza en uns barris molt determinats: Ciutat Vella, l'Eixample, i Gràcia. Com veiem en la taula XX, en aquests barris trobem la major proporció d'edificis construïts abans de 1940 (74,45%, 43,65% i 34,29% respectivament), també és on hi ha un percentatge més alt de lloguer (51,62%, 39,78% i 40,92% respectivament) i són alhora els àmbits amb els índexs d'envelliment[138] més alts de tota la ciutat (247,6; 226,7 i 221,9 respectivament, segons dades de l'any 2000), i per tant, on més importància relativa tenen les llars unipersonals[139], característiques de la gent gran (Ciutat Vella amb el 35%, i Eixample i Gràcia amb un 25%). La claredat del indicadors fa palesa la correlació de tots aquests factors en el problema de l'habitatge en la gent gran.

Mapa: Districtes de Barcelona segons percentatge d'habitatges en règim de lloguer.

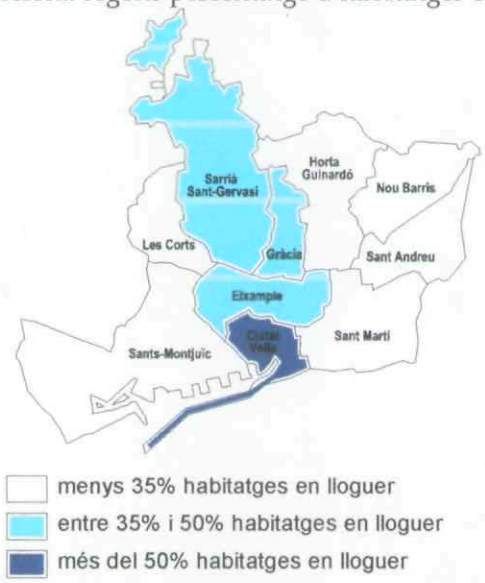

Font: Elaboració pròpia segons dades Cens 1991.

[138] Aquest envelliment també està acompanyat d'un major pes de la població nascuda a l'estranger, especialment en Ciutat Vella, amb molt baixos recursos econòmics.

[139] Veure Quaderns d'Habitatge, març 1999; Reflexions sobre població, llars i habitatge a la ciutat de Barcelona , a partir del padró d'habitants de 1996.

Els resultats de la ciutat de Barcelona de l'enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de l'any 2000 segueixen les mateixes pautes del lloguer en la gent gran amb alguna particularitat poc significativa. En general, prop de tres quartes parts dels habitants de Barcelona viuen en un habitatge de la seva propietat, sols un 22,3% resideix en un de lloguer, i només un 2% viu en altres tipus de tinença; en canvi, entre la gent gran creix la proporció del lloguer fins a representar el 30,9% (bàsicament degut a l'existència de lloguers amb rendes antigues) i la propietat baixa fins al 66,5%.Per trams d'edat, novament trobem que el pes del lloguer augmenta amb l'edat del grup analitzat. En el grup d'entre 65 i 74 anys, el percentatge de propietaris és del 70%, i baixa fins al 63% a partir del 75 anys.

Tanmateix, si analitzem el lloguer de la gent gran des de l'antiguitat de la construcció, trobem que a Barcelona quasi bé la meitat d'aquest es dóna en habitatges construïts abans de 1951, mentre que només un 24% dels propietaris ho són d'habitatges tan antics; per la qual cosa, aquest lligam entre antiguitat i lloguer és també indicatiu de dos altres aspectes relacionats: l'alt pes dels arrendaments de rendes antigues en el lloguer de la gent gran i un major pes de deficiències en la conservació, ja que és una característica que es relaciona directament amb el lloguer i la propietat. (ficar allò de l'estudi BBVA). Per gèneres, la menor disponibilitat de recursos econòmics de les dones, la seva major longevitat i la conseqüent major tendència a formar llars unipersonals les du a tenir major proporció de lloguer que els homes, concretament un 35,4% front el 23,7% dels homes.

Si es compara l'evolució soferta des de l'enquesta de 1995, constatem que el creixement generalitzat de la propietat en el parc d'habitatges català també afecta a la gent gran. Per exemple, a Barcelona l'any 1995 la propietat suposava el 60% dels règims de tinença d'entre la vellesa, i en canvi, només cinc anys desprès ja havia pujat fins al 66,5%. Les raons d'aquesta evolució són fonamentalment dues: l'arribada a la jubilació de generacions entre les quals predomina clarament la propietat, i la progressiva extinció dels lloguers més antics, ja sia per traspàs del llogater, declaració de ruïna de l'immoble, desnonament per motius diversos, o l'accentuació de la dependència fins a nivells excessius per a la vida independent, i per tant, l'internament de l'ancià o l'acollida per part de la família.

Gràfic: Règim de tinença a la regió de Barcelona per grups d'edat.

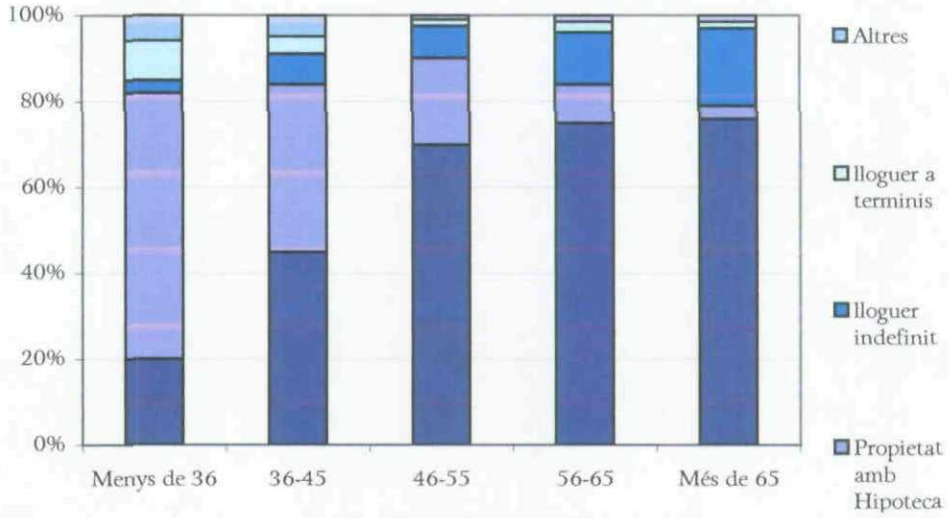

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona

En conseqüència, front l'usual limitació dels recursos econòmics de la gent gran, i la generalització del lloguer en els anys cinquanta, no és d'estranyar que aquesta opció estigui molt més estesa en la població de 65 anys i més, malgrat també sigui majoritari el règim de tinença en propietat en aquest col·lectiu[140] .

Gràfic: Règim de tinença a Barcelona per grups d'edat.

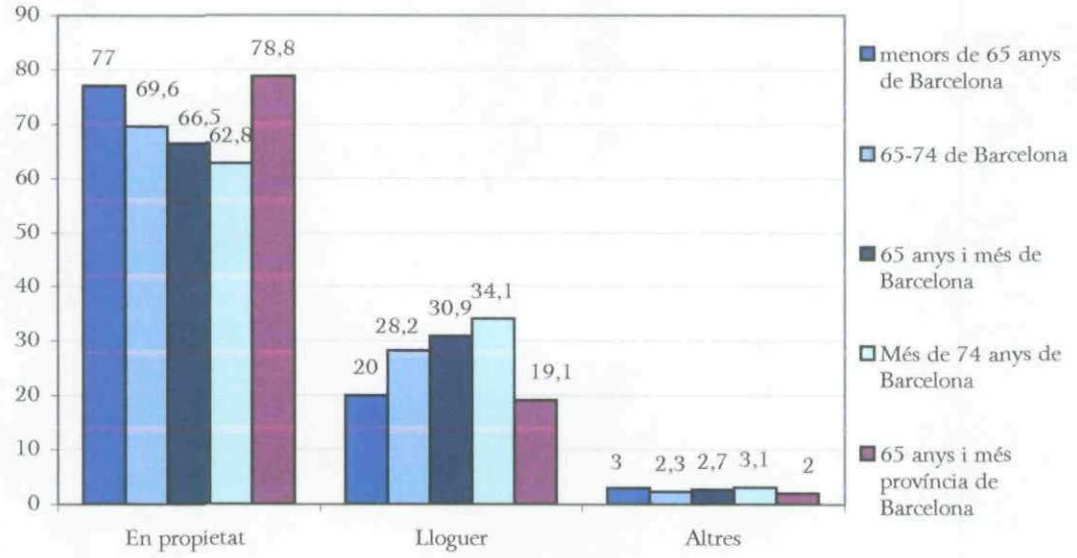

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. 2000.

[140] Segons l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de 1995, el 26,1% de la gent gran d'aquest àmbit estava en règim de lloguer front al 71% que disposava de l'immoble en propietat.

5.7.5. Previsions de futur

La tendència a la propietat va iniciar-se abans dels anys seixanta, però és en aquesta dècada quan la seva intensitat comença a modificar substancialment l'estructura dels règims de tinença. Aquest procés ha estat cada cop més intens des dels anys setanta ençà, per la qual cosa, les projeccions de futur sobre el lloguer són molt clares: el lloguer com a forma de tinença entre la gent gran tendirà a reduir-se en els propers anys de forma notable; molt especialment el lloguer indefinit degut, d'una banda, al traspàs de molts dels més grans en els propers anys, entre els quals la percentatge de lloguer és superior a altres edats; i d'altra banda, per l'aplicació de la regulació del règim transitori de la Llei d'Arrendaments Urbans de 1994 sobre les opcions que han d'escollir els contractes anteriors a 1985. De forma oposada, però, hem d'advertir d'una lleu recuperació del lloguer entre la gent gran en els darrers anys, previsiblement com l'única alternativa per als ancians que han de deixar casa seva, ja sia degut a la resolució de l'anterior contracte, per les deficients condicions d'habitabilitat, inadaptació o d'accessibilitat de l'immoble anterior; però també cal considerar que pugui tractar-se parcialment d'una nova expressió de la nova vellesa econòmicament més solvent, que opta per viure en zones turístiques, o en habitatge millor.

Gràfic: Règim de tinença per grups d'edat.

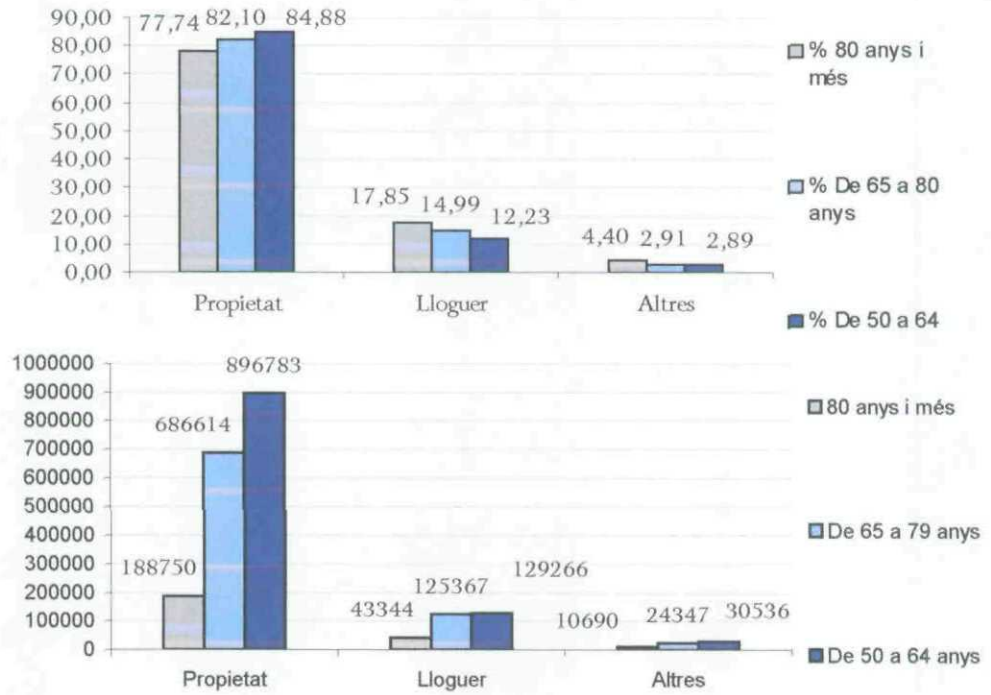

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Per tant, al marge d'aquesta darrera alternativa, el cert és que els greus problemes d'habitatge de la gent gran vinculats als contractes de lloguer subjectes a pròrroga forçosa són cada cop menys, i a curt termini desapareixeran completament; però no per això, resoldran la necessitats d'allotjament dels afectats, sinó que en molts casos, aquests es veuran obligats a renunciar a la seva independència mitjançant la convivència amb altres familiars en els millors dels casos, usualment els seus fills; o havent de recórrer a una institucionalització no obligada per llurs condicions físiques o psíquiques. En conseqüència, les ajudes als ancians afectats per les actualitzacions dels lloguers indefinits és necessiten avui de forma immediata, al igual que les mesures de protecció contra el mobbing immobiliari, perquè malauradament sinó, les ajudes poden arribar massa tard.

5.8. La superfície

5.8.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

Dins de l'interval comprès entre els habitatges de més de 60 metres quadrats i menys de 120 metres quadrats viu més del 70% dels ancians catalans, un 15% ho fa en habitatges més petits, d'entre 46 i 60 metres quadrats; i només un 3% viu amb menys de 45 metres; percentatge que vindria a correspondre amb els mateixos ancians que viuen en habitatges de tan sols una o dos habitacions; mentre que la majoria disposa d'entre tres i sis habitacions, essent ja molt minoritari el segment de gent gran que gaudeix de set o més cambres. Amb les possibilitats del nou Cens de l'any 2001, i si establim el llindar mínim dels 15 metres quadrats per ocupant; el percentatge de gent gran que viu en condicions d'amuntegament és molt inferior al total de la població, ja que si en aquest problema es troba al voltant del 10% de la població, aquesta xifra baixa fins al 3% entre els més grans; per tant, excepcionalment podríem dir que des d'aquesta variable els grans viuen en millors condicions, circumstància del tot lògica ja que, usualment el nombre de components de la llar on viu la gent gran és força reduïda, clarament inferior a la mitjana. No obstant això, com veurem més endavant, prop d'un 10% dels ancians es queixen d'insuficient superfície.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons superfície de l'habitatge i nombre d'habitacions de l'habitatge. Any 2001.

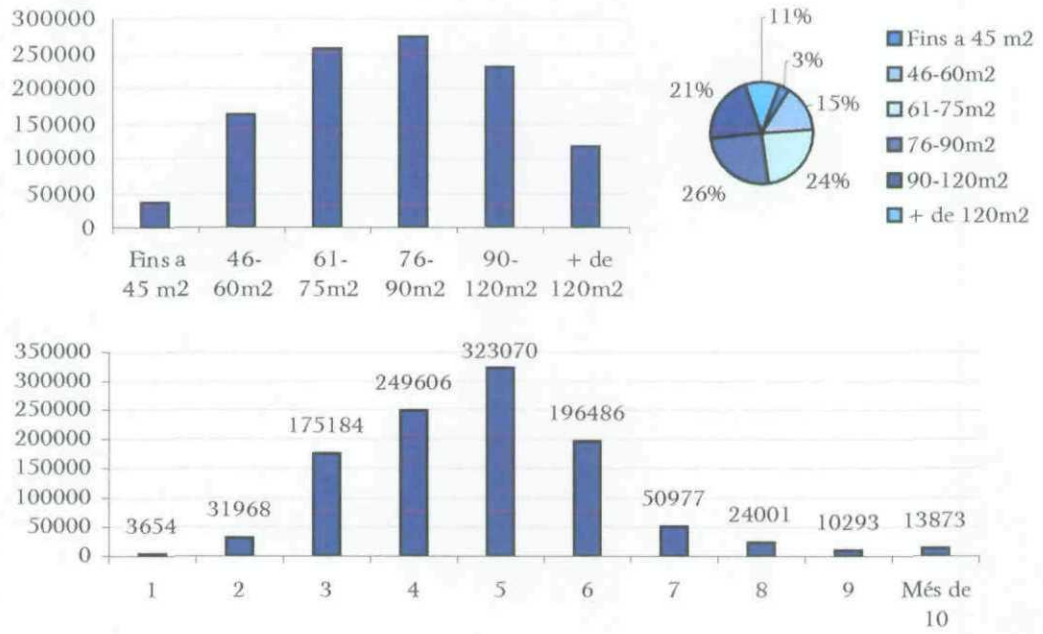

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Gràfic: Percentatge de població que no que viu en habitatges amb una proporció inferior a 15 m2 per ocupant segons grups d'edat. Any 2001.

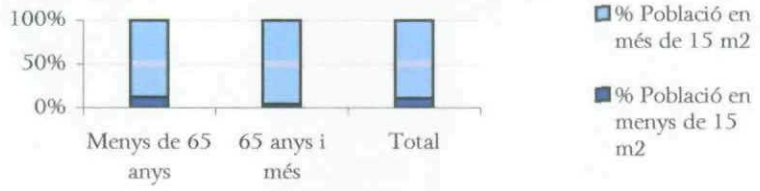

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.8.2. Anàlisi comarcal

El nombre més gran d'habitatges amb superfícies inferiors a 45 metres quadrats es concentra fonamentalment en el Barcelonès i el Baix Llobregat i en menor quantitat, en les comarques veïnes; però si només ho analitzem des del pes d'aquests habitatges en el total comarcal, els ancians del Montsià, el Baix Ebre i la Conca de Barberà destaquen pels seus alts percentatges, seguides en menor intensitat per la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Baix Penedès, el Garraf, l'Alt Urgell, la Selva o el Baix Empordà; és a dir, a banda del el Barcelonès i el Baix Llobregat, la resta d'habitatges petits ocupats per gent gran s'ubiquen majoritàriament en zones rurals i poc desenvolupades.

Mapa: Comarques segons percentatge de població de 65 anys i més que viu en habitatges de menys de 45 metres quadrats. Any 2001.

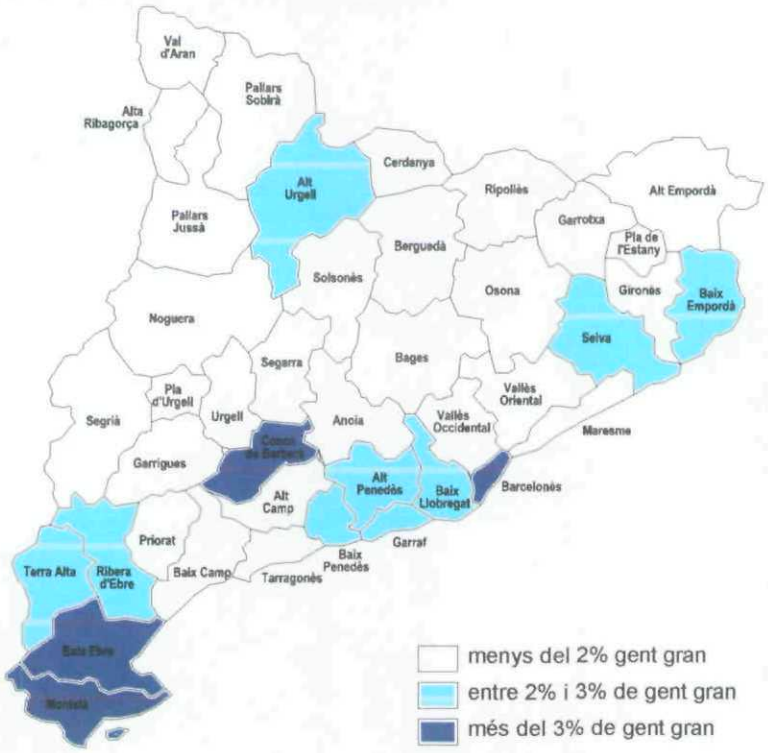

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

5.8.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

Entre la gent gran, viure en habitatges excessivament petis, ja sia per una superfície menor o per l'indicador del nombre d'habitacions, és, com veiem anteriorment, un problema eminentment urbà que creix amb el grandària del municipi; i de forma inversa, els habitatges més grans són més usuals entre els ancians que viuen en zones rurals, creixent la seva importància a mida que el municipi és més petit.

Gràfic: Població de 65 anys i més que segons nombre d'habitacions de l'habitatge i grandària municipal. Any 2001.

Valors absoluts segons nombre d'habitacions i grandària municipal.

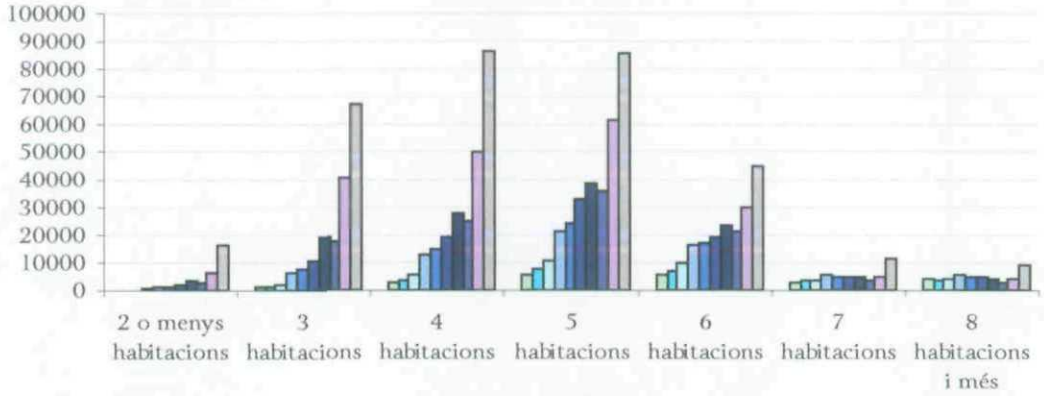

Percentatge per trams de nombre d'habitacions segons grandària municipal

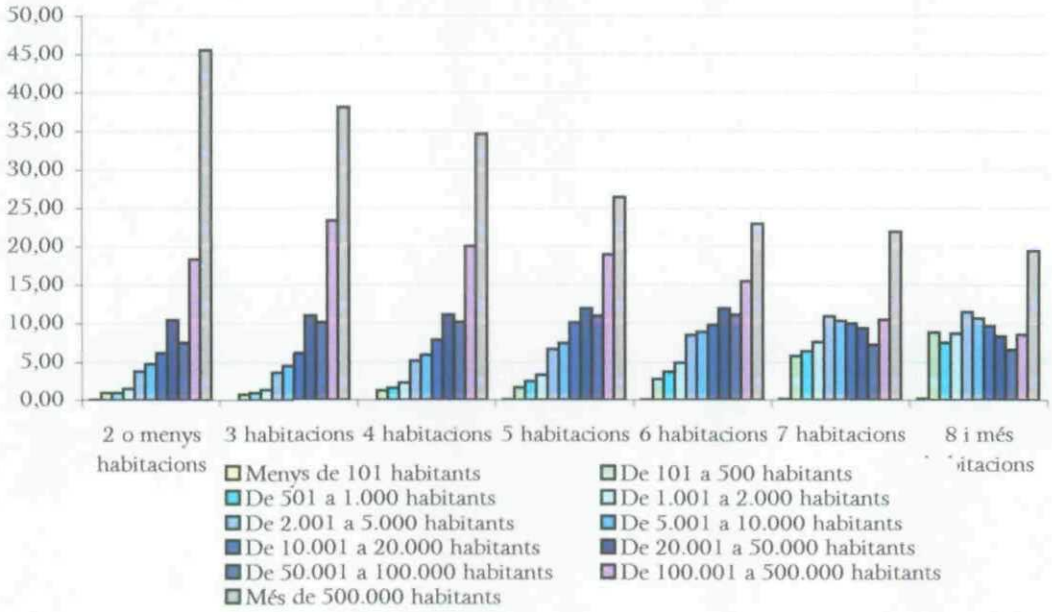

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

Gràfic: Població de 65 anys i més que segons superfície de l'habitatge i grandària municipal. Any 2001.

En valors absoluts segons trams de superfície i grandària municipal

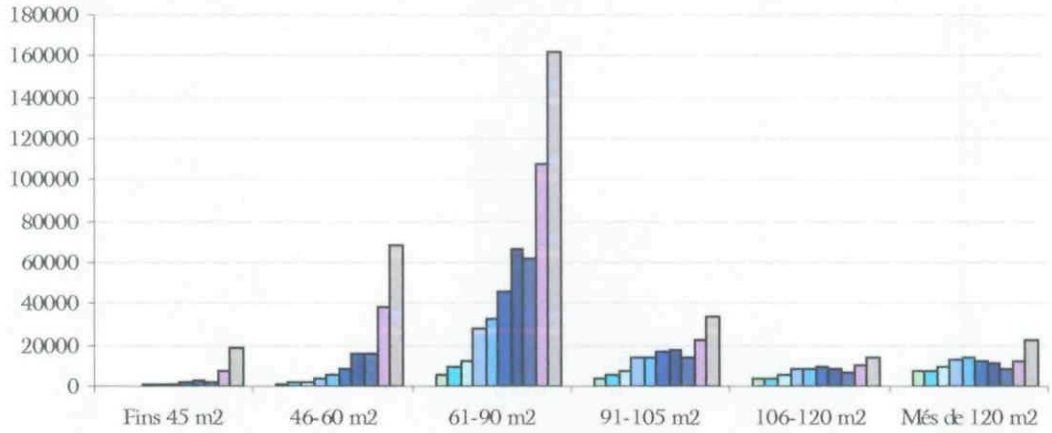

En percentatges segons trams de superfície de l'habitatge i grandària municipal

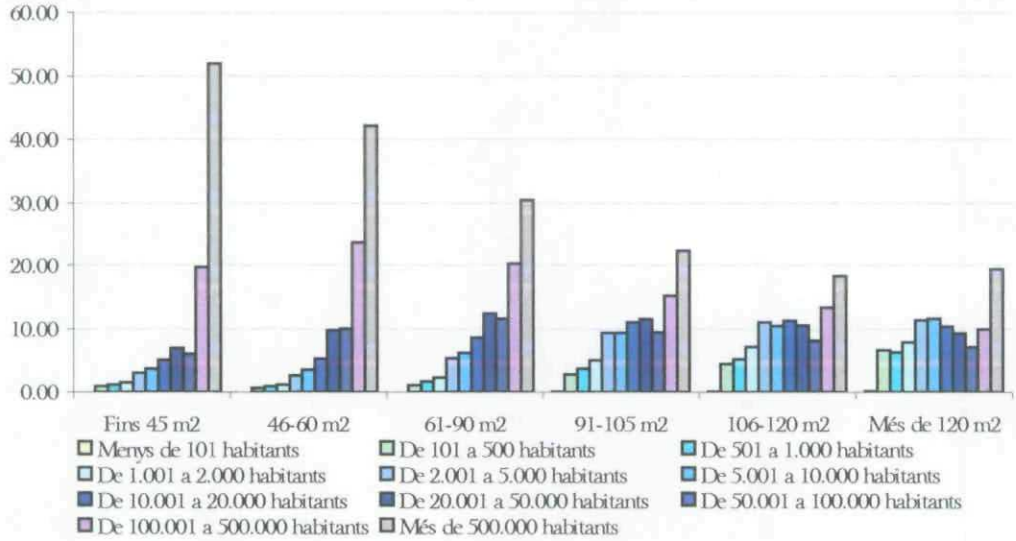

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional de Estadística INE. Cens 2001.

5.8.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

De totes formes però, si analitzem aquest paràmetre des de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000, a Barcelona la proporció de gent gran allotjada en habitatges considerats petits, per sota del setanta metres quadrat, és superior a la resta de la població (la de menys de 65 anys), circumstància que s'inverteix en els habitatges de més superfície. Per trams de superfícies, la més usual entre la gent gran es troba entre els 71 i els 100 metres quadrats (un 36,7%) , seguit de l'interval entre 51 i 70 metres quadrat (un 28,1%), a molta distància de la resta de superfícies, molt més minoritàries.

Si contrastem els resultats amb els obtinguts en l'enquesta de 1995, el canvi més significatiu és la reducció dels habitatges inferiors a cinquanta metres quadrats[141], circumstància que recolza la postura que, en general, la superfície no constitueix un problema entre la gent gran, llevat únicament de les llars extenses i múltiples allotjades en habitatges relativament reduïts.

De forma similar, l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de 1995 també assenyala la molt menor despesa en lloguer del col·lectiu de gent gran, amb un cost inferior a 36.000 pessetes en un 90% del casos, segons dades de l'any 1995.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons superfície de l'habitatge. Barcelona 2000.

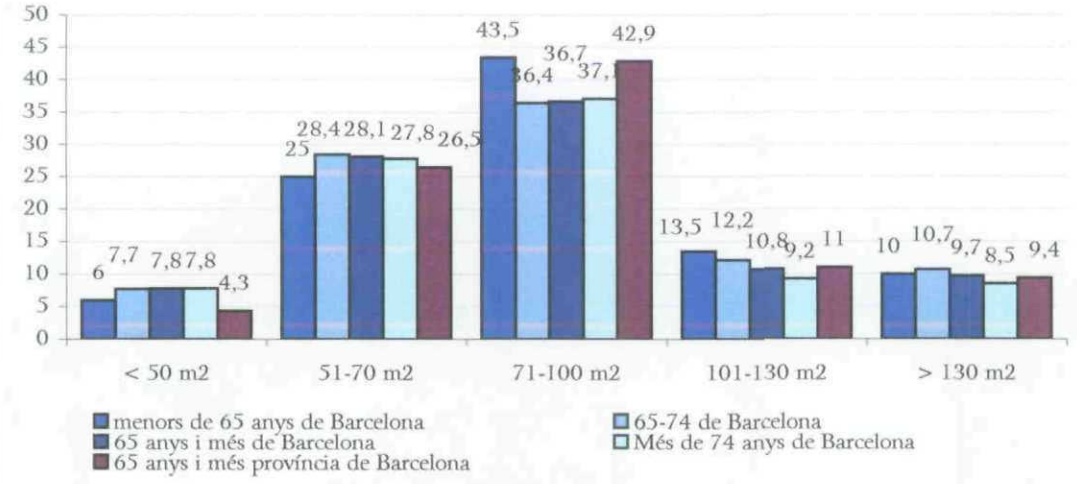

Font: Enquesta Regió Metropolitana de Barcelona. 2000.

[141] Segons l'Enquesta, hi ha una clara relació entre la categoria socioprofessional familiar i la superfície de l'habitatge.

5.8.5. Previsions de futur

Si bé actualment la manca de superfície en els habitatges dels més grans és una qüestió molt minoritària, en el futur els nous ancians tindran uns habitatges encara més grans de forma que les previsions de futur en aquest sentit són clarament positives.

Gràfic: Població de 65 anys i més per grups d'edat segons nombre d'habitacions de l'habitatge.

En percentatge sobre cada tipus d'habitatge (segons habitacions)

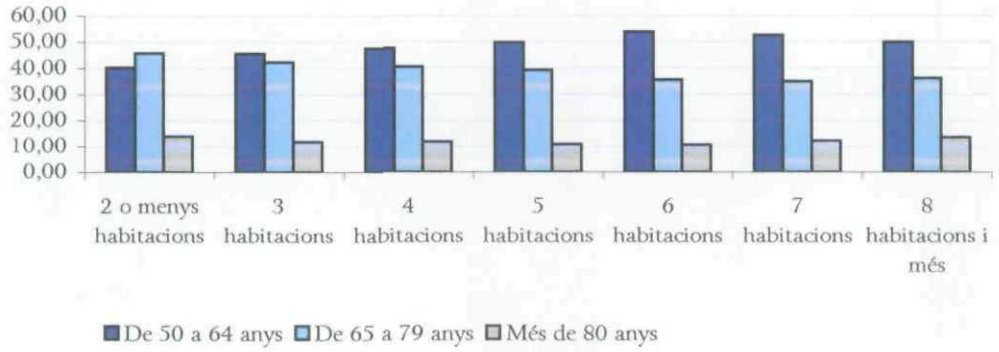

En valors absoluts

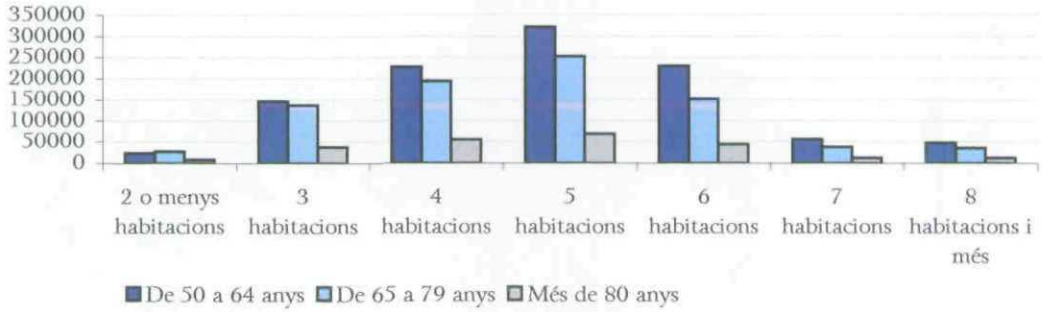

En percentatge sobre el total de població de cada grup

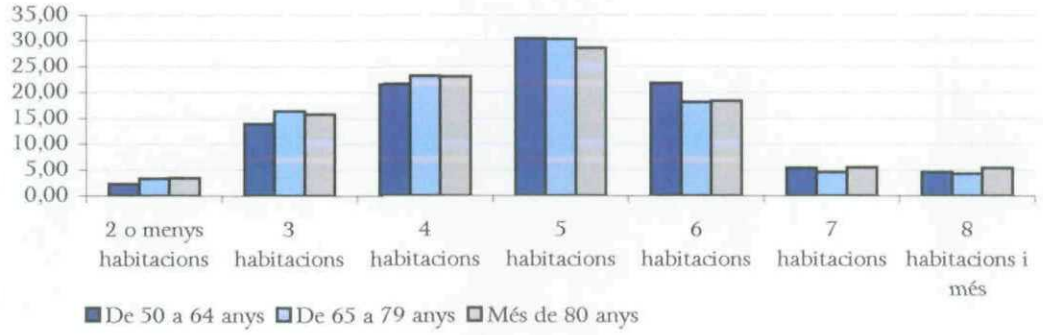

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

Gràfic: Població de 65 anys i més per grups d'edat segons superfície de l'habitatge.
En percentatge sobre cada tipus d'habitatge (segons superfície)

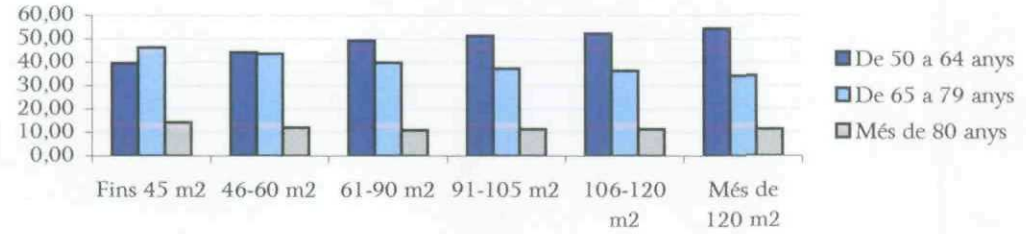

En valors absoluts

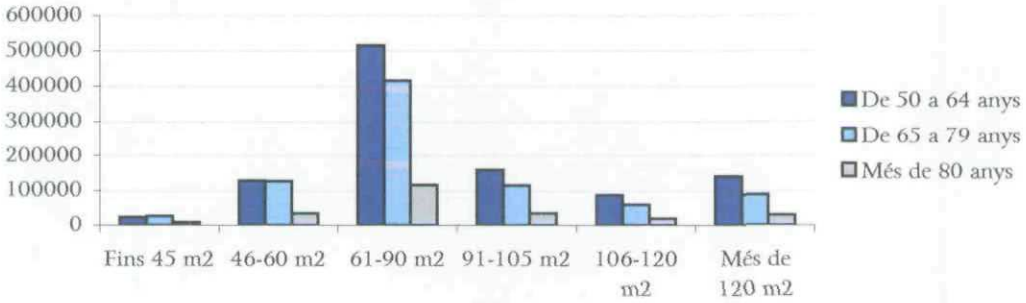

En percentatge sobre el total de població de cada grup

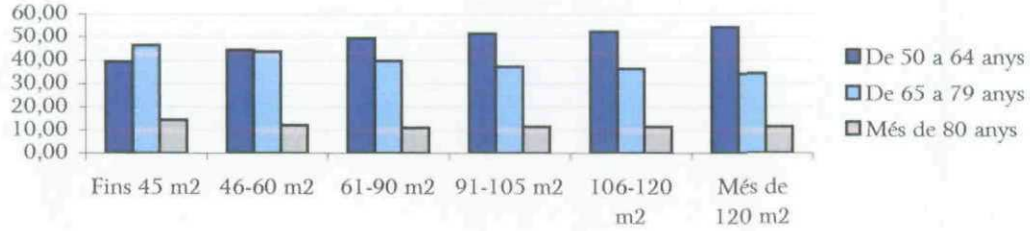

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.9. La tipologia

5.9.1. Anàlisi general de la situació de Catalunya.

La importància de l'estudi de la tipologia de l'habitatge on viu la gent gran rau fonamentalment en conèixer en quin entorn viu i quins mecanismes de relació estableix l'ancià amb el seu entorn, amb la societat, i amb els serveis sanitaris i assistencials; sobretot tenint present que l'edifici d'habitatge és predominant a les grans ciutats i que la soledat és sovint una realitat a la tercera edat.

A tota Catalunya, segons el Cens de l'any 2001 la tipologia predominant és el pis en per a un 74% de la població de més de 64 anys, mentre que l'habitatge unifamiliar representa un 25,3%, valors que respecte el conjunt de la població reflecteixen mínimament una major tendència entre els més grans a viure en pisos.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons tipologia.

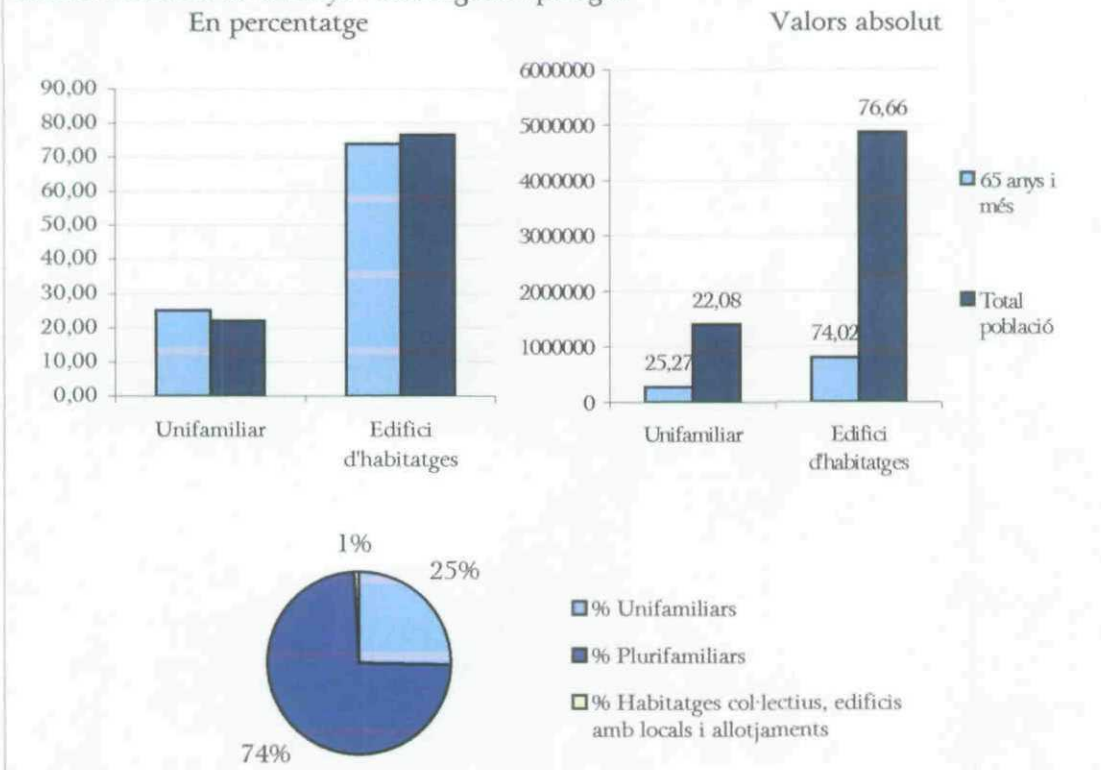

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.9.2. Anàlisi comarcal

Com era d'esperar, mentre en el conjunt de Catalunya el pis és clarament predominant en els grans nuclis urbans, l'habitatge unifamiliar, com dèiem anteriorment, recupera cert protagonisme els municipis més petits i els entorns més rurals., i per tant, el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Vallès Occidental, el Vallès Oriental, el Tarragonès, i el Segrià concentren la major dels pisos ocupats per ancians.

Quant a les zones més rurals, és interessant veure com les zones amb més percentatge d'habitatge unifamiliar corresponent a la meitat oest, justament coincidint amb aquells àmbits del territori on predominen les llars extenses.

Mapa: Comarques segons percentatge de gent gran que viu en habitatges unifamiliars. Any 2001.

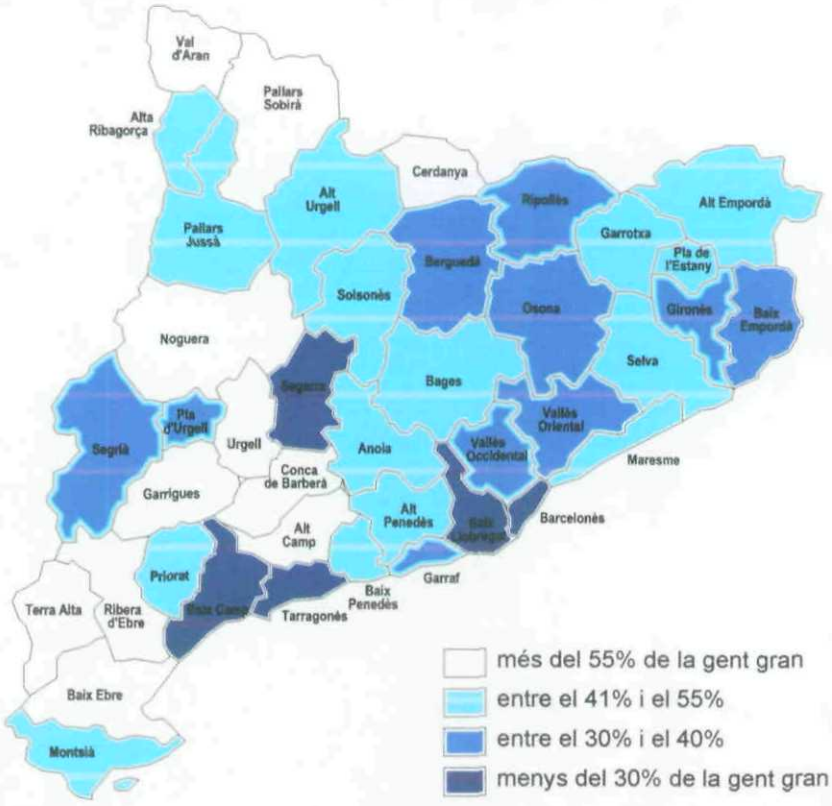

Font: Elaboració pròpia segons Cens 2001

5.9.3. Anàlisi segons grandària del municipi.

Des de la grandària del municipi, el resultat de la recerca torna a ser coincident: el pes dels ancians allotjats en habitatges unifamiliars creix inversament amb la població de la ciutat, de forma que quasi bé desapareix en les grans ciutats.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons tipologia i grandària municipal.

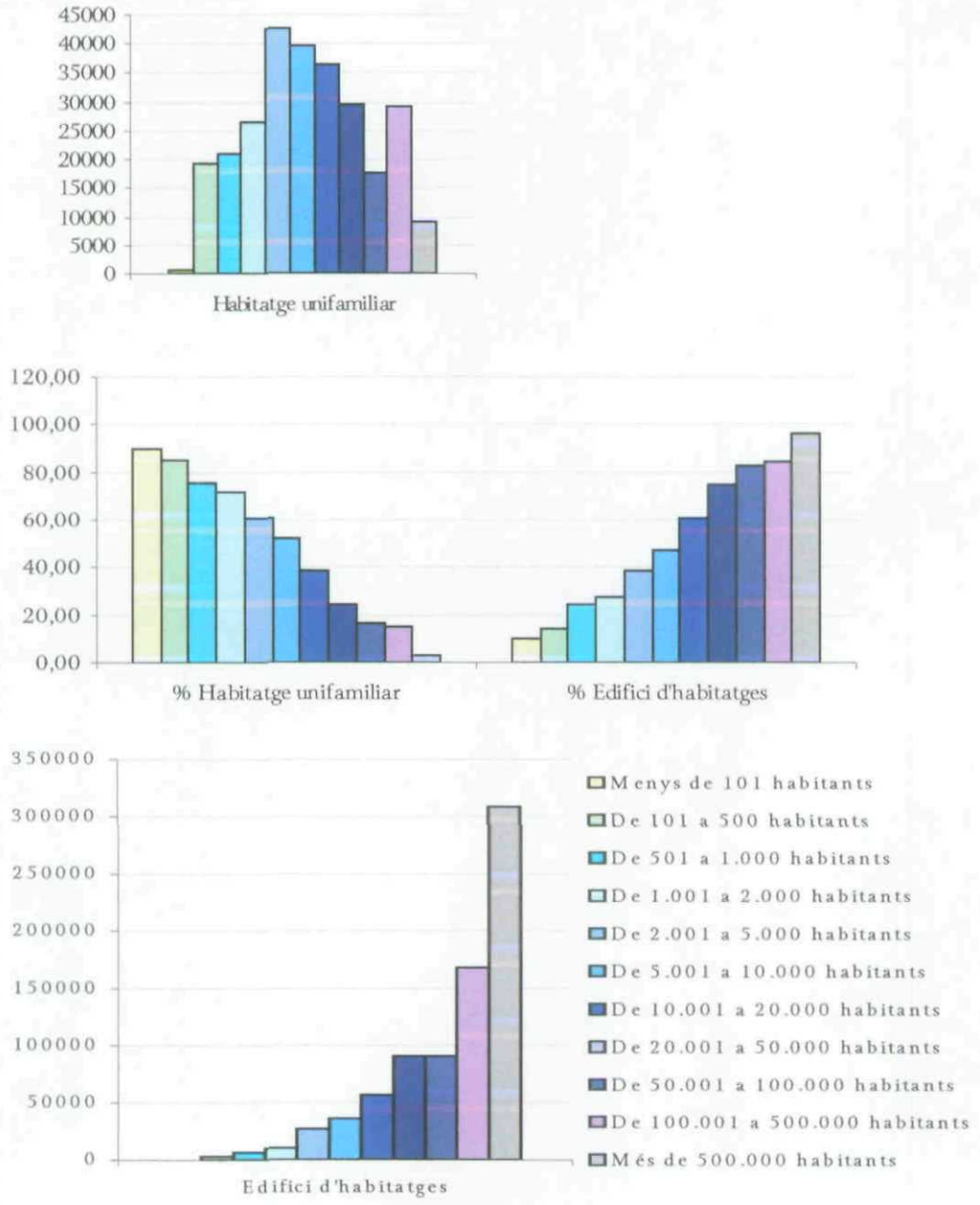

Font: Elaboració pròpia segons dades del Cens 2001.

5.9.4. Anàlisi de Barcelona i Regió Metropolitana

Seguint la mateixa pauta, l'enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000 ens mostra que a la ciutat de Barcelona hi ha un predomini evident del pis entre la gent gran, amb un 94,3% dels ancians allotjats en aquesta tipologia, i un 78,8% en el conjunt de tota la província. Aquesta diferència segons l'àmbit té el seu origen, d'una banda, amb el predomini generalitzat dels pisos en totes les concentracions urbanes com la ciutat de Barcelona, i d'altra, l'augment del pes dels habitatges unifamiliars a mida que ens allunyem de Barcelona. En aquests casos sovint es tracta de segones residències que amb el decurs dels temps s'han convertit en habitatges principals. De moltes llars de gent gran. En canvi, aquesta realitat no coincideix totalment amb els desitjos que expressen els més grans ja que només volen viure en un pis un 67,3% dels més grans de Barcelona, i un 49,4% si ens referim al conjunt de la Regió de Barcelona. No obstant això, la predilecció pel pis és superior entre els ancians que en el conjunt de la població; i fins i tot augmenta amb l'edat, assolint-se els majors percentatges entre el entrevistats de 75 anys i més. Per tant, aquests resultats ens estarien assenyalant la necessitat que té la gent gran de tenir el seu lloc de residència en un entorn urbà, on pugui mantenir els seus vincles familiars i socials amb el menor condicionament del transport i la mobilitat possible; en lloc d'optar per l'aïllament que usualment caracteritza la tipologia d'habitatge unifamiliar quan aquest va lligat a una forma de creixement urbà difús i en baixa densitat.

Gràfic: Població de 65 anys i més segons tipologia de l'habitatge on viu. 2000.

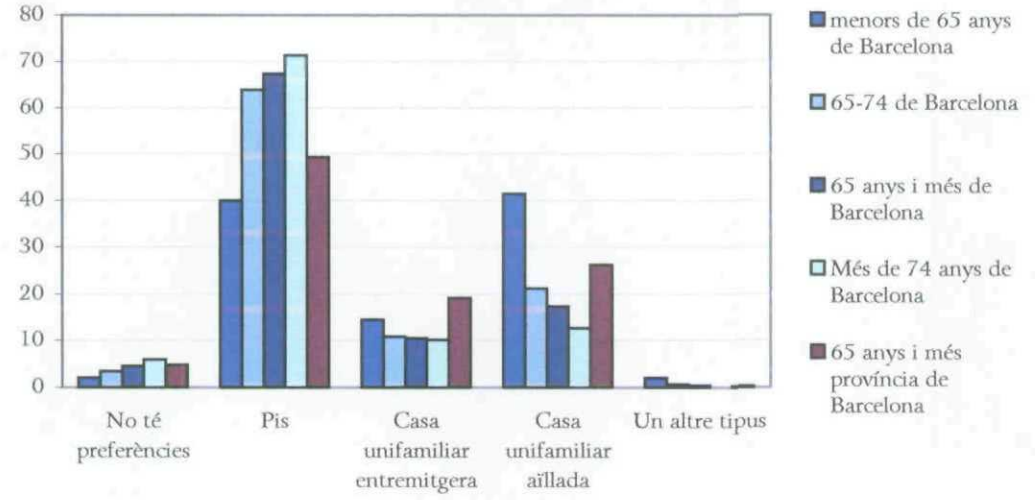

Font: Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. 2000.

5.9.5. Previsions de futur

De forma similar al que succeïa amb la major tendència a la propietat entre els futurs ancians, el percentatge de població que viu en habitatges unifamiliars és superior entre els futurs majors de 65 anys, molt probablement associat a una millora de les condicions econòmiques com al fet d'haver optat per anar a viure en les segones residències.

Gràfic 1: Persones segons tipologia de l'habitatge on viu per trams d'edat.

Percentatge sobre cada tram d'edat

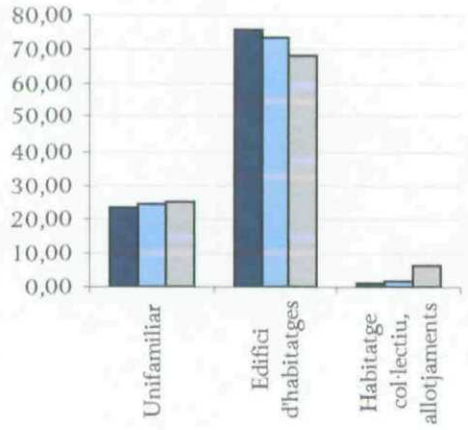

Valors absoluts

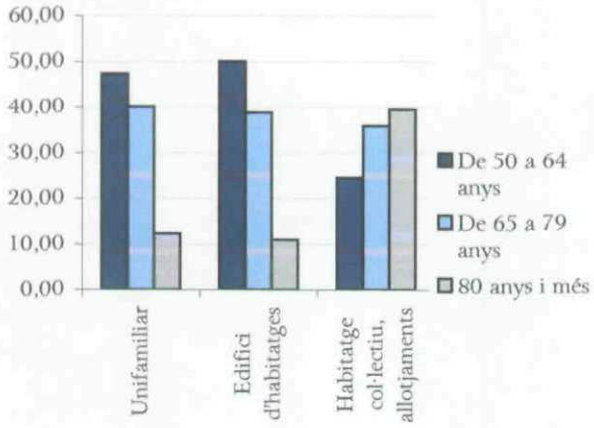

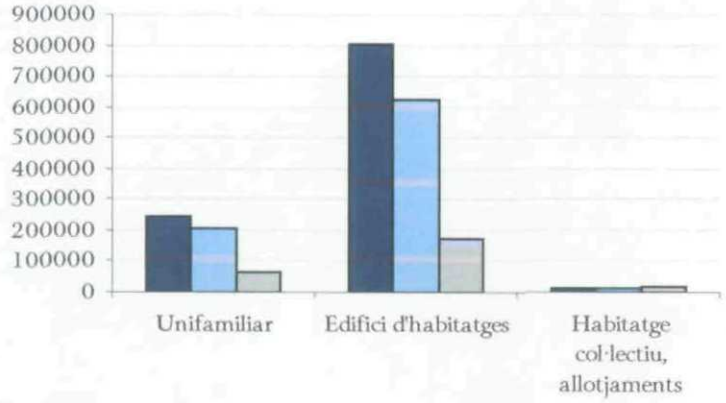

Font: Elaboració pròpia segons dades del Institut Nacional d'Estadística INE. Cens 2001.

6. CAPÍTOL 6: Síntesi del problema: conclusions.

6.1. Un problema emergent i silenciós

El problema de l'habitatge és bàsicament un problema de desigualtat social que afecta sobretot a determinats col·lectius com els immigrants, els joves i la gent gran. El problema entre els més grans destaca per diferents circumstàncies: el procés d'envelliment demogràfic, l'estesa pobresa en la tercera edat, i les necessitats específiques que acompanyen al procés d'envellir i que sovint no troben resposta en els antics i obsolets habitatges que usualment allotgen a la gent gran. Malauradament, la política d'habitatge per a la gent gran duta a terme a Catalunya ha estat més aviat escassa, tant pel que fa a dotació pressupostària com a resultats, mentre que en la majoria dels països desenvolupats d'arreu del mon han aplicat polítiques específiques per aquest col·lectiu.

L'opció de la gent gran d'envellir en el seu entorn és, a priori, la millor solució, tant per a respectar la dignitat, la voluntat i la independència de la persona; com en termes econòmics si es comptabilitza la despesa pública associada als processos d'institucionalització.

Des d'un anàlisi demogràfic, estem davant d'un problema emergent, ja que, en qualsevol dels escenaris previstos, l'increment de la població de 65 anys i més serà un fet en els propers anys, i sobretot serà especialment intens entre les dones, i els més grans, el majors de 75 anys i més; aspecte preocupant ja que el sobreenvelliment i la feminització són dos factors de risc de patir problemes econòmics, assistencials i d'habitatge. L'explicació a aquest fet cal trobar-la, bàsicament, en el menor nombre d'ingressos de les llars unipersonals, usualment formades per dones, les inferiors remuneracions de les pensions de viduïtat, la progressiva pèrdua de poder adquisitiu que es produeix amb el pas del temps per una insuficient actualització de les pensions i l'exhauriment dels estalvis acumulats; i l'augment de la dependència i les discapacitats amb l'edat. En el cas que l'ancià no disposi d'un habitatge en propietat o amb un contracte de renda antiga, aquestes limitacions econòmiques tenen un efecte directe en el problema de l'habitatge d'aquest col·lectiu ja que l'accés a l'habitatge suposa per a la majoria de les llars de gent gran un esforç impossible per a les seves economies, especialment desproporcionat si parlem de llars unipersonals o amb de pensions de viduïtat.

Per tant, si bé és indiscutible que la gent gran viu, en termes generals, en unes condicions inferiors a la de la resta de població, però, resulta interessant comprovar com, malgrat les dades estadístiques són evidents d'aquestes inferiors condicions, en canvi, el seu grau de satisfacció és quasi sempre superior al del conjunt de la població. La nostra interpretació al respecte és un manifest inferior nivell d'exigència en la gent gran respecte les generacions més joves degut a dos

raons: d'una banda, probablement degut a que, tot i viure en condicions inferiors que el conjunt de la societat, de ben segur la seva situació ha millorat respecte la que recorden dels seus avantpassats; i d'altra banda, l'habitatge constitueix en l'ancianitat un refugi i un símbol de la seva valorada independència que fa que no es sigui tan crític amb el seu estat. Com a mostra d'aquest fet, d'entre els grans, els més grans (de més de 75 o 80 anys, segons es consideri), tot i que també tenen inferiors condicions d'allotjaments i majors necessitats degut a la major edat, paradoxalment manifesten menys queixes respecte l'habitatge que els grans més joves. No obstant això, però, poden també aparèixer almenys dues lectures més a aquest fet. Una possible explicació seria que aquesta mena de conformisme és una conseqüència de les visions negatives de la vellesa i de l'ancià com a consumidor de recursos socials, i que en bona condiciona al gran a acceptar la seva situació resignadament. L'altra hipòtesi, força menys arriscada, estaria basada, en la capacitat d'adaptació de l'ésser humà a les circumstàncies, a assumir amb el decurs del temps mancances i problemes que en altres etapes de la vida serien rebutjats, i en una modificació de les prioritats i necessitats amb el pas del temps.

En aquest sentit, l'Enquesta de la Regió Metropolitana de l'any 2000 mostra que a Barcelona un 57,7% de la gent gran manifesta que el seu habitatge té algun inconvenient, percentatge que arriba al 65% en el conjunt de la població. D'entre aquest inconvenients, la manca d'ascensor és el quantitativament més important, amb un 14,6% dels casos, molt per sobre de la mitjana de la població de menys de 65 anys. El fet que només cinc anys abans, aquesta insatisfacció només fos del 11,7% no s'ha de buscar en un augment dels habitatges sense ascensor ocupats per gent gran, sinó en un creixement de les limitacions físiques i discapacitats entre aquest col·lectiu fruit del sobreenvelliment. Amb una certa distància, la manca d'espai, els acabats deficients, la manca de llum, el soroll dels veïns i la humitat i el fred són, per aquest ordre, els més esmentats.

Si es compara amb els resultats de l'enquesta de 1995, el nivell de satisfacció ha baixat, principalment degut a aquest increment de generacions de més de 64 anys però més joves i amb un nivell d'exigència superior. Com ja es dedueix de l'anàlisi del lloguer en la gent gran, aquest règim de tinença suposa un augment del grau d'insatisfacció. Un 67% dels llogaters majors de 64 anys expressen que el seu habitatge té algun inconvenient, mentre que només arriba al 55,3% si són propietaris.

Per tant, en certa forma, aquesta manifesta contradicció entre la valoració de la situació de molts ancians i les seves condicions d'allotjament objectives no venen més que ha reafirmar la mudesa social que, per una o altra raó sovint caracteritza els problemes de la gent gran.

Gràfic 1: Principals inconvenients de l'habitatge per edat. Província Barcelona.

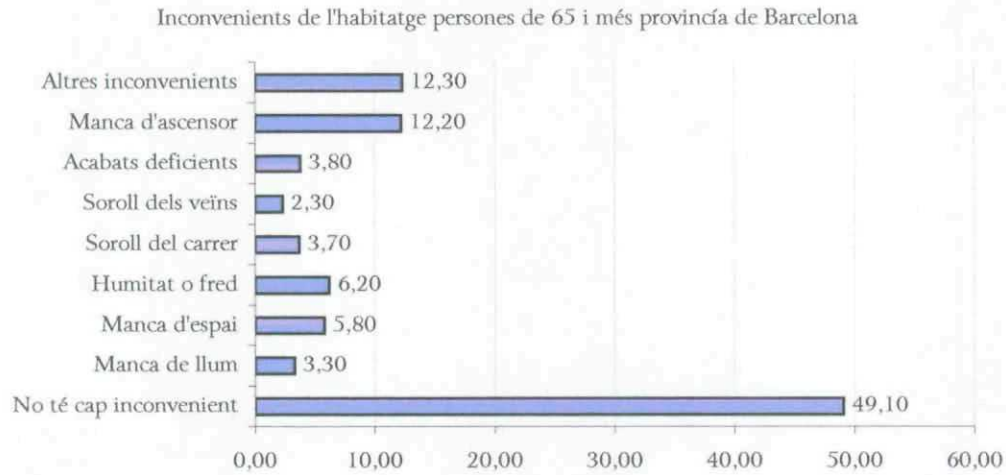

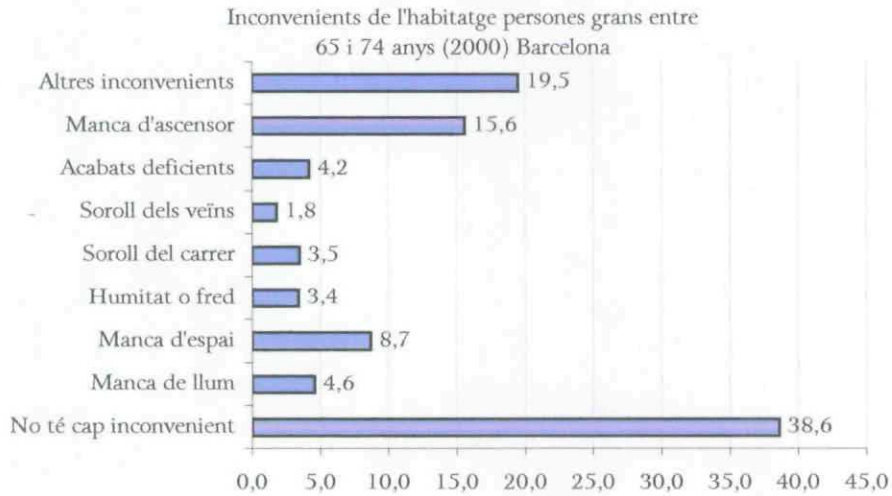

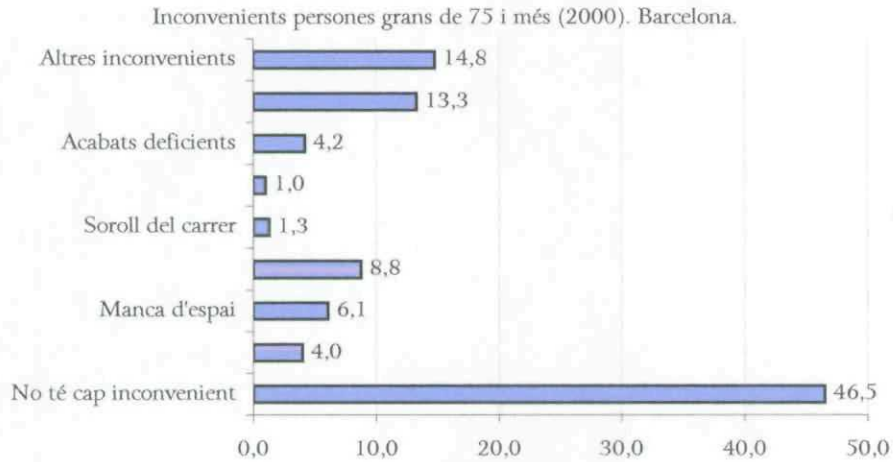

Font: Elaboració pròpia segons dades de l'enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona.

6.2. El perfil humà del problema

Les característiques demogràfiques del col·lectiu de més de 64 anys, i les seves particularitats econòmiques fan que el problema de l'habitatge entre la gent gran sigui una qüestió que afecta principalment a les dones degut a la feminització de la vellesa i de la pobresa en aquestes edats, i als més grans, els ancians i ancianes que superen els 75 anys, ja que a mida que augmenta l'edat, les condicions residencials empitjoren en paral·lel a l'escassetat de recursos econòmics i amb les majors limitacions físiques que predominen entre els més grans. Aquests dos trets característics del problema; feminització i sobreenvelliment, també ho són dels grans que viuen sols, per la qual cosa, el problema de l'habitatge en aquest col·lectiu també es relaciona directament amb les llars unipersonals d'ancians. Per tant, malauradament, quan majors són les necessitats del grans, menor és la possibilitat que l'habitatge on viu sigui adequat per a la seva situació física, econòmica i assistencial.

6.3. Les principals mancances que afecten a la gent gran

El problema de l'habitatge en la gent gran adopta de diverses formes, que bàsicament, es poden estructurar en cinc grups: els problemes d'accessibilitat i mobilitat; els infrahabitatges; la inadaptació dels habitatges; els problemes vinculats al règim de lloguer; les dificultats econòmiques; i les situacions d'aïllament per raó de les característiques de l'habitatge.

Estadísticament, les dificultats que troba la gent gran per a desplaçar-se dins del seu habitatge, o fins i tot per a poder arribar al carrer, és el problema quantitativament més gran que pateixen els majors de 64 anys. Cal recordar que a Catalunya més del 60% dels ancians no disposen d'ascensor a l'edifici on viuen, més del 75% ho fan en edificacions no accessibles; mentre que un terç dels grans tenen alguna discapacitat, i que en un 65% dels casos aquesta discapacitat limita les seves possibilitats de desplaçar-se fora de la llar. Per tant, en termes absoluts, dels poc més d'un milió d'ancians catalans, més de 130.000 tindrien una mobilitat reduïda i viurien en edificacions sense ascensor; xifra que arribaria als 170.000 grans si parlem de construccions no accessible que allotgen ancians discapacitats.

D'altra banda, si bé és cert que qualsevol habitatge que no cobreix les necessitats dels seus habitants seria un habitatge inadaptat, al parlar de la inadaptació dels habitatges en la gent gran ens referim només a aquells habitatges que presenten inconvenients puntuals en l'interior que poden corregir-se amb unes reformes, i que, malgrat dificulten el desenvolupament de les tasques diàries, no suposen un impediment tan gran que calgui qualificar la situació com d'infrahabitatge. En el cas de la gent gran, aquesta inadaptació es dóna

principalment en el bany, la cuina, en aspectes dimensionals, i en la manca de determinades instal·lacions com la d'aigua calenta, calefacció, telèfon, etc. Si l'ancià necessita caminador, cadira de rodes o altre tipus d'ajut complementari, és molt probable que calgui fer en el seu habitatge reformes per adequar els passos i les zones de treball de cuina i banys. Així mateix, tampoc és massa estrany que l'ancià no disposi de bany o ase o dutxa (un 1,5% dels grans, és a dir, més de 16.000 grans), que no tingui aigua calenta (aproximadament un 7% de la gent gran), calefacció, o altres equipaments.

Des d'una altra òptica, i sense tenir en compte els sense sostre, la manifestació més greu del problema de l'habitatge entre la gent gran són els anomenats casos d'infrahabitatge, és a dir, aquells habitatge que són extremadament inadequats per a viure-hi, ja sia degut al seu estat de conservació, deficiències constructives, manca d'instal·lacions bàsiques; o altres factors que impedeixen la seva habitabilitat. Tot i ser la problemàtica amb menys abast entre la gent gran, són força preocupants els més de 22.000 ancians (un 2%) que viuen a Catalunya en edificis considerats ruïnosos; o en matèria d'instal·lacions, els més de 6.600 catalans majors de 64 anys (0,6%) que no tenen aigua corrent, clavegueram o ambdues coses a casa seva

Dins del conjunt de problemes que afecten l'habitatge de la gent gran, el lloguer i la seva problemàtica específica dels contractes de renda antiga mereix una especial atenció. Segons dades de l'any 2001, al voltant de 120.000 ancians tenien contractes de lloguer anteriors a 1985, i per tant, subjectes a prorroga forçosa. Desafortunadament desconeixem el nombre exacte de contractes de gent gran que s'han acollit a l'actualització de la renda prevista en la Disposició Transitòria Segona de la Llei d'arrendaments de 1994; o l'alternativa de congelar la quota durant vuit anys, al final del qual es resolia el contracte; però de ben segur aquesta normativa ha promogut l'aparició d'almenys tres dificultats concretes que ha d'afrontar la gent gran en lloguer: el major cost del lloguer derivat de l'actualització de rendes, i que en molts casos pot comprometre l'economia familiar; el preocupant cas dels ancians que, sense alternatives ni solvència, han vist perdre el seu habitatge de lloguer l'any 2002 degut a haver escollit la no actualització; i els ancians que continuen en règim de lloguer indefinit amb molt baixes actualitzacions o sense aquestes degut als seus baixos ingressos. Aquests darrers són, o molt previsiblement seran, víctimes de l'anomenat mobbing immobiliari, que, en una intensitat major o menor pretén alliberar l'habitatge d'aquest llogater poc rentable; anomenat *bitxo* en l'argot del sector.

En una lectura estrictament econòmica, si la precarietat econòmica és un fet en moltes de les llars on viuen els majors de 64 anys, cal preveure també importants esforços en molts casos per a poder fer front al pagament de l'habitatge

entre la gen gran. Afortunadament, la majoria del grans són propietaris del seu habitatge i sense pagaments pendents (o quasi bé), per la qual cosa, és en el percentatge de gent gran que viu règim de lloguer on trobarem el major nombre d'ancians amb dificultats de pagament, sobretot si no han pogut mantenir un contracte de renda antiga. En aquest aspecte, l'anàlisi de l'esforç econòmic per accedir a un habitatge entre els majors de 64 anys és rotund: en la majoria dels casos, els ingressos de la llar no permeten afrontar els costos d'un lloguer econòmic a preu de mercat, molt especialment si la llar està formada per una dóna gran vídua.

D'entre tots aquests problemes, l'antiguitat de l'edifici i el règim de lloguer son factors que assenyalen una major probabilitat de viure en un habitatge deficient, mancat de instal·lacions o equipaments considerats bàsics, i amb un estat de conservació deficient.

Finalment, tot i no tenir tant ressò, i no ser un problema tant greu com els anteriors, l'aïllament generat no per manca d'ascensor, sinó per viure en un habitatge aïllat veritablement aïllat de la trama urbana de la ciutat tradicional és cada cop més un nou obstacle per poder dur un vida satisfactòria per a molts ancians. La nova vellesa està escollint més freqüentment l'opció de viure en habitatges unifamiliars aïllats, apartats, i per tant, subjectes a una mobilitat en vehicle privat. Però amb el pas del temps els grans veuen limitades les seves facultats fins arribar a un punt en què la conducció no és viable. Llavors, si l'ancià no disposa d'alternatives o recursos econòmics addicionals per a cobrir les noves despeses de mobilitat (entenem que el transport públic no pot arribar a cobrir tota aquesta dispersió urbana), la vida social desapareix, la creixent necessitat d'accés als serveis sanitaris i assistencials es complica, i probablement, aquest habitatge aïllat acabi perdent gran part del seu atractiu. Per tant, en un plantejament més sensible als fenòmens de soledat de la vellesa, l'habitatge per a la gent gran hauria d'afavorir la vida social de l'ancià, des de la vessant privada dins l'habitatge fins a la seva relació amb la ciutat. En conseqüència, la tipologia, la ubicació, el programa i el projecte de l'habitatge per als més grans hauria de reflectir aquesta dualitat entre privacitat i vida social molt basada en el barri i el veïnatge.

6.4. Anàlisi territorial del problema de l'habitatge en la gent gran

Com hem vist, en valors absoluts els problemes de la gent gran es concentren a Barcelona i Àrea Metropolitana per una qüestió òbvia d'aglomeració de la població catalana en aquest àmbit. No obstant això, però, la incidència dels problemes està molt lligada a l'evolució de la societat catalana al llarg del segle vint, de forma que aquests reflecteixen una part de l'historia.

En les zones rurals, els percentatges d'edificis antics augmenten, i amb ells, la proporció d'habitatges no accessibles, sense ascensor o amb greus mancances com l'absència de clavegueram o no disposar d'aigua calenta. En paral·lel, en aquests àmbits també tenen més presència les famílies extenses (excepte en els municipis més petits, on per la regressió demogràfica predominen les llars de grans sols), i la propietat està més arrelada. Així mateix, el model de vida rural, el tipus de creixement urbà, i les segones residències vinculades al turisme estacional, afavoreixen que la tipologia d'habitatge unifamiliar sigui molt més important en aquestes parts del territori, amb el conseqüent risc d'aïllament de l'ancià sigui la ubicació de l'habitatge condiciona la vida social de l'individu al transport privat. També és en aquestes àrees rurals on els serveis d'atenció social troben més dificultats per a prestar els seus serveis als grans dependents pel sobrecost de temps i diners que comporta la baixa densitat i les grans distàncies.

En els zones més urbanes, el pes del lloguer entre la gent gran augmenta en paral·lel amb el grandària del municipi, i assoleix en la ciutat de Barcelona els seus valors màxims. Aquest fet, acompanyat dels alts preus immobiliaris comporta que quasi bé el mobbing immobiliari sigui un fet característic de Barcelona, especialment de Ciutat Vella. Quant als problemes de conservació vinculats a l'antiguitat de l'immoble, en les àrees urbanes es possible identificar dos problemàtiques molt diferenciades: d'una banda tenim els centres històrics i els primers eixamples on es concentren les construccions més antigues del parc, que no solen tenir ascensor, usualment pateixen importants dèficits de conservació i on el lloguer hi predomina, conjuntament amb una població molt envellida, i amb alts índexs de llars unipersonals d'ancians; i d'altra banda, la perifèria que va acollir l'onada migratòria dels anys seixanta, i que, ja sia per autoconstrucció, o per una molt baixa qualitat de l'obra d'habitatge públic, solen tenir greus problemes constructius, d'adaptació interior, i d'accessibilitat, tant en l'edificació com en l'espai lliure i en la seva connexió al transport públic. Precisament és en aquesta part de la ciutat on trobarem la major part dels futurs ancians catalans degut a una massiva arribada al llindar dels 65 anys de les generacions d'immigrants vinguts de la resta d'Espanya fa uns quaranta anys. Per tant, tot i que teníem que l'infrahabitatge és un fenomen més usual de zones rurals si parlem de gent gran, el volum i percentatge d'edificis deficients que allotgen ancians es dóna en les zones

urbanes; i concretament, si parlem de manca de bany o dutxa en l'habitatge, estem referint-nos quasi exclusivament a Barcelona.

Lògicament, donat que els problemes econòmics de fer front el pagament de l'habitatge entre la gent gran van molt lligats al lloguer i a les zones més cares del territori, quasi bé podem afirmar que aquesta és una qüestió de la ciutat de Barcelona, ja que és en aquesta ciutat on es donen amb més intensitat aquests dos requisits.

6.5. Resum de previsions de futur

Certament, amb el temps variarà la forma i intensitat en què es manifesta el problema de l'habitatge en la gent gran. En principi, l'anàlisi del futurs ancians i de l'evolució del procés d'envelliment fa preveure una ancianitat molt més polaritzada, on coexistiran simultàniament els problemes actuals amb un creixent segment de gent gran que no té problemes econòmics ni residencials, ans tot el contrari, gaudeixen d'un nivell superior a la mitjana. Així mateix, en termes percentuals, la nova vellesa gaudeix d'unes condicions residencials lleugerament millors; però degut al seu gran pes demogràfic, paradoxalment aquesta millora no es reflectirà en el nombre absolut d'ancians amb problemes. Però el més preocupant de cara als propers anys no seran els joves vells, sinó el sobreenvelliment, els majors de 75-80 anys que tenen unes condicions físiques molt minvades, amb predomini de les discapacitats i les situacions de dependència, uns habitatges usualment inadequats, i unes precàries condicions econòmiques.

Previsiblement, un dels pitjors problemes en termes quantitatius continuarà essent els derivats de la manca d'ascensor i de les condicions d'accessibilitat deficients, sobretot si tenim present que el sobreenvelliment serà l'aspecte més destacable de l'evolució demogràfica de la vellesa catalana.

Així mateix, la progressiva extinció dels contractes d'arrendaments antics previsiblement farà que aquesta problemàtica es vagi substituint per una creixent manca de solvència econòmica dels grans que no són propietaris del seu habitatge.

Quant a la resta de problemàtiques, malauradament es mantindran en el futur de forma estable, encara que en termes relatius, amb una menor incidència entre la gent gran. En aquest sentit, el manteniment del sistema de pensions, el major pes dels plans de pensions en les generacions més joves, la major proporció de propietaris i la incorporació de la dona al mercat de treball seran en bona part responsables de la millora de les condicions econòmiques i residencials de la vellesa catalana en els propers anys.

7. CAPÍTOL 7: Propostes i reptes de futur.

7.1. Criteris generals d'actuació.

En aquest punt de la recerca, creiem que ens trobem en situació de poder assenyalar a grans trets quines són les mesures que cal endegar per a millorar les condicions residencials de la gent gran a Catalunya. No es tracta, en cap cas, de pretendre desenvolupar en aquestes alçades del treball una política concreta per a resoldre els problemes tractats, sinó que bàsicament cal entendre aquest darrer capítol de la tesi com un compendi de accions i línies d'actuació a partir de les quals caldria treballar més profundament des del sector públic. En molts casos es tracta de qüestions òbvies que hom detecta després de l'estudi del problema, en altres són antics instruments recuperats per aquest problema emergent, o senzillament es tracta de mesures aplicades en altres països que certa forma són també vàlids davant la nostra situació.

Però abans de res, cal fer una puntualització més. Si tenim present la limitació dels recursos públics, (més encara si parlem d'habitatge a casa nostra), d'entre totes les variants de les condicions residencials de la gent gran, n'hi ha una que és fonamental per a adoptar una o altra línia d'intervenció: el règim de tinença. Els grans que són propietaris, usualment no tenen deutes pendents de la compra del seu immoble, i per tant, disposen d'un patrimoni que, tot i degradat o inadequat, pot ajudar a finançar les intervencions; mentre que si l'ancià està en règim de lloguer probablement els seus recursos econòmics siguin inferiors, i indubtablement, les possibilitats de finançament substancialment menors.

Una altra premissa més que en bona part impregna les propostes és l'aplicació, sempre que sigui possible, del criteri ja exposat d'envellir en la comunitat aplicat a l'habitatge de la gent gran en el supòsit que aquest reuneixi les condicions adequades o les pugui reunir a un cost raonable. Procurar mantenir l'ancià a casa seva, sempre i quan la seva dependència no sigui un obstacle insalvable, és, indubtablement, la política d'habitatge idònia, tant pel seu baix cost com per les avantatges social, psicològiques i assistencials que comporta.

Pel que fa als horitzons temporals de les intervencions proposades, cal diferenciar tres ritmes: les accions que per la seva urgència caldria aplicar immediatament; les mesures que, tot i la seva necessitat, no es possible aplicar-les de cop per raons econòmiques i materials, i que per tant, es programen a realitzar al llarg de cinc anys[142] (excepte en el cas de la instal·lació d'ascensors, degut a la seva gran incidència), i les propostes globals d'ajuda i suport, fonamentalment econòmic, que no estarien sotmeses a cap horitzó temporal concret.

---

[142] Una programació en cinc anys permet distribuir en el temps les accions de forma viable, i possibilita el desenvolupament urbanístic de nou sòl per a les actuacions a partir del segons o tercer any.

D'altra banda, donat que al llarg de la tesi hem treballat bàsicament sobre la base de persones i no de llars o habitatges, cal tenir present que per a la quantificació dels habitatges afectats pel problema o a promoure hem considerat aquelles llars encapçalades per una persona de 65 anys i més, de forma que la relació aplicada és que una persona gran equival a 0,65 llars encapçalades per un major de 64 anys; proporció que s'obté directament del quocient format pel total de llars encapçalades per un gran entre el total d'ancians. Aquesta relació entre persones/llars està en augment degut a què el procés d'envelliment es caracteritza per un fort sobreenvelliment, és a dir, un augment del pes dels majors de 75-80 anys, entre els quals, el fet de viure sol és més usual. Per tant, aquest sobreenvelliment fa augmentar el nombre de llars encapçalades per un ancià amb un mateix volum de població anciana. Com a exemple, l'any 1991, els 867.311 ancians catalans formaven 476.881 llars encapçalades per un gran, de forma que la relació persones/llars era del 0,54; el 1996 el nombre de grans arribava al 1.008.365 amb un total de 591.994 llars, xifres que feien augmentar aquesta relació fins a 0,58 persones/llars; i el 2000, el poc més d'un milió d'ancians suposa unes 680.000 llars, arribant al 0,62 persones/llars. En conseqüència, tenint present que les previsions de futur accentuen aquest sobreenvelliment, i que la incidència del problema de l'habitatge entre la gent gran és superior en les llars unipersonals, el factor aplicat és de 0,65 persones/llars. No obstant això, també cal indicar que la consideració únicament de les llars encapçalades per un gran enlloc de les llars on hi viu algun ancià, fa que els problemes dels habitatges d'aquestes llars on també hi viu gent gran no quedin reflectides directament en les propostes, però entenem que les seves necessitats s'haurien d'afrontar dins de la línia d'ajudes a les famílies amb gent gran al seu càrrec; i de forma més general, en la política d'habitatge global més que en la política d'habitatge específica per a la gent gran.

Per últim, afegir que les propostes fetes es tracten d'uns mínims, realistes amb els mitjans disponibles, per a les problemàtiques més greus i urgents. Degut a la inexistència d'un parc d'habitatge públic, inclús l'assoliment d'aquests mínims exigeixen un gran esforç econòmic del sector públic, per la qual cosa, creiem que tampoc es tracta de plantejar assolir els nivells de cobertura d'altres països; sinó que la utilitat de les propostes ve donada per la seva viabilitat i per la seva eficàcia davant les mancances més greus.

7.2. Línies d'actuació , objectius i propostes.

Objectiu: **Creació un parc d'habitatges tutelats**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Promoure la construcció d'habitatges tutelats com una tipologia d'habitatge social. Aquesta promoció podria fer-se directament per part de l'Administració (dirigida al segment de vellesa menys solvent que no disposa d'habitatge en propietat) o amb altres mecanismes que afavoreixin la iniciativa privada, com subvencions, cessions de terrenys, dret de superfície o altres; pensant més aviat en les necessitats de l'ancianitat amb recursos o patrimoni amb el qual poder finançar l'accés a aquest producte.. La cobertura actual a Catalunya, amb un 0,03% és de les més baixes d'Espanya i no es correspon amb una tipologia que afavoreixi la vida independent de l'ancià ja que el nombre de places per habitatge és de quinze. Caldria plantejar assolir una cobertura d'almenys el 1,2% del total d'ancians dependents, pensant amb una ocupació mitjana de la llar similar a la resta de llars. Per tant, caldria arribar a la promoció anual de 572 habitatges durant 5 anys. Tipològicament, es tractaria d'habitatge més aviat petits, al voltant de 40-50 metres quadrats; i preferentment amb dos dormitoris per a permetre una certa independència entre els cònjuges (sobretot pensant en casos de què un d'ells necessiti atencions especials) l'estada d'algun familiar, cuidador, o altres visitants. Aquests habitatges formarien edificis sencers a fi de poder reduir les despeses dels serveis d'atenció sociosanitària comuns; i aprofitar plenament els espais comuns compartits que aquestes edificis haurien de tenir. Una opció amb força bons resultats és instal·lar en les plantes baixes equipaments socials i sanitaris pensats a una escala superior, que donin servei al barri i facilitin el seu us pels veïns ancians. La grandària de cadascuna de les promocions hauria de ser suficientment gran per a permetre gaudir de reduccions significatives en els costos, i no excessivament gran per a produir un indesitjat efecte de ghetto de la vellesa que alhora dificulti l'extensió d'aquesta alternativa a tots els barris, obligant als ancians a traslladar-se del seu entorn habitual. A priori, considerem que el nombre d'habitatges més idoni hauria d'estar entre els 30-40 per promoció[143].

---

[143] Per a ampliar sobre les característiques idònies d'aquests habitatges vegeu el treball de Gomà (1994) *Jubilació, habitatges i serveis*; que en gran part coincideix amb el parer d'Astrid Lindström (2002) sobre l'estalvi de despesa ja que en els *"blocs d'habitatges adaptats amb serveis personals incorporats (atenció personal, catering, neteja, bugaderia, vigilància, infermeria) és possible realitzar el treball en cadena gairebé igual que en una residència o un centre de dia, sent per aquesta raó l'alternativa més cost-efectiva en molts casos"*.

Objectiu: **Millorar les condicions d'accessibilitat de la gent gran.**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Facilitar la reforma interior[144] dels habitatges i dels espais comuns dels edificis; mitjançant ajudes directes a fons perdut, ajudes al finançament, incentius de tipus fiscal, suport tècnic, o altres. Si fem una estimació a partir dels percentatges de problemes d'accessibilitat dels edificis amb ascensor, tenim que prop de 400.000 habitatges , amb o sense ascensor, on hi viu una família encapçalada per una persona de més de 64 anys, tenen problemes d'accessibilitat[145]. D'entre aquests, en uns 83.000 habitatges, l'ancià té una discapacitat que li genera greus problemes per a desplaçar-se fora de la llar. Si considerem que probablement un terç tingui dificultats econòmiques per a fer les obres necessàries, caldria preveure ajudes directes (totals, parcials, al finançament, etc.) per a unes 16.224 llars, a raó d'uns 3.200 habitatges anuals durant cinc anys
- Augmentar el nivell d'exigència de la legislació sobre accessibilitat en edificis existents sobre la instal·lació d'ascensors en els supòsits de reforma, sempre que econòmica i tècnicament sigui viable[146].
- Creació d'una xarxa d'habitatges públics (en règim de lloguer o altres) per a gent gran que té greus problemes de mobilitat i viu en habitatges no accessibles, i que per aquesta motiu no poden dur una vida independent. Quantitativament, fora interessant planificar inicialment la construcció d'uns 550 habitatges anuals per aquesta finalitat.
- Incorporació de la instal·lació d'ascensors com un dels objectiu en els programes de rehabilitació (ja siguin municipals o autonòmics). Amb aquesta finalitat, i tenint en compte el percentatge de gent gran que viu en edificis plurifamiliars sense ascensor, i té problemes per a desplaçar-se fora de la llar, aproximadament 91.000 habitatges requereixen la instal·lació d'un ascensor per a facilitar l'accés al carrer a algun ancià. Atès que es tracta d'un problema tan estès, seria raonable proposar un pla amb un horitzó de quinze anys, amb l'objectiu de dotar d'ascensor uns 4.250 habitatges cada any, a fi d'arribar a cobrir el 70% d'aquests casos.

---

[144] De forma semblant, Lindström (2002) proposa que *"a Barcelona es pot tenir en compte, com a mesura preventiva, la possibilitat d'adaptar els habitatges de la gent gran i d'eliminar les barreres en el medi (al punt d'accés als habitatges, comerços transports, serveis personals) que, d'altra banda, beneficiaria a tothom"* però molt especialment a la gent gran perquè *"la gent gran acostuma a concentrar-se a les zones on l'estat de l'habitatge és precari o poc adequat, sense ascensors o instal·lacions com bany, dutxa, calefacció, etc"*.

[145] En molts casos, previsiblement les obres necessàries seran de poca importància, com eixamplament de passos, adaptacions de banys i supressió d'esglaons.

[146] Segons el Departament de Benestar Social, en el llibre blanc de la gent gran activa (pàg. 69 a 74) *"una part significativa de la gent gran actual viu en habitatges antics amb barreres arquitectòniques externes i internes"*; i *"la revisió de la normativa hauria d'incloure requeriments específics per a garantir la convertibilitat de l'interior dels habitatges en espais accessibles quan es presenti la necessitat"*.

Objectiu: **Eliminar el mobbing immobiliari**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Reforma legal per a la rescissió del contracte per manca pagament si aquest és un contracte de prorroga forçosa anterior a 1984. Caldria evitar que mitjançant determinades formes d'engany o mobbing pugui quedar resolt el contracte d'arrendament, és a dir, cal garantir la protecció en aquest casos del llogater.
- Suport gratuït des de l'administració de tipus tècnic i legal.
- Intermediació de l'Administració en defensa del llogater.
- Reforma legal, tipificant de forma precisa determinades pràctiques de mobbing.

Objectiu: **Millora del finançament disponible de la gent gran**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Atès que gran part del problema de l'habitatge de la gent gran s'accentua per la manca de recursos econòmics de l'ancianitat, i tenint present la limitació dels recursos públics, una alternativa és que part de les millores siguin finançades mitjançant el patrimoni de la gent gran[147]. La majoria de la gent gran és propietària de l'habitatge on viu, per la qual cosa, aquest pot servir per a finançar determinades obres, millores, la instal·lació de l'ascensor, etc.; sempre, però, evitant que en cap cas la gent gran pugui arribar a perdre el seu habitatge. La hipoteca invertida, el vitalici immobiliari[148], o la fórmula específica que s'ha desenvolupat en els Estats Units amb la intermediació de l'Administració entre les entitats financeres i l'ancià són alguns dels mecanismes que poden ajudar a desenvolupar moltes de les propostes exposades.

---

[147] Com exposa Cañellas (2004) en l'informe extraordinari de la Sindicatura de Greuges sobre la gent gran dependent *"també s'ha de considerar els efectes dels estalvis i el patrimoni acumulats per la persona (...), especialment els casos dels qui disposen de patrimoni immobiliari"*; per la qual cosa caldria *"establir mesures per regular les diferents modalitats i iniciatives adreçades a fer possible la liquiditat del patrimoni de les persones grans per tal de controlar el seu desenvolupament, evitar qualsevol abús i afavorir les mesures que permetin una millor qualitat de vida a les persones que han acumulat un patrimoni al llarg de la vida"*.

[148] D'entre les principals línies d'actuació que proposa Vizcaíno (2000; pàg. 52); en l'àmbit econòmic destaca *"regular de forma adecuada la fórmula de la vivienda-pensión; con el objetivo de que aquellas personas con vivienda en propiedad que lo deseen puedan obtener mediante este sistema un ingreso económico complementario a la pensión"*. Igualment, Juan Ugés(pàg. 436 a 447) o Rodríguez, San Martin i Temiño (pàg. 411 a 416) en CENTRAL HISPANO. (1995) *Las actividades económicas de las personas mayores* defensen les opcions de l'hipoteca-pensió o el vitalici immobiliari com una solució als problemes econòmics d'aquells ancians propietaris d'un habitatge que amb el decurs del temps s'ha revaloritzat de forma important.

Objectiu: **Millorar l'estat de conservació dels edificis on viu la gent gran.**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Novament seria interessant incorporació de la reforma del parc immobiliari, en els plans de rehabilitació; molt especialment en les zones dels Centres Històrics. Quantitativament, la principal tasca serà donar un allotjament digne als més de 8.000 ancians que viuen en edificis en ruïna, és a dir, uns 5.200 habitatges que caldria reallotjar als ocupants; per la qual cosa, suposant que en un 70% les famílies no disposessin de recursos, caldria la promoció de 730 habitatges socials anuals per a gent gran durant cinc anys. En el 30% restant, caldria donar ajudes econòmiques parcials, finançament especial, i molt en el cas que siguin propietaris de l'habitatge, cercar una fórmula mixta d'ajuda directa i finançament a partir del seu patrimoni.
- Respecte el total de 112.000 ancians que tenen algun problema menys greu de conservació en l'edifici on viuen, caldria planificar un programa d'ajuts per a que almenys un terç dels 72.800 habitatges afectats, és a dir, 24.000 habitatges puguin rehabilitar-se si el propietari no disposa dels recursos necessaris, a raó d'uns 2.400 anuals durant un període de 10 anys.
- En el cas d'edificis en lloguer, caldria aplicar les mesures que preveu la normativa urbanística en matèria del compliment del deure de conservació.

Objectiu: **Evitar que cap ancià no tingui un habitatge:**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Col·laboració i finançament a les entitats sense ànim de lucre que treballen en aquesta línia.
- Creació d'ajudes econòmiques directes al pagament de l'habitatge, en lloguer o propietat, que en cas de necessitat, poden sol·licitar-se tot l'any. Segons l'abast de la pobresa entre la gent gran, el volum de llars de gent gran, el percentatge de lloguer a preus de mercat entre la vellesa, estimem que en situació de risc de poder patir greus dificultats de pagament del lloguer (el problema de l'hipoteca és menys usual entre la gent gran) hi ha al voltant de 20.000 llars de gent gran.
- Creació d'un parc d'habitatges d'emergència per als desnonaments, declaracions de ruïna o altres situacions que comporten el reallotjament de l'ancià. Estimem que almenys, inicialment, per aquesta finalitat caldria arribar a la xifra de 2.000 habitatges en cinc anys, de forma que tinguem una cobertura del 10% de les llars de gent gran en situació de pobresa.
- Acompanyar a aquest ajuts de la difusió necessària per a que veritablement siguin accessibles a tot el col·lectiu de la gent gran.

Objectiu: **Millorar la coordinació administrativa entre els diferents nivells de govern i els serveis implicats**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Incorporar en els plans d'habitatge el problema de la gent gran de forma real, efectiva i coordinada, amb mesures independents ad hoc; i amb un programa de desenvolupament que inclogui les diferents administracions implicades i els agents intervinents[149], des de la vessant urbanística, de política d'habitatge, serveis socials, i atenció sanitària bàsicament. En aquest plantejament, caldria prioritzar l'acció local (municipis i diputacions fonamentalment) com a subministradors de serveis a la vellesa i en matèria de política d'habitatge. La concreció d'aquestes pautes caldria realitzar-se des de els plans d'habitatge estatals i autonòmics, fins als Programes d'Actuació Municipal, planificant aquest esglaonament territorial, pressupostari, tècnic, i administratiu de les accions.
- Establir llocs de coordinació i debat entre les administracions i entre els tècnics.
- Clarificar les tasques de tots els implicats, i dotar econòmicament els plans en coherència amb els objectius.
- Adopció dels compromisos quantificats i temporalitzats.
- Desenvolupar processos participatius de les associacions de gent gran en la definició de necessitats i de mesures.

Objectiu: **Trobar fórmules residencials alternatives per als grans dependents**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Amb l'objectiu de mantenir la independència dels grans dependents, caldria promoure el desenvolupament d'opcions com els pisos compartits, les ajudes directes a la família que el tingui al seu càrrec, la convivència intergeneracional; o qualsevol altre mecanisme que coordinadament amb els serveis socials, sanitaris, i les entitats sense ànim de lucre implicades, si s'escau, mantingui les possibilitats de vida independent de l'ancià amb el suport necessari.

[149] Al respecte, Cañellas (2004) proposa *"una coordinació molt més intensa", amb "serveis flexibles centrats en les persones i programes transversals fonamentats en l'eix sociosanitari, però, sense oblidar les relacions amb altres sectors, com ara l'habitatge"*.

Objectiu: **Millorar l'equipament i les condicions de l'habitatge on viu la gent gran**

Accions, propostes i línies d'actuació:

- Incorporació de la reforma del parc immobiliari, especialment del més antic ocupat per gent gran en els plans de rehabilitació (ja siguin municipals o autonòmics). En aquest sentit, segons les deficiències i mancances, una acció clau seria eliminar en cinc anys les greus mancances de bany o dutxa de quasi bé 10.750 llars, amb petites obres de reparació d'uns 1.700 habitatges anuals durant cinc anys a fi d'arribar a resoldre directament un 80% dels problemes[150]; i dotar d'aigua corrent o clavegueram també un 80% dels aproximadament 6.600 ancians afectats; és a dir, caldria dotar d'aquestes instal·lacions uns 3.875 habitatges, a raó d'uns 775 habitatges anuals durant cinc anys. Aquestes operacions s'haurien de fer directament per l'administració en els casos de manifesta insolvència[151], amb ajudes públiques parcials, amb finançament públic o altres ajudes mixtes, com el finançament privat amb l'intermediació de l'administració.

[150] El 20% restant englobaria els casos que tècnicament no es possible, els edificis que estan en ruïna(i per tant, l'opció adequada és el reallotjament); o aquelles situacions excepcionals en què l'ancià és prou solvent per a efectuar les obres.

[151] Cal preveure que la major part d'aquests ancians tinguin importants limitacions econòmiques donat les greus deficiències que acumulen els seus habitatges.

7.3. Quadre sinòptic de les propostes

Objectiu	Deficiència necessitat	Població afectada	Habitatges estimats	Cobertura acció	Mesura o proposta
Millorar equipament i instal·lacions de l'habitatge	Mancança de bany o dutxa	16.531 grans	10.750	80%	Promoció 1.720 habitatges/any durant 5 anys 1.720 x 5 = 8.600 total
	Mancança aigua corrent o clavegueram	6.611 grans	4.300	90%	Instal·lació serveis 775 habitatges/any durant 5 anys 775 x 5 = 3.875 total
Millorar condicions accessibilitat	Reformes interiors o espais comuns	400.000 grans dels quals 83.200 minusvàlids	54.080 de minusval.	30%	Arranjament de 3.244 habitatges/any durant 5 anys 3.244 x 5 = 16.224 total
	Manca d'ascensor	673.738 grans dels quals, 140.137 minusvàlids	91.089 de minusval.	70%	Instal·lació ascensor 4250 habitatges/any en 15 anys 4.250 x 15 = 6.375 total
Millorar estat habitatges	Habitatges en ruïna	8.000 grans	5.200	70%	Promoció 730 habitatges/any durant 5 anys 730 x 5 = 3.650 total
	Altres Deficiències	112.000 grans	72.800	30%	Arranjament de 2.400 habitatges/any durant 10 anys 2.40 x 5 = 24.000 total
Evitar cap ancià sense habitatge	Dificultats de pagament de l'habitatge	Aprox. 31.000 grans en risc	Aprox. 20.000 habitatges en risc	-	Establiment línia d'ajudes directes al pagament
	Desnonaments, pèrdua habitatge			10% llars en risc	Promoció 400 habitatges/any durant 5 anys 400 x 5 = 2.000 total
Creació parc habitatges tutelats	Manca d'habitatges per grans dependents	Aprox. 350.000 grans dependents	235.000	0,4% total gent gran	Promoció 572 habitatges/any durant 5 anys 572 x 5 = 2.860 total
					TOTAL PARC PÚBLIC
Creació parc públic d'habitatge per a la gent gran	Dependència, accessibilitat, pèrdua habitatge, infrahabitatge,..	Total població: 1.080.000 grans	Total habitatges: 680.000	2,5% total parc	Promoció 3.422 habitatges/any durant 5 anys 3.422 x 5 = 17.110 total

7.4. Últimes consideracions

El problema de l'habitatge és una realitat arreu del món, però el seu abast i gravetat depèn en gran mida del grau de desenvolupament econòmic i social de la societat analitzada, és a dir, de la riquesa existent i de la seva distribució. En aquest marc del problema, lògicament, el paper dels poders públics en tractar de mantenir un cert equilibri entre els interessos privats i el compliment del dret constitucional d'accés a l'habitatge s'esdevé una peça clau en tot l'entramat.

Des de la segona meitat dels anys noranta, hem estat espectadors d'un clar retrocés en l'intent d'assolir aquest desitjat equilibri ja que, d'una banda, els principis d'eficiència, eficàcia, i sobretot, d'economia, han dominat les polítiques socials dutes a terme a casa nostra, amb la conseqüent manca d'ajudes als col·lectius socialment més desfavorits; i d'altra banda, el mercat immobiliari, per moltes raons (d'entre les que destaquen la simultaneïtat de baixos tipus d'interès, acumulació de molta demanda insatisfeta anteriorment, i uns alts ritmes de creació de lloc de treball) ha sofert un incessant alça de preus que no ha fet res més que ampliar el grup d'individus exclosos del mercat. Tanmateix, aquesta creixent fractura social en matèria d'habitatge ha tingut com a víctimes sobretot als joves, els immigrants i la gent gran.

Davant d'aquesta situació, i tot i que determinats sectors defensen la no intervenció pública en resoldre aquestes "*ineficiències*" del mercat immobiliari entre els col·lectius més febles socioeconòmicament, la realitat és que els països socialment més desenvolupats ja fa temps que apliquen programes socials en matèria d'habitatge per a corregir aquestes disfuncions, i no només amb una finalitat estrictament social, sinó perquè amb uns horitzons de temps superiors, són instruments econòmicament rentables. El cas de la gent gran és, probablement, l'exemple més paradigmàtic d'aquesta rentabilitat de les polítiques d'habitatge. La despesa pública directa o indirectament vinculada a la gent gran és molt important en totes els països desenvolupats degut bàsicament a dos raons: l'augment de les cobertures socials (assistència sanitària, atenció a la dependència, universalització de les pensions, etc.) i l'augment del nombre de beneficiaris que comporta el procés d'envelliment. No obstant això, com hem anat veien de ben poc serveixen aquestes ajudes si l'habitatge no disposa de les condicions adients. Llavors, la institucionalització sol ser l'única sortida de l'ancià, opció que ni ell desitja per la pèrdua de llibertat i independència; ni tampoc l'administració per l'increment de costos que suposa. Per tant, en aquesta estranya contradicció que prioritza l'estalvi públic d'avui encara que generi una despesa major (que demà haurem de cobrir) es mou la ben poca política d'habitatge feta a Catalunya per a la gen gran.

No obstant això, front el gran abast i gravetat del problema, en conjunt sorprèn el quasi inexistent ressò públic que té aquesta realitat, de ben segur fruit de la gran resignació amb que els ancians duen la seva precarietat. Estadísticament les dades són rotundes: el problema de l'habitatge entre la gent gran és molt important, i en el futur anirà, en termes absoluts en augment, encara que per a molts, probablement la cara més visible serà la vellesa més benestant que en els propers anys, com una nova expressió de polarització social, també anirà en augment.

A Catalunya, sense un mínim parc d'habitatge públic, i amb una tradicionalment escassa intervenció pçublica en el sector, les dificultats semblen a priori excessives. Amb tot, però, l'inexorable procés d'envelliment que travessa la població catalana i la magnitud del problema no permeten cap tipus d'ajornament en la construcció dels mecanismes de suport als més grans en matèria d'habitatge. Desitgem que aquest treball serveixi per a ampliar els coneixements sobre aquesta problemàtica, malauradament massa poc coneguda; i que certa forma, ajudi a impulsar des del sector públic i privat polítiques d'habitatge actives cap a la gent gran, de forma que en un futur no molt llunyà puguem parlar d'una realitat molt diferent a l'exposada.

8. Bibliografia.

ABELLAN GARCIA, A; PUGA GONZALEZ,(2002) M.A. *La predicción de una vejez dependiente.* Revista Fuentes Estadísticas. Nº 68, setembre-octubre.

ABRAMOVICI, G.; BERGAMINI,M; BIANCONI,F. (2002) *Protección social: gasto en pensiones.* Revista Fuentes Estadísticas. Nº 68, setembre-octubre.

ACTUALIDAD ECONÓMICA (1999), revista. 6 de juny de 1999, núm. 2136, pàg. 73-77.

ADELANTADO,J. i GOMÀ, R. (2001) *Les polítiques d'habitatge a Catalunya: valors vulnerables i acció acomplexada,* en Gomà, R. Y Subirats, J. (coord), Govern i polítiques públiques a Catalunya (1998-2000). Coneixement , sostenibilitat i territori, Barcelona. Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Barcelona.

AJENJO, M., ARRIBAS, R., BLANES, A., MENDIZABAL,E. I MÓDENES J.A.(1993) *L'evolució de la població de Catalunya en el període 1986-1991.* Papers de demografia, 74. Centre d'Estudis Demogràfics, Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona

AJUNTAMENT DE BARCELONA. (1996) *Polítiques d'habitatge i projeccions demogràfiques a la ciutat de Barcelona: aproximació a diversos escenaris.* Gabinet d'Estudis. Barcelona.

ALABART, A. GARCÍA, S. GINER, S. (1994) *Clase, poder y ciudadanía.* Madrid: Siglo XXI.

ALABART, A.; LÓPEZ, C. (1996). *L'evolució de les professions dels barcelonins: gentrificació i polarització.* Barcelona Societat 6.

ALABART, A. NAYA, A. PLUJÁ ,M. (1999) *La Barcelona dels barris* . Federació d'associacions de Veïns de Barcelona. Barcelona.

ARASA, F. (1988) *Problemática actual de la vejez.* Fundación Letamendi-Forns. Ponències de l'XII Symposium Internacional de la Ciencia del Hombre (Bagur, de l'1 al 4 d'octubre de 1988). Barcelona 1988.

ARQUIOLA LLOPIS, ELVIRA. (1995) La vejez a debate: análisis histórico de la situación socio-sanitaria de la vejez en la actualidad. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid

ARRIBAS, R.; MÓDENES, J.A. (1996). *La població en la nova estructura territorial metropolitana.* Nota d'economia, 54, gener-abril (pàg. 71-84).

BARANDA, L. (1998). *Condicions de vida de les dones de Barcelona.* Enquesta de la regió metropolitana de Barcelona, 1995. IEMB.

BAZO, MARIA TERESA. (1990) *La sociedad anciana.* Centro de Investigaciones sociológicas. Siglo XXI. Madrid.

BAZO, MARIA TERESA. (1992) *La ancianidad del futuro.* SG Editores. Madrid.

BLANES, A., GIL, F. I PÉREZ, J. (1996) *Població i activitat a Espanya: evolució i perspectives.* Col·lecció Estudis i Informes, 5. Serveis d'Estudis de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. Barcelona.

BOLDY DUNCAN, D. HEUMAN, L. (1995). *Envejecer dignamente en la comunidad. Soluciones Internacionales a la protección de ancianos dependientes.* Fundación Caja de Madrid.

CABRE, A; MÓDENES, J.A. (1997). *Dinàmiques demogràfiques recents a la regió metropolitana de Barcelona.* Revista Econòmica de Catalunya, núm. 33 desembre. Barcelona.

CANDEL, F. (1988) *La nova pobresa.* Edicions 62. Barcelona.

CAÑELLAS, A (2004) *L'atenció a la gent gran dependent a Cayalunya.* Informe extraordinari del Síndic de Greuges de Catalunya.

CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA (1992) *L'habitatge digne per a tothom encara una utopia.* Barcelona.

CARITAS ESPAÑOLA (1997) *Políticas contra la exclusión social.* Serie documentación social. Madrid.

CARPIO, M.; DOMINGO, E. (1996) *Presente y futuro de las pensiones en España.* Ed. Encuentro. Madrid.

CASADO, D. i LÓPEZ, G. (2001) *Vellesa, dependència i atencions de llarga durada. Situació actual i perspectives de futur.* Barcelona. Fundació La Caixa.

CASTELLS, M, GUILLEMARD, A. M., PEREZ ORTIZ, L. (1992) *Análisis de la políticas de vejez en España en el contexto europeo.* Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid.

CECODHAS (1997) 1a Conferencia europea de la vivienda. La vivienda como factor de cohesión en la construcción europea. Conclusiones, ponencias y ejemplos de buenas prácticas. Valencia.

CENTRAL HISPANO. (1995) Diversos autors. *Las actividades económicas de las personas mayores.* Seniors españoles para la cooperación técnica, SECOT. Madrid.

CLUSA, J. (1996). *Dinàmiques metropolitanes.* Infraestructures i sistemes generals metropolitans. Propostes per a una reflexió. Barcelona Regional. Barcelona.

CLUSA, J; ROCA CLADERA, J. (1997). *El canvi d'escala de la ciutat metropolitana de Barcelona.* Revista econòmica de Catalunya, 33.

CLUSA, J; ROCA CLADERA, J. (1999). *Evolució de l'estructura urbana de Catalunya, 1991-1996. Impacte dels canvis experimentats en la distribució espacial de la població i la mobilitat per treball en el sistema català de ciutats.* Nota d'Economia, 64.

COLLOT, C; GALLARD, L; (1998) *L'habitat des persones agées en France.* Centre d'Étude d'Information et de Recherche sur les Problèmes des Persones Agées. CLEIRPPA.

COL·LEGI D'ARQUITECETES DE CATALUNYA. (2003) *2n. Forum d'arquitectura per a la gent gran.* Barcelona 20-21 gener.

COMISSIÓ CATALANA DE VELLESA D'ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS. (1984) *Problemàtica de la vellesa a Catalunya*. Edició a càrrec de Maria Furriol Teixidó i Anna Farrán. Coordinadora de Jubilats i Pensionistes de Barcelona. Barcelona.

COMISSIÓ EUROPEA. (1994) *La política social europea: un paso adelante para la unión*. Libro blanco. Brussel·les.

CONSELL MUNICIPAL DE BENESTAR SOCIAL. (2001). *Grup de Treball sobre Habitatge Social.* Ponències presentades, discussions i conclusions curs 2000-2001. Barcelona.

CORTÉS, L; LEAL, J. (1993). *Desigualdades en el acceso a la vivienda*. Vol. III: El impacto de las políticas sociales: educación, salud, vivienda. Fundación Argentaria. Madrid.

CORTÉS, L; LEAL, J. (coord.) (1995). *Pensar la vivienda*. Asociación de vecinos AAVV. Federación regional de Madrid. Ed. Talasa. Madrid

COSTA, J. (1994) *El problema de l'habitatge.* Fundació Jaume Bofill. Càritas Diocesanas de Vic. Vic.

CRUZ CANTERO, P. (1989) *Situación social de los viejos en España*. Centro de Investigaciones Sociologicas CIS. Madrid.

DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL. (1992a) *Pla General del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya per a la legislatura 1992-1996*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL. (1992b) *II Pla d'Actuació Social*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL. (1993) *Pla integral de la gent gran*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE SANITAT I SEGURETAT SOCIAL. (1988) *Anàlisi de la mortalitat a Catalunya 1986*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE SANITAT I SEGURETAT SOCIAL. (1993) *Pla de Salut de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE SANITAT I SEGURETAT SOCIAL. (1994) *Anàlisi de la mortalitat a Catalunya 1991*. Generalitat de Catalunya. Direcció General de Recursos. Barcelona.

DEPARTAMENT DE SANITAT I SEGURETAT SOCIAL. (1996) *Enquesta de Salut de Catalunya 1994.* Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1996) *Rehabilitació d'habitatges amb finalitat social. Gestió de la rehabilitació urbana i conseqüències socials.* Àrea de Serveis Socials . Barcelona.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. ÀREA DE SERVEIS SOCIALS. (1998). *L'Accés a l'habitatge.* Quaderns d'informació per als Immigrants estrangers, núm. 4, juliol 1998.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. (2002). *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. Informe General.*

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. (2002). *Estudi de les necessitats d'habitatge a la província de Barcelona.*

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I HABITATGE (anual). *Habitatges iniciats i acabats als municipis i comarques de Catalunya.* Generalitat de Catalunya.

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I HABITATGE (anual). *Anuari estadístic.* Generalitat de Catalunya.

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I HABITATGE (mensual). *Fulls estadístics de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge. Estadístiques de la construcció d'habitatges a Catalunya.* Generalitat de Catalunya.

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I HABITATGE (mensual). *Fulls estadístics de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge. Estadístiques d'edificació a Catalunya.* Generalitat de Catalunya.

DIRECCIÓ GENERAL D'ARQUITECTURA I HABITATGE (mensual). *Fulls estadístics de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge. Mercat immobiliari a Catalunya.* Generalitat de Catalunya

DONNER, Christian (2000). *Housing policies in the European Union. Theory and Practice.* Vienna.

DUOCASTELLA ROSELL, ROGELI. (1981) *Problemàtica de la tercera edat a Catalunya: informe sobre les polítiques vigents a França i Italia.* Fundació catalana. Barcelona.

EARHA. (1993) *L'habitatge a Catalunya.* Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

EARHA. (1994) *Una demanda social dels joves: els habitatges protegits.* Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

EARHA. (1996) *Balanç de la política d'habitatge a Catalunya.* Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

EARHA (2002). *Infrahabitatge a Catalunya.* Fundació Jaume Bofill.

EQUIP D'ANÀLISI POLÍTICA DE LA UAB. (2002). *L'habitatge, un dret vulnerat.* Regidoria de Drets Civils. Ajuntament de Barcelona.

EUROPEAN UNION. (2003) *Elderathome. Present practices. The prerequisites of the elderly for living at home: Criteria for Dwellings, surroundings and Facilities.* M van der Linden i L.P.A. Steenbekkers editors. Svomeksi.

EUROSTAT. (1999) *Yearbook: a statistical eye on Europe.* OPOCE. Luxembourg.

EUROSTAT. *Sistema Europeu de Comptes Econòmics Integrats.* (SEC).

EUROSTAT. (2000) *Housing conditions for the elderly in the EU.* Eurostat statistics in Focus. Population and social conditions. Nº 14/99.

EUROSTAT. (2002) *Social protection Expenditure and Receipts, 1980-1999.* Luxemburgo.

FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) (1998) *Europe against exclusion: Housing for all.* Brussel·les.

FERICGLA, JOSEP MA. (1991) *El món dels vells i la cultura de l'ancianitat*. Col. Gerontologia i Societat. Ed. Fundació La Caixa. Barcelona.

FERICGLA, JOSEP MA. (1992) *Envejecer: una antropología de la ancianidad*. Ed. Anthropos. Barcelona.

FERNANDEZ BALLESTEROS, R; MACIÁ, A; ZAMARRÓN, M.D. (1996) *Calidad de vida en la vejez en distintos contextos*. Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Madrid.

FLAQUER, L. (1995a) *La familia española: cambio y perspectivas*. España: Sociedad y Política. Espasa-Calpe. pag 509-549. Madrid.

FLAQUER, L., SOLSONA, M. (1995b) *La situació de la família Barcelona*. Barcelona Societat núm. 3. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

FLAQUER, L. (2000) *Les polítiques familiars en una perspectiva comparada*. Col·lecció Estudis Socials, núm. 3. Fundació La Caixa. Barcelona.

FONT, A; LLOP, C. VILANOVA, J.M. *La construcció del territori metropolità: morfogènesi de la regió urbana de Barcelona*. Àrea Metropolitana de Barcelona. Mancomunitat de Municipis. Barcelona

FUNDACIÓN CAJA DE MADRID. (1996) *Manuel estadístico sobre el envejecimiento de la población*.

FUNDACIÓN FOESSA. (1998). *Las condiciones de vida de la población pobre en España*. Madrid.

FUNDACIÓ FOMENT DE L'HABITATGE SOCIAL. (2000). Memòria d'activitats, 2000.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1999). *Les desigualtats socials a Catalunya*. Ed. Mediterrània, S.L. Barcelona. Pàg. 381-389.

FUNDACIÓ UN SOL MÓN. (2003). *La pobresa a Catalunya. Informe 2002*. Caixa Catalunya. Barcelona.

GABINET D'ESTUDIS SOCIALS. (1994). *Els llindars de la pobresa a Catalunya: concepte, descripció, quantificació i territorialització*..

GARCIA MONTALVO, JOSÉ. (2000) *La vivienda y el ciclo de la construcción: perspectivas a comienzo del año 2000*. Cuadernos de Información Económica, núm. 154 (enero-febrero 2000); pag 25-36.

GENERALITAT DE CATALUNYA (1995) *Llei d'arrendaments urbans 1995: comentaris a la llei*. DGAH. Cambra de la propietat urbana de Barcelona. Barcelona

GENERALITAT DE CATALUNYA (2002a) *Llibre Blanc de la gent gran activa* Departament de Benestar Social.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2002b) *Llibre Blanc de la gent gran amb Dependència*. Departament de Benestar Social.

GIL CALVO, E. (1992) *La emancipación de los ancianos*. Política Social y Estado del Bienestar. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid.

GOMÀ SENDRA, E. (1994) *La jubilació, habitatge i serveis*. 1a edició.

GUILLEMARD, ANNE MARIE. (1991). *Envejecimiento, edad y empleo en Europa. Situación actual y perspectivas*. Informes del Instituto de Estudios y de

prospectiva. Secretaría de Estado de Economía. Ministerio de Economía y Hacienda. Madrid.

GUILLEMARD, ANNE MARIE. (1992) *Análisis comparativo de las políticas de vejez en Europa*. Ministerio de Asuntos Sociales. INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid.

HEUMAN, L. F; BOLDY, D. P. (1995) *Envejecer dignamente en la comunidad*. SG Editores.

INSERSO. (1989) *La tercera edad en Europa. Necesidades y demandas*. Colección Servicios Sociales. Madrid.

INSERSO. (1990) *La tercera edad en España. Necesidades y demandas*. Colección Servicios Sociales. Madrid.

INSERSO. (1991) *La tercera edad en España: aspectos cuantitativos*. Colección Servicios Sociales. Madrid.

INSERSO.(1993) *Plan gerontológico*. Madrid.

INSERSO. (1995) *Las personas mayores en España. Perfiles. Reciprocidad familiar*. Colección Servicios Sociales. Madrid.

IMSERSO. (1999) *La protección social de la dependencia*. Madrid.

IMSERSO. (2000a) *Las personas mayores y las residencias*. Tomo I. Observatorio de las personas mayores.

IMSERSO. (2000b). *Enquesta sobre discapacitats, deficiències i estats de salut de l'any 1999*. Madrid.

IMSERSO. (2001) *Informe 2000. Las personas mayores en España: datos estadísticos estatales y por comunidades autónomas*. Madrid.

IMSERSO. (2002a) *Informe 2002. Las personas mayores en España*. Volumen I y II. Observatorio de las personas mayores. Madrid.

IMSERSO. (2002b) *Envejecer en España*. II Asamblea Mundial sobre el envejecimiento. Abril 2002,. Madrid.

IMSERSO. (2002c) *Servicios sociales para personas mayores Comunidad Autònoma: Cataluña*. Enero 2001.

IMSERSO (2003). *Plan de acción para las personas mayores 2003-2007*. Ministerio de Trabajo y asuntos Sociales.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (anual) *Anuari estadístic de Catalunya*. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Moviments migratoris 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998 i 1999*. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Base de dades estadístiques comarcals i municipals de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Evolució de les principals macromagnituds de l'economia catalana 1988-93*.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (1990) *Cens de població, 1991*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (1991) *Cens d'edificis 1990*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (1991) *Cens d'habitatges 1991*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (1996) *Estimacions de població, 1995*. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. (1998) *La societat catalana*. Dirigit per Salvador Giner. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

INSTITUTO DE DEMOGRAFIA. (1994) *Proyección de la población española*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid.

INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS DE BARCELONA. (1992) *Política de sòl i habitatge*. Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS DE BARCELONA. (1996) Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1995. Condicions de vida i hàbits de població. Coordinació: Lucía Baranda Areta. Diputació de Barcelona. Barcelona

INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS DE BARCELONA. (1997) *Dades estadístiques bàsiques de les comarques metropolitanes 1995*. Coordinació: Lucía Baranda Areta. Diputació de Barcelona. Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS DE BARCELONA. (1998a) *L'habitatge a les àrees centrals*. Coordinació: Oriol Nel·lo. Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS METROPOLITANS DE BARCELONA (1998b) *La transformació de la societat metropolitana: una lectura de l'Enquesta sobre condicions de vida de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona*. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA. (2002a) *Enquesta de la Regió de Barcelona 2000. Informe General*. Diputació de Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA. (2002b) *Condicions de vida de la gent gran a Barcelona*. Diputació de Barcelona.

INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA (2003) *Condicions de vida i hàbits de la gent gran de la província de Barcelona*. Diputació de Barcelona.

INSTITUT DE TECNOLOGIA DE LA CONSTRUCCIÓ DE CATALUNYA. (1994) *Informe sobre el sector de la construcció a Espanya*. Síntesi europea. Conferència d'hivern. Desembre 1994. Euroconstruct. Zuric.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. *Censo de edificios 1950, 1960, 1970, 1980 i 1990.*

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. *Censo de población y vivienda 1950, 1960, 1970, 1981 i 1991.*Madrid.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. (2001) *Encuesta sobre discapacidades, deficiencias y estado de salud, 1999.* Madrid.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. (2004) *Censo 2001. Resultados detallados.* (www.ine.es).

INSTITUTO NACIONAL DE LA VIVIENDA. (1961) *Plan de la Vivienda 1961-1976.* Ministerio de la Vivienda. Madrid.

INSTITUTO NACIONAL DE LA VIVIENDA. *Memoria de actividades 1973, 1974, 1975.* Ministerio de Vivienda. Madrid

JAMIESON, A. (1993) *El apoyo informal en Europa. Comparación de las políticas de atención a las personas mayores.* SG Editores. Barcelona.

JOKL, Sthephan (2000) *Living conditions of the elderly. An European comparison.* Housing Economy and Construction Financing. Institute of Urban Construction.

JOVER, A., RAFOLS, J., SALVADOR, E. (1982) *La problemática de la vivienda en la entidad municipal metropolitana de Barcelona.* CMB. Barcelona.

JOVER, A. (1996) *El mercat de lloguer a la ciutat de Barcelona 1984-1995.* Generalitat de Catalunya. Barcelona.

JUDGE, K. (1984) *L'assistència als ancians en la comunitat.* Generalitat de Catalunya. Departament de sanitat i Seguretat social. Direcció General de Serveis Socials.

KRAAN, R. J; y otros. (1993) *La atención a las personas mayores. Innovaciones importantes en tres países europeos.* INSERSO. Colección Servicios Sociales. Madrid.

LEAL, J., RIOS, J. (1988). *Los espacios colectivos en la ciudad.* Ministerio de Obras públicas y Urbanismo. Instituto del Territorio y Urbanismo. Madrid.

LEAL, J. (1992) (coord). *Informe para una nueva Política de Vivienda.* Comité de expertos de vivienda. M.O.P.T. Madrid.

LEAL, J., CORTÉS, L. (1993) *Desigualdades en el acceso a la vivienda.* Vol. III: El impacto de las políticas sociales: educación, salud, vivienda. Fundación Argentaria. Madrid.

LEAL, J. (1995a). *Características actuales y proyección de las necesidades residenciales en Madrid.* Consejo Económico y Social. Madrid.

LEAL, J. (1995b). *La cuestión de la vivienda o la vivienda como problema social* .Cortes Alcala, L. (comp.).

LEAL, J., CORTÉS, L. (1995c) *La dimensión de la ciudad.* Col. Monografías. Centro de Investigaciones Sociológicas CIS. S. XXI. 1a Edición. Madrid.

LEAL,J. (1997) *Emancipación y vivienda,* en: La edad de emancipación de los jóvenes Ricard Vergés Escuín (ed.) Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Barcelona.

LEAL, J., HERNÁN, M.J. (1998) *Los retos de la solidaridad ante el cambio familiar.* Comunidad de Madrid. Consejería de Sanidad y Servicios Sociales. Madrid.

LEAL, J. i altres. (2000) *Vivienda y família.* Taltavull de la Paz, P. (coord.). Fundación Argentaria. Madrid.

LINSTRÖM, A. (2002) *Informe sobre la gent gran de Barcelona ciutat.* Revista Barcelona Ciutat, 2002.

MAC LENNAN, D; STEPHENS, M; i KEMPS, P (1997) La politique du logement dans les états membres de l''Union Européene). Parlament Européen. Direction Genérale des Études. Luxenbourg.

MEDIAVILLA, H. (2000) *Viviendas Asistidas para la tercera edad.* Apce habitatge, revista. Núm. 24, gener-febrer 2000; pàg. 14-17. Barcelona.

MINISTERIO DE OBRAS PÚBLICAS Y URBANISMO. MOPU. (1988) *El territorio de consumo colectivo. Problemas y tendencias territoriales en la vivienda y en los equipamientos.* Instituto del Territorio y Urbanismo. Madrid.

MINISTERIO DE OBRAS PÚBLICAS Y TRANSPORTE. MOPT. (1992) *Informe para una nueva política de vivienda.* Comité de Expertos de Vivienda. Coordinador Jesús Leal. Madrid.

MINISTRY OF THE ENVIRONMENT. (1999) *Housing of older people in the EU Countries.* The finish Environment, 354. Ministry of the Environment, housing and Building department. Helsinki.

MONOGRAFICOS CONSTRUMAT. (1995) *Jornadas sobre política de la vivienda.* Barcelona.

MORAGAS, RICARDO. (1999) *El reto de la dependencia al envejecer.* Herder cop. Barcelona.

MORENO NAVARRO, ISIDORO. (1999) *Mayores y exclusión social: por una revolución tranquila hacia una sociedad de todas las edades.* La Universidad. Sevilla.

MUNTAÑOLA, JOSEP i altres.(1983) *Arquitectura per l'ancianitat: pautes de disseny, elaboració de normativa mínima general per a les instal·lacions arquitectòniques de la tercera edat.* Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials i ETSAB. Barcelona.

NAREDO, J. Ma. *Composición y distribución de la riqueza en los hogares españoles.* Fundación Argentaria.

OCDE. (1995) *El futuro de la protección social y el envejecimiento de la población.* Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Colección Informes OCDE, 1990.

PALAU, N. (1999) Serveis socials i gent gran anàlisi dels serveis i les prestacions en l'actual marc legislatiu. Diputació de Barcelona. Àrea de serveis socials.

PARELLADA, M. I ALTRES. (1990) *Estructura económica de Cataluña.* Caixa de Catalunya i el Consorci de la Zona Franca. Espasa Calpe.

PARICIO, I., SUST, X. (1996) *L'habitatge contemporani: programa i tecnologia.* ITEC-Generalitat de Catalunya. Barcelona.

PEACE, SHELLA. M. (198?) *Vida compartida. ¿una alternativa viable para la Tercera Edad?* INSERSO. Colección servicios sociales. Madrid.

PERALTA, A; RIERA, (1995) C. *Dimensió y característiques dels abusos que pateix la gent gran a Catalunya.* Departament de Benestar Social, Desenvolupament Comunitari.

PEREMIQUEL , F; i altres. (2000) *Habitatge: innovació i projecte. Necessitats, noves tecnologies i estratègies projectuals*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Escola de pràctica professional Josep Lluís Sert. Barcelona.

PÉREZ DÍAZ, J. (1994) *La situación social de la vejez en España desde una prespectiva demogràfica.* Madrid. UNED. Facultad de Ciencias Políticas y Sociologia. Departamento de sociologia,

PÉREZ DÍAZ, J. (1998) *La demografía y el envejecimiento de las poblaciones a A.S. Staab i L.C. Hodges.* Enfermería Gerontológica. México DF. Mc Graw Hill.

PÉREZ DÍAZ, J. (2000) *Envejecimiento y esperanza de vida en salud*. Centre d'Estudis Demogràfics. Ponència presentada al XXIII Congreso de la Sociedad Española de Geriatría y Gerontología. Barcelona.

PÉREZ DÍAZ, J. (2001) Como ha mejorado tanto la vejez en España? Centre d'Estudis Demogràfics. Barcelona.

PEREZ ORTIZ, L. (1993) *Bienestar económico residencial de la tercera edad.* Sociedad y población anciana. Universidad de Murcia.

PEREZ ORTIZ, L. (1997) *Las necesidades de las personas mayores en España: vejez, economía y sociedad.* Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. INSERSO. Madrid.

PEREZ ORTIZ, L. (2000) *Indicadores sociales,* en Sancho, M. (coord.) Las personas mayores en España. Informe 2000. Madrid, Imserso.

PERSPECTIVA ECONÒMICA DE CATALUNYA, revista. (1998) Cambra Oficial de Comerç i Indústria i Navegació de Barcelona. Agost 1998.

PERSPECTIVA ECONÒMICA DE CATALUNYA, revista. (1999) Cambra Oficial de Comerç i Indústria i Navegació de Barcelona. Febrer 1999.

PINILLOS, J. L. (1994) *Una aproximación pluridisciplinar al entorno de la vejez.* Fundación Caja de Madrid. SG Editores. Barcelona.

PLATAFORMA PER AL DRET A UN HABITATGE DIGNE (2000) *Primer Congrés Català per al Dret a un Habitatge Digne.* Síntesi i conclusions (23 i 24 de febrer del 2000). Barcelona.

QUADERNS DE SERVEIS SOCIALS. (1995) *Habitat.* Diputació de Barcelona. Revista núm. 10. Barcelona, desembre de 1995.

QUADERNS DE SERVEIS SOCIALS. (1996) *Els ajuntaments i la gent gran: present i futur.* Diputació de Barcelona. Revista núm. 11. Barcelona, setembre de 1996.

QÜESTIONS D'HABITATGE, revista.(periòdic). Patronat Municipal de l'Habitatge. Ajuntament de Barcelona. Barcelona

RAFOLS, J. *Política de vivienda en el estado de las autonomías, 1981-1988.* Revista de financiación del Banco Hipotecario, núm. 50.

RAFOLS, J. (1997) *La demanda de vivienda en el cambio de siglo. La vivienda en el siglo XXI.* Banco Hipotecario de España-Argentaria. Madrid.

RICS (2003) *The future of housing and wellfare in Europe.* Sabo Summer University. The Hague.

ROCA, J. (1988) *El planeamiento municipal y la recuperación de la ciudad histórica.* Estudios Territoriales núm. 27. Madrid.

ROCA, J (1988). *El planeamiento municipal y la recuperación de la ciudad histórica.* Estudios Territoriales núm. 27. Madrid.

ROCA CLADERA, J. I ALTRES (1994). *Actualització de valors de l'Àrea Metropolitana de Barcelona: 1992.* Centre de Política del Sòl i Valoracions. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

ROCA CLADERA, J; I ALTRES (1997a). *L'aplicació dels criteris de delimitació de les Standard Metropolitan Statistical Area a la realitat metropolitana barcelonina.* Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

ROCA CLADERA, J; I ALTRES (1997b). *La delimitació de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.* Centre de Política del Sòl i Valoracions. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

ROCA CLADERA, J. (dir.) (1998). *Evolució de l'estructura urbana a catalunya, 1991-1996.* Centre de Política del Sòl i Valoracions. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

ROCA CLADERA, J. I ALTRES (1999a). *Estudi de l'estructura espaial dels valors immobiliaris de nova construcció 1997-1998.* Centre de Política del Sòl i Valoracions. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

ROCA CLADERA, J; I ALTRES (1999b). *Mercat immobiliari a Barcelona: 1998.* Departament d'Estudis Fiscals. Institut Municipal d'Hisenda. Barcelona.

ROCA CLADERA, J (2002a). *Informe sobre l'evolució de la població de Barcelona i la seva Àrea Metropolitana 1996-2001: conclusions.* CPSV. Universitat Politècnica de Barcelona.

ROCA CLADERA, J (2002b). *Los precios de la vivienda en España. Primer semestre de 2002.*CPSV. Universitat Politècnica de Barcelona. Barcelona, novembre 2002.

ROCA CLADERA, J (2002c). *Mercat immobiliari d'habitatge nou a Barcelona.* CPSV. Universitat Politècnica de Barcelona.

ROCA CLADERA, J (2003a). *Informe del mercat immobiliari a Barcelona.* CPSV. Universitat Politècnica de Barcelona.

ROCA CLADERA, J (2003b). *Los precios de la vivienda en la Región Metropolitana de Barcelona 2002..*

RODRÍGUEZ CARRAJO, (1999) M. *Sociología de los mayores.* Universidad Pontificia de Salamanca. Salamanca.

RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ. (2002) *El envejecimiento de las personas con discapacidad*. Congreso Internacional "Discapacidad y envejecimiento". Oviedo.

RODRÍGUEZ, J. (1994) *Envejecimiento y familia*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid.

RUIZ-HUERTA, J. (1994) *La pobreza en España: ¿que nos muestran las encuestas de presupuestos familiares?* Seminario "La pobreza en España", Madrid, 27 de mayo de 1993. Instituto de Estudios Fiscales. Fundación Argentaria.

SALVADO NAYACH, A. (1992) *Condicions de vida de la població vella de la Regió Metropolitana de Barcelona. Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990: condicions de vida i hàbits de la població*. Diputació de Barcelona. Institut d'Estudis Metropolitans. Barcelona.

SANCHEZ VERA, P. (1993) *Sociedad y población anciana*. Universidad de Murcia. Murcia.

SANCHO CASTIELLO, MAYTE. (1999) *Vejez y protección social a la dependencia en Europa: iniciativas y recomendaciones del Consejo de Europa*. Instituto de Migraciones y Servicios Sociales. Madrid.

SANTILLANA DEL BARRIO, (1972) A. *Análisis económico del problema de la vivienda*. Ed. Ariel. Barcelona.

SARASA URDIOLA, S. (2003). *Una propuesta de servicios comunitarios de atención a personas mayores*. Laboratorio de Alternativas.

SAURA CARULLA, MAGDA. (1997) *Arquitectura per a l'ancianitat*. Edicions UPC. Barcelona.

SEMINARI URBÀ: (1997) *Preu de l'habitatge i formació de la llar*. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Barcelona.

SERRA, J. (1997) *L'emigració neta de Barcelona com a factor de desconcentració demogràfica a Catalunya i a la Regió Metropolitana de Barcelona 1988-94*. Institut Municipal d'Història. Proa. Barcelona.

SCHULTE, BERND. (1993) Convergencia de las políticas de protección social de los estados miembros de las Comunidades Europeas en base a objetivos establecidos en común: protección a la vejez. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Madrid.

SOCIEDAD ESPAÑOLA DE GERIATRÍA Y GERONTOLOGÍA (2000) *Geriatría XXI: "Análisis de necesidades y recursoso en la atención a las personas mayores en España"* Madrid: Edimsa.

SORRIBES MONRABAL, JOSEP. (1984) *Comprendre i gestionar la ciutat: un assaig d'economia i política urbana*. Publicacions Universitat de València. València.

TATJER, M. (1985) *Diferenciació social i devallada demografica al centre històric de Barcelona: el Barri Gòtic (1888-1980)* Congrés d'Història del Pla de Barcelona 2n 1985 Barcelona Historia urbana del Pla de Barcelona actes de II Congrés del Pla de Barcelona celebrat els dies 6 i 7 de desembre de 1985. Barcelona.

TATJER, M. (1993) *El creixement urbà*. Arxiu Municipal del Districte Sants-Montjuïc. Barcelona.

TATJER, M. (1995) *Evolució demogràfica: història de Barcelona*. Enciclopèdia Catalana. vol VII. pag 17-25. Barcelona.

TECNIGRAMA.(anual) *Informe de la coyuntura inmobiliaria en Barcelona*.

TECNIGRAMA. (anual) *Estudi sobre l'oferta de nova construcció en les principals ciutats de la comunitat catalana.*

TRILLA, C. (1993) *Un nou marc per a la política d'habitatge a Catalunya 1982-1992*. Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

TRILLA, C. (1994) *Alteracions i mecanismes de regulació del mercat de l'habitatge a Catalunya*. Revista econòmica de Banca Catalana, núm. 103 setembre.

TRILLA, C. (1999) *Xifres d'habitatge: compendi d'informació residencial de la ciutat de Barcelona.* Patronat Municipal de l'habitatge. Barcelona.

TRILLA, C. VILANOVA, J.M. i altres(1999) *Les desigualtats socials a Catalunya.* Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

TRILLA, C; RENAU, E. (2000) *Els joves catalans i l'habitatge*. Secretaria General de la Joventut. Barcelona.

TRILLA, C. (2001) *La política de vivienda en una prespectiva europea comparada* Fundació La Caixa. Col·lecció Estudios Sociales.

TRILLA, C. (coord.) (2002) *Estudi de necessitats d'habitatge a la província de Bracelona: situació actual i previsions a mig termini.* Diputació de Barcelona. Delegació per a la Gestió Patrimonial i Habitatge. Col·lecció habitatge i desenvolupament.

VALLS, M. (1991) *Envelliment i serveis socials*. Editorial Pòrtic. Barcelona.

VERGÉS ESCUÍN, RICARD. (1992) *Modelos de previsión en vivienda* a Estudios Territoriales, núm. 40 (set-des. 1992). MOPU. Madrid.

VILANOVA CLARET, J.M. (2002) *Instruments de gestió de sòl i habitatge en els municipis.* Diputació de Barcelona. Xarxa de Municipis. Delegació per a la Gestió Patrimonila i Habitatge.

VIZCAÍNO, J. (1995) *Envejecimiento de la población y política social en España*. Asociación Multidisciplinaria de Gerontología. Barcelona.

VIZCAÍNO, J. (2000) *Envejecimiento y atención social: elementos para su análisis y planificación.* Editorial Herder. Barcelona.

WALKER, A. (1992) *Asistencia a domicilio en Europa: tendencias actuales y perspectivas futuras*. Sociología de la vejez. Unión Democrática de pensionistas. Madrid.